

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ BİLİM DALI

**KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ DEVLETLERİNİN DIŞ VE GÜVENLİK
POLİTİKALARININ BÖLGESEL GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ: BAE, KATAR VE KUVEYT ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

AYTEN MEHMED

İSTANBUL, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ BİLİM DALI

**KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ DEVLETLERİNİN DIŞ VE GÜVENLİK
POLİTİKALARININ BÖLGESEL GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ: BAE, KATAR VE KUVEYT ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

AYTEN MEHMED

Danışman: Prof. Dr. Emel PARLAR DAL

İSTANBUL, 2022

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Ayten Mehmed
Anabilim Dalı : Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Emel Parlar Dal
Tez Türü ve Tarihi : Doktora – Ağustos, 2022
Anahtar Kelimeler : BAE, Katar, Kuveyt, Dış Politika, Neoklasik Realizm

ÖZET

KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ DEVLETLERİNİN DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKALARININ BÖLGESEL GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: BAE, KATAR VE KUVEYT ÖRNEĞİ

Körfez İşbirliği Konseyi devletleri uluslararası düzeyde ABD ile koruma ilişkisine sahiptirler, ancak bölgesel düzeyde farklılaşan dış politika stratejileri uygulamaktadırlar. Bu farklılık kısmen bölgesel düzeydeki kapasite dağılımındaki değişimden kaynaklanmaktadır. Ancak neoklasik realistlere göre, göreceli güç kapasitesine ek olarak, devletlerin dış stratejileri lider algıları, rejim istikrarı vb. gibi ara değişkenler vasıtasıyla şekillenmektedir. Bu çerçevede Schweller'e göre, elit uyumu, elit fikir birliği, toplumsal uyum ve rejim istikrarı birleşenlerinden oluşan devlet tutarlılığının derecesi dış tehditlere karşı devletlerin dış politika stratejilerini belirlemektedir. Bu çalışmada da KİK devletlerinin farklı tutarlılık birleşenlerine ve düzeylerine sahip olmasının farklı tehdit algılamasına yol açtığı ve bölgesel düzeyde farklı dış politika stratejileri izlemelerine neden olduğu iddia edilmiştir. Bu çerçevede BAE, Katar ve Kuveyt'in 1991-2021 döneminde uyguladığı dış ve güvenlik politikaları incelenmiş; sistemsel faktörler, devlet tutarlılığı ve devletlerin bölgesel düzeydeki dış politika çıktıları arasında ilişki bir model çerçevesinde ele alınmıştır.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname : Ayten Mehmed
Field : Political History and International Relations of the Middle East
Supervisor : Prof. Emel Parlar Dal
Degree Awarded and Date : Ph.D. – August 2022
Keyword : UAE, Qatar, Kuwait, Foreign Policy, Neoclassical Realism

ABSTRACT

EXAMINATION OF FOREIGN AND SECURITY POLICIES OF THE GULF COOPERATION COUNCIL STATES IN THE FRAMEWORK OF REGIONAL ISSUES: THE CASE OF THE UAE, QATAR, AND KUWAIT

The Gulf Cooperation Council states have a protection relationship with the United States at the international level, but they implement different foreign policy strategies at the regional level. This difference is partly due to the change in capacity distribution at the regional level. However, according to neoclassical realists, in addition to the relative power capacity, the external strategies of states are shaped by intermediate variables such as perceptions of leaders, regime stability, etc. In this framework, according to Schweller, the degree of state coherence, which consists of elite cohesion, elite consensus, social cohesion, and regime stability, determines the foreign policy strategies of states against external threats. In this study, it has been argued that GCC states' having different coherence components and levels causes different threat perceptions and different foreign policy strategies at the regional level. In this context, the foreign and security policies of the UAE, Qatar, and Kuwait during 1991-2021 were examined; the relationship between systemic factors, state coherence, and foreign policy outputs of states at the regional level was discussed within the framework of a model.

ÖNSÖZ

Ortadoğu’da sürekli çatışma yaşanması ve barışın bir türlü tesis edilmeyişi sadece akademik değil, insani bir sorun olarak hayatımın merkezinde olmuştur. Bu sorgulama doktora eğitimime Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsünde devam etmeme yönlendiren unsurlardan birisidir. Özellikle yanı başımızda gerçekleşen ve doğrudan etkilendiğimiz Suriye iç savaşı, birey-toplum, toplum-iktidar, merkez-çevre ilişkisini sorgulamama neden olmuştur. Nitekim Arap Baharı sürecinde Basra Körfezindeki monarşilerin de çatışmacı politika izlemesi ilgimi çekmiş, tez konumu seçmemi yol açmıştır. Bu çalışma ile sadece Amerikan emperyalizmi veya liderlerin iktidar hırsı gibi indirgemeci yaklaşımları yeterli bulmadığım için Körfez monarşileri özelinde araştırma yaparak bu sorgulamama kısmen cevap bulmaya çalıştım.

Diğer yandan doktora adaylarının çoğunluğunda olduğu gibi sancılı tez yazım süreci geçirdim. Bu süreçte beni yönlendiren ve desteklerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Emel Parlar Dal ve diğer tez izleme komite üyeleri Doç. Dr. Gonca Oğuz Gök, Dr. Öğr. Üyesi Radiye Funda Karadeniz’e şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca verdiği tavsiyelerle en karamsar anlarımda bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Yalçın Sarıkaya’ya ve tez savunmamada verdiği tavsiyelerle tezin son halinin şekillenmesine önemli katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Ferit Belder’e minnettarım.

Sadece doktora eğitimim sürecinde değil, hayat boyu yanımda olan ve bana güç veren aileme de şükran borçluyum. Onların özverisi ve desteği olmadan bu uzun eğitim sürecini tamamlayamazdım. Son olarak desteklerini ve tecrübelerini benden esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Engin Koç, Dr. Öğr. Üyesi Pınar Akgül ve Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Karataş’a teşekkür ediyorum.

İstanbul, 2022

Ayten MEHMED

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xii
1.GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Konusu	1
1.2.Araştırmanın Amacı, Soruları ve Dış Politika Modeli	3
1.3. Literatür İncelemesi.....	6
1.4. Araştırmanın Önemi	14
1.5. Araştırmanın Yöntemi	16
1.6. Araştırmanın Bölümlendirilmesi.....	20
2.NEOKLASİK REALİST TEORİ ÇERÇEVESİNDE DIŞ POLİTİKA ANALİZİ	22
2.1. Realist Teoriler ve Neoklasik Realizm.....	22
2.2. Neoklasik Realizmde Sistemsel Değişkenler ve Tehdit Algısı	29
2.3. Neoklasik Realizmde Devlet Yapısı ve Dış Politika Karar Verme Süreci.....	33
2.4. Araştırmada Benimsenen Güç Kategorileri	40
2.4.1. Süper Güçler ve Büyük Güçler	42
2.4.2. Orta Ölçekli Güçler ve Küçük Devletler	43
2.5. Araştırmada Benimsenen Dış Politika Stratejileri.....	45
3. BAE, KATAR VE KUVEYT’İN DIŞ POLİTİKASINDA SİSTEMSEL DEĞİŞKENLER VE TEHDİT ALGISI	50
3.1.Giriş.....	50

3.2. Ortadoğu Tarihinde Basra Körfezi	51
3.2.1. Basra Körfezinde Pax Britannica Dönemi	52
3.2.2. Ortadoğu’da ABD-SSCB Rekabeti ve Körfez’e Yansıması.....	56
3.3. Körfez Savaşı Sonrası Ortadoğu Sistemi	64
3.3.1. Büyük Güçlerin Ortadoğu Politikaları	65
3.3.2. Ortadoğu’da Belirginleşen Güç Politikası	67
3.4. 11 Eylül Sonrası Ortadoğu Sistemi	70
3.4.1. Büyük Güçlerin Ortadoğu Politikaları	70
3.4.2. Ortadoğu’daki Kapasite Dağılımı	72
3.4.3. Ortadoğu’da Şekillenen İttifaklar	75
3.5. Arap Baharı Sonrası Ortadoğu Sistemi	77
3.5.1. Büyük Güçlerin Ortadoğu Politikaları	78
3.5.2. Ortadoğu’da Dönüşen İttifaklar	87
3.5.3. Ortadoğu’daki Yeni Güç Dağılımı	93
3.6. Sonuç	96
4. BAE, KATAR VE KUVEYT’İN DEVLET TUTARLILIĞI.....	99
4.1. Giriş	99
4.2. BAE’nin Devlet Tutarlılığının Değerlendirilmesi.....	100
4.2.1. Rejim İstikrarı	102
4.2.2. Toplumsal Birlik	109
4.2.3. Elit Uyumu.....	112
4.3. Katar’ın Devlet Tutarlılığının Değerlendirilmesi.....	115
4.3.1. Rejim İstikrarı	117
4.3.2. Toplumsal Birlik	125
4.3.3. Elit Uyumu.....	128
4.4. Kuveyt’in Devlet Tutarlılığının Değerlendirilmesi.....	130
4.4.1. Rejim İstikrarı	132
4.4.2. Toplumsal Birlik	140
4.4.3. Elit Uyumu.....	145
4.5. Sonuç	149

5. BAE’NİN DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI..... 154

5.1. Giriş.....	154
5.2. 1991-2010 Pasif Dengeleme	156
5.2.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	157
5.2.2. Bölgesel Güvenlik.....	160
5.3. 2011-2015 Aktif Dengeleme.....	163
5.3.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	166
5.3.2. Bölgesel Güvenlik.....	168
5.3.2.1. İhvan’ı sınırlama.....	169
5.3.2.2. İran’ı çevreleme.....	171
5.4. 2016-2021 Yayılma.....	174
5.4.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	176
5.4.2. Bölgesel Güvenlik.....	179
5.4.2.1. Afrika Boynuzunda Yayılma.....	180
5.4.2.2. Katar ve Türkiye’yi çevreleme.....	182
5.5. Sonuç.....	190

6. KATAR’IN DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI 193

6.1. Giriş.....	193
6.2. 1991-1996: Eksik Dengeleme	195
6.3. 1997-2010: Pasif Dengeleme	197
6.3.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	199
6.3.2. Bölgesel Güvenlik.....	201
6.4. 2011-2013: Yayılma.....	206
6.4.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	207
6.4.2. Bölgesel Güvenlik.....	209
6.5. 2014-2021: Aktif Dengeleme.....	213
6.5.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	215

6.5.2. Bölgesel Güvenlik.....	220
6.6. Sonuç	226
7. KUVEYT’İN DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI.....	229
7.1. Giriş	229
7.2. 1991-2010 Pasif Dengeleme	231
7.2.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	233
7.2.2. Bölgesel Güvenlik.....	235
7.3. 2011-2016 Eksik Dengeleme	241
7.3.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	242
7.3.2. Bölgesel Güvenlik.....	243
7.4. 2017-2021 Pasif Dengeleme	247
7.4.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma	250
7.4.2. Bölgesel Güvenlik.....	252
7.5. Sonuç	256
8. SONUÇ	258
8.1. Bulguların Değerlendirilmesi	259
8.2. Araştırmanın Katkısı	269
8.3. Araştırmanın Sınırlılığı ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler.....	270
EKLER	272
KAYNAKÇA.....	277

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1.1 : Dış Politika Modeli	5
Tablo 1.2 : Araştırmada Kullanılan Veriler	19
Tablo 2.1 : Uluslararası Sistemdeki Büyük Güçler	42
Tablo 3.1 : Ortadoğu Devletlerinin Hidrokarbon Rezervleri.....	58
Tablo 3.2 : Ortadoğu Devletleri (1990/ 2000)	68
Tablo 3.3 : Ortadoğu Devletlerinin Askeri Kapasitesi (2004).....	74
Tablo 3.4 : Çin'in Ortadoğu Devletleri ile İmzaladığı Antlaşmalar	83
Tablo 3.5 : ABD'nin Basra Körfezinde Askeri Varlığı	86
Tablo 3.6 : Ortadoğu Devletlerinin Askeri Kapasitesi (2021).....	94
Tablo 4.1 : BAE'nin Federasyon Yapısı	100
Tablo 4.2 : Nahyan Hanedanlığı	104
Tablo 4.3 : BAE'nin Nüfus Yapısı	111
Tablo 4.4 : Sani Hanedanlığı	118
Tablo 4.5 : Sabah Hanedanlığı	133
Tablo 4.6 : Kuveyt'in Nüfus Yapısı	144
Tablo 4.7 : Devlet Tutarlılığı: BAE, Katar, Kuveyt	153
Tablo 5.1 : BAE Dış Politika Karar Verme Eliti	155
Tablo 5.2 : BAE Dış Politika Tehdit Algılama (1991-2010)	156
Tablo 5.3 : BAE'nin Temel Silah Tedarikçileri (1991-2010)	159
Tablo 5.4 : BAE Dış Politika Tehdit Algılama (2011-2015).....	164
Tablo 5.5 : BAE'nin Temel Silah Tedarikçileri (2011-2021)	167
Tablo 5.6 : BAE Dış Politika Tehdit Algılama (2016-2021).....	174
Tablo 6.1 : Katar Dış Politika Karar Verme Eliti	194
Tablo 6.2 : Katar Dış Politika Tehdit Algılama (1991-1996).....	195
Tablo 6.3 : Katar Dış Politika Tehdit Algılama (1997-2010).....	198
Tablo 6.4 : Katar Dış Politika Tehdit Algılama (2014-2021).....	214
Tablo 6.5 : Katar'ın Temel Silah Tedarikçileri (2011-2021).....	218
Tablo 6.6 : Katar'ın Türkiye'ye Doğrudan Yatırımları (Milyon Dolar).....	224
Tablo 7.1 : Kuveyt Dış Politika Karar Verme Eliti	230

Tablo 7.2 :	Kuveyt Dış Politika Tehdit Algılama (1991-2010).....	231
Tablo 7.3 :	Kuveyt'in Temel Silah Tedarikçileri (1991-2010).....	227
Tablo 7.4 :	Kuveyt Dış Politika Tehdit Algılama (2011-2016).....	234
Tablo 7.5 :	Kuveyt Dış Politika Tehdit Algılama (2017-2021).....	249
Tablo 7.6 :	Kuveyt'in Temel Silah Tedarikçileri (2011-2021).....	251
Tablo 8.1 :	BAE, Katar, Kuveyt'in Dış Politika Stratejileri	265

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1.1 : Dış Politika Sürecini Etkileyen Değişkenler	4
Şekil 2.1 : Schweller'in Güç Dengesi Şeması	36
Şekil 3.1 : Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu Devletlerine Silah Satışları	57
Şekil 3.2 : ABD'nin Ortadoğu Devletlerine Silah Satışları	59
Şekil 3.3 : Ham Petrol Fiyat Grafiği (1973-1999)	60
Şekil 3.4 : ABD'nin KİK Ülkelerine Silah Satışları	67
Şekil 3.5 : Ortadoğu Devletlerinin GSYİH'ı	73
Şekil 3.6 : ABD'nin Basra Körfezinden Petrol Ürünleri İthalatı (1993-2020).....	78
Şekil 3.7 : Ortadoğu Devletlerinin Toplam İthalat Yüzdeleri: Avrupa ve Orta Asya, ABD, Çin, Hindistan	79
Şekil 3.8 : Rusya'nın Ortadoğu'da En Çok Silah Tedarik Ettiği Devletler	82
Şekil 3.9 : Ortadoğu Bölgesel Sisteminde Hiyerarşi (2015).....	87
Şekil 4.1 : Katar Kamuoyu Araştırması: Önemli Ulusal Kurumlara Güven	123
Şekil 4.2 : Katarlılar İçin Ulusal Öncelikler	124
Şekil 4.3 : Katar'ın Nüfus Yapısı	126
Şekil 4.4 : Kuveyt Kamuoyu Araştırması: Bugün Kuveyt'in karşı karşıya kaldığı en önemli zorluk nedir?	139
Şekil 4.5 : Siyasi İstikrar ve Terör Saldırısı veya Çatışmanın Olmaması: BAE, Katar, Kuveyt	150
Şekil 4.6 : Grup Hoşnutsuzluğu: BAE, Katar, Kuveyt	151
Şekil 4.7 : Elit Bölünmüşlüğü: BAE, Katar, Kuveyt.....	152
Şekil 5.1 : BAE'nin Yıllık Dış Yardım Tutarları (2009-2020).....	165
Şekil 5.2 : BAE'nin En Çok Dış Yardım Yaptığı Ülkeler (2019).....	181
Şekil 6.1 : Katar'ın Yıllık Dış Yardım Tutarları (1996-2010).....	199
Şekil 6.2 : Katar'ın Yıllık Dış Yardım Tutarları (2011-2020).....	207
Şekil 6.3 : Katar'ın En Çok Dış Yardım Yaptığı Ülkeler (2019)	226
Şekil 7.1 : Kuveyt Arap Ekonomik Kalkınma Fonu Destekleri (1991-2009)	232
Şekil 7.2 : Kuveyt Kamuoyu Araştırması: Kolektif Arap güvenliğine en büyük tehdit hangisidir?	244

Şekil 7.3 : Kuveyt Kamuoyu Araştırması: Hangi ülke ile daha güçlü ekonomik ilişkiler istersiniz?	240
Şekil 7.4 : Kuveyt'in Yıllık Dış Yardım Tutarları (2009-2020).....	249
Şekil 7.5 : Kuveyt'tin En Çok Dış Yardım Yaptığı Ülkeler (2019)	256
Şekil 8.1 : BAE, Katar, Kuveyt'in GSYİH'sı (2001-2020).....	259
Şekil 8.2 : BAE, Katar ve Kuveyt'in Askeri Harcamalarının GYİH Oranları	263

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADFD	Abu Dabi Kalkınma Fonu
ADIA	Abu Dabi Yatırım Otoritesi
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BGK	Bölgesel Güvenlik Kompleksi
BM	Birleşmiş Milletler
BP	British Petroleum
DPW	Dubai Ports World
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İHA	İnsansız Hava Aracı
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISAF	Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
KİK	Körfez Arap Devletleri İşbirliği Konseyi
KUNA	Kuwait News Agency
NATO	Kuzey Atlantik Örgütü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SESRI	Social and Economic Survey Research Institute
SİA	Savunma İşbirliği Antlaşması
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
THAAD	Terminal Yüksek İrtifa Hava Savunma Sistemi
UAEK	Uluslararası Atom Enerji Kurumu

1.GİRİŞ

“Bizim ülkelerimiz işgal edildi. Filistin alındı, Irak alındı. Ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin adaları gibi. İran, Türkiye ve diğer ülkelerle aramızda sorun olması, biz Arapların çıkarına değil. Yani İran’ı karşımıza almak hiç çıkarımıza değil. Irak’ın işgal ve yok edilmesinin ve 1 milyona yakın insanın ölmesinin sebebi nedir? Amerikalı arkadaşlarımıza şu soruyu cevaplamalarına izin verelim. Niye Irak? Sebep nedir? Bin Ladin Iraklı mı? Hayır, değil. New York’a saldırılanlar Iraklı mı? Hayır, değil. Pentagon’a saldırılanlar Iraklı mı? Hayır, değil. Kitle imha silahları Irak’ta var mıydı? Hayır, yoktu...Yabancı bir güç gelir, bir Arap ülkesini işgal eder ve başkanını asar... Saddam Hüseyin’in öldürülmesinin sorgulanması neden yapılmayacak? Tüm Arap liderleri asılarak idam edildi. Ama kenarda oturuyoruz. Neden? Bir sonraki siz olabilirsiniz. Evet. Amerika, Humeyni’ye karşı Saddam ile savaştı. Amerika dostuydu. Cheney Saddam’ın dostuydu. Irak yok edilirken Amerikan Savunma Bakanı olan Rumsfeld, Saddam’ın yakın arkadaşıydı. Sonuç, onu sattılar ve astılar. Amerika ile dostsunuz. Diyelim ki “biz”, “siz” değil. Ama öyle bir günde Amerika bizi asabilir. Maalesef söylemeliyim ki birbirimizin düşmanınız. Birbirimizden nefret ediyor, birbirimizi kandırıyoruz... Bu sertliği düşmana karşı gösterebilirdik.”

Muammer Kaddafi, Arap Ligi Zirvesi, 2008.

1.1.Araştırmanın Konusu

Basra Körfezindeki küçük monarşiler, diğer Ortadoğu ülkelerine nispeten geç bir tarihte, Birleşik Krallık’ın bölgeden askeri varlığını geri çekmesi ile bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu devletlerin, özellikle 1981 yılında Körfez İşbirliği Konseyi’nin (doğrudan çevirisi Körfez Arap Devletleri İşbirliği Konseyi/ KİK) kuruluşundan itibaren, ortak çıkarlarının ağır bastığı ve bu doğrultuda Suudi Arabistan liderliğinde kolektif dış politika yürüttüğü kanısı hâkim olmuştur. Ancak Aralık 2010’da Tunus’taki halk gösterileri ile başlayan Arap Baharı süreci KİK’in tek bir blok olmadığını, konsey üyelerinin farklı dış politika önceliklerinin olduğunu göstermiştir. Tunus’un ardından Mısır, Libya, Umman, Yemen, S. Arabistan, Bahreyn ve Suriye’de mevcut hükümetlere karşı geniş katılımlı protestolar gerçekleşmiş, adil seçimler, ekonomik istikrar, demokrasi taleplerinde bulunulmuştur. Bu süreçte Mısır, Suriye, Irak gibi geleneksel Ortadoğu

güçleri politik rekabetin nesnesi haline gelirken Körfez monarşileri bu ülkelerdeki gelişmelerin belirleyicisi olarak ortaya çıkmıştır.

Bu süreçte Körfez ülkeleri arasındaki temel görüş farklılığı, İran ile ilişkiler ve devrimlerin gerçekleşmesi durumunda yönetime hangi politik grubun geleceği olmuştur. Bölgede Müslüman Kardeşlerin (İhvanın) etkinliğini artırması BAE, Bahreyn ve Suudi Arabistan tarafından tehdit olarak algılanırken Katar örgütü bölgedeki nüfuzunu artırmak için dış politika aracı olarak görmüştür. Ayrıca Katar ve Umman, Tahran ile diyalog geliştirerek bölgesel anlaşmazlıklara çözüm bulunmasını savunurken BAE, Bahreyn ve Suudi Arabistan çevrelemeye dayalı politikalar benimsemişlerdir. Nitekim Katar krizleri ile bu durum daha belirgin hale gelmiştir. 5 Haziran 2017’de Katar’ı uluslararası terörizmi ve İran’ın yayılmacı politikalarını desteklemekle suçlayan BAE, Bahreyn, Mısır ve Suudi Arabistan bu ülke ile bütün diplomatik ve ticari ilişkilerini kesmişlerdir.

Arap Baharı süreci sonrasında yaşanan bu gelişmeler, uzun zamandır literatürde tek bir blok olarak ele alınan bu ülkelerin neden farklı tehdit algılamalarında bulunduğu ve ittifak tercihleri gösterdiğini sorgulanmasına yol açmıştır. Nitekim bu gelişmeler, Ortadoğu’nun geleceğinde ve Arap-İsrail barış sürecinde Körfez devletlerinin dış politika tercihlerinin önemli olduğunu göstermiştir. Buradan yola çıkarak KİK devletlerinin dış ve güvenlik politikasında tehdit algılama süreçlerini ve dış politika stratejilerini etkileyen faktörleri incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede dış politikada hem sistem hem de devlet düzeyindeki faktörleri ele alan neoklasik realist teorinin KİK ülkelerinin dış politikasını açıklama gücünün olduğu düşünülmüştür. Nitekim KİK’in hibrid özelliğe sahip olduğunu vurgulayan Legrenzi, neoklasik realist teorilerinin bölgeyi incelemede en çok açıklayıcı güce sahip teoriler olduğunu iddia etmiştir.¹ Neoklasik realist yazar Steven E. Lobell da bir dış politika teorisi olarak neoklasik teorinin büyük devletlerin dış ve güvenlik politikalarını açıkladığını, ancak ayırt edici özelliklere sahip bölgesel güç ve küçük devletlere de uygulanabilir olduğunu ileri sürmüştür.²

¹ Matteo Legrenzi, **The GCC and the International Relations of the Gulf: Diplomacy, Security and Economic Coordination in a Changing Middle East**, London: I.B.Tauris, 2011. eBook Collection (EBSCOhost), (e.t.15.08.2017).

² Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, “Introduction: Neoclassical realism, the State, and Foreign Policy”, Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (ed.) **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.43.

1.2. Araştırmanın Amacı, Soruları ve Dış Politika Modeli

Araştırmanın ana sorusu neoklasik realist teorinin ortaya koyduğu devlet içi değişkenler ile KİK devletlerinin dış politika tehdit algılaması ve stratejileri arasında nasıl bir bağlantı olduğudur. Bunun yanında araştırmanın ikincil soruları şunlardır:

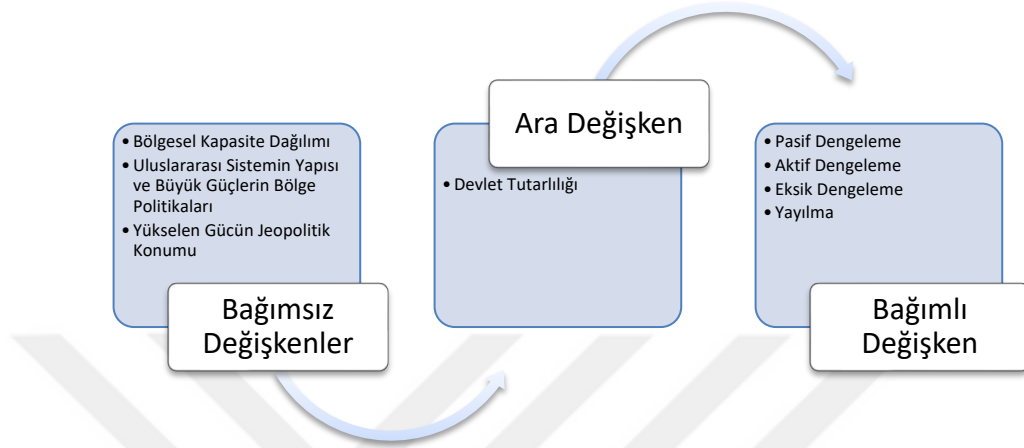
- KİK devletlerinin ittifak tercihlerini etkileyen faktörler nelerdir?
- KİK devletleri neden İran ve Müslüman Kardeşlerden farklı ölçülerde tehdit algılamaktadır?
- KİK devletlerinin uyguladığı dış politika stratejileri ile dış politika araçları arasında bir bağlantı var mıdır?

Bu sorulardan yola çıkarak KİK devletlerinin hem dış politika tehdit algılama hem de uygulama sürecinde sistemsal değişkenlerin yanında devlet içi değişkenlerin etkili olduğu iddia edilmiştir. Bu çerçevede neoklasik realist yazar Schweller'in "devlet tutarlılığı" ara değişkeninden faydalanılarak dış politika modeli oluşturulmuştur. Schweller'e göre, karar verici elitler dengeleme politikasını uygulamadan önce diğer dış politika seçeneklerine nazaran iç politik maliyetini ve dengelemenin sağlanması durumunda muhtemel kazançları hesaplamaktadırlar. Bu çerçevede devletler uluslararası sistemdeki değişikliğe karşı sadece uygun dengeleme politikası değil, aşırı dengeleme (overbalancing), dengelememe (nonbalancing) ve eksik dengeleme (underbalancing) gibi seçenekler de uygulayabilir.³ Bu dış politika oluşturma süreci belirleyen birim düzeyindeki değişkenler ise: karar verici elitlerin tercihleri ve dış çevreyi algılamaları (elit fikir birliği), hangi elitlerin tercih ve algılamalarının politika oluşturma sürecinde önemli olduğu (rejim istikrarı veya kırılganlığı), belli bir kararı verme durumunda karşılaşılabilecek iç riskler (toplumsal birlik veya bölünmüşlük) ve elitlerin değişen risk alma eğilimleridir (elit uyumu). Schweller'e göre elit fikir birliği ve elit uyumu devletin dengeyi sağlama isteğini etkilerken, rejim istikrarı ve toplumsal birlik devletin bu görev için kaynak aktarma yeteneğini etkilemektedir.⁴ Bu dört değişkenin kombinasyonu ise "devlet tutarlılığı"nın derecesini belirler. Bu çerçevede tutarlılığı düşük devletlerin dış

³ Randall L. Schweller, **Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power**, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006, s.46.

⁴ Randall L. Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", **International Security**, Vol. 29, No. 2 (Fall 2004), s.169.

politikada uygun dengeleme politikası uygulama olasılığı azdır. Nitekim istikrarı yüksek olan devletlerde rejime yönelik tehditlerle ulusal devlete yönelik tehditler örtüşürken, istikrarsız devletlerde bu iki tehdit arasındaki ayrışma artmaktadır.

Şekil 1.1. Dış Politika Sürecini Etkileyen Değişkenler

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Diğer yandan küçük devletlerin tehdit algılamasında bölgesel düzeydeki güç dağılımındaki değişimler ön planda olmaktadır. Bu çerçevede bölgesel düzeyde kapasite dağılımı ve yükselen gücün jeopolitik konumu tehdit algısını şekillendirmektedir. Bunun yanında devletlerin büyük güçler ile koruma ilişkisinin bulunması ve bu güçlerin uyguladığı bölge politikaları önemli bir unsurdur. Yani bölgesel düzeyde materyal kapasite dağılımında bir değişiklik olsa da uluslararası düzeyde ittifak veya koruma ilişkisi güçlü olan devletler için yakın tehdit algısı oluşmayabilmektedir. Buna karşılık uluslararası koruyucu ile ortak tehdit tanımının bulunmaması veya zayıflaması tehdit algısını güçlendirmektedir.

Belirtilen sistemsal ve ara değişkenleri dikkate alarak aşağıdaki önermeler sunulmuştur:

1. Tutarlılığı düşük olan devletler dış tehditler karşısında tutarsız veya yarı önlemler anlamına gelen eksik dengeleme stratejisi izler;

2. Tutarlılığı orta olan devletler yakın tehdit algısı bulunmaması durumunda bölgesel güvenlik ittifaklarından kaçınma ve çok taraflı dış politika anlamına gelen pasif dengeleme stratejisi izler;

3. Tutarlılığı orta olan devletler yakın tehdit algısı oluşması durumunda doğrudan bölgesel ittifaklara katılma anlamına gelen aktif dengeleme stratejisi izler;

4. Tutarlılığı ve materyal kapasitesi, yani ulusal gücü artan devletler kazanımlarını artırmak için bölgesel düzeyde yayılmacı dış politika izler.

Tablo 1.1
Dış Politika Modeli

	Devlet Tutarlılığı Düşük	Devlet Tutarlılığı Orta	Devlet Tutarlılığı Yüksek
Uzak Tehdit	Eksik Dengeleme (1)	Pasif Dengeleme (2)	Yayılma (4)
Yakın Tehdit		Aktif Dengeleme (3)	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Diğer yandan bu çalışmanın amacı doğrudan genel geçer teorik önermeler sunmak değildir. Bu bağlamda çalışmanın kapsamı küçük devletlerin, büyük gücün bulunmadığı ve çatışma ve rekabet unsurunun ön planda olduğu bölgesel düzeydeki dış politika tehdit algılama sürecini ve ittifak tercihlerini incelemektir. Bu çerçevede örnek olay yöntemi (case study) ile BAE, Katar ve Kuveyt'in 1991-2021 dönemindeki dış politika stratejileri incelenerek belirtilen teorik önermeler sınanmıştır. Nitekim örnek ülkelerin aynı alt-bölgesel sistemde bulunması ve materyal kapasite bakımından yakın olması, ancak üç farklı yönetim yapısına sahip olması (Katar'da yönetimin merkezde

toplanması, BAE’de federatif yapı, Kuveyt’te yasama ve yürütmenin kısmen ayrışması) ara değişkenlerin rolünün incelemesinde önemli katkı sağlamıştır.

1.3. Literatür İncelemesi

Ortadoğu bölgesini ele alan çalışmalarda iki yaklaşımının mevcut olduğu görülmektedir. Birinci yaklaşım, Ortadoğu’nun kendine özgü işleyişinin olduğu ve diğer bölgelerden farklılaştığı üzerinde duran, daha çok coğrafya, arkeoloji, tarih, dil ve sosyoloji alanlarında çalışmalar yapan yaklaşımdır. Bu çalışmalar, Ortadoğu bölgesinin tarihsel farklılığını, İslam ve Arap Milliyetçiliğini öne sürerek mevcut büyük kapsamlı uluslararası ilişkiler teoriler bağlamında değerlendirilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. İkinci yaklaşım ise uluslararası sistemin belirli alt bölgelere bölündüğü ve bu bölgelerin işleyişinin aynı analitik değişkenlerle açıklanabileceğini savunan ve dolayısıyla Ortadoğu bölgesel sistemini de bu bağlamda değerlendiren yaklaşımdır.⁵

20. yüzyılın büyük bir bölümünde birinci yaklaşım baskın olmuş, Ortadoğu üzerine yapılan araştırmalarda Mısır, Irak, Suriye ve İran gibi ülkelerdeki iç siyasi gelişmeler ve Arap-İsrail Çatışması ve Filistin Sorunu gibi konular ön plana geçmiştir. Ancak 1979 İran Devrimi ile Ortadoğu’nun gündemi Basra Körfezi’ne kaymıştır. 1980 yılında Alvin J. Cottrell, C. Edmund Bosworth, R. Michael Burrell, Keith McLachlan ve Roger Savory’nin editörlüğünde *The Persian Gulf States: A General Survey* başlıklı disiplinler arası sayı yayınlanmıştır. Bunu aynı yıl Tim Niblock editörlüğünde *Social and Economic Development in the Arab Gulf* başlıklı disiplinler arası yayın izlemiştir.⁶ İran-İrak Savaşının ardından ise Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (The International Institute for Strategic Studies), dört ciltlik *Security in the Persian Gulf* kitabını yayınlamıştır.⁷

⁵ Andrea Teti, “Bridging the Gap, IR, Middle East Studies and the Disciplinary Politics of the Area Studies Controversy”, *European Journal of International Relations*, Vol.13, No.1, (2007), s.119; Bazı orta ölçekli teoriler ise Ortadoğu bölgesinin tamamen dış güçler tarafından şekillendiğini iddia etmektedir. Bakınız, Osman Özalp, “Uluslararası İlişkiler Bağlamında Ortadoğu’da Büyük Güç Politikalarını Açıklamaya Yönelik Bazı Kuramsal Yaklaşımlar”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No.48, (Mart 2003), ss.43-59.

⁶ James Onley ve Gerd Nonneman, “The Journal of Arabian Studies and the Development of Gulf and Arabian Peninsula Studies”, *Journal of Arabian Studies*, Vol. 10, No.1, (2020), DOI: 10.1080/21534764.2020.1847245, s.6.

⁷ Onley ve Nonneman, s.7.

Bu dönemde Uluslararası İlişkiler alanında yapılan çalışmalarda neorealist yaklaşıma dayalı bölgesel güvenlik çalışmaları ağırlıklı olmuştur. Bu bağlamda J.E. Peterson'ın *Security in the Arabian Peninsula and Gulf States, 1973-1984*⁸ ve Anthony H. Cordesman'ın *The Gulf and the Search for Strategic Stability*⁹ başlıklı kitapları örnek çalışmalardır. Peterson, kısıtlı nüfusu nedeniyle Katar ve Bahreyn gibi devletleri mikro devlet kategorisinde değerlendirmiştir. Cordesman ise küçük devletlerin materyal kapasitesinin kısıtlı olması nedeniyle Suudi Arabistan ile işbirliği yapması gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁰ Kostiner ise ülke çıkarlarının çakışması nedeniyle kolektif güvenliğin gerçekleşemediğini, bunun da ABD ve Birleşik Krallık ile askeri işbirliğine yönlendirdiğini iddia etmiştir.¹¹

Ancak bu dönemde emirliklerin dış politikalarını inceleyen çalışmalar kısıtlı kalmıştır. İlk basımı 1984'te yayınlanan Bahgat Korany ve Ali E. Hillal Dessouki'nin *The Foreign Policy of Arab States*¹² başlıklı kitabı, bölge ülkelerinin dış politikasını karşılaştırmaları örnek olay yöntemi ile inceleyen nadir eserlerden biri olmuştur. Kitapta rol teorisinden esinlenerek uluslararası koşullara ek olarak dört aşamalı (iç ortam, dış politika yönelimi, karar alma süreci ve dış politika davranışı) şemadan oluşan analiz çerçevesi sunulmuştur.¹³ 1990 yılında Abdul-Reda Assiri, 1961-1989 dönemi Kuveyt dış politikasını incelemiş, Kuveyt'in uyguladığı dış politikayı "dinar diplomasisi" olarak adlandırmıştır.¹⁴ Hassan Ali Al-Ebraheem ise *Kuwait and the Gulf: Small States and the International System* kitabında Kuveyt'in dış politikasını küçük devlet teorisi çerçevesinde ele almıştır.¹⁵ Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası sistemdeki post kolonyal dönüşüme odaklanan kitapta Kuveyt'in dış politikasındaki

⁸ John E. Peterson, **Occasional Paper Series: Number Seven: Security in the Arabian Peninsula and Gulf States, 1973 – 1984**, National Council on U.S. Arab, 1985.

⁹ Anthony H. Cordesman, **The Gulf and the Search for Strategic Stability**, London: Westview Press, 1984.

¹⁰ Fred H. Lawson, "From Here We Begin: A Survey of Scholarship on the International Relations of the Gulf", **British Journal of Middle Eastern Studies**, Vol. 36, No. 3, Gulf Security: Legacies of the Past, Prospects for the Future, (December 2009), s.346.

¹¹ Lawson, s.346.

¹² Bahgat Korany ve Ali E. Hillal Dessouki, **The Foreign Policy of Arab States**, Boulder: Westview Press, 1984, s.3.

¹³ Korany ve Dessouki, s.3.

¹⁴ Abdul-Reda Assiri, **Kuwait's Foreign Policy: City State in World Politics**, New York: Routledge, 2017.

¹⁵ Hassan Ali Al-Ebraheem, **Kuwait and the Gulf: Small States and the International System**, New York: Palgrave Macmillan, 1984.

dinamikler kısıtlı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca Hassan Hamdan al-Alkim BAE'nin dış politikasını, Joseph Kechichian ise Umman dış politikasını incelemiştir.¹⁶

1990'lı yıllardan itibaren bölge çalışmaları ile Uluslararası İlişkiler alanındaki çalışmalar arasındaki bağ artmış, çok düzeyli analizler benimsenmiştir. Bu bağlamda Steven R. David “omnibalancing” kavramı üzerinden gelişmekte olan ülkelerin sadece dış güvenlik dengelerini değil, iç siyasi dengelerini de dikkate alarak tehdidin (iç ve dış) kaynağına göre dış politika kararları aldığını ileri sürmüştür. David'e göre Üçüncü Dünya liderlerinin esas amacı iktidarda kalmak olduğu için kendilerini korumak adına ulusal çıkarlardan vazgeçebilmekte ve bu doğrultuda dış politika yürütebilmektedir.¹⁷ Bu çerçevede David'e göre Üçüncü Dünyadaki devlet liderleri rejime yönelik tehdidi (iç veya dış kaynaklı) bertaraf etmek için dış politikada ittifak tercihinde bulunmaktadır.¹⁸ Hinnebusch'a göre ise Ortadoğu'nun nüfuz edilmiş bir bölgesel sistem olması ve ulus üstü kimliklerin varlığı bölge devletlerinin dış politikasını etkilemektedir. Ancak Hinnebusch bu devletlerin, elitlerin büyük güçlere bağımlılığına ve ulusötesi ideolojilerin kısıtlamasına rağmen, devlet oluşum süreci ilerledikçe (giderek artan oranda) güç ve çıkara dayalı dış politika yürüttüğünü ileri sürmüştür.¹⁹ Nonneman da Ortadoğu devletlerinin dış politikalarını belirleyen faktörleri üç düzeyde ele almıştır: iç, bölgesel, uluslararası sistem. Nonneman'a göre tarihsel süreç içerisinde dış politikada bazı düzeyler ön plana geçebilmektedir. Ayrıca bu düzeylerin normatif boyutunu da dikkate alan Nonneman özellikle ulus ötesi ideolojilerin (Siyasal İslam ve s.) önemini vurgulamıştır.²⁰ Neoklasik realizm yaklaşımını benimseyen Jong Kun Choi ise Libya'nın ABD'ye yönelik politikasını incelemiştir. Libya'yı küçük devlet kategorisinde ele alan Choi, ülkenin dış politika analizinde dış tehdidin seviyesi (1) ve dış ittifakın olasılığını

¹⁶ Bakınız Lawson, s.347.

¹⁷ Steven R. David, “Explaining Third World Alignment,” **World Politics**, Vol. 43, No. 2, (January 1991), ss. 233-256.

¹⁸ David, s.235.

¹⁹ Raymond A. Hinnebusch ve Anoushiravan Ehteshami, **The Foreign Policies of Middle East States**, Lynne Rienner Publishers, 2002.

²⁰ Gerd Nonneman, “Analyzing the Foreign Policies of the Middle East and North Africa: A Conceptual Framework”, Gerd Nonneman (ed.), **Analyzing Middle East Foreign Policies And The Relationship With Europe** içinde, London: Routledge, 2005, ss.6-19.

(2) sistemselsel değişkenler olarak, rejim gvenliğini (3) ise ara değişken olarak ele almıştır.²¹

Körfez çalışmalarında da benzer çok düzeyli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Stephen Walt'ın tehdit dengesi kavramından yola çıkan David Priess karar vericilerin tehdit algısının önemine vurgu yapmıştır.²² Buna göre Körfez devletleri sadece İran'ın salt askeri gücünden değil, kendi lkelerinde İran destekli muhaliflerden de tehdit algılamaktadır.²³ Nitekim Scott Cooper da David Priess'in tezinden yola çıkarak KİK'in oluşumunda rejime karşı tehdidin önemini vurgulamış, ancak sadece İran destekli şii muhaliflerin değil, diğer muhalif grupların da rejimler tarafından tehdit olarak algılandığını ileri srmştir.²⁴ Michael Barnett ve F. Gregory Gause ise KİK'i Buzan ve Wæver'in "güvenlik toplumları" kategorisinde değerlendirmiştir. Buzan ve Wæver'göre bölgesel düzeyde dostluk ve düşmanlık kalıbına göre bölgesel güvenlik komplekslerinin "atışma yaratıcı", "güvenlik rejimi" ve "güvenlik toplumları" kategorileri bulunmaktadır. Bu erevede Barnett ve Gause, Körfezde güvenlik topluluğunun realist güvenlik gerekçeleriyle ortaya çıktığını ve dolayısıyla devletler arasında işbirliğinin istikrarsız olduğunu, ancak örgütün öngörülmeyen bir şekilde ulus ötesi ilişkilerin gelişmesinde önemli bir katkı sağladığını iddia etmişlerdir.²⁵ İkiye göre KİK'in kuruluşunda ve üyelik sürecinde ortak tarihsel karakteristik özellikler (kabile sistemine dayalı monarşi yönetimi, Sünni Arap yöneticiler, petrol gelirine dayalı ekonomik sistem) nemli rol oynamış ve örgüt nezdinde yapılan kültürel işbirliği ye ülkelerin halklarının giderek "Krfezli" (Khalijiin) kimliğini benimsemesine yol amıştır.²⁶ Diğer alışmasında devlet-toplum ilişkisinin önemini vurgulayan Gause'a göre materyal kapasitenin yanında rakip ulus tesi kimlikler ve ideolojiler (Pan-Arabizm'e karşı Pan-

²¹ Jong Kun Choi, "A Neo-Classical Realist Account on External Security Behaviors of Weak Power towards Great Power: The US-Libya from 1977-1992", **The Korean Journal of Internatioanal Relations**, Vol.47, No.5, (2007), ss.81-112.

²² David Priess, "Balance of Threat Theory and the Genesis of the Gulf Cooperation Council", **Security Studies**, Vol.5, (Summer 1996), ss.143-171.

²³ Priess, s.147.

²⁴ Scott Cooper, "State-Centric Balance of Threat Theory: Explaining the Misunderstood Gulf Cooperation Council", **Security Studies**, Vol.13, No.2, (Winter 2003), ss.306-349.

²⁵ Michael Barnett ve F. Gregory Gause III, "Caravans in Opposite Directions: Society, State and Development of a Community in the Gulf Cooperation Council", Emanuel Adler ve Michael Barnett (Ed.), **Security Communities** içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s.162.

²⁶ Barnett ve Gause III, s.163.

İslamizm, Sünniliğe karşı Şiilik) bu güvenlik bölgesinde önemli rol oynamaktadır.²⁷ Nitekim KİK'i bölgeselleşme (regionalization) süreci olarak farklı kategoriler (kimlik, ekonomik entegrasyon ve s.) çerçevesinde ele alan Matteo Legrenzi, örgütün dış güvenlik alanında başarısız olsa da iç güvenlik alanında başarılı olduğunu, kültürel alanda önemli etki yarattığını ve Körfez kimliğinin oluşmasına katkı sağladığını iddia etmiştir.²⁸ Legrenzi, örgütte Avrupa Birliğinde olduğu gibi ekonomik tamamlamıcılık olmasa da ortak petrol üretim politikasının olduğunu vurgulamıştır.²⁹

2000'li yıllarda petrol fiyatlarının yeniden yükselmesi ile Körfez bölgesinde yaşanan ekonomik gelişmeye paralel olarak bölge ülkelerinin petrol gelirlerinin sosyal ve siyasal dönüşümü üzerindeki etkisini açıklayan rantiyer devlet teorisine dayalı araştırmalar da artmıştır. Hasem Beblawi, Giacomo Luciani ve Lisa Anderson'ın kavramlaştırdığı rantiyer devlet teorisine göre ekonomik gelirlerinin büyük çoğunluğu petrol veya gaz gelirleri oluşturan ülkeler, halkın vergi gelirlerine ihtiyaç duymadığı için farklı ekonomik, sosyal ve siyasal yapıya sahiplerdir. Buna göre bu ülkelerde petrol dışı ekonomi gelişmemekte, hükümetler petrol gelirlerini dağıtarak rejime sadakati sağlamak ve siyasal katılımı sınırlamakta, sonuçta da kurumsal olarak zayıf bir devlete yol açmaktadır.³⁰ Ancak yeni rantiyer devlet teorileri (late-rentierism) Körfez'in istisnallığı üzerinden yeni açıklamalar getirmiştir. Örneğin, Michael Gray, Michael Herb ve Sean Yom rantiyer devletlerin petrol gelirlerini ekonomik ve politik olarak verimli bir şekilde kullanabildiklerini ileri sürmüşlerdir.³¹ Kristian Coates Ulrichsen de enerji gelirlerinin Körfez güveliği ve istikrarı açısından önemini vurgulamış, petrol fiyatlarındaki düşüşün bu istikrarlı yapıya olumsuz etkiliyeceğini iddia etmiştir.³² Davidson ise petrol gelirlerine bağımlılıkları nedeniyle Körfez emirliklerinin kırılabilirliklerini ön planda tutmuştur.³³ Karen Young da BAE'nin sosyal yapısı ile petrol gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, ülke güvenliğinin ekonomi politik boyutuna

²⁷ F. Gregory Gause III, **The International Relations of the Persian Gulf**, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

²⁸ Legrenzi, sayfa numarası yok.

²⁹ Legrenzi, sayfa numarası yok.

³⁰ Meliha Benli Altunışık, "Rentier State Theory and the Arab Uprisings: An Appraisal", **Uluslararası İlişkiler**, Vol.11, No.42, (Summer 2014), s.76.

³¹ Aktaran Benli Altunışık, s.83.

³² Kristian Coates Ulrichsen, **Insecure Gulf: The End of Certainty and the Transition to the Post-oil Era**, [Place of publication not identified]: Oxford University Press, 2011. eBook Collection (EBSCOhost), (e.t. 5 Eylül 2017).

³³ Christopher M. Davidson, **After the Sheikhs: The Coming Coolapse of the Gulf Monarchies**, New York: Oxford University Press, 2013.

odaklanmıştır.³⁴ Matthew Gray ise Katar'ın Emir Hamad döneminde sosyo-ekonomik gelişimini ele almıştır.³⁵

Diğer yandan Sean Foley, *The Arab Gulf States* adlı çalışmasında Körfez devletlerini açıklamada Patrimonyalizm, İslam veya kabilecilik bağlarının ya da rantiyer modelin yetersiz olduğunu ileri sürmüştür. Foley, Badra Körfezi devletlerinin de Avrupa devletlerinin endüstrileşme sürecinde yaşadığı gibi ulus ve devlet yaratma sürecini yaşadığını ve bu süreçte önemli ölçüde ilerlediğini iddia etmiştir.³⁶ Gawdat Bahgat da bölge devletlerinin dış politikasında ideolojinin etkili olduğunu, ancak bu etkinin giderek azaldığını, ulusal devlet çıkarlarına dayalı dış politikanın ağır bastığını iddia etmiştir.³⁷ Çoklu analiz düzeyini benimseyen Steven Wright ise Körfez devletlerinin dış politikalarını etkileyen faktörleri tarih, elit seviyesinde ittifaklar, sosyo-politik boyut, rantiyer kapasite, bölgesel jeopolitik bağlam ve bölge devletlerinin ABD ile ilişkileri olarak sıralamıştır.³⁸ Wright, tarihsel ittifakların ve dış güçlerin müdahalelerinin günümüzde de dış politikayı etkileyen faktörler olduğunu ileri sürmüştür.³⁹

Nitekim Arap Baharı süreci ile beraber yeni nesil küçük devlet teorileri çerçevesinde, “state building” ve “state branding” stratejileri çerçevesinde dış politika çalışmaları da artmıştır. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan küçük devlet teorilerinde bu devletlerin kırılganlığı ön plandayken⁴⁰ yeni yaklaşımlarda (liberalizm ve inşacı) küçük devletlerin yumuşak güç unsurlarını kullanma kabiliyeti ön plana geçmektedir. Bu bağlamda Kamrava “ince güç” kategorisinde değerlendirdiği Katar'ın başarısında birim düzeyindeki değişkenlerin (lider, devlet-toplum ilişkisi) önemini vurgulamış, bölgedeki etkinliğinin devam edeceğini öngörmüştür.⁴¹ Ulrichsen ise Katar ve BAE'nin dış politikasını ve Arap Baharı sürecine etkisini “state branding” stratejisi üzerinden

³⁴ Karen E. Young, *The Political Economy of Energy, Finance and Security in the United Arab Emirates: Between the Majilis and the Market*, New York: Palgrave Macmillan, 2014.

³⁵ Matthew Gray, *Qatar: Politics and the Challenges of Development*, London: Lynne Rienner Publishers, 2013.

³⁶ Aktaran Philipp O. Amour, “The History and International Relations of the Gulf Region Reconsidered”, *International Studies Review*, Vol. 44, No. 3, (2012), s.315.

³⁷ Gawdat Bahgat, “Security in the Persian Gulf: Perils and Opportunities”, *Contemporary Security Policy*, Vol.29, No.2, (2008), ss.303-321

³⁸ Steven Wright, “Foreign policy in the GCC states”, Mehran Kamrava (Ed.), *International Politics of the Persian Gulf* içinde, New York: Syracuse University Press, 2011, ss. 72–93.

³⁹ Wright, s.91.

⁴⁰ Bakınız Miriam Fendius Elman, “The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard”, *British Journal of Political Science*, Vol. 25, No. 2 (Apr., 1995), ss. 175-179.

⁴¹ Mehran Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, Ithaca And London: Cornell University Press, 2013.

incelemiştir.⁴² Yine Rickli ve Almezaini'nin editörlüğünü yaptığı “Theories of Small States’ Foreign and Security Policies and the Gulf States” başlıklı kitapta Körfez ülkelerinin dış politika stratejilerini ele alınmıştır.⁴³ Rickli ve Almezaini’ye göre otonomisini korumak isteyen küçük devletler, büyük güçlerle ittifak ilişkisi kurmaktan kaçınarak ulusal gücünü artırma, yani tarafsızlık stratejisi izlerken, nüfuzunu artırmak isteyen küçük devletler ise büyük güçlerle daha sıkı ittifak ilişkisi kurmaktadır. Ayrıca küçük devletler sıkı ittifak ilişkisi ile tarafsızlık arasında çitleme (hedging) stratejisi de izleyebilmektedir.⁴⁴ Ancak ikili, bu strateji tercihlerini belirleyen faktörleri açıklamaktan kaçınarak bölge ülkelerin dış politikalarının neoklasik teori çerçevesinde incelenebileceğini belirtmekle yetinmiştir.⁴⁵ Nitekim aynı kitapta neoklasik realizm yaklaşımını benimseyen Emma Soubrier, Katar ve BAE’nin dış politikasını göreceli kapasite dağılımı ve liderlerin statü algısı değişkenleri vasıtasıyla karşılaştırmalı olarak incelemiştir.⁴⁶

Máté Szalai ise Schweller’in “çıkar dengesi” modelinden faydalanarak Körfez devletlerinin Obama sonrası ittifak tercihlerini incelemiştir.⁴⁷ Birol Başkan da Arap Baharı sürecinde Katar ile Türkiye arasındaki ittifak ilişkisini inceleyerek bölge jeopolitiğindeki değişimlere odaklanmıştır.⁴⁸ Neoklasik realizm yaklaşımını temel alan Sinem Cengiz ise Suudi Arabistan’ın dış politikasını etkileyen değişkenleri devlet içi politik baskılar, karar vericilerin tehdit algılaması, ekonomik endişe olarak sıralamıştır.⁴⁹ Telci ve Rakipoğlu Kuveyt’in dış politikasını çitleme (hedging) stratejisi çerçevesinde

⁴² Kristian Coates Ulrichsen, **The United Arab Emirates: Power, Politics and Policy-Making**, New York: Routledge, 2016; Kristian Coates Ulrichsen, **Qatar and the Arab Spring**, New York: Oxford University Press, 2014.

⁴³ Khalid S.Almezaini ve Jean Marc Rickli (ed), **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring**, New York: Routledge, 2017.

⁴⁴ Khalid Almezaini ve Jean Marc Rickli, “Theories of Small States’ Foreign and Security Policies and the Gulf States”, Khalid S.Almezaini, Jean Marc Rickli (ed), **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde, New York: Routledge, 2017, ss.29-33.

⁴⁵ Almezaini ve Rickli, ss.38-40.

⁴⁶ Emma Soubrier, “Evolving Foreign and Security Policies: A comparative study of Qatar and the United Arap Emirates”, Khalid S.Almezaini, Jean-Marc Rickli (ed.), **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde, New York: Routledge, 2017, ss.177-201.

⁴⁷ Máté Szalai, “The Alliance dilemma of the Gulf States after the Obama presidency”, **Corvinus Journal of International Affairs**, Vol.2, No.3, 2017, ss. 3-18.

⁴⁸ Birol Başkan, **Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East**, New York: Palgrave, 2016.

⁴⁹ Sinem Cengiz, “Saudi Foreign Policy Towards China in the Post- Arab Uprisings Era: A Neo-classical Realist Approach”, **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**, Vol.14, No:1, (February 2020), DOI: 10.1080/25765949.2020.1728971, ss.51-67.

incelemiş, Kuveyt'in Suudi Arabistan'a karşı Türkiye ile, ABD'ye karşı ise Çin ile ilişkilerini geliştirerek dış politikada esneklik sağlamaya çalıştığını iddia etmiştir.⁵⁰

Bu dönemde Körfez bölgesini Buzan ve Wæver'in ortaya koyduğu Bölgesel Güvenlik Kompleksi (BGK) çerçevesinde inceleyen çalışmalar da artmıştır. Jianwei Hana ve Hassan Hakimian İran'ın KİK politikasını BGK çerçevesinde incelemiş, İran ile örgüt üyeleri arasındaki ilişkilerde kapasite dağılımındaki değişimin yanı sıra tarihsel ve güncel düşmanlıkların etkili olduğunu iddia etmiştir.⁵¹ Wojciech Grabowski de Körfez ülkeleri arasındaki güvenlik bağlarının diğer ülkelere göre daha yüksek olduğunu, İran tehdidinin güvenlikleştirilmesinin İran'ın ABD-İsrail karşıtı politikalarından kaynaklandığını iddia etmiştir.⁵² Talal Mohammed Al-Khalifa ise Basra Körfezi ile Güneydoğu Asya bölgelerini karşılaştırarak KİK'in oluşumunda düşmanlık kalıbının, ASEAN'ın oluşumunda ise dostluk kalıbının ön planda olduğunu iddia etmiştir.⁵³ Buna karşın Mohammad Soltaninejad ise Arap Baharı sonrası KİK'in kolektif güvenlik örgütüne dönüştüğünü iddia etmiştir.⁵⁴

2017 yılından itibaren ise Körfez çalışmaları, Katar Krizi'ne odaklanmıştır. Ulrichsen "Qatar and the Gulf Crisis" başlıklı çalışması⁵⁵ ile, The International Spectator dergisi "The GCC in Crisis: Explorations of 'Normlessness' in Gulf Regionalism" başlıklı özel sayısında⁵⁶ kriz sürecini incelemiştir. Bu dönemde özellikle BAE'nin dış politikasındaki değişim dikkat çekmiştir. Ebtessam el-Ketbi, BAE'nin devlet gücünü artırması ve dış politikasındaki değişimi incelemiştir.⁵⁷ Cristopher M. Davidson ise iki

⁵⁰ İsmail Numan Telci ve Mehmet Rakipoğlu, "Hedging as a Survival Strategy for Small States: The Case of Kuwait", **All Azimuth**, Vol.10, No.2, (2021), ss.213-229.

⁵¹ Jianwei Han ve Hassan Hakimian, The Regional Security Complex in the Persian Gulf: The Contours of Iran's GCC Policy, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Vol. 13, No:4 (2019), ss.493-508, DOI: 10.1080/25765949.2019.1682300.

⁵² Wojciech Grabowski, "Application of the regional security complex theory for security analysis in the Persian Gulf", **Polskie Studia Politologiczne**, Vol. 68, No. 4, 2020, ss. 18-31, DOI:10.15804/athena.2020.68.02.

⁵³ Talal Mohammed Al-Khalifa, The Gulf and Southeast Asia: Regional Security Complex and Regional Security Community (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Exeter, The Institute of Arab and Islamic Studies), 2012.

⁵⁴ Mohammad Soltaninejad, "The Security of Persian Gulf after the Arab Revolutions", **Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol. 3, No. 2 (Summer 2012), ss. 119-142.

⁵⁵ Kristian Coates Ulrichsen, **Qatar and the Gulf Crisis**, New York: Oxford University Press, 2020.

⁵⁶ Larbi Sadiki ve Layla Saleh (ed.), **The International Spectator**, Special Issue: The GCC in Crisis: Explorations of 'Normlessness' in Gulf Regionalism, Vol. 55, No. 2, 2020.

⁵⁷ Ebtessam al-Ketbi, **The UAE Power - Building Model and Foreign Policy Shifts**, Abu Dhabi: Emirates Policy Center, 2021

veliaht prens Muhammed bin Zayed yönetimindeki BAE ve Muhammed bin Salman yönetimindeki Suudi Arabistan'da otoriterliğin artmasını ele almıştır.⁵⁸

Diğer yandan Türkiye'de, bölgedeki küçük emirliklerin dış politikasını inceleyen tez çalışmalarının sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Burak Tarla'nın *Arab Spring And Qatar: Big Role of a Small State in Libya*⁵⁹ ve Abdurrahman Arslan'ın *Yükselen Güç Katar: Küçük Devlet Büyük Aktör?*⁶⁰ adlı yüksek lisans tez çalışmalarında Katar'ın dış politikasındaki yumuş güç unsurlarına odaklanılmıştır. Gözde Çağlar'ın *Foreign policy of United Arab Emirates and its military interventions in the region*⁶¹ başlıklı yüksek lisans tezinde ise BAE'nin dış politikasındaki askeri müdahaleler incelenmiştir. Mahmoud Alrantisi "Ortadoğu siyasetinde orta büyüklükte güç ile küçük devlet ilişkisi: Türkiye-Katar örneği"⁶² başlıklı doktora tezinde neo-klasik realizmden faydalansa da çalışmada inşacı yaklaşım baskın olmuştur. Zainul Abideen Jibril'in *Threats and balancing strategies: A comparative analysis of Saudi Arabia, the United Arab Emirates and Bahrain before and since the Arab uprisings*⁶³ başlıklı doktora tez çalışması, bu tezin de üstünde durduğu tehdit algısı ve devlet gücü gibi faktörleri teorik bir çerçevede inceleyen nadir çalışmalardandır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Dünya literatüründe, KİK ülkeleri genellikle bölgesel güvenlik çalışmaları çerçevesinde incelenmiştir. Çoğunlukla BGK çerçevesinde incelenen çalışmalarda Körfez'de iki kutuplu yapı varsayımı hâkim olmuş, Suudi Arabistan-İran düşmanlığı incelenirken diğer bölgesel güvenlik sorunları görmezlikten gelinmiştir. Nitekim bu

⁵⁸ Cristopher M. Davidson, *From Sheikhs to Sultanism: Statecraft and Authority in Saudi Arabia and the UAE*, New York: Oxford University Press, 2021.

⁵⁹ Burak Tarla, "Arab Spring And Qatar: Big Role of a Small State in Libya", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2014.

⁶⁰ Abdurrahman Arslan, "Yükselen Güç Katar: Küçük Devlet Büyük Aktör?", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2018.

⁶¹ Gözde Çağlar, "Foreign policy of United Arab Emirates and its military interventions in the region", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2020.

⁶² Mahmoud Alrantisi, "Ortadoğu siyasetinde orta büyüklükte güç ile küçük devlet ilişkisi: Türkiye-Katar örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2020.

⁶³ Zainul Abideen Jibril, "Threats and balancing strategies: A comparative analysis of Saudi Arabia, the United Arab Emirates and Bahrain before and since the Arab uprisings", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2021.

çalışmalarda Körfez bölgesindeki güvenlik bağımlılığını diğ r bölgelere göre yüksek olduğu iddia edilmiştir. Ancak bu tür sınırlama Ortadoğu bölgesinin temel dinamiklerinden biri olan İran-İsrail rekabeti ve bunun Körfez güvenliğine yansımaları açıklanmasını zorlaştırmaktadır. Bazı çalışmalarda ise KÖK'i "güvenlik toplumu" olarak değerlendirilmiş, başarılı entegrasyon süreci olarak görülmüştür. Ancak KÖK  lkeleri arasında son yıllarda yaşanan çatışma bu açıklamayı geçersiz kılmaktadır. Nitekim aynı alt-bölgesel sisteminde bulunan İran ve Irak'ın bulunmadığı bölgesel örgütün "güvenlik toplumu" olarak değerlendirilmesi

Bölge devletlerinin dış politikaları ise uzun süre sınırlı ilgi görmüştür. S n dönemde BAE ve Katar'ın dış politikalarını yeni nesil küçük devlet teorileri, "devlet inşası" (state building) ve "devlet markalaşması" (state branding) stratejileri çerçevesinde inceleyen çalışmalar artmış, Kuveyt dış politikasına ise ilgi yine sınırlı kalmıştır. Ancak bu çalışmalarda kapsamlı dış politika analizi yapılmamış, bazı dönemlerde uygulanan dış politika stratejileri ortaya konulmuştur. Örneğin yumuşak g   bağlamında ele alınan çalışmaların çoğunluğu, ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığının etkin olduğu döneme denk gelmektedir. Buna karşılık Arap Baharı sonrası dönemde ABD'nin bölgeden çekilmesi ve bölgesel çatışmaların artmasına paralel askeri materyal kapasiteyi vurgulayan çalışmalar artmıştır. Yine petrol fiyatlarındaki artışa paralel olarak çalışmalarda rantiyer teorilere ilgi artmış, petrol fiyatlarındaki düşüş dönemlerinde ise ülke içindeki istikrarsızlığı vurgulayan çalışmalar ön plana geçmiştir. Bu çerçevede bölge devletlerinin değişen dış politika stratejileri ve araçlarını sistematik bir şekilde inceleyen araştırmalar çok kısıtlıdır. Bu tez ile 1991-2021 arası geniş bir dönem kapsamlı bir şekilde incelenerek literatürdeki bu boşluğun doldurulması hedeflenmiştir. Böylelikle hem uluslararası yapıdaki değişimin hem de bölgesel sistemdeki materyal kapasite dağılımındaki değişimin etkisi incelenebilmiştir. Bunun yanında uluslararası ekonomi politiğindeki ve petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki değişimin devlet g   ve dış politikaya yansımaları da daha objektif bir şekilde değerlendirilmiştir. Nitekim Türkiye'de de Türkiye'nin Körfez  lkeleri ile ilişkiler ön plana geçmiş, Körfez  lkelerinin dış politikasını inceleyen kısıtlı çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda Türkçe literatürde Katar, BAE ve Kuveyt'in dış politika stratejilerini karşılaştıran bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu nedenlerle bu çalışmanın, özellikle Türkçe literatüre önemli katkı sunacağı düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Sprinz ve Walinsky'e göre teori, fenomenlerin kesin ve net açıklamalarını sağlarken, metodoloji bu teorileri test etmek için sistematik olarak yapılandırılmış veya kodlanmış yolları ifade etmektedir.⁶⁴ İkiliye göre özellikle örnek olay ve nicel yöntemler, değişkenler arasındaki düzenliliklerin değerlendirilmesine, sınırlamalarının tespit edilmesine (örneğin, zaman ve mekandaki ilişkinin kapsamı) izin verir ve bulguların tekrarlanabilirliği ve güvenilirliğinin yanı sıra genelleme olasılığına işaret eder.⁶⁵ Bu çalışmada da meta yöntem olarak karşılaştırmalı örnek olay (comparative case study) yöntemi kullanılmıştır. Kaarbo ve Beasley, örnek olay yöntemini gerçek fenomeni veya bağlamı manipüle etmeden kendi doğal bağlamında ampirik incelemesi olarak tanımlamaktadır.⁶⁶ Buna göre karşılaştırmalı örnek olay yöntemi ise iki veya daha fazla örneği (veri noktasını) örnek olay yöntemini kullanarak sistemsal olarak karşılaştırmak olarak tanımlanmaktadır.⁶⁷ Bu çalışmada açıklayıcı değişkeni (devlet tutarlılığını) incelemek için aynı alt-bölgesel sistemde bulunan ve materyal kapasite bakımından yakın, ancak üç farklı yönetim yapısına sahip olan BAE, Katar ve Kuveyt örnek olarak seçilmiştir.

Örnek olay yönteminde veri toplamak için mülakat, gözlem, arşiv taraması dahil birçok teknik uygulanmaktadır. Bu çalışmada da çok sayıda teknik uygulanmıştır. Tez çalışmasına başlarken örnek ülkelerde gözlem yapılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede birçok kuruluşa e-posta yoluyla davet talebinde bulunulmuştur. Ancak Covid-19 küresel salgın koşulları nedeniyle çoğu kuruluş olumsuz yanıt vermiştir. Nitekim Körfez Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Gulf University for Science and Technology) Küresel

⁶⁴ Detlef F. Sprinz ve Yael Wolinsky, "Introduction: Methodology in International Relations Research", **Cases, Numbers, Models: International Relations Research Methods**, 2002, s.10.

⁶⁵ Sprinz ve Wolinsky, s.10.

⁶⁶ Juliet Kaarbo ve Ryan K. Beasley, "A Practical Guide to the Comparative Case Study Method in Political Psychology", **Political Psychology**, Vol. 20, No. 2 (Jun., 1999), s.372.

⁶⁷ Kaarbo ve Beasley, s.372.

Çalışmalar Merkezinden (Global Studies Center) araştırma için davet alınmasına rağmen salgın sürecinde Kuveyt devletinin yabancılara yönelik giriş kısıtlaması nedeniyle hedeflenen gözlemler gerçekleştirilememiştir. Buna karşın çevrimiçi mülakat tekniği ile örnek ülkelerde çalışan akademisyenler ile görüşmeler yapılmıştır. 2010-2018 yıllarında Katar’da Georgetown Üniversitesinde eğitim veren Dr. Birol Başkan; Royal United Services Institute for Defence and Security Studies’in (RUSI Qatar) Katar ofisinde görev yapan Dr. David Roberts; Zayed Üniversitesi’nde eğitim vermekte olan Dr. Khaled Almezaini; BAE’de emekli öğretim üyesi Dr. Abdul Khaleq Abdulla; Durham Üniversitesi ve Katar Üniversitesi Körfez Çalışmaları Ortak Programı doktora öğrencisi Betül Doğan Akkaş; Katar’ın Türkiye’deki Büyükelçiliğinde danışmanlık yapan ve Katar Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Ali Bakeer; TRT World kurumunda çalışan Tarek Cherkauoi ve Katar Üniversitesi’nden bir öğretim üyesi ile çevrimiçi (Zoom programı vasıtasıyla) mülakat gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2015-2018 döneminde Kuveyt Ankara Büyükelçiliğinde basın bölümünde görev yapan, Arab News gazetesi yazarı Sinem Cengiz ile e-posta yoluyla mülakat gerçekleştirilmiştir. BAE, Katar ve Kuveyt Dışişleri Bakanlıklarına ve Türkiye’deki büyükelçilerine yönelik e-posta yoluyla mülakat taleplerim ise yanıtsız kalmıştır. Kuveyt Türkiye’deki Büyükelçiliği mülakat talebimi kabul etmiş, ancak mülakat sorularını tarafına ilettikten sonra dönüş yapmamıştır. Görüşmelerde Ek-1’de belirtilen uluslararası sistemin ve bölgesel sistemin yapısı, örnek devletlerin tutarlılığı ve tehdit algılaması ve dış politika çıktılarını kapsayan geniş ölçekli sorular sorulmuştur.

Diğer yandan devlet tutarlılığını belirleyen unsurlar tarihsel sürece göre değişiklik göstermekte ve niceliksel olarak ölçülememektedir. Nitekim ara değişken olarak devlet tutarlılığı uluslararası değişimlerden de etkilenmektedir. Bu çalışmada hem aynı devletin zaman içerisindeki yaşanan değişimler dikkate alınarak hem de örnek ülkeler arasında karşılaştırma yapılarak devlet tutarlılığı belirlenmiştir. Ayrıca benzer ölçütleri kullanan uluslararası endeksler de çalışmada dikkate alınmıştır. Bu çerçevede rejim istikrarını belirlemede Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi’nin hazırladığı Dünya Çapında Yönetim Göstergeleri veri tabanı önemli katkı sağlamıştır. 1996-2019 dönemini kapsayan veri tabanında “Rejim İstikrarı ve Şiddet veya Terörün Bulunmaması” göstergesi, araştırmamızda kabul edilen rejim istikrarı değişkeni tanımına büyük ölçüde uymaktadır.

Buna göre “Rejim İstikrarı ve Şiddet veya Terörün Bulunmaması” göstergesi siyasi güdümlü şiddet ve terörizm de dahil olmak üzere, hükümetin anayasaya aykırı veya şiddet içeren yollarla istikrarsızlaştırılacağı veya devrileceği ihtimaline ilişkin ölçüm yapmaktadır.⁶⁸ Bunun yanında Barış İçin Derneği’nin (The Found for Peace) hazırladığı 2007-2022 dönemini kapsayan Kırılgan Devlet Endeksi (Fragile State Index) toplumsal birlik ve elit uyumu değişkenlerinin belirlenmesinde kullanılmıştır. Buna göre Elit Bölünmüşlüğü (The Factionalized Elites) göstergesi, devlet kurumlarının etnik, sınıf, klan, ırksal veya dini hatlar boyunca parçalanmasını ve ayrıca yönetici elitler arasındaki uçurum ve tikanıklıkları dikkate alır.⁶⁹ Grup Hoşnutsuzluğu göstergesi ise toplumdaki farklı gruplar arasındaki bölünmelere (özellikle sosyal veya politik özelliklere dayalı bölünmeler) ve bunların hizmetlere veya kaynaklara erişimdeki ve siyasi sürece dahil olmadaki rolüne odaklanır. Grup Hoşnutsuzluğu, ayrıca, mağdur toplulukların geçmişteki, bazen yüzyıllar öncesine dayanan, o grubun toplumdaki rolünü ve diğer gruplarla olan ilişkilerini etkileyen ve şekillendiren adaletsizliklere atıfta bulunduğu tarihsel bir bileşendir.⁷⁰ Bunun yanında World Value Survey, The Social and Economic Survey Research Institute (SESRI) ve Arab Barometer tarafından yürütülen halk oylamaları da devlet tutarlılığı değişkenlerinin belirlenmesinde dikkate alınmıştır. Ancak halk oylamalarının BAE’de gerçekleşmemesi çalışmamız açısından kısıtlılık oluşturmuştur. Nitekim devlet tutarlılığı doğrudan bu veri tabanları doğrultusunda niceliksel olarak belirlenmemiş, yazarın değerlendirmesi sonucunda ortaya konulmuştur.

Devletlerin çıkarları ve tehdit algılamaları ise dış politikadan sorumlu elitlerin açıklamaları, devlet kurumlarının resmi internet sitelerinde ilan edilen resmî duyurular ve doktrinler üzerinden değerlendirilmiştir. Örnek ülkelerin resmi kurumlarının internet sayfalarının etkin olması ve sosyal medya kullanımının artması, çalışmanın ilerlemesinde önemli katkı sunmuştur. Bunun yanında örnek ülkelerin siyasal elitleri ile doğrudan temas kurulamasa da uluslararası medya kuruluşları tarafından yapılan mülakatlar kaynak olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede karar verici elitlerin açıklamaları için ulusal haber

⁶⁸ Bakınız Daniel Kaufmann, Aart Kraay ve Massimo Mastruzzi, **The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues**, The World Bank Policy Research Working Paper, 2010.

⁶⁹ Bakınız Fragile State Index, “Indicators: C2: Factionalized Elites”, <https://fragilestatesindex.org/indicators/c2/> (e.t.10.02.2022).

⁷⁰ Bakınız Fragile State Index, “Indicators: C3: Group Grievance”, <https://fragilestatesindex.org/indicators/c3/> (e.t.10.02.2022).

ajanslarının (Qatar News Agency, Kuwait News Agency) ve yerel gazetelerin (Al-Hayat, Al-Ahram, Asharq Al-Awsat, Arab News ve s.) çevrimiçi haber arşivleri taranmıştır.

Tablo 1.2
Araştırmada Kullanılan Veriler

Rejim İstikrarı	Toplumsal Bütünlük	Elit Uyumu	Çıkar ve Tehdit Algısı	İttifak Tercihleri
Dünya Çapında Yönetim Göstergeleri: Rejim İstikrarı ve Şiddet veya Terörün Bulunmaması	Kırılgan Devlet Endeksi: Grup Hoşnutsuzluğu	Kırılgan Devlet Endeksi: Elit Bölünmüşlüğü	Resmi Doktrinler Yönetici Elitlerin Açıklamaları Temsilcilerin BM Genel Kurulundaki Konuşmaları	Savunma İşbirliği Antlaşması Veri Tabanı OECD Kalkınma Destekleri İstatistikleri SIPRI Silah Transferi Veri Tabanı
World Value Survey Wave 6 (Katar-2010) The Social and Economic Survey Research Institute (SESRI), Annual Omnibus Survey 2014 Arab Barometer (Kuveyt-2019)		Hükümetin yapısı ve bileşenleri Ulusal parlamentolarda ve konseylerde tartışmalar, partiler veya fraksiyonlar arasında ittifak tercihleri Basına yansıyan görüş farklılıkları		Yönetici elitlerin uluslararası ziyaretleri Yönetici elitlerin açıklamaları

Örnek ülkelerin ittifak tercihlerinin belirlenmesi için uluslararası antlaşmalar, askeri müdahaleler, uluslararası yatırımlar ve destekler dikkate alınmıştır. Bu çerçevede uluslararası savunma anlaşmaları için The Correlates of War Project'in hazırladığı Savunma İşbirliği Antlaşması Veri Tabanı⁷¹, silah anlaşmaları için Stockholm International Peace Research Institute'ın (SIPRI) hazırladığı Silah Transferi Veri Tabanı, uluslararası destekler için ise OECD verileri ve ulusal istatistikler kullanılmıştır. Ayrıca örnek ülkelerin üye olduğu BM, Arap Ligi ve İslam İşbirliği Konferansı Örgütü gibi kuruluşlardaki oy tercihleri ve karar vericilerin uluslararası ziyaretleri de dikkate alınmıştır.

Nitekim ikincil kaynaklar olarak bölge uzmanlarının kitapları ve makaleleri gibi geniş kapsamlı kaynaklar kullanılmıştır. Bu bağlamda TUBİTAK DergiPark, YÖK Ulusal Tez Merkezi, T.C. Resmi Gazete, Proquest, EBSCO E-Kitap Koleksiyonu (Ebook Collection), Taylor and Francis, Cambridge University Press, Jstore gibi ulusal ve uluslararası elektronik veri tabanları taranmıştır. Bunun yanında BBC, Reuters, Guardian, Al Monitor, Al Jazeera gibi uluslararası haber ajanslarının yayınlarından faydalanılmıştır. Ayrıca ABD Kongresi Araştırma Servisi (Congressional Research Service), Avrupa Konseyi Dış İlişkiler Konseyi, Körfez veya Ortadoğu çalışmaları merkezlerinin (Middle East Institute, Arab Gulf States Institute in Washington, Brookings Doha Center, The Emirates Policy Center ve s.) yayınladığı çok sayıda çalışma/ analiz tezde kaynak olarak kullanılmıştır. Ancak güncel uluslararası kitap çalışmalarına erişimin kısıtlı olması ve çok yüksek düzeyde fiyatla satışa çıkarılması çalışmamız açısından kısıtlayıcı olmuştur.

1.6. Araştırmanın Bölümlendirilmesi

Çalışma toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, soruları ve yöntemi sunulmuş, araştırma yaklaşımı ve önermeleri belirlenmiştir. Ayrıca bu bölümde Ortadoğu ve Körfez bölgesinde güvenlik ve dış politika alanında yapılan çalışmalar incelenmiş, araştırmanın önemi ortaya konulmuştur. Girişin ardından

⁷¹ Brandon J. Kinne, "The Defense Cooperation Agreement Dataset (DCAD)" *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 64, No.4 (2020), ss.729-755.

araştırmanın ikinci bölümünde realist ve neoklasik teori literatürü incelenmiştir. Bu bölümde neoklasik realizmin benimsediği ve araştırmada kullanılan değişkenler detaylandırılmış, araştırmada benimsenen dış politika çıktıları tanımlanmıştır.

Üçüncü bölümde ise örnek ülkelerin dış politikalarını etkileyen sistemsel değişkenler incelenmiştir. Bu çerçevede uluslararası sistemin yapısı ve büyük güçlerin bölge politikaları, bölgesel/ alt sistemdeki kapasite dağılımı ve ittifak oluşumları incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise çalışmanın ara değişkenleri olan BAE, Katar ve Kuveyt'in devlet tutarlılığı incelenmiştir. Bu bölümde devlet tutarlılığı bileşenleri olan rejim istikrarı/ istikrarsızlığı, toplumsal bütünlük/ bölünmüşlük ve elit uyumu/ bölünmüşlüğü örnek ülkeler özelinde ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Bölümün sonuç kısmında ise üç ülkenin devlet tutarlılıkları karşılaştırılarak dönemsel değerleri tablo ile sunulmuştur.

Beşinci bölümde BAE'nin dış ve güvenlik politikası belirtilen değişkenler doğrultusunda incelenmiştir. Bu çerçevede BAE'nin dış politikada uyguladığı stratejiler, 1991-2010 Pasif Dengeleme, 2011-2015 Aktif Dengeleme ve 2016-2021 Yayılma olarak üç döneme ayrılmıştır. Altıncı bölümde Katar'ın dış ve güvenlik politikası incelenmiştir. Bu bölüm ise 1991-1996 Eksik Dengeleme, 1997-2010 Pasif Dengeleme, 2011-2013 Yayılma, 2014-2021 Aktif Dengeleme şeklinde bölümlendirilmiştir. Yedinci bölümde Kuveyt'in dış ve güvenlik politikası araştırılmıştır. Kuveyt dış politikası 1991-2010 Pasif Dengeleme, 2011-2016 Eksik Dengeleme ve 2017-2021 Pasif Dengeleme olarak bölümlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise üç ülkenin devlet tutarlılığı ve dış politika stratejileri karşılaştırılmış, uygulanan stratejilerin sonuçları değerlendirilmiştir.

2.NEOKLASİK REALİST TEORİ ÇERÇEVESİNDE DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

2.1. Realist Teoriler ve Neoklasik Realizm

Realizm, sadece devletler arasındaki ilişkileri değil, insan doğası, etik, devlet ve toplum arasındaki ilişkilere yönelik önermeler sunan geniş bir felsefi paradigmadır. Thucydides, Machiavelli, Thomas Hobbes gibi farklı dönemlerde yaşamış filozoflar bu paradigma içerisinde konumlandırılmaktadır. Bu düşünürler, insanın doğasındaki bencilliğin ve güç arzusunun bireyler tarafından yönetilen devletlerin karakterine ve siyasete de yansıdığını iddia etmişlerdir. Bu durum, özellikle kaynakların kıt ve güvensizliğin yüksek olduğu anarşik yapıda insanlar/ devletler arasında çatışmaya yol açmaktadır. 20.yüzyılın başında Uluslararası İlişkiler disiplinin kurulmasının ardından, Hans Morgenthau, Reinhold Niebuhr, Robert H. Carr gibi yazarlar uluslararası politikaya dair argümanlarını da bu varsayımlara göre şekillendirmişlerdir. Bu yazarlara göre devletler de bireyler gibi daha çok güç kazanma arzusu ile hareket ederler, bu nedenle uluslararası politika veya uluslararası ilişkiler çatışmacı özelliğe sahiptir. Bu bağlamda politika etik ve ahlaki değerler doğrultusunda değil, güç ve maddi çıkarlar doğrultusunda oluşturulmaktadır.⁷²

Nitekim klasik realistlerin egemen devletlerin temsilcileri olarak devlet adamlarının davranışlarına odaklandığı, devlet ile toplum arasında ayırım yaptığı görülmektedir. Buna göre devlet adamlarının uluslararası politikada devletlerinin çıkarlarını koruması için devlet içi materyal ve siyasal kaynaklarını artırması gerekmektedir. Bu bağlamda klasik realistler gücün sadece maddi boyutunu (coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık, nüfus) değil, ulusal karakter, ulusal moral veya kanaat oluşturma gibi normatif boyutunun da önemini vurgulamışlardır.

⁷² Edward Carr, **Yirmi Yıl Krizi:1919-1939**, (Çev. Can Cemgil), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, ss.190-192.

Ancak bu yazarlar da sosyal bilimler metodolojisine dayalı pozitivist bir teori oluşturmamış, koşulların sürekli değişmesi nedeniyle evrensel siyaset teorisinin varlığına da inanmamışlardır.

Diğer yandan, Kenneth Waltz indirgemeci olarak eleştirdiği bu teoriler karşısında, devletlerin yapısını ve davranışlarını değil, uluslararası sistemin yapısını ve onun ilkelerini inceleyen pozitif bir *Uluslararası Politika* teorisi oluşturmaya çalışmıştır. Ona göre teori, *teori bazı faktörleri diğerlerinden daha fazla önemli olarak tanımlar ve onlar arasındaki ilişkileri belirler.*⁷³ Waltz’a göre ancak sistem düzeyinde analiz yapılarak bu faktörler belirlenebilir ve farklı birimlerin neden benzer davrandıklarını açıklanabilir, zira sistemin dinamikleri, birimlerin özgürlüklerini ve davranışlarını kısıtlar ve davranışları öngörülebilir hale gelir.⁷⁴ Neorealizm olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre *Uluslararası Politika*’yı açıklamak için birim düzeyindeki faktörleri, bireysel karar vericiler (birinci imaj) ve iç politikayı (ikinci imaj) incelemek yetersizdir, devletlerin davranışlarını etkileyen sistemsel düzeyde yapısal faktörlerin (üçüncü imaj) incelenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede mevcut uluslararası politik sistemin temel düzenleyici ilkesi merkezi/ üst yönetimin ve kuralların olmaması anlamına gelen anarşidir.⁷⁵ Anarşik yapıda sürekli güvenlik arayışında olan devletler kendi güvenliklerini sağlamak ve tehdit veya olası tehditleri bertaraf etmek, yani kendi kendine yetmek (self-help) zorundadır.⁷⁶

Nitekim Waltz’a göre anarşik sistem grupları süreçleri karşılaştırmaya ve diğer gruplar için başarılı bir şekilde hayatta kalmayı başardıklarına inandıklarını taklit etmeye yönlendirir.⁷⁷ Yani anarşik sistemin rekabetçi etkileşim ve taklitçi sosyalizasyon etkisi devletlerin işlevsel olarak aynı olmasına yol açmaktadır. Böylelikle, Waltz’ın uluslararası politika teorisindeki tek bağımsız değişken güç/kapasite dağılımı ortaya konulmaktadır. Buna göre uluslararası yapı, tek değişken olan göreceli güç/kapasite dağılımına göre şekillenir ve büyük gücün sayısındaki önemli değişimlerle farklılaşır.⁷⁸ Bu bağlamda

⁷³ Kenneth N. Waltz, “The Origins of War in Neorealist Theory”, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 18, No. 4, The Origin and Prevention of Major Wars, (Spring 1988), s.615.

⁷⁴ Waltz, *The Origins of War in Neorealist Theory*, s.618.

⁷⁵ Eric J. Labs, “Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims”, *Security Studies*, Vol. 6, No. 4, (1997), s.1.

⁷⁶ Kenneth. N. Waltz, *Theory of International Politics*, Massachusetts: Addison-Wesley, 1979, s.88.

⁷⁷ Jennifer Sterling-Folker, “Realist Environment, Liberal Process and Domestic-Level Variables”, *International Studies Quarterly*, Vol. 41, No. 1, (March, 1997), s.18.

⁷⁸ Waltz, *Theory of International Politics*, s.131.

anarşik uluslararası sistemin temel çıktısı güç dengesi politikasıdır. Yani büyük güçlerin temel hedefi gücünü artırmak değil, hayatta kalmak olduğu için yükselen gücün/ güçlü ittifakın peşine takılmayı değil, onu dengelemeyi seçerler. Zira güçlü tarafın kazanması kendi güvenliklerini doğrudan tehdit etmektedir.⁷⁹ Ayrıca Waltz'a göre ittifak içi bağımlılığı ve güç dağılımını yanlış hesaplama ihtimali nedeniyle çok kutuplu sistem istikrarsızken çift kutuplu sistemde kutupların müttefiklerinden daha bağımsız olması ve güç dağılımının kesin olması nedeniyle daha istikrarlıdır.⁸⁰

Diğer yandan, 1980'li yıllarda postpozitivizm-pozitivizm veya eleştirel-rasyonel teoriler tartışması olarak değerlendirilen süreçte yapısal teorilerin açıklamalarına yönelik eleştiriler ortaya çıkmıştır. Eleştirel teorilere göre uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde fikir ve söylem önemlidir, insanlar realistler gibi düşünmeyi ve konuşmayı bıraktıklarında, liderlik ettikleri devletler de realist davranmayı bırakacaklardır. Eleştirel teori temsilcisi Robert Cox da neorealizmi dünyayı nasıl bulduysa öylece kabul eden, mevcut düzeni sorgulamayan, hatta onu meşrulaştırma ve somutlaştırma işlevi gören sorun-çözücü teori olarak değerlendirmiş, hâkim uluslararası güçlerle birlikte çalışmakla suçlamıştır.⁸¹ Alexandr Wendt ise uluslararası sistemin yapısının devletleri sınırlandığını kabul etse de sadece materyal güç dağılımından ibaret olmadığını, ayrıca değer/ fikirlerin dağılımını da içerdiğini iddia etmiştir. Bu bağlamda, ABD'nin materyal kapasite bakımından daha üstün olan Japonya'dan değil, Çin'den tehdit algıladığını örnek göstermiştir.⁸² Nitekim neorealist teorilerin Soğuk Savaşın bitişini öngörememesi, uluslararası politikada ulus ötesi aktörlerin etkinliğinin artması bu teorinin açıklayıcı gücünü sorgulamaya yönlendirmiştir.⁸³ Kenneth N. Waltz bu eleştiriler karşısında koşullardaki değişimin teoriyi değiştirmeyi gerek kılmadığı, ancak sistemin anarşik yapısının değişmesi durumunda teorinin değişmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Waltz,

⁷⁹ Waltz, küçük devletlerin yükselen güce karşı koyamayacağı için peşine takılma politikası izleyebileceğini de yadsımamıştır. Bakınız, Waltz, *Theory of International Politics*, s.126.

⁸⁰ Thomas J. Christensen ve Jack Snyder, "Chain gangs and passed bucks: predicting alliance patterns in multipolarity", **International Organization**, Vol.44, No.2, (Spring, 1990), s.141.

⁸¹ Bakınız Robert O. Keohane, ed., **Neorealism and its Critics**, New York: Columbia University Press, 1986.

⁸² Michiel Foulon, "Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities", **International Studies Review**, No.17, (2015), s.639.

⁸³ Jack Snyder, "One World, Rival Theories", **Foreign Policy**, No: 145 (November-December 2004), ss.52-63; Ayrıca bakınız, Jeffrey Legro ve Andrew Moravcsik, "Is Anybody Still a Realist?" **International Security**, Vol. 24, No. 2 (Fall 1999), ss. 5-55.

ayrıca, kutup sayısındaki değişikliğin sistem içindeki değişiklik olduğunu, ancak yine de nükleer caydırıcılık nedeniyle iki kutuplu sistemin hala devam ettiğini iddia etmiştir.⁸⁴

Nitekim bu eleştirilere paralel olarak güvenliği sağlamak için nasıl bir strateji izlenmesi gerektiği konusunda neorealist ekol içerisinde önemli tartışmalara (göreceli gücü artırmak veya statükoyu korumak) neden olmuştur. Bu bağlamda güvenliği sağlamak için gücün sınırlandırılması gerektiğini iddia eden Robert Jervis, Stephen Van Evera, Charles L. Glaser, Stephen Walt ve Barry Posen gibi realistler, savunmacı (deffensive) realistler olarak adlandırılmıştır.⁸⁵ Coğrafya ve teknolojinin belirlediği “güvenlik ikilemini” öne süren Jervis bazı durumlarda saldırının savunmaya nazaran daha maliyetli olduğunu, bu nedenle devletlerin statükoyu korumayı tercih ettiğini iddia etmiştir. Jervis’e göre, devletler sadece saldırının maliyetinin daha az olduğunu düşündükleri durumda agresif politikalar izlemektedirler.⁸⁶ Bu bağlamda nükleer teknolojiye yaşanan gelişme ile ilk vuruş avantajının ortadan kalktığı, savunmanın daha avantajlı hale geldiği savunulmuştur. Bu nedenle savunmacı realistler, saldırgan dış politikanın gereksiz ve verimsiz olduğunu iddia etmişlerdir.⁸⁷ Nitekim bu yazarlar güç ile askeri kapasite kavramlarını ayırarak bir devletin askeri savunma kapasitesi ile saldırı kapasitesinin aynı olmayabileceği, dolayısıyla bir tarafın savunma kapasitesinin artırmasının diğer tarafın göreceli gücünün azaltılabileceği üzerinde durmuşlardır.⁸⁸

Stephen Walt ise *The Origins of The Alliances* adlı çalışmasında Ortadoğu bölgesinde 1955-1979 dönemlerinde yapılan ittifakları inceleyerek uluslararası ittifakların kurulmasında tehdidin, ideolojinin ve dış yardımın rolünü incelemiştir.⁸⁹ Bu çalışma ile Walt, uluslararası ittifaklarının kurulmasında ideoloji ve dış yardımdan ziyade

⁸⁴ Waltz, “Structural Realism after the Cold War”, **International Security**, Vol. 25, No. 1 (Summer 2000), ss. 5–41, s.5; Ayrıca Realist okulda içerisinde diğer savunma için bakınız, Randall L. Schweller and William C. Wohlforth, “Power test: Evaluating realism in response to the end of the cold war”, **Security Studies**, Vol.9, No:3, (2000) ss.60-107.

⁸⁵ Waltz’a göre de güç uygun ölçüde olmalı, zira eksik güç saldırıya neden olduğu gibi fazla güç rakipler tarafından tehdit olarak algılanır ve dengelemeye çalışılır, Waltz, **Theory of International Politics**, s.131.

⁸⁶ Bakınız Robert Jervis, “Cooperation under the Security Dilemma,” **World Politics**, Vol.30, No. 2, (January 1978), s.198.

⁸⁷ Stephen Van Evera, **Causes of War: Power and the Roots of Conflict**, Ithaca NY: Cornell University Press, 1999, ss.177-178.

⁸⁸ Charles L. Glaser, “Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help”, **International Security**, Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994-1995), s.63.; Jervis, *Cooperation under the Security Dilemma*, s.199.

⁸⁹ Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances**, Ithaca NY: Cornell University Press, June 1990.

tehdit algısının önemli bir faktör olduğunu ileri sürmüştür.⁹⁰ Walt tehdit seviyesini belirleyen değişkenleri ise toplam güç (ekonomik ve askeri kapasite), coğrafi yakınlık, saldırganlık kapasitesi ve saldırganın niyeti şeklinde sıralamıştır. Bu değişkenlerden yola çıkarak Walt, devletlerin daha zayıf tarafa destek vererek değil, daha saldırgan güce karşı ittifaklar kurarak uluslararası dengeyi korumaya çalıştığını ileri sürmüştür.⁹¹ Ancak Walt, tehdit algılanmasında sürecinde elitlerin/ liderlerin saldırgan niyet algısını bir birleşen olarak sunsa da hesaplanması zor olduğunu ileri sürerek kapsamlı bir açıklama yapmaktan kaçınmıştır.⁹² Nitekim bu durum eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Gause'a göre Walt birçok unsuru bir tek tanımda (tehdit) birleştirerek teori oluşturmadaki tutuculuk görevini çok ileriye götürmüştür. Ona göre bu durum Walt'ın Waltz'ın *Uluslararası Politika Teorisi* için öngördüğü çizgilere sadık kalmaya çalışması nedeniyle ortaya çıkmıştır.⁹³

John J. Mearsheimer, Robert Gilpin, Christopher Layne, Eric J. Labs gibi saldırgan (offensive) realizm savunucuları ise güvenliği sağlamak için ne kadar gücün gerekli olduğunu veya tehdidin nereden ve ne zaman geleceğinin bilinemeyeceğini iddia etmişlerdir.⁹⁴ Mearsheimer'a göre devletlerin niyetleri güç dengesini korumaya mı yoksa yıkmaya mı çalıştığı ampirik olarak doğrulanamaz, bu nedenle bütün devletler göreceli materyal kapasitesini maksimize etmeyi ve mümkünse hegemonya kurmayı en güvenli yol olarak görmektedirler.⁹⁵ Diğer bir deyişle, büyük güçlerin kendine özgü özellikleri değil, uluslararası sistem bütün büyük devletleri revizyonist devlet gibi düşünmeye ve hareket etmeye zorlamaktadır.⁹⁶ Labs ise genişleme durumunda kar zarar dengesinin gözetildiğini kabul etmiş, ancak bazı durumlarda saldırgan davranışın daha karlı olduğunu savunmuştur. Labs'a göre uluslararası sistemde göreceli gücün artırılmasına

⁹⁰ Walt, *The Origin of Alliances*, s.179.

⁹¹ Walt'a göre coğrafi yakınlık, tehdit algısını artırmaktadır, bu nedenle süper güçlerle bölgesel güçlerin tehdit algılamaları ve ittifak kurma amaçları farklılık göstermektedir. Ayrıca Walt bir devletin saldırı kapasitesinin (offensive power) artırmasını ve saldırgan niyetinin diğer devletleri ona karşı ittifak oluşturulmasını hızlandırdığını iddia etmiştir. Bakınız, Walt, *The Origin of Alliances*, ss.148-153.

⁹² Bakınız, Walt, *The Origin of the Alliances*, s.148.

⁹³ F. Gregory Gause III, "Systemic Approaches to Middle East International Relations", *International Studies Review*, Vol. 1, No. 1 (Spring, 1999), s.13.

⁹⁴ Labs, *Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims*, s.11.

⁹⁵ John J. Mersheimer, "Structural Realism", Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (ed.), *International Relations Theories: Dicipline and Diversity* içinde, Oxford University Press, 2016, s.76.

⁹⁶ Randall L. Schweller, Neoclassical Realism and the State Mobilization: Expansionist ideology in the age of mass politics", Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro (ed.), *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 231.

yönelik fırsatlar doğmakta ve özellikle büyük devletler bu fırsatlardan daha fazla faydalanabilmekte ve genişlemeye çalışmaktadır.⁹⁷

Diğer yandan Aaron L. Friedberg, Thomas J. Christensen, Jack Snyder, Randall L. Schweller, William Curti Wohlforth ve Fareed Zakaria gibi teorisyenler devlet düzeyindeki değişkenler ile sistem düzeyindeki değişkenler ile birlikte kullanarak dış politika analizi yapmaya çalışmışlardır. Neoklasik realistler devletlerin sosyalizasyon ve taklit sürecinde işlevsel olarak aynılaştığı fikrine karşı çıkmış, bu iki süreçte devlet yapısının önemli faktör olduğu iddia etmiştir.⁹⁸ Buna göre devletler geçmişten ders alamadığı gibi, başarılı bir şekilde taklit etme yeteneğine de sahip olamayabilir.⁹⁹ Bu bağlamda çoğunlukla arşiv çalışmalarına dayalı olarak Fareed Zakaria ABD'nin dış politikası örneğinde devlet gücü ile genişleme politikası arasındaki ilişkiyi, Thomas J. Christensen ABD- Çin ilişkileri örneğinde dış tehdit ve iç seferberlik (mobilizasyon) arasındaki ilişkiyi, Curti Wohlforth Sovyetler Birliği'nin dış politikasını inceleyerek güç dengesi algısının devlet davranışlarını nasıl etkilediğini, Randall L. Schweller Dünya Savaşlarını inceleyerek ittifakların kurulmasında devletlerin motivasyonlarını ampirik örnekler vasıtasıyla ispatlamaya çalışmışlardır.¹⁰⁰ Tüm bu çalışmalarda farklı ara değişkenler benimsense de devletin yapısı ile dış politikada uygulanan stratejiler arasında benzer bağlantı kurulduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak Gideon Rose, 1998 yılında yayınlanan *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy* isimli eleştiri makalesinde dile bu çalışmaları neorealist teorilerden farklı bir yerde konumlandırmış, neoklasik realist okul olarak değerlendirmiştir.¹⁰¹

⁹⁷ Labs, *Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims*, s.12.

⁹⁸ Sterling-Folker, s.19.

⁹⁹ Fareed Zakaria, "Realism and Domestic Politics: A Review Essay", *International Security*, Vol. 17, No. 1, (Summer 1992), s.181.

¹⁰⁰ Thomas J. Christensen, *Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947-1958*, Princeton: Princeton University Press, 1996; Randall L. Schweller, *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, New York: Columbia University Press, 1998; William Curti Wohlforth, *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1993; Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton: Princeton University Press, 1998.

¹⁰¹ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Policy*, Vol. 51, No.1, (1998), s. 154.

Ancak realizmin temel varsayımlarına sadık kaldıklarını iddia eden bu yazarlar, bu varsayımlar doğrultusunda dış politika teorisi oluşturmaya hedef edinmişlerdir.¹⁰² Bu çerçevede devletleri uluslararası sistemin en önemli aktörleri olarak kabul eden neoklasik realistler, uluslararası politikanın kıt kaynaklar ve yaygın belirsizlik içinde bir dünyada maddi güç ve güvenlik için farklı devletler arasında sürekli bir mücadele olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buradan yola çıkarak neoklasik realistler de neorealistler gibi yapısal faktörlerinin- uluslararası sistemin anarşik yapısının ve göreceli güç/kapasite dağılımının- devletlerin amaçlarını ve davranışlarını belirleyen temel belirleyici faktör olduğunu benimsemişlerdir.¹⁰³ Bu bağlamda neoklasik realistler, Innenpolitik çalışmalar olarak adlandırdıkları diğer çalışmalardan kendilerini ayırtmışlardır.¹⁰⁴ Ancak neoklasik realistler, güç kapasitesinin dış politikaya etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, sistemik etkilerin devletin yapısı ve karar vericilerin algısı gibi ara değişkenler (intervening variables) vasıtasıyla dış politika yansıdığını iddia etmişlerdir.¹⁰⁵

Diğer yandan, neoklasik realistler, klasik realist seleflerinden farklı olarak pozitif bir yaklaşım benimsediklerini, neorealist ekolde görüldüğü gibi daha gelişmiş metodolojik yöntemler kullandıklarını iddia etmektedirler. Buna göre klasik realist teori test edilebilirlikten yoksunken neorealist ve neoklasik realist teori test edilebilir önermeler sunabilmektedir.¹⁰⁶ Schweller'in deyimi ile neoklasik realizm, temel (klasik ve yapısal) realist önermelerin mantığını açıklığa kavuşturmaya ve genişletmeye çalışarak (1); genel teorileri test etmek, vakaları açıklamak ve önermeler oluşturmak için örnek olay yöntemini kullanarak (2); birinci, ikinci ve üçüncü imaj değişkenlerini içererek (3); dış politika ve ulusal davranış ile ilgili önemli soruları ele alarak (4); kümülatif bilgi üreterek (5) ilerlemeci bir araştırma ortaya koymaktadır.¹⁰⁷

¹⁰² Nitekim Waltz da birim ve devlet düzeyindeki faktörleri de analize dahil edilerek dış politika teorisi oluşturulması fikrini de yadsınamış, ancak bu teorinin Uluslararası Politika teorisi olamayacağını da vurgulamıştır. Bakınız Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War", **International Security**. Vol. 25, No. 1 (Summer 2000), s.5; Ancak Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler teorileri arasındaki ayrımını sürdürülmez olarak gören Schweller her iki alanı içine alan önermeler sunmuştur. Bakınız, Jefferey W. Taliaferro, "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State, Extractive State, **Security Studies**. Vol. 15, No. 3 (July–September 2006), s.483.

¹⁰³ Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, and Norrin M. Ripsman, "Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy", Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro (ed.), **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.4.

¹⁰⁴ Zakaria, *Realism and Domestic Politics: A Review Essay*, ss.190-191.

¹⁰⁵ Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, s.147.

¹⁰⁶ Taliaferro, Lobell ve Ripsman, *Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, s.17.

¹⁰⁷ Schweller, *The Porogressiveness of Neoclassical Realism*, s.317.

Zamanla neoklasik realizme ilgi artmış, Layne, Dueck, Walt ve Snyder gibi neorealist yazarlar da bu sınıfta değerlendirilmiştir. Nitekim Rathbun'a göre neoklasik realizm, realizmin bir çeşidi değil, yapısal realizmin yeni neslidir.¹⁰⁸ Bu çalışmada da neoklasik realizmin argümanları realizmin belli bir alt kategorisinden ziyade, ara değişkenleri de dikkate alan yeni nesil realistlerin değerlendirmeleri doğrultusunda incelenmiştir.

2.2. Neoklasik Realizmde Sistemsel Değişkenler ve Tehdit Algısı

Neoklasik realistler uluslararası yapısal değişkenleri devletlerin amaçlarını ve davranışlarını belirleyen temel belirleyici faktör olduğunu benimsemişlerdir. Buna göre uluslararası sistemin anarşik yapısı devlet adamlarının güvenliği sağlamak için tetikte olmaya yönlendirmektedir. Ancak neorealistlere göre yapısal değişkenlerdeki değişim objektif bir nitelik taşırken, neoklasik realistlere göre devlet adamlarının algılamalarıyla bir anlam taşımaktadır.¹⁰⁹ Nitekim bu nedenle Rose, neoklasik realistlerin sistem anlayışının, yapısalcı realizm ile inşacı teoriler arasında bir yerde olduğunu ileri sürmüştür. Söyle ki, Rose'a göre *neoklasik realistler objektif gerçek göreceli gücün ve onun devletlerin davranışları üzerindeki etkisini kabul eder, ancak bu gücün devletler tarafından anlık olarak doğru şekilde kavranıp kavranmadığını sorgularlar*.¹¹⁰

Realizmde uluslararası yapı, öncelikli olarak güç dağılımı ile şekillenmektedir. Ancak neoklasik realistlere göre devlet liderleri, bazı durumlarda kişisel özellikleri ve zaman baskısı gibi bilişsel kısıtlamalar nedeniyle rasyonel kararlar verememektedir.¹¹¹ Örneğin Wohlforth, Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB arasındaki ilişkileri inceleyerek, SSCB'nin kendi güç kapasitesini küresel güç olarak algıladığı ve bu ölçüde uluslararası sistemden pay almaya çalıştığını, buna karşılık ABD'nin kendi kapasitesini SSCB'nin kapasitesinden daha üstün olarak algıladığını ve bu nedenle SSCB'nin küresel

¹⁰⁸ Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies*, Vol. 17, (2008), s.296.

¹⁰⁹ Akgül Açıkmeşe, s.55.

¹¹⁰ Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, ss. 152-153.

¹¹¹ Norrin M. Ripsman, "Neoclassical Realism", *Oxford Research Encyclopedia*, 2017, <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-36> (e.t.05.08.2019).

rolünü reddetmeye çabaladığını ileri sürmüştür. Wohlforth'e göre bu kapasite algılamasındaki fark ikilinin arasındaki kriz döngülerine yol açmıştır. Wohlforth, ayrıca, karar vericilerin güç algısında sadece mevcut kapasitenin ölçülmesi ile belirlenemeyeceğini, ön bilginin de gerekli olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda Wohlforth, farklı aktörlerin mevcut sistemin yapısını farklı şekillerde algılayabileceğini ileri sürmüştür.¹¹²

Schweller de güç dengesinin Morgenthau'nun ifade ettiği gibi doğa kanunu olduğu veya Waltz'ın güç dengesinin uluslararası sistemin çıktısı olduğu ve kendiliğinden oluştuğu ön kabulüne karşı çıkmış, liderlerin mevcut kapasite dağılımını yanlış algılama ihtimalini göz önünde bulundurulması gerektiğini ileri sürmüştür. Schweller'e göre bu durum SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı Almanya'yı dengeleme politikası yerine peşine takılma politikası izlemesinde görülmektedir. Bu süreçte Sovyetler Birliği, rakipleri birbirlerini yıpratırken kendi gücünü artırmayı planlamıştır. Ancak Stalin'in öngörüsünün aksine Fransa, Almanya karşısında hızla bir şekilde yenilgiye uğramıştır. Schweller'e göre, Sovyet lideri Avrupa'daki iki kutuplu (Almanya ve Birleşik Krallık) sistemini üç kutuplu (Fransa, Almanya, Birleşik Krallık) olarak (yanlış) algılayarak hata yapmıştır.¹¹³ Nitekim Schweller de Waltz gibi kutup sayısının artmasına paralel olarak sistemin istikrarsızlaştığını iddia etmiştir.

Diğer yandan neoklasik realistler saldırı-savunma dengesinin de dış politika sürecinde etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹¹⁴ Örneğin Christensen kapasite dağılımının yanında devletlerin saldırgan veya savunma kuvvetlerinin (güvenlik ikilemi değişkenlerinin) nasıl algılandığı faktörünü de dikkate alınması gerektiğini ileri sürmüştür.¹¹⁵ Christensen'a göre liderler, gerçekçi varsayımlara uygun düşünseler bile, karmaşık çok kutuplu yapıda sistemdeki kapasite dağılımını ve/veya askeri saldırıların ve savunmanın etkinliğini yanlış okuyabilirler.¹¹⁶ Bu durum ise güç ve güvenlikle ilgili endişeler tarafından yönlendirilen, fakat yine de güç dengesi ve güvenlik ikilemi

¹¹² Foulon, *Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities*, s.653.

¹¹³ Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, s.161.

¹¹⁴ Jefferey W. Taliaferro, "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State", *Security Studies*, Vol. 15, No. 3, 2006, s.482.

¹¹⁵ Thomas J. Christensen, "Perceptions and Alliances in Europe, 1865- 1940", *International Organization*, Vol.51, No.1, (Winter 1997), s. 66.

¹¹⁶ Christensen, *Perceptions and Alliances in Europe, 1865- 1940*, s.66.

teorilerinin tahminleriyle çelişkili görünen politikalara yol açabilmektedir. Ona göre bu durum, özellikle, güç dağılımının radikal bir şekilde değiştiği durumlarda ve çok kutuplu yapılarda görülmektedir. Bu bağlamda, Christensen 1866 Prusya-Avusturya savaşı öncesinde Avusturya'nın kendi göreceli gücünün daha ağır bastığına inandığı için maliyetli olarak gördüğü (Venedik'in Fransa'ya verilmesi) Fransa ile ittifaktan kaçınmıştır. Fransa ise Avusturya'nın daha güçlü olduğunu, ancak Prusya-İtalya ittifakının güçleri eşitlediğini ve olası savaş ile iki tarafın birbirlerini yıpratacağını düşündüğü için her iki taraf ile de ittifaktan kaçınmıştır.¹¹⁷ Bu bağlamda Christensen, Schweller'in aksine, İkinci Dünya savaşından önce Stalin'in Avrupa'daki güç dağılımını değil, Fransız savunmasının kuvvetini yanlış algıladığını ve savunma stratejisinin daha avantajlı olduğunu düşündüğü için, yani Fransa'nın uzun süreli savunma yaparak Almanya'yı yıpratacağını düşündüğü için ittifaktan kaçındığını iddia etmiştir.¹¹⁸

Lobell'a göre ise devlet liderleri hangi güç bileşenlerinin kendilerine göre arttığına odaklanırlar. Yani yabancı devletin yükselen bileşeninin (örneğin hava savunma sistemleri), kendi aynı bileşen gücünü aşıp aşmadığını, aradaki farkının ne kadar olduğunu ve yükselen devletin hangi alanlarda üstün ve zayıf olacağını sorgularlar.¹¹⁹ Friedberg'e göre de devlet adamları aslında çok boyutlu bir analiz gerektiren güç hesaplamalarında gücün tek bir unsuruna –askeri, ekonomik, mali vb.- odaklanarak güç dağılımında gerçekte var olan ya da olmayan değişimi farklı algılayabilirler.¹²⁰ Bu durum özellikle Birleşik Krallık gibi geniş bürokrasiye ve çeşitli istihbarat kurumlarına sahip demokratik devletlerde ortaya çıkmaktadır. Her kurum, güç hesaplamasını kendi ölçütlerine göre yaptığı için, ulusal gücü doğru bir şekilde hesaplamak ve algılamak zorlaşa bilmektedir.¹²¹ Christensen da yanlış algılamada önceki tecrübeler ve askeri veya sivil kültürün yerleşik olmasının etkili olduğunu ileri sürmüştür.¹²²

¹¹⁷ Christensen, *Perceptions and Alliances in Europe, 1865- 1940*, s.72.

¹¹⁸ Christensen ve Snyder, *Chain Gangs And Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns In Multipolarity*, ss.147-150.

¹¹⁹ Steven E. Lobell, "Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model", Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro (ed.), **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.62.

¹²⁰ Aaron L. Friedberg, **The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline**, Princeton University Press, 1988.

¹²¹ Friedberg, *The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline*, s.280.

¹²² Christensen ve Snyder, *Chain Gangs And Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns In Multipolarity*, s.145.

Neoklasik realistlere göre yapısal değişkenlerden birisi de coğrafi yakınlıktır. Walt coğrafi yakınlığın tehdit algısını artırdığını, bu nedenle süper güçlerle bölgesel güçlerin tehdit algılamalarının farklılık gösterdiğini iddia etmiştir. Walt'a göre Ortadoğu'daki ittifaklarda Sovyetler Birliği veya ABD'nin güç kapasitesini artırması, yani küresel güç dengesindeki kaymalar, bölge devletlerinin açısından fark yaratmamıştır.¹²³ Bu dönemde Ortadoğu ülkeleri, Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki güç dengesinden ziyade, Ortadoğu bölgesinde kendilerine tehdit oluşturan devletlere karşı ittifak oluşturmuşlardır. Zira süper güçler bölge ülkeleri için doğrudan ve yakın tehdit olarak görülmezken, tam tersi, güç kapasitesini artırmakta olan ve ittifak tercihleri ile bölgesel dengeleri kökten değiştirebilecek komşu devletler tehdit oluşturmuşlardır.¹²⁴ Nitekim küresel dengeleri etkileme kapasitesinin olmadığından farkında olan bölgesel güçler, ittifak oluştururken de daha güçlü küresel gücü değil, kendisine daha çok yardım etmeye meyilli güçleri tercih etmişlerdir.¹²⁵ Lobell'e göre de büyük güçler sistemsal ve ülke içi tehditlerle karşılaşırken, bölgesel güçler bunların yanında alt-sistemsal tehditlerle de karşı karşıya kalmaktadır.¹²⁶ Ayrıca büyük güçlerin bölgesel güç dağılımını etkileyecek müdahaleleri (örneğin Irak'ın işgali) bölge devletleri için yeni tehdit ve fırsatlar doğurmaktadır.¹²⁷

Ayrıca Schweller'e göre dış politika hesaplamalarında yükselen devletlerin revizyonist veya statükocu olması anlamına gelen hedefleri ve çıkarları da dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda Schweller, uluslararası sistemde devletlerin dört role göre çeşitlenebileceğini ileri sürmüştür: aslanlar, kuzular, çakallar, kurtlar. Buna göre statükocu olan aslanlar, statükoyu koruma maliyetini karşılayabilirken, yine statükocu olan kuzular bu maliyeti karşılayamadığı için aslanlarla işbirliği yapmaktadır. Buna karşın kurtlar, mevcut sistemi ve sistemdeki lider güçleri sorgulamakta ve statükonun değişimi için maliyetleri göze alabilmektedir.¹²⁸ Revizyonist özelliğe sahip çakallar ise statükoyu değiştirebilecek kapasiteye sahip olmadıkları için kurtların peşine takılmaktadır. Zira güvenlikten ziyade güç arayışında olana revizyonist devletler

¹²³ Walt, *The Origin of Alliances*, s.161.

¹²⁴ Walt, *The Origin of Alliances*, ss.163-164.

¹²⁵ Walt, *The Origin of Alliances*, s.162.

¹²⁶ Lobell, *Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model*, s.46.

¹²⁷ Lobell, *Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model*, s.49.

¹²⁸ Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Vol. 19, No. 2 (1994), ss. 79-82.

yükselen gücün peşine takılarak yeni paylaşımından pay almak istemektedir.¹²⁹ Ancak Schweller de yükselen güce karşı koyamayan revizyonist hedefleri olmayan küçük devletlerin (kuzuların) de peşine takılma stratejisi izleyebileceğini kabul etmiştir.¹³⁰

Diğer yandan bu yazarlar, uygun dengeleme politikasının uygulanmasında liderlerin yapısal değişkenlerin doğru hesaplamasının yeterli olmadığı konusunda uzlaşmışlardır. Bu bağlamda neoklasik realistler, devlet-toplum ayırımına vurgu yaparak klasik realizmin araştırma konuları olan devlet-toplum ilişkisi ve devlet yapısını da analizlerine dâhil etmişlerdir.

2.3. Neoklasik Realizmde Devlet Yapısı ve Dış Politika Karar Verme Süreci

Neoklasik realistler, sadece Westfalya sonrası dönemde Avrupa’da ortaya çıkan ulus devletleri değil, eski Yunan site devletleri, Roma İmparatorluğu, Çin imparatorlukları, Ortaçağ Avrupa’sı prenslikleri ve koloni öncesi Hindistan’ı, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ve İtalya’yı da devlet kategorisi içerisinde değerlendirmektedirler. Bu tanımlamada uluslararası hukuksal egemenlik veya Westfalyan egemenlikten ziyade fiili egemenlik ön plandadır. Bu bağlamda manda rejimleri veya fiilen başka devlet tarafından kontrol edilen ülkeler devlet olarak ele alınmamaktadır. Ayrıca neoklasik realistler, devletlerin sadece dış davranışlarının değil, devletlerin oluşumunun ve içyapısının da uluslararası sistemin rekabetçi baskıları ve sosyalizasyon sürecinden etkilendiğini iddia etmektedirler. Buna göre devletler, hayatta kalabilmek için diğer devletlerin dış davranışlarının yanında, başarılı devletlerin yapılarını da uyarlamaktadırlar. Bu bağlamda Avrupa’da ortaya çıkan ulus devlet yapısının mevcut uluslararası sistemde temel devlet yapısı haline gelmesi örnek gösterilmektedir.¹³¹

Diğer yandan neoklasik realistlere göre devleti temsil eden unsurlar, hükümet başkanı ve dış ve güvenlik politikasını yapmakla görevli bakan ve yetkililerden oluşan

¹²⁹ Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, s.83.

¹³⁰ Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, s.84.

¹³¹ Taliaferro, Lobell ve Ripsman, *Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, s.27.

bir ulusal güvenliği yürütme mekanizmasıdır. Yürütme, devletin askeri-siyasal aygıtlarına ilişkin bilgilere ulaşabilecek ve uluslararası kısıtlamaları, göreceli g dağılımindaki değişiklikleri algılayabilecek en iyi konumdadır ve bu nedenle ulusal çıkarların ve uzun dönemli stratejilerin belirlenmesinden sorumludur. Bu çerçevede neoklasik realistler yürütmenin veya liderlerin tüm ulusun güvenliğini veya gücünü geliştirdiğini varsayımını kabul ederler.¹³² Ancak neoklasik realistlere göre devlet yönetimi, toplumdan özerk olsa da birçok bağlamda siyasi düzenlemeler onu sıklıkla politika geliştirmek ve politika seçimlerini uygulamasını sağlayacak kaynakları elde etmek için ülke içi aktörlerle (yasama, siyasi partiler, ekonomi sektörleri, sınıflar ya da kamuoyu gibi) pazarlık yapmaya zorlamaktadır.¹³³ Başka bir deyişle dış tehdit algılayan devlet yetkilileri, dış politika kararları alırken bir dizi çıkar grubu, kamuoyu, normatif düşünceler, seçim baskıları ve yasal ayrıcalıklarla mücadele eder.¹³⁴

Bu kapsamda Christensen devlet liderlerinin ulusun insan kaynaklarını ve maddi kaynaklarını güvenlik politikası girişimleri doğrultusunda harekete geçirme yeteneği olarak tanımladığı “ulusal politik güç” kavramını geliştirmiştir.¹³⁵ Christensen’e göre halkın g dengesi siyasetinin inceliklerini anlamak için zamanı veya uzmanlığı olmadığı için uzak ve dolaylı uluslararası tehditleri nleme konusunda devlet liderlerinden daha az istekli olurlar, bu nedenle siyasi olarak güçlü liderler bile yeni ve pahalı büyük stratejileri uygulamaya çalışırken önemli iç siyasi engellerle (seferberlik engelleri) karşı karşıya kalırlar.¹³⁶ örneğin 1940’ların sonlarında ve 1950’lerde Amerikalı ve Çinli liderler yerli kaynakları uzun vadeli Sovyet tehdidiyle dengelemek için harekete geçmeye çalışmış, ancak bunu yapmak için yeterli ulusal politik güce sahip olamamışlardır. Dolayısıyla Truman ve Mao Zedong yönetimi, birincil tehdide karşı gerekli, ancak pahalı savunma politikalarını geliştirmek için bir saptırma olarak yurtiçinde popüler olan ikincil tehdide karşı (yani karşılıklı) aşırı derecede agresif politikalar uygulamışlardır.¹³⁷

¹³² Lobell, *Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model*, s.56.

¹³³ Taliaferro, Lobell ve Ripsman, *Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, s.28.

¹³⁴ Colin Dueck, “Neoclassical Realism And The National Interest: Presidents, Domestic Politics, And Major Military Interventions”, Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (ed), **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.147.

¹³⁵ Taliaferro, *State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State*, s.490.

¹³⁶ Schweller, *The Porgressiveness of Neoclassical Realism*, s.342.

¹³⁷ Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, s.163.

Zakaria ise “devlet gücü” kavramını geliştirmiş, bu kavram ile ulusal güç (materyal kapasite) arasında ayırım yapmıştır. Buna göre devlet gücü, ulusal güç (materyal kapasite) ile devlet kuvvetinin bir fonksiyonudur. Yani hükümetin amaçları doğrultusunda kullanabileceği ve merkezi karar alıcıların amaçlarını gerçekleştirme kolaylığını yansıtan ulusal güç, devlet gücünü oluşturur.¹³⁸ Zakaria’ya göre devletler ne kadar güçlüyse hedefleri doğrultusunda ulusal gücü kullanma kapasiteleri de o kadar büyüktür. Bu bağlamda Zakaria, bir devletin gücünün dört önemli boyutu olduğunu ileri sürmüştür: devletin sorumluluklarının kapsamı, merkezi kurumlardaki uyum derecesi, devletin toplumdan özerklik derecesi, maddi kaynakları/ zenginliği kullanma yeteneği. Zakaria’ya göre güçlü devletler, sorumluluklarının kapsamı maksimum, merkezi kurumları uyumlu, zengin ve özerk olan devletlerdir.¹³⁹ Bu bağlamda, Zakaria Amerikan İç Savaşı’nı izleyen yıllarda nüfus ve ekonomik kapasitede (yani ulusal güçte) önemli bir artışa rağmen, federal hükümetin kaynak kullanma ve harekete geçirme kapasitesinin nispeten zayıf olmasının, Amerika Birleşik Devletlerin 19. yüzyılın sonlarında büyük bir güç olarak ortaya çıkmasını geciktirdiğini iddia etmiştir.¹⁴⁰

Friedberg’e göre dış politikada göreceli gücün düşüşüne karşı devletlerin alacağı karşılığın üç boyutu bulunmaktadır: öncelikle olumsuz değişikliklerin varlığı, doğası ve kapsamı konusunda iç (ulusal) fikir birliğinin mevcut olması; ikincisi bu değişim karşısında uygun yanıt için hükümet içinde uzlaşının olması; sonuncu olarak uzlaşılan politika için kabiliyetin bulunması. Friedberg’e göre gücün hem devlette hem de ulusal hükümet içinde yoğunlaştığı ülkeler, en azından teoride, göreceli düşüşün erken aşamalarında eşgüdümlü, merkezi olarak yönlendirilmiş bir şekilde yanıt verme şansının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Birleşik Krallık örneğini ele alan Friedberg, demokrasilerde göreceli gücünün azalmasına yönelik koordineli tedbirlerin alınmasının daha zor olduğunu ileri sürmüştür.¹⁴¹

Schweller de güç dengesi politikasının oluşup oluşmamasında devlet düzeyinde faktörlerin daha etkili olduğunu ileri sürmüştür. Schwellere’e göre karar verici elitler

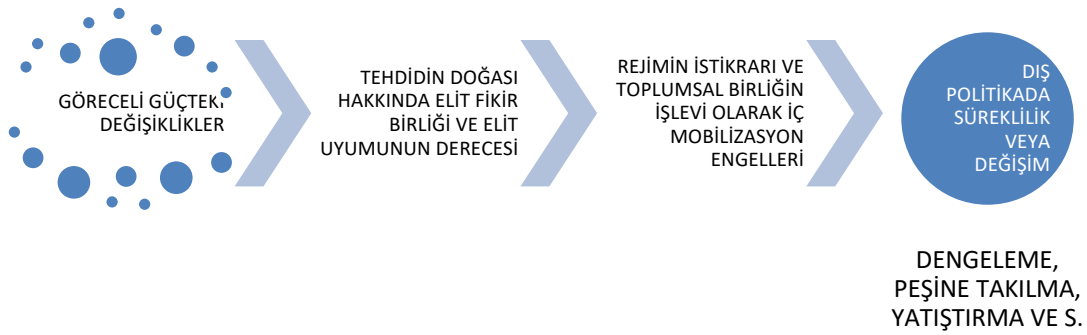
¹³⁸ Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America’s World Role*, s. 9.

¹³⁹ Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America’s World Role*, s.10.

¹⁴⁰ Taliaferro, *State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State*, s.488.

¹⁴¹ Friedberg, *The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline*, s.288.

dengeleme politikasını uygulamadan önce diğer dış politika seçeneklerine nazaran iç politik maliyetini ve dengelemenin sağlanması durumunda muhtemel kazançları hesaplamaktadırlar. Bu çerçevede devletler uluslararası sistemdeki değişikliğe karşı sadece uygun dengeleme politikası değil, aşırı dengeleme (overbalancing), dengelememe (buck-passing, bandwagoning, appeasement, engagement, distancing, hiding) ve eksik dengeleme (underbalancing) gibi seçenekler de uygulayabilir.¹⁴² Bu dış politika oluşturma süreci belirleyen birim düzeyindeki değişkenler ise: karar verici elitlerin tercihleri ve dış çevreyi algılamaları (elit fikir birliği), hangi elitlerin tercih ve algılamalarının politika oluşturma sürecinde önemli olduğu (hükümet veya rejimin kırılabilirliği), belli bir kararı verme durumunda karşılaşılabilecek iç riskler (toplumsal birlik veya bölünmüşlük) ve ulusal elitlerin değişen risk alma eğilimleridir (elit uyumu).¹⁴³ Burada elit fikir birliği ve uyum, öncelikle devletin dengeyi sağlama isteğini etkilerken, hükümet veya rejimin kırılabilirliği ve toplumsal birlik devletin bu görev için kaynak aktarma yeteneğini etkilemektedir. Bu dört değişkenin birleşeni ise “devlet tutarlılığı”nın derecesini belirler.¹⁴⁴ Schweller, bu değişkenlerin dış politikaya yansımalarını aşağıdaki grafikte açıklamıştır:

Şekil 2.1. Schweller'in Güç Dengesi Şeması

Kaynak: Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, s.169.

Schweller'e göre uygun dış politika çıktısının oluşması için öncelikle elitlerin tehdit algısının uzlaşması gerekmektedir. Burada kara verme elitinin fikir birliğini

¹⁴² Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, s.164.

¹⁴³ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006, s.46.

¹⁴⁴ Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, s.47.

belirleyen dört unsur vardır: (1) elitler bir dış tehdidin olduğu konusunda hemfikir mi? (2) tehdidin niteliği ve kapsamı konusunda hemfikir mi? (3) tehditle başa çıkmak ve devletin stratejik çıkarlarını korumak için hangi politik çözümün en etkili ve uygun olacağı konusunda anlaşıyorlar mı? (4) tehdidi dengelemek için politika seçenekleri ile ilişkili iç siyasi riskler ve maliyetler üzerinde anlaşıyorlar mı?¹⁴⁵ Buna göre stratejik çevre çok belirsizse elit fikir birliğinin oluşması zorlaşmaktadır.

Diğer yandan Schweller, rejim istikrarı/ kırılganlığı belirleyen unsurlar ise şöyle sıralamıştır: (1) hükümet yetkisini baskıya mı dayandırıyor, yoksa halkın gözünde meşru mu? (2) hükümet halkın taleplerini karşılıyor mu? (3) kitlelerin geniş desteğini alıyor mu? (4) politika kararlarında iç müdahaleyi en aza indirebiliyor mu? Buna göre zayıf hükümetlerin dış tehditleri belirleme ve bu tehdide karşı ulusal kaynakları seferber etme yeteneği çok azdır.¹⁴⁶ Zayıf yöneticiler, aşırı milliyetçiliği körüklemekten ve bir kitle ordusunu harekete geçirmeye özellikle temkinli yavaşmaktadır, çünkü, yeni harekete geçen milliyetçi bir halkın eline verilen silahların dış tehditlerden ziyade kendisine karşı ateş olasılığı daha fazladır.¹⁴⁷ Nitekim Mastanduno, David ve Lake göre de hükümetin/ rejimin kırılgan, özellikle rejimin meşruiyetinin zayıf olması durumunda, devletler iç kalkışmadan veya askeri darbeden çekindiği için ülke içi kaynakların artırılması ve kullanımı anlamına gelen iç mobilizasyondan (silahlanma ve birliklerin seferberliği) ziyade dış güçlerle ittifaka ağırlık vermektedirler.¹⁴⁸ Clampham da iç politikada güvende olan liderin ittifak ilişkisi, tarafsızlık veya dengeleme stratejileri arasından seçim yapmakta daha özgür olduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁹ Buna karşılık Clampham’a göre iç tehditlerle karşılanan liderlerin bağımsız dış politika izlemesinin olanaksızlaştığı, iç tehditlerle ile dış tehditler arasında omnibalancing stratejisi izlemeye çalıştığı görülmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, s.201.

¹⁴⁶ Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, s.50.

¹⁴⁷ Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, s.50.

¹⁴⁸ Ülke içi ve uluslararası mobilizasyon ve kaynak çıkarma (extraction) kavramları için bakınız, Michael Mastanduno, David Lake, G. John Ikenberry, “Toward a Realist Theory of State Action”, *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 4 (Dec., 1989), ss. 457-474.

¹⁴⁹ Aktaran Nonneman, *Analyzing the Foreign Policies of the Middle East and North Africa: A Conceptual Framework*, s.15.

¹⁵⁰ Nonneman, *Analyzing the Foreign Policies of the Middle East and North Africa: A Conceptual Framework*, s.15.

Schweller toplumsal birliğı ise toplumun tüm üyelerinin aynı oyunun kurallarını benimsemesi olarak tanımlamaktadır. Buna göre halk, aralarındaki anlaşmazlıkları veya şikayetleri ne kadar derin olursa olsun (yani sadık muhalefet) toplumun kurumlarını, aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için meşru ve uygun mekanizmalar olarak desteklerlerse toplumsal birlik sağlanmış olur. Tehlikeli siyasi bölünmeler, toplum içindeki gruplar onu yapılandıran kurumlara meşruiyet vermediğinde ve daha da fazlası, nüfusun önemli bir bölümü devleti devirmeye niyetlendiğinde (yani sadakatsiz muhalefet) ortaya çıkar. Ancak toplum bireyleri sadece devlet kurumlarına değil, topluma da bağlı hissetmeleri, psikolojik dayanışma duygusunun olması gerekmektedir.¹⁵¹ Birçok realist yazara göre yakın dış tehdidin ortaya çıktığında toplum içindeki birlik artabilmektedir. Ancak Schweller tehdit öncesinde toplum içerisindeki bölünmüşlüğün derin olması durumunda toplum bir parçasının düşmana karşı tarafsız veya düşman ile işbirliğı muhtemeldir ve toplumun tehdide karşı askeri mobilizasyona direnci yüksek olacaktır. Özellikle bazı grupların vatandaşlık bağından ziyade ülke içindeki etnik kimliklere bağlı olması, tehdide karşı direnç göstermemesine, bazı durumlarda düşman ile işbirliğı yapmasına neden olacaktır.¹⁵² Bu durumda devlet içindeki toplumsal bölünmüşlük ne kadar fazla ise devlet liderlerinin tehdide karşı denge kurmak için iç araçların aksine dış dengelemeye (askeri ittifaklara) güvenmesi daha olasıdır.¹⁵³

Elit uyumu ise merkezi hükümetin siyasi liderlerinin toplumsal bölünmüşlük tarafından ne kadar etkilendiğı ile ilgilidir. Elit kutuplaşması ideolojik, kültürel veya dini bölünmeler; bürokratik çıkarlar; parti grupları; bölgesel ve sektörel çıkarlar; veya etnik grup ve sınıf bağlılıkları üzerinde ortaya çıkabilir. Elit uyumunu belirleyen unsurlar ise şunlardır: (1) elitler arasında iç siyasi iktidar için bir mücadele var mı? (2) eğer öyleyse, tehdit altındaki devlet içinde düşmanla kendi kişisel gücünü artırmak veya iktidar olmak için işbirliğı yapmak isteyen fırsatçı elitler var mı? (3) eğer birden fazla tehdit varsa, elitler devletin hayatta kalması ve yaşamsal çıkarları için en büyükten en az tehlikeye kadar dış tehdit sıralamaları üzerinde hemfikir mi? (4) elitler arasında şu soruyla ilgili derin anlaşmazlıklar var mı: devlet kimle ittifak kurmalı? (5) elitler kıt kaynakların çevrenin mi yoksa merkezin çıkarlarını korumak için tahsis etme konusunda bölünmüş

¹⁵¹ Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, s.51.

¹⁵² Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, ss.177-178.

¹⁵³ Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, s.179.

mü?¹⁵⁴ Schweller'e göre elit bölünmüşlüğü olması durumunda, devletin tutarlı ve etkili bir dengeleme stratejisi oluşturabilmesi pek olası değildir. Bazı elitler bir tehdide karşı denge kurmak isterken, diğerleri başka bir tehdide karşı denge kurmak isteyecektir.¹⁵⁵

Ripsman'a göre demokratik ve demokratik olmayan hükümetlerin yerel aktörlerle etkileşim biçimleri farklı olsa da demokratik olmayan devletler bile askeri, ekonomik elitlerin ve hatta zaman zaman güçlü siyasi aktörlerin taleplerini dikkate almalıdır.¹⁵⁶ Nitekim Lobell'a göre dış politika eşit bir şekilde geri dönüş sağlamamakta, farklı yerli kazananlar ve kaybedenler yaratabilmektedir. Yani toplum içerisinde bazı grupları diğerlerinin pahasına güçlendirmektedir. Buna paralel olarak çıkarlarını korumak adına devlet içindeki farklı gruplar da tehdit değerlendirme sürecine müdahale edebilmektedir. Buna göre ancak karar vericiler ile elitlerin tehdit algısında uzlaşma olması durumunda uygun dengeleme politikası uygulanmaktadır. Bu nedenle karar vericiler bir düzeyde (devlet içi/ bölgesel/ küresel) politika yürütürken diğer yüzeyi hedef alabilmektedir.¹⁵⁷

Görüldüğü gibi neoklasik realizm açısından iç tehditler ve kimlikler de önemli rol oynamaktadır. Bu durum neoklasik realizmin Innenpolitik veya inşacı teorilerden ayrışmadığı eleştirilerine neden olmuştur. Ancak Ripsman'ın da ifade ettiği gibi dış politika sadece devlet içi çıkar gruplarının rekabeti sonucu oluşmamaktadır. İkinci Dünya savaşı öncesinde görüldüğü revizyonist Almanya, diğer güçler (Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği) tarafından tehdit olarak algılanmış, ancak devlet içi faktörler bu tehdide yönelik uygulanan stratejileri etkilemiştir.¹⁵⁸ Nitekim inşacı yaklaşımın aksine Schweller'in de belirttiği gibi dış politikada çıkarlar kimlikleri belirlemekte, tersi bir durum geçerli olmamaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, s.55.

¹⁵⁵ Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, s.181.

¹⁵⁶ Norrin M. Ripsman, "Neoclassical Realism And Domestic Interest Groups", Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro (ed.), **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.171.

¹⁵⁷ Lobell, *Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model*, ss.65-66.

¹⁵⁸ Ripsman, s.179.

¹⁵⁹ Schweller, *Neoclassical Realism and State Mobilization: Expansionist Ideology in The Age of Mass Politics*, s.230.

2.4. Araştırmada Benimsenen Güç Kategorileri

Realist teorinin, genellikle büyük güçlere odaklandığı görülmektedir. Ancak büyük güçleri konjonktürel olarak belirleyen realistler büyük güçlerle diğer güçleri ayıran ölçütlerin ne olduğunu tanımlamaktan kaçınmaktadırlar. Waltz'a göre güç sektörlerine ayıramaz, bütün bileşenlerin (nüfus, yüzölçümü, kaynaklar, ekonomik kapasite, askeri güç, politik istikrar ve yetki) toplamını ifade eder.¹⁶⁰ Böylelikle Waltz'ın sayısal hesaplamalardan kaçınarak devletlerin kapasitelerinin tahmini olarak belirlenmesi ile yetindiği görülmektedir. Buna karşın çoğu neoklasik realist yazar, gücü kaynakları bakımından sayısal olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede askeri harcamalar, birlikler, nüfus, kentsel nüfus, demir-çelik üretimi ve enerji tüketimine ilişkin verilerini birleştiren Birleşik Ulusal Yetenek Göstergesi'ni (CINC) çalışmalarında kullanmaktadır.

Ancak Beckley'e göre gücün sadece kaynakları açısından ölçülmesi ve maliyetlerin dikkate alınmaması CINC gibi ölçümlerin yanlış yönlendirmesine neden olmaktadır. Örneğin CINC verilerine Çin'in kapasitesi ABD'nin kapasitesini geçmiş olarak görülmektedir. Ancak Çin'in yaklaşık 1,5 milyar nüfusunun giderleri ABD'ninkine oranla daha yüksektir, dolayısıyla Çin'in ekonomik kapasitesini doğrudan kullanımını sınırlamaktadır.¹⁶¹ Nitekim CINC ölçümünde nükleer silaha ve gelişmiş askeri teknolojiye sahip olan İsrail, Ortadoğu ülkeleri arasında çok gerilerde yer almaktadır. Bu nedenle güç kategorilerini belirlerken doğrudan CINC veya diğer ölçümlerden ziyade uluslararası literatürde genel kabul gören tanımlar ve kategoriler kabul edilmiştir. Bu bağlamda ekonomik (GSYİH) ve askeri kapasite (askeri harcama ve mevcut ileri teknolojilere sahip olma) ön planda tutulmuştur. Bu çerçevede Birleşmiş Milletleri Dünya Bankası Veri Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) veri tabanı kullanılmıştır. Ayrıca yapılan mülakatlar da destekleyici veri olarak kullanılmıştır.

¹⁶⁰ Waltz, *Theory of International Politics*, s.131.

¹⁶¹ Michael Beckley, "The Power of Nations: Measuring What Matters", *International Security*, Vol. 43, No. 2 (Fall 2018), https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00328, s.8.

2.4.1. Süper Güçler ve Büyük Güçler

Bary Buzan ve Ole Waever'e göre süper güçler, birinci sınıf askeri-politik yeteneklere ve bu yetenekleri destekleyecek ekonomilere sahip olmalıdır. Süper güçler, küresel askeri ve siyasi erişime sahip olmalı ve aynı zamanda bunları uygulayabilmelidirler.¹⁶² Büyük güçler ise gücün her kategorisinde etkin olmasa da bazı kategorilerde üst sıralarda yer alan güçler olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede süper güçler uluslararası sistemin tamamında etkinlik kurabilirken büyük güçler bir veya birkaç bölgede etkinlik kurmaktadır.¹⁶³

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından ABD'nin tek süper güç olarak varlığını devam ettirdiği genel kabul görmektedir. Buna göre ABD sadece ekonomik veya askeri kapasite bağlamında değil, bu birimlerin alt birleşenleri (örneğin hava, deniz, uzay ve kara kuvvetleri) bağlamında üstünlük kurmuştur.¹⁶⁴ Ancak 2008-2009 küresel finansal krizinde ABD ve Avrupa ülkeleri önemli ölçüde zarar görürken Asya ekonomileri daha dirençli olmuştur. Bu süreçte, özellikle 2010 yılında GSYİH'ı Japonya'yı geçerek ikinci sıraya yerleşen Çin dikkati çekmiştir. Çin, kendi uluslararası finansal sistemini de oluşturmaya başlamış, 2013 yılında 21 ülkenin katılımıyla Pekin merkezli Asya Altyapı Yatırım Bankasını kurmuştur. Bu gelişmeler nedeniyle Schweller tarafından Çin ekonomik süper güç olarak adlandırılmış, 2008 sonrası dönem çok kutuplu sisteme geçiş dönemi olarak görülmüştür.¹⁶⁵ Zakaria da 2008 sonrasında çok kutuplu sisteme geçişin başladığını iddia etmiştir.¹⁶⁶

¹⁶² Barry Buzan ve Ole Wæver, **Regions and Powers: The Structure of International Society**, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s.34.

¹⁶³ Buzan ve Wæver, s.34.

¹⁶⁴ Bakınız, Barry R. Posen, "Command of the Commons: The Military Foundation of U.S. Hegemony", **International Security**, Vol. 28, No. 1 (Summer 2003), ss.5-46.

¹⁶⁵ Randall L. Schweller, **Maxwell's Demon and the Golden Apple Global Discord in the New Millennium**, Johns Hopkins University, 2014.

¹⁶⁶ Fareed Zakaria, **The Post-American World**, New York: W.W. Norton, 2009.

Tablo 2.1

Uluslararası Sistemde Büyük Güçler*

	GSYİH (trilyon dolar)			Nüfus (milyon kişi)			Askeri Harcama (milyar dolar)		
	1990	2010	2020	1990	2010	2020	1990	2010	2020
ABD	5,96	15,04	20,95	250	309	330	325	738	778
Çin	0,36	6,09	14,72	1.135	1,338	1.411	10	106	252
Japonya	3,13	5,76	5,06	123	128	126	29	55	49
Almanya	1,77	3,40	3,85	79	82	83	40	43	53
Birleşik Krallık	1,09	2,49	2,76	57	63	67	44	64	59
Hindistan	0,32	1,68	2,66	873	1,234	1.380	11	46	73
Fransa	1,27	2,65	2,63	58	65	67	36	52	53
Rusya	0,52	1,52	1,48	148	143	144	-	59	62

Kaynak: World Bank Data Bank, “World Development Indicators”
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (e.t.05.04.2022).

* 2020 yılındaki GSYİH tutarlarına göre sıralanmıştır.

Brooks ve Wohlforth ise uluslararası sistemde Çin’in yükselişini yadsımamakla beraber, yapının 1+1+x (bir süper güç, bir potansiyel süper güç ve x sayıda büyük güç) olduğunu iddia etmiştir. İkiliye göre de ekonomik kapasitenin askeri kapasiteye dönüşmesi zaman almakta ve askeri kapasite bağlamında ABD ve Çin arasında büyük fark devam etmektedir.¹⁶⁷ Bunun yanında Brooks ve Wohlforth ve Schweller, diğer büyük güçleri Rusya, Fransa, Birleşik Krallık, Almanya, Japonya, Brezilya ve Hindistan olarak değerlendirilmiş, ancak kesin bir çizgi sunmamıştır.¹⁶⁸ Ancak bu çalışmada G-8 ülkeleri büyük güçler olarak değerlendirilmiş, Brezilya bu guruba dahil edilmemiştir.

Royal United Services Institute for Defence and Security Studies’in Katar ofisi (RUSI Qatar) eski müdürü Dr. David Roberts’e göre ABD’nin uluslararası sistemdeki

¹⁶⁷ Stephen G. Brooks ve William C. Wohlforth, “The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century: China’s Rise and the Fate of America’s Global Position”, *International Security*, Vol. 40, No. 3 (Winter 2015/16), doi:10.1162/ISEC_a_00225, ss.7-53.

¹⁶⁸ Brooks ve Wohlforth, s.17; Schweller, *Maxwell’s Demon and the Golden Apple Global Discord in the New Millennium*, s.184.

üstünlüğü devam etmektedir.¹⁶⁹ 2010-2018 yıllarında Katar'da Georgetown Üniversitesinde eğitim veren Dr. Birol Başkan'a göre Çin'in kutup oluşturacak kapasitesi olmadığı gibi niyeti de bulunmamaktadır.¹⁷⁰ Katar Üniversitesi doktora öğrencisi Betül Doğan Akkaş da uluslararası sistemde ABD'nin liderliği devam ettiğini, Körfez bölgesinde tartışılmaz bir Batı hegemonyası bulunduğunu iddia etmiştir.¹⁷¹ BAE'de emekli öğretim üyesi Dr. Abdul Khaleq Abdulla ise çok kutuplu sistemi anne karnında bebek olarak tanımlamıştır.¹⁷² Buna karşılık Zayed Üniversitesi'nde eğitim vermekte olan Almezaini uluslararası sistemin çok kutuplu yapısının giderek belirginleştiğini, özellikle Rusya'nın Ortadoğu bölgesindeki girişimlerinin yapısal etkisinin olduğunu dile getirmiştir.¹⁷³ Sonuç olarak bu çalışmanın kapsadığı 1991-2009 dönemi tek kutuplu sistem, 2010-2021 dönemi ise tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçiş dönemi olarak değerlendirilmiştir.

2.4.2. Orta Ölçekli Güçler ve Küçük Devletler

Uluslararası literatürde orta ve küçük devletlerin belirlenmesi için iki modelin ön plana çıktığı görülmektedir: hiyerarşik ve davranışsal model. Hiyerarşik modelde gücün bir veya birkaç boyutuna (nüfus, yüzölçümü ve s.) göre sıralama dikkate alınmaktadır. Örneğin Carsten Halbraad 1984'te nüfus ve GSMH kriterine, 1990'da Bernard Wood GSMH kriterine göre ve Jock Finlayson GSMH için asgari ve azami limitleri 50 ve 500 milyar dolar kabul ederek orta ölçekli güç kategorisi oluşturmuştur.¹⁷⁴ Yine bazı çalışmalarda nüfusu 2 milyonun altında olan ülkeleri küçük devletler olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu sıralama da güç kaynaklarının dinamik yapısı nedeniyle (örneğin dünya genelinde nüfusun ve GSYİH'nın sürekli artması) yanıltıcı olabilmektedir.

Davranışsal modelde ise devletlerin materyal kapasitenin yanında dış politika davranışları dikkate alınmaktadır. Bu modele göre genel olarak küçük devlet, dar bir işlevsel ve coğrafi ilgi alanına sahip, dünya meselelerine düşük katılım göstermektedir.

¹⁶⁹ David Roberts, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (16.02.2021).

¹⁷⁰ Birol Başkan, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (20.01.2021).

¹⁷¹ Betül Doğan Akkaş, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (05.03.2021).

¹⁷² Abdul Khaleq Abdulla, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (27.04.2021).

¹⁷³ Khalid Almezaini, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (24.02.2021).

¹⁷⁴ Alrantisi, s.46.

Buna göre küçük devletler dış politikada sert güç unsurlarını kullanmazlar, bunun yerine uluslararası yasal normları, ahlaki ve normatif konumları kullanırlar.¹⁷⁵ Buna karşın, orta ölçekli güçler daha az kırılgandırlar, uluslararası düzeydeki meselelere aktif bir şekilde katılırlar. Bu çerçevede dış politikada diplomasi aracını kullanan orta ölçekli güçler, diğer orta ölçekli güçlerle veya büyük güçlerle işbirliği yaparak oylama sistemi bulunan BM ve diğer uluslararası örgütlerde etkinlik kurabilmektedirler.¹⁷⁶ Ancak bu model de kesin bir kategorik çizgilerin oluşturmaya yol açmamaktadır. Özellikle yeni nesil küçük devlet teorilerinde orta ölçekli güçlerin dış politika davranışları olarak tanımlanan arabuluculuk gibi faaliyetleri benimsemesi¹⁷⁷ bu iki grubun tanımları arasında geçişkenliği artırmaktadır.

Bu çalışmada bölgesel düzeydeki güçler orta ölçekli güç, diğer devletler ise küçük devletler olarak değerlendirilmiştir.¹⁷⁸ Ayrıca bölgesel güçlerin belirlenmesinde uluslararası düzeydeki büyük güçlerin belirlenmesinde olduğu gibi literatürdeki genel kanı dikkate alınmıştır.¹⁷⁹ Bu çerçevede Ortadoğu bölgesel sistemi açısından değerlendirildiğinde 1991 sonrasında ortaya çıkan dört bölgesel gücün (Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve İsrail) dışındaki güçler, küçük devletler olarak değerlendirilmiştir. Buradan yola çıkarak araştırmada örnek ülkeler, BAE, Katar ve Kuveyt küçük devletler olarak ele alınmıştır. Birol Başkan, David Roberts, Ali Bakeer, Sinem Cengiz, Tarek Cherkauoi, Betül Doğan Akkaş'a göre de bu üç devlet kapasite bağlamında küçük devlet kategorisinde yer almaktadır.¹⁸⁰ Almezaini ise BAE, orta ölçekli gücün bazı özelliklerine sahip küçük devlet olduğunu savunmuştur.¹⁸¹ Abdulla'ya göre ise BAE, son yıllarda uyguladığı başarılı strateji ile orta ölçekli bölgesel güç haline gelmiştir.¹⁸²

¹⁷⁵ Gürol Baba ve Murat Önsoy, "Between Capability and Foreign Policy: Comparing Turkey's Small Power and Middle Power Status", *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 13, No. 51, 2016, s.7.

¹⁷⁶ Baba ve Önsoy, s.8.

¹⁷⁷ Khalid Almezaini ve Jean Marc Rickli, "Theories of Small States' Foreign and Security Policies and the Gulf States", s.35.

¹⁷⁸ Bakınız Detlef Nolte, "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics", *Review of International Studies*, Vol.36, No.4, (October 2010), DOI: <https://doi.org/10.1017/S026021051000135X>, ss. 881 – 901.

¹⁷⁹ Bakınız Anoushiravan Ehteshami, "Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact", *Uluslararası İlişkiler*, Volume 11, No. 42 (Summer 2014), ss. 29- 49.

¹⁸⁰ Betül Doğan Akkaş, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (05.03.2021); David Roberts, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (16.02.2021); Birol Başkan, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (20.01.2021); Tarek Cherkauoi, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (13.12.2021).

¹⁸¹ Khalid Almezaini, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (24.02.2021).

¹⁸² Abdul Khaleq Abdulla, Kişisel Görüşme, Çevrimiçi Zoom Programı (27.04.2021).

2.5. Araştırmada Benimsenen Dış Politika Stratejileri

İlk dönem neoklasik realist çalışmalarda yakın tehdit veya savaş durumunu incelemiş, askeri dengeleme stratejileri üzerinde durulmuştur. Ancak Brawley'in de belirttiği gibi, özellikle çok kutuplu yapılarda, barış dönemlerinde ve potansiyel tehdidin belirginleşmediği durumlarda yapısal faktörler devletlerin dış politika seçeneklerini çok fazla sınırlandırmamaktadır. Bu çerçevede devlet liderleri zaman içinde güçlerini yönetmek için kendi kendine özgü ekonomik ihtiyaçları ile uyumlu dengeleme stratejileri geliştirirler.¹⁸³ Bu bağlamda ekonomik kapasitenin kullanılabilir askeri kapasiteye dönüştürme hızı önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁴ Lobell'e göre devletlerin grand stratejilerinin sadece askeri değil, mali ve siyasi boyutları da bulunmaktadır. Buna göre grand strateji hem barış hem de savaş dönemlerini kapsayan on yıldan fazla uzun dönemli planlamayı ifade etmektedir. Devlet liderleri, sistemsel ve alt-sistemsel dengeleri dikkate alarak grand stratejilerini belirlemektedirler.¹⁸⁵ Nitekim Ripsman da düşük tehditli bir yapıda devlet içi aktörlerin dış politikaya müdahalesi arttığını ileri sürmüştür.¹⁸⁶ Christensen'in göre de yakın tehdidin olmadığı durumlarda toplumlar kaynakların askeri harcamalara aktarılmasına veya askeri ittifaklarla bağlanılmasına karşı çıkmaktadırlar.¹⁸⁷

Diğer yandan Kai He dış politikada dengeleme stratejisinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmiştir. He'ye göre devletler karşı tarafın gücünü sınırlandırmak anlamına gelen negatif dengeleme stratejisi ile kendi gücünü artırma anlamına gelen pozitif dengeleme stratejisi izleyebilmektedir. Tehdit algısı yüksek olduğunda devlet pozitif dengelemeye yönelirken düşük tehdit durumunda negatif dengeleme ön plana geçmektedir.¹⁸⁸ Nitekim dış dengelemede sadece askeri ittifaklar

¹⁸³ Mark R. Brawley, "Neoclassical Realism And Strategic Calculations: Explaining Divergent British, French And Soviet Strategies Toward Germany Between The World Wars", Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro (ed.), **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.79.

¹⁸⁴ Brawley, s.80.

¹⁸⁵ Lobell, *Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model*, s.51.

¹⁸⁶ Ripsman, s.186.

¹⁸⁷ Aktaran Schweller, *The Porgressiveness of Neoclassical Realism*, s.342.

¹⁸⁸ Kai He, "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies after the Cold War", **Security Studies**, Vol. 21, 2012, ss.154–191.

değil, diplomasi, silahsızlanma, uluslararası kurumlar da önemli dengeleme aracı olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁹

Nitekim tehdidin derecesine göre devletler arasındaki uluslararası işbirliği düzeyleri de farklılaşmaktadır. Öncelikli olarak uluslararası literatürde hizalama (alignment) stratejisinin temel unsuru ittifaklardır (alliances). Dar anlamıyla ittifak, ittifak ortaklarından birine saldırı olması durumunda askeri yardıma katkıda bulunmak için resmi bir taahhütün bulunmasıdır. Glenn Snyder’a göre ittifaklar, belirli durumlarda kendi üyeleri dışındaki devletlere karşı askeri güç kullanmak (veya kullanmamak) için kurulan devletler arasındaki resmi birliklerdir.¹⁹⁰ Ancak Walt’a göre ittifakın oluşması için resmi taahhütün bulunması şart değildir.¹⁹¹ Gause de ittifakları, taraflardan en az birinin diğerini desteklemek için somut bir şekilde bir bedel ödemeye istekli olması olarak değerlendirmektedir.¹⁹² Nitekim bazı durumlarda devletler arasında resmi ortak savunma antlaşmasının bulunması fiili olarak ittifakların kurulmasını sağlamamaktadır. Bu çerçevede KİK üyeleri, 2000 yılında ortak savunma antlaşması imzalamış olsalar da doğrudan ittifak kurmamışlardır.

Diğer yandan Snyder hizalamanın sadece resmi ittifaklarla sınırlanmaması gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁹³ Bu bağlamda Wilkins ortak kimliye dayılı güvenlik toplumlarını da hizalamanın bir unsuru olarak görmektedir.¹⁹⁴ Bu çerçevede KİK de çoğu çalışmada güvenlik toplumu oluşum süreci olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu süreçte karşılıklı taahhütler tamamlanmadığı ve güvenlik toplumu oluşturma yönünde KİK zirve kararları uygulanmadığı için örgüt henüz güvenlik toplumu olmadığı varsayımı kabul edilmiştir.

Ayrıca devletler kendi aralarında ilişkileri sık sık “stratejik ortaklık” olarak değerlendirmektedir. Wilkins’e göre ittifaklar tehditlere karşı kurulurken stratejik ortaklıklar bir hedef için kurulmaktadır.¹⁹⁵ Nitekim Rusya ve Çin, Rusya ve İran

¹⁸⁹ He, s.160.

¹⁹⁰ Glenn Snyder, **Alliance Politics**, Ithaca: Cornell University Press, 1997, s.4.

¹⁹¹ Walt, s.12.

¹⁹² Gause, s.274.

¹⁹³ Snyder, s.123.

¹⁹⁴ Thomas Wilkins, “‘Alignment’, Not ‘Alliance’ – The Shifting Paradigm of International Security Cooperation: Toward A Conceptual Taxonomy Of Alignment”, *Review of International Studies*, Vol. 38, No. 1 (January 2012), s.

¹⁹⁵ Wilkins, s.68.

arasındaki ilişki de taraflar tarafından stratejik ortaklık olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu kavramın farklı düzeylerde ve ölçütlerde kullanılmaktadır. ABD, stratejik ortaklığı askeri işbirliği kapsayacak şekilde tanımlarken AB ve Çin'in diplomatik ve ekonomik alandaki işbirliğini de stratejik ortaklık olarak değerlendirdiği görülmektedir. Bu çalışmada savunma alanında işbirliğinin bulunduğu stratejik ortaklıklar hizalama olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ABD'nin KİK devletleri ile ilişkisi askeri ittifak olarak değerlendirilmese de stratejik ortaklık olarak hizalama ilişkisinin bulunduğu varsayımı kabul edilmiştir. Nitekim ABD bu devletlerle savunma alanında işbirliğini ön gören Savunma İşbirliği Antlaşması (SİA) imzalamaktadır. SİA, savunma politikalarında koordinasyon ve karşılıklı istişare; eğitim, öğretim ve değişim; ortak askeri tatbikatlar; barışı koruma operasyonlarında koordinasyon; savunma ile ilgili araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) ve silah alımın gibi konuları düzenlemektedir. Ayrıca ABD'nin (ve Fransa ve Birleşik Krallık) KİK üyeleri ile Kuvvetler Statüsü Antlaşmaları imzalayarak bu ülkelerde askeri üsler kurduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak ABD ile KİK devletleri arasında koruma ilişkisi bulunduğu varsayımı kabul edilmiştir.

Belirtilen unsurları dikkate alarak çalışmada benimsenen dış politika stratejileri aşağıda belirtilen şekilde tanımlanmıştır:

Eksik Dengeleme

Çalışmada eksik dengeleme, Schweller'in tanımladığı şekilde kabul edilmiştir. Schweller eksik dengelemeyi yükselen güç tehdidinin olduğu gibi algılamamak ve tehdit algılanması durumunda yeterli dengeleme politika uygulama kabiliyetinin bulunmaması olarak değerlendirmektedir.¹⁹⁶ Devlet tutarlılığı düşük olan devletler, hem elitler arasında tehdidin varlığı veya sıralaması konusunda anlaşılamamakta hem de bölgesel tehdiye karşı dengeleme için yeterli siyasi desteği bulamamaktadır. Özellikle rejim istikrarsızlığının yüksek olduğunda devlet liderleri yapısal tehditlere rağmen rejime yönelik tehditleri ön planda tutabilmektedir. Bu durumda devletler yarım önlemler veya tutarsız dış politika stratejisi izlemektedir. Eksik dengeleme dış müdahaleyi artırmakta, Kuveyt'in 1990

¹⁹⁶ Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, s.10.

yılında yaşadığı gibi ülke doğrudan işgal ve günümüzde Yemen, Suriye ve Libya’da olduğu gibi bölünmeyle karşı karşıya kalınabilmektedir.

Pasif Dengeleme

Çalışmada, pasif dengeleme doğrudan bölgesel ittifak ilişkisinden kaçınarak bölgesel düzeyde çok taraflı dış politika yürütme olarak görülmektedir. Uluslararası koruması yüksek olan devletler, bir çeşit pas geçerek (buckpassing) yani büyük güçlerin o tehdidi dengelemesine dayanarak bölgesel tehditler karşısında doğrudan dengeleme politikası uygulamamaktadır. Pasif dengelemede bazı alanlarda bölgesel güçlerle savunma alında işbirliği öngörülse de ittifak ilişkisi bulunmamaktadır. Bu stratejide çok taraflı dış politika, diplomasi ve ekonomik araçların kullanımı ön plana geçmektedir.

Aktif Dengeleme

Yakın tehdit karşısında güvenliğini korumaya çalışan devletlerin bölgesel düzeyde sıkı ittifak ilişkisinde bulunması aktif dengeleme olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda pasif dengelemede devletler, güvenliğini sağlamak için herhangi bir bölgesel gücün desteğine ihtiyaç duymazken aktif dengelemede sıkı ittifaklar hayati önem taşımaktadır. Nitekim peşine takılmadan farklı olarak ittifak ilişkisinde karşılıklı güvenlik bağımlılığı, ortak tehdit, çıkar ve değerler ve askeri işbirliği görülmektedir. Bu stratejide özellikle bölgesel düzeyde askeri ve siyasi müdahaleler ön plana geçmektedir.

Yayılma

Devletler gücünü artırmasına paralel olarak sadece güvenliği sağlamak için değil, güç artırımını için de dış politika uygulamaktadır. Schweller’e göre yayılma, açgözlülük ve kârla motive edilir; gücü maksimize etmeyi, mevcut düzeni revize etmeyi hedefleyen politikadır.¹⁹⁷ Zakaria’ya göre yayılma stratejisinde önemli olan husus tehdidin derecesi değil, devletlerin kendi gücünün (hem materyal kapasitesi hem de devlet kuvveti) arttığını fark etmesidir.¹⁹⁸ Bu bağlamda devletler öncelikle kendi yakın çevresinde yayılma stratejisi uygularlar. Bu çerçevede aktif dengelemede statükoyu korumak ve bölgesel

¹⁹⁷ Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, s.56.

¹⁹⁸ Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America’s World Role*, s.265.

güçlerle ittifak ön plandayken, yayılma stratejisinde güç dağılımını kendi lehine değiştirmek ve bölgesel aktörlerle asimetrik ilişkiler kurmak göze çarpmaktadır. Bu süreçte doğrudan toprak kazancı olabileceği gibi bölgede askeri müdahaleler veya yeni askeri üs kazanımları da yayılma olarak görülmektedir.

3. BAE, KATAR VE KUVEYT'İN DIŞ POLİTİKASINDA SİSTEMSEL DEĞİŞKENLER VE TEHDİT ALGISI

3.1.Giriş

Neoklasik realistler uluslararası sistemsel değişkenleri devletlerin amaçlarını ve davranışlarını belirleyen temel belirleyici faktör olduğunu benimsemişlerdir. Ancak dünya politikasına yönelik büyük güçlerin kanısının küçük devletler tarafında karşılığı yoktur, bu devletler için uluslararası politika küresel düzeyde olmak zorunda değildir. Yani küçük devletler için küresel düzeydeki sistemsel faktörlerin yanında, kendine özgü düzeni ve çatışma yapısı olan bölgesel düzeydeki sistemsel faktörler de önemlidir. Bu çerçevede BAE, Katar ve Kuveyt'in dış ve güvenlik politikasında Ortadoğu bölgesel sistemindeki değişkenler etkili olmaktadır.

Bu çalışmada Ortadoğu bölgesel sistemi, uluslararası literatürde genel kabul gören “Ortadoğu ve Kuzey Afrika” kavramı çerçevesinde ele alınmıştır.¹⁹⁹ Ortadoğu ve Kuzey Afrika (kısaca Ortadoğu) sisteminin oluşturan devletler: Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Mısır, Filistin, İsrail, Ürdün, Lübnan, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, BAE, Katar, Bahreyn, Kuveyt, İran ve Türkiye'dir. Ancak oldukça geniş coğrafyaya yayılan Ortadoğu bölgesel sistemi Mağrip, Levant ve Basra Körfezi olarak alt bölgesel sistemlere bölünmektedir. BAE, Katar ve Kuveyt, Basra Körfezi alt bölgesel sisteminin üyeleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Basra Körfezindeki materyal kapasite (askeri kapasite, ekonomik kapasite, nüfus ve s.) dağılımı, üye devletlerin savunma ve saldırı teknolojisindeki gelişmeler dış politika tehdit algısında ve uygulanan stratejilerde temel belirleyici faktör olmuştur. Özellikle Basra Körfezi alt bölgesi, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %50'i ve doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %30'ına sahip olması önemli yapısal faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

¹⁹⁹ Dünya Bankası ve OECD dahil, birçok uluslararası örgüt Ortadoğu ve Kuzey Afrika terimini tercih etmektedir.

Diğer yandan Ortadoğu sistemindeki güç dağılımının yanında büyük güçlerin bölgesel güç dağılımını etkileyecek müdahaleleri (örneğin Irak'ın işgali) bölge devletleri için yeni tehdit ve fırsatlar doğurmaktadır.²⁰⁰ Buzan ve Waever, soğuk savaş döneminde süper güçlerin çoğunlukla silah aktarmaları ile zaman zaman kendi güçlerini oyuna sokarak bölgedeki güç dağılımını değiştirdiklerini vurgulamıştır.²⁰¹ Ancak Walt'a göre küresel dengeleri etkileme kapasitesinin olmadığına farkında olan bölgesel güçler, ittifak oluştururken de daha güçlü küresel gücü değil, kendisine daha çok yardım etmeye meyilli güçleri tercih etmişlerdir.²⁰² Bu bağlamda büyük güçlerin dış politikasındaki yönelimler, Ortadoğu'ya yönelik geliştirdiği stratejiler ve bölgedeki güç dağılımını etkileyecek girişimleri, bölge devletlerin dış politikasını etkileyen önemli sistemsel değişkenlerdir.

3.2. Ortadoğu Tarihinde Basra Körfezi

Basra Körfezi, 16.yüzyıldan itibaren Osmanlı ve Safavi devletleri arasında rekabet alanı olmuş, Osmanlı günümüz Irak topraklarında doğrudan egemenlik kurmuştur. Körfezin güneyi ise Avrupa devletleri açısından da deniz ticareti için önemli bir nokta olarak görülmüş, 16.-17.yüzyılda Portekiz, 17.-18.yüzyılda ise Hollanda tarafından kısmi işgale uğramış, egemenlik muğlak bir durumda kalmıştır. Nitekim bu belirsiz durumda 18. yüzyıldan itibaren mevcut rejimler/ hanedanlıklar (Bahreyn'de Halife ailesi, Katar'da Sani ailesi, Kuveyt'te Sabah ailesi, Umman'da Busaid ailesi, BAE'de Qawasim ve Bani Yas ve Suudi Arabistan'da Suud ailesi) oluşmaya başlamıştır. Öncelikle bu aileler, tüccar aileler ve kabileler ile yapılan ittifaklar (bağlılık yemini/bay'ah) ile yönetici şeyhlikler/ emirler (eşitler arasında birinci) olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde askeri ve ekonomik gücü kısıtlı olan şeyhlerin otoritesi kabileler ve tüccar aileleri (merkantlar) arasındaki uzlaşmazlık durumunda adaleti tesis etmek, kendine bağlı kabilelerinin güvenliğini sağlamak ve bunun karşılığında haraç (khuwa, cizye) toplamakla sınırlı kalmıştır.²⁰³ Nitekim kabilelerin bağlılıkları sık sık değiştiği için

²⁰⁰ Lobell, *Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model*, s.49.

²⁰¹ Buzan ve Waever, s.201.

²⁰² Walt, *The Origin of Alliances*, ss.163-164.

²⁰³ James Onley ve Sulayman Khalaf, "Shaikly Authority in the Pre-oil Gulf: An Historical-Anthropological Study", *History and Anthropology*. Vol.17, No:3 (September 2006), ss.191-198.

şeyhlerin de etkin olduğu bölgeler değişmekte, modern anlamda sınırlar belirlenmemekteydi.

3.2.1. Basra Körfezinde Pax Britannica Dönemi

19.yüzyıldan itibaren dönemin başat gücü Birleşik Krallık, deniz ticaret yollarını kontrol altına almak adına bölgedeki varlığını giderek artırmıştır. Bu çerçevede Birleşik Krallık 1820’de bölgede güçlenen ve korsanlık faaliyetlerinde bulunan Qawasim güçlerini yenerek yerel şeyhliklerle ikili anlaşmalar imzalamaya başlamıştır.²⁰⁴ Bu anlaşmalara göre şeyhler denizde barışı sağlamayı ve büyük gemiler ve sahil boyunca tahkimat yapmamayı taahhüt etmişlerdir. 1853 yılında imzalanan Süresiz Deniz Barışı Anlaşması (Perpetual Maritime Truce) ile ise şeyhlerin denizdeki düşmanlıkların tamamen durdurulmasını ve bir deniz ateşkesini kabul etmesini sağlamıştır. Bu anlaşma dizisi, bölgenin “Mütareke Devletleri” (Trucial States) olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Benzer bir anlaşma 1841’de Kuveyt’teki Sabah ve 1868’de Katar’daki Sani ailesi ile de imzalanmıştır.²⁰⁵

Buna karşın Osmanlı’nın Bağdat Valisi Midhat Paşa, 1866 yılından itibaren Körfez ve Ahşa bölgesinde yeni düzenlemeler yaparak Kuveyt’i Basra Valiliğine bağlamıştır. Kuveyt Şeyhi Abdullah, Osmanlı’nın bölgedeki merkezileştirme girişimlerini onaylamak zorunda kalmış, 1869 yılında Kaymakamlık unvanı almıştır.²⁰⁶ Ayrıca Osmanlı devleti, 1871 yılında Ahşa Seferi düzenleyerek, Arabistan yarımadasının iç bölgelerinde, yani Suudilerin etkinlik kazanmağa başladığı Necid bölgesinde denetimi tesis etmiştir. Bu seferle beraber Necid, Ahşa, Hufuf, Katıf ve Katar Kazalarından oluşan Ahşa Sancağı (Necid Mutasarrıflığı) kurulmuştur.²⁰⁷

Ancak Birleşik Krallık’ın bölgedeki girişimleri devam etmiş, 1880’de Bahreyn, 1891’de Muskat Sultanlığı, 1892’de Mütareke Devletleri, 1899’de Kuveyt ile Birleşik

²⁰⁴ Bu dönemde beş yerel şeyhlik bulunmaktaydı. Bakınız Rosemarie Said Zahlan, **The Origins of The United Arab Emirates: A Political and Social History of the Trucial States**, London: The Macmillan Press, 1978, s.14.

²⁰⁵ Ayrıca Birleşik Krallık, 1839’da Aden’i işgal etmiş, 1874 yılında kolonileştirmiştir. Bakınız Ali Akyıldız ve Zekeriya Kurşun, **Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, ss.31-35.

²⁰⁶ Zekeriya Kurşun, **Basra Körfezi’nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi: Katar’da Osmanlılar 1871-1916**, TTK, 2004, s.82.

²⁰⁷ Akyıldız ve Kurşun, ss.31-35.

Krallık'ın dış politikada kontrolünü öngören koruma antlaşması imzalamıştır. 1904'te Birleşik Krallık ile Fransa arasında imzalanan anlaşma ile Umman ve Muskat da İngiliz nüfus alanı olarak tanınmıştır. Nitekim Suudilerin Riyad'ı ele geçirerek (1902) bölgede güçlenmesi ve Batı'daki kayıplarla zayıflayan Osmanlı, 29 Temmuz 1913'te imzalanan sınır antlaşması ile Birleşik Krallık'ın Necid Mutasarrıflığı üzerinde Osmanlı otoritesini tanınması karşılığında Kuveyt'i özerk kaymakamlık ve Bahreyn'i bağımsız şeyhlik olarak tanımıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı'nın egemenliği altındaki topraklarının sınırı Katar'dan güneye doğru çizilmiş bir hat, Mavi Hat ile belirlenmiştir.²⁰⁸ 1914 yılında imzalanan Eflatun Hat antlaşması ile ise Osmanlı Aden'deki İngiliz işgalini tanımış ve Yemen ile Aden arasındaki sınırlar belirlenmiştir.²⁰⁹

Diğer yandan bölgede petrolün keşfi ile Avrupa güçleri Ortadoğu'daki petrol kaynaklarının kontrol etmek için de rekabet eder hale gelmiştir. Bu bağlamda temel hedef bölgedeki ilk petrol rafinerilerinin bulunduğu Basra Vilayeti ve İran'ın Mescid'i Süleymaniye bölgesi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Kasım 1914'te İngiliz kuvvetleri Basra vilayetine çıkartma yaparak Mezopotamya'daki petrol sahalarını ele geçirmiş, İran'ın güneyini işgal etmiştir.²¹⁰ Nitekim Mavi Hat anlaşmasına rağmen Birleşik Krallık 1914 yılında Kuveyt'i "İngiliz koruması altında bağımsız hükümet" olarak tanımlamıştır.²¹¹ Birleşik Krallık, ayrıca, petrol sahaları ve ticaretinin güvenliğini sağlamak adına yerel şeyhlerle Osmanlı'ya karşı ittifak antlaşmaları imzalamaya çalışmıştır.²¹² Bu çerçevede Birleşik Krallık 26 Aralık 1915 tarihinde İbn Suud ile antlaşma imzalayarak Suudileri savaşta tarafsız kalma ve ülkede (Necd, el-Hassa, Katıf ve Cubayl bölgeleri) petrol imtiyazı vermeme şartı ile onu bağımsız bir devlet olarak tanıma taahhüdünde bulunmuştur. Bu gelişme karşısında İbn Suud'un saldırısından çekinen Katar şeyhi Kasım İbn el-Sani de 3 Kasım 1916'da Birleşik Krallık

²⁰⁸ Ancak antlaşmalar, Birinci Dünya Savaşının başlaması nedeniyle resmi olarak onaylanmamıştır, bakınız Kurşun, 86.

²⁰⁹ Kurşun, s.88.

²¹⁰ Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.210.

²¹¹ Michael S. Casey, **The History of Kuwait**, London: Greenwood Press, 2007, s.52.

²¹² Birleşik Krallık, 30 Nisan 1915'te Osmanlı'ya bağlı Asir bölgesi lideri El-İdrisi ile Osmanlı güçlerine karşı savaşmasına karşılık silah desteği ve bağımsızlığını tanıma taahhüdünü içeren antlaşma imzalanmıştır. Ayrıca Temmuz 1915-Mart 1916 döneminde Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiser Sir Henry Mc. Mahon vasıtasıyla Hicaz Şerifi Hüseyin ile de görüşmeler devam etmiş, Osmanlı'ya ayaklanması karşılığında bağımsızlığının tanınacağı, sınırları muğlak olsa da Filistin, Ürdün, Irak ve Suriye'nin iç bölgeleri vaat edilmiştir. Ancak aynı dönemde Birleşik Krallık ile Fransa arasında Sykes-Picot Antlaşması imzalanmış, Emir Hüseyin'e vaat edilen topraklar iki devlet arasında nüfuz bölgeleri olarak bölünmüştür. Yerasimos, s.213.

ile himaye anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır.²¹³ Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Nisan 1920'de San Remo Konferansında Birleşik Krallık Irak (Musul, Bağdat, Basra vilayetleri) ve Filistin'in (Ürdün toprakları dâhil), Fransa ise Suriye'nin mandateri olmuştur.²¹⁴ 1919 yılında ise Birleşik Krallık İran ile ülkenin askeri ve finansal ilişkilerini kontrolünü öngören anlaşma imzalamıştır. Böylelikle tüm Basra Körfezinde Birleşik Krallık doğrudan veya dolaylı bir şekilde nüfuz kurmuştur.

Bu dönemde Birleşik Krallık'ın temel hedefi Anglo-Persian Oil Company (APOC) vasıtasıyla bölgedeki petrol kaynaklarının denetimini sağlamak ve diğer devletlerin bölge ülkeleri ile petrol antlaşmaları imzalamasını engellemek olmuştur.²¹⁵ Daha 1909'da Kuveyt, 1914'te Bahreyn, 1922'te Mütareke Devletleri ile Birleşik Krallık'ın onaylamadığı hiç kimseye petrol arama imtiyazı verilmeyeceği yönünde anlaşma imzalamıştır.²¹⁶ Ancak sonraki yıllarda APOC ile diğer petrol firmaları arasında bölgede petrol arama faaliyetleri için imtiyaz anlaşması imzalama konusunda rekabet devam etmiştir. 1927 yılında imzalanan Kırmızı Çizgi Anlaşması ile Irak'taki petrol arama faaliyetleri için diğer firmalarla uzlaşma sağlanmış, Turkish Petroleum Company'nin (daha sonra Iraq Petroleum Company) hisseleri yeniden düzenlenmiştir.²¹⁷ Suudlar ise 1933 yılında Amerikalı firma Standard Oil Company'ye (SOCAL) petrol arama imtiyazını vermişlerdir. Nitekim İngiliz Hükümeti, Körfez bölgesinde de diğer firmalarla uzlaşmak zorunda kalmıştır. APOC ve SOCAL'ın ortaklığında 1931 yılında Bahreyn Petrol Firması (Bahrain Petrol Company) kurulmuş, 1934 yılında 55 yıllık imtiyaz anlaşması imzalanmıştır. Kuveyt'te ise Amerikalı firma Gulf Oil ve APOC eşit hisseli Kuveyt Petrol Firması (Kuwait Oil Company) kurulmuş, 1934 yılında şirket ülkenin petrol imtiyazlarını almıştır.²¹⁸ Ayrıca 1935 yılında Iraq Petroleum Company'deki

²¹³ Akyıldız ve Kurşun, s.33.

²¹⁴ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul: Agora Kitaplığı, s.185.

²¹⁵ Firma, 1909 yılında İran'da petrol arama faaliyetlerinin imtiyazını alan D'arcy tarafından kurulmuştur. 1914 yılında şirketin %51 hissesi İngiliz hükümeti tarafından satın alınmış. Daha sonra firma 1935'te Anglo-Iranian Oil Company (AIOC), 1954 yılında ise British Petroleum Company (BP) ismini almıştır. Bakınız, BP, <https://www.bp.com/en/global/corporate/who-we-are/our-history/early-history.html> (e.t.05.10.2019).

²¹⁶ Zahlan, s.26.

²¹⁷ 1913 yılında kurulan firmanın Birinci Dünya Savaşından önceki hisse paylaşımı: %47,5 APOC, %23,75 Royal Dutch/Shell, %23,75 Deutsch Bank ve %5 Gulbekian şeklinde olmuştur. Savaşın sona Deutsch Bank'ın hisseleri Fransa'ya (the Compagnie Française des Pétroles) devredilmiştir. 1925 yılında Irak hükümeti ile 75 yıllık petrol imtiyazı imzalanmış, 1927 yılında petrol üretime başlamıştır. Kırmızı Çizgi Antlaşması ile ise Anglo-Persian Oil Company, Royal Dutch/Shell, the Compagnie Française des Pétroles (CFP) ve NEDC (Amerikan Konsorsiyumu) eşit, 23.75% hisseye sahip olmuş; Gulbekian ise 5% hissesini korumuştur. 1929 yılında firmanın ismi Iraq Petroleum Company olarak değişmiştir. Bakınız Yerasmimos, 215.

²¹⁸ Casey, s.110.

aynı hisselerle Petroleum Concession Ltd kurulmuş, Katar (1935), Dubai (1937), Umman (1937), Aden (1938), Abu Dabi (1939), Acman (1939), Umm'ul Kayveyn (1945), Ras'ül Hayme (1945) ile uzun süreli nihai petrol imtiyaz anlaşması imzalanmıştır.²¹⁹

Diğer yandan bölge güçleri merkezi yönetimleri güçlendirmeye çalışmışlardır. İran'da 1926 yılında Rıza Han, Pehlevi Hanedanlığını kurarak yönetimi tamamen ele geçirmiştir.²²⁰ Irak'ta da 1921 yılında Birleşik Krallık'ın mandaterliği altında Haşemi Hanedanlığı kurulmuş, 1932 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Savaş sonrasında Şammar (1921) ve Hicaz (1925) bölgelerini işgal ederek topraklarını genişleten Abdulaziz bin Suud ise 1926 yılında Hicaz Kralı ve Necd Sultanlığı unvanını almıştır.²²¹ Daha güneyde 1921 yılında Umman İmamlığı (Nizwa ve Rustak) ile Muskat Sultanlığı arasında Sib'de bir antlaşması imzalanmış, iki taraf karşılıklı olarak egemenliklerini tanımıştır.²²²

Nitekim bölgede hidrokarbon kaynaklarının keşfi bölge güçleri arasında da rekabete neden olmuş, sınır sorunları ortaya çıkmıştır. Birleşik Krallık, Abdulaziz bin Suud'un toprak talepleri karşısında Kasım 1922'de el-Uqair Konferansında Mavi Hat antlaşmasında Kuveyt sınırları olarak öngörülen toprakların üçte ikisini Suudlara vermiş, ortak egemenlik alanı Tarafsız Bölge (Natural Zone) oluşturulmuştur. Yine 1925 yılında bazı ödünler verilerek Suudi Arabistan-Irak sınır antlaşması imzalanmıştır. Nitekim 1927 yılında Birleşik Krallık, Abdulaziz bin Suud ile imzaladığı Cidde Antlaşması ile İbn Suud'u Hicaz Kralı ve Necd ile ona bağlı bölgelerin sultanı olduğunu kabul etmiş, karşılığında küçük şeyhliklerle dostça ilişkiler geliştirme sözünü almıştır. Ancak Suudi Arabistan'ın yayılmacı politikaları devam etmiş, Katar ve Mütareke Devletlerinden de toprak taleplerinde (Liva ve Buraymi Vahası) bulunmuştur.²²³ Nitekim Kuveyt ve Irak arasında mektup teatisi ile 1913 yılında belirtilen sınırlar karşılıklı olarak kabul edilse de

²¹⁹ Zahlan, ss.115-124.

²²⁰ Cleveland, s.209.

²²¹ Nitekim Suudiler 1930'da Asir'i ilhak etmiş, Yemen 1932 yılında imzalanan 100 yıllık antlaşma ile statükoyu tanımıştır. Böylelikle Sultanlığın ismi Suudi Arabistan Krallığı olarak değişmiştir. Bakınız, Cleveland, s.259.

²²² Bu antlaşma ile iki taraf arasındaki çatışmalar sonlansa da Umman'ın sınırları ve statüsü sorunu devam etmiştir, iki ülke 1959'da birleşmiştir. Bakınız, Veysel Ayhan, "Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel ile Modernite Arasında Bir Ülke, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 17, (Mayıs 2010), ss.25-43, s.35.

²²³ Suudi Arabistan, 1952 yılında BAE ve Umman'ın hak iddia ettiği Buraymi Vahasını işgal etmiş, çatışmalar 1955 yılına kadar sürmüştür. 1955 yılında Birleşik Krallık'nın desteğiyle Umman bölgeyi tekrar kontrol altına almıştır. Bakınız, Anthony H. Cordesman, **Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security**, New York: Routledge, 1997, s.292.

Irak'ın da Kuveyt'e yönelik talepleri devam etmiştir.²²⁴ Böylelikle sınır sorunları sonraki yıllarda da karşılıklı ilişkilerde önemli etken olarak kalmıştır.

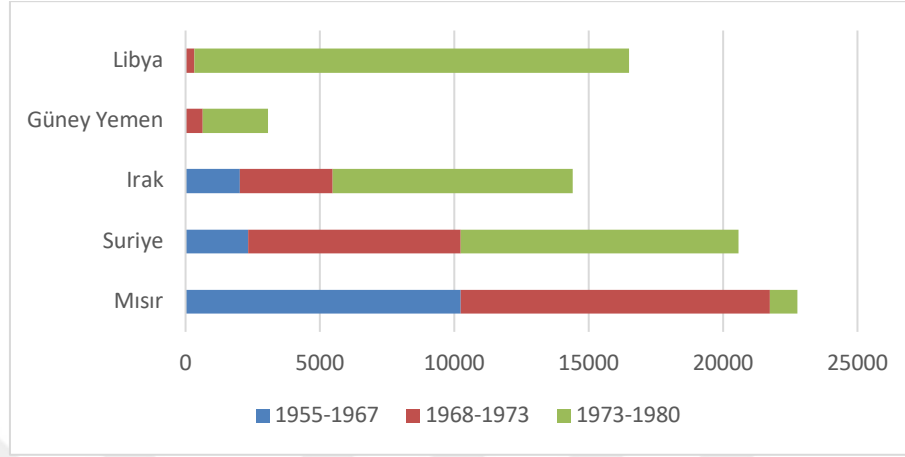
Nitekim İkinci Dünya Savaşında İran ve Irak büyük güçlerin mücadele alanlarından biri haline gelmiştir. Ağustos 1941'de Sovyetler Birliğine ikmal koridoru açmak için Rusya İran'ın kuzeyini, Birleşik Krallık ise ülkenin güneyini işgal etmiştir. İşgalin ardından Rıza Şah, oğlu Muhammed Rıza lehine tahttan feragat ederek ülkeyi terk etmiştir. Irak'ta ise Alman yanlısı Raşid Ali el-Geylani hükümetinin bağımsızlık politika izleme isteği, 1941 yılında Birleşik Krallık'ın askeri müdahalesine neden olmuş, hükümet devrilmiştir. Ancak bu gelişmeler Körfez'in güneyini etkilememiş, korunaklı alan olarak kalmıştır.

3.2.2. Ortadoğu'da ABD-SSCB Rekabeti ve Körfez'e Yansıması

İkinci Dünya Savaş'ının ardından Ortadoğu'da Birleşik Krallık'ın nüfuzunun yerini ABD almaya başlamıştır. ABD, küresel alanda rakibi haline gelen Sovyetler Birliği'nin bölgede yayılmasını önlemek ve Ortadoğu doğal kaynaklarının Batı pazarlarına ulaşımını güvelliğini sağlamak adına zaman zaman bölgeye müdahale etmiştir. Bu bağlamda SSCB'nin İran'ın kuzeyindeki işgalini sonlandırması için nükleer silah kullanma tehdidinde bulunmuş, 1953 yılında İran'da milliyetçi Musaddık hükümetine karşı darbe düzenlemiştir. Ayrıca ABD, Sovyet tehdidine karşı 1955 yılında Irak, İran, Türkiye, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında Bağdat Paktının kurulmasını desteklemiştir. Ancak 1948 yılında Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulması, bölgede Arap milliyetçiliği ve Batı karşıtlığının artmasına neden olmuştur. Özellikle 1956 yılındaki Süveyş Krizinin ardından Cemal Abdünnasır (Nasır) liderliğindeki Mısır'ın nüfuzunun artması, diğer Ortadoğu ülkelerinde de halkçı devrimlerin/ darbelerin yolunu açmıştır. Önce Suriye (1954) ve Irak'ta (1958), ardından Güney Yemen (1967) ve Libya'da (1969) Batı karşıtı söylemlerde bulunan sosyalist veya Arap sosyalist rejimler kurulmuştur. Bu devletler İsrail karşıtlığı ile Arap Dünyasında konumlarını güçlendirmeye çalışmış, olası savaş için silahlanmaya başlamışlardır. Nitekim 1967 yılında Arap devletlerinin İsrail'e karşı ağır yenilgisi ve toprak kayıpları bu devletlerin

²²⁴ Talal Z. A. Alazemi, "Kuwaiti Foreign Policy In Light Of The Iraqi Invasion, With Particular Reference To Kuwait's Policy Towards Iraq, 1990-2010", (Doktora Tezi, University of Exeter, June 2013), s.84.

silahlanmaya devam etmesine ve Sovyetler Birliğine bağımlılığın artmasına neden olmuştur.²²⁵

Şekil 3.1. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu Devletlerine Silah Satışları (Milyon SIPRI Trend Gösterge Değerleri).

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) Arms Transfers Database, "Importer/exporter TIV Tables", <https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php> (e.t.05.04.2022).

Bu gelişmeler, Körfez'in güneyindeki monarşilerdeki istikrarı da olumsuz etkilemiştir. Kuveyt'te Sabah rejimi, Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını talep etmiş, Arap Ligi'ne üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak Haziran 1961'de Kuveyt'in bağımsızlığının kazanmasının ardından Irak ülke üzerinde egemenlik talep etmiştir. Bu durum karşısında Mısır ve Suriye öncülüğünde Arap Ligi Irak'ın taleplerini reddetmiş, örgütün askeri güçleri Kuveyt'te konuşlanmıştır.²²⁶ Kriz 1963 yılında Irak'ta yaşanan darbe ile iş başına gelen Abdul Salam Arif'in Kuveyt'i tanınması sonuçlansa da iki ülke arasında sınır sorunu devam etmiştir. Nitekim 1965-1975 döneminde Umman'ın Dofar bölgesinde Umman ve Arap Körfezi'nin Kurtuluşu için Halkçı Cephe adlı örgütün ayaklanması ve diğer Körfez ülkelerine yönelik faaliyetleri hassasiyeti artırmıştır.²²⁷ Özellikle Abu Dabi ve Dubai, bu yıllarda Umman ve Arap Körfezi'nin Kurtuluşu için Halkçı Cephesi tarafından gerçekleştirilen çok sayıda terörist saldırıya maruz kalmıştır. Bu nedenlerle 1968 yılında Birleşik Krallık Hükümetinin 1971 yılına kadar Körfez bölgesinden tamamen çekileceğini açıklaması bölge şeyhlikleri tarafından olumsuz

²²⁵ Walt, *Origins of Alliances*, s.105.

²²⁶ Casey, s.115.

²²⁷ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.21.

karşılanmıştır.²²⁸ Nitekim Birleşik Krallık'ın korumasının eksikliğini gidermek için bu tek bir federasyon altında birleşme sürecine başlanmış, 27 Şubat 1968'de 9 şeyhlik Dubai'de prensip anlaşması imzalamışlardır.²²⁹ Ancak bu süreç üç yıl süren görüşmelerin sonunda kısmen başarılı olmuştur. 2 Aralık 1971'de 6 şeyhlik (Abu Dabi, Dubai, Şarika, Füceyre, Acman, Umm'ul Kayveyn) Birleşik Arap Emirlikleri federasyonunu kurmuş, ardından 10 Şubat 1972'de Rasü'l Hayme de federasyona katılmıştır.²³⁰ Bahreyn (Ağustos 1971) ve Katar (Eylül 1971) ise bağımsız devlet olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 3.1
Ortadoğu Devletlerinin Hidrokarbon Rezervleri

Devletler	Petrol Rezervleri (Milyar Varil)		Doğalgaz Rezervleri (Trilyon m ³)	
	1980	2018	1980	2018
BAE	30,4	97,8	2,3	5,9
Irak	30,0	147,2	0,7	3,6
İran	58,3	155,6	13,3	31,9
Katar	3,6	25,2	2,9	25,9
Kuveyt	67,9	101,5	1	1,7
Suriye	1,5	2,5	0,1	0,3
Suudi Arabistan	168,0	297,7	3	5,9
Umman	2,5	5,4	0,1	0,7
Yemen	-	3,0		0,3

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, London: British Petroleum, June 2018, <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html> (e.t. 04.06.2019).

Bağımsızlığın ardından üç alt bölgesel güç İran, Irak ve Suudi Arabistan küçük emirlikler için temel tehdit kaynağı olarak görülmüştür.²³¹ Birleşik Krallık güçlerinin bölgeden çekilmesinin ardından İran, BAE'nin stratejik öneme sahip üç adasını (Abu Musa, Büyük Tunb ve Küçük Tunb adaları) işgal etmiştir. Bunun yanında İran, Irak'tan Şettülarap nehir sınırında taleplerde bulunmuş, Bahreyn üzerinde egemenlik iddialarını sürdürmüştür. Irak ise Kuveyt ile sınır sorunlarını sürekli bir şekilde gündeme getirmiş,

²²⁸ Legrenzi, sayfa numarası yok.

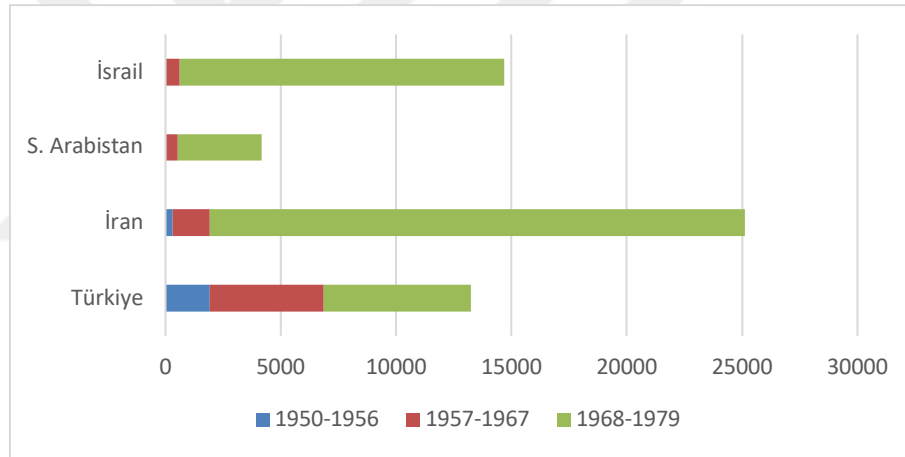
²²⁹ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.20.

²³⁰ Yerasimos, s.237.

²³¹ F. Gregory Gause III, "Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf", *Security Studies*, Vol.13, No:2, (2003), s.280.

egemenlik iddialarından da vazgeçmemiştir. Suudi Arabistan ise yaşanan sınır sorunları (Buraymi Vahası) nedeniyle Katar, BAE ve Umman ile karşı karşıya gelmiştir.

Ancak büyük güçlerin (SSCB ve ABD) bölgesel güçlere yönelik müdahaleleri veya desteği sistemin yapısını büyük ölçüde dönüştürmüştür. Bu dönemde ABD Nixon Doktrini de olarak bilinen “Çifte Sütun” (Twin Pillars) stratejisi izleyerek, İran ve Suudi Arabistan monarşilerine destek vermiştir. Özellikle ABD’nin bölgedeki jandarması rolünü oynayan İran, Irak’a karşı yayılmacı politikalar izlemiş, Irak’taki Kürt isyancılara destek vermiştir.²³² ABD, ayrıca, Sovyetler Birliği’nin Mısır ve Suriye’ye desteği karşısında İsrail’e desteğini artırmış, 1973 Arap-İsrail savaşında diplomatik olarak etkin rol almıştır.²³³ Nitekim bu dönemden itibaren ABD, İsrail’in bölgedeki askeri üstünlüğünü (Qualitative Military Edge) korumaya çalışmıştır.²³⁴

Şekil 3.2 ABD’nin Ortadoğu Devletlerine Silah Satışları (Milyon SIPRI Trend Gösterge Değerleri).

Kaynak: SIPRI Arms Transfers Database.

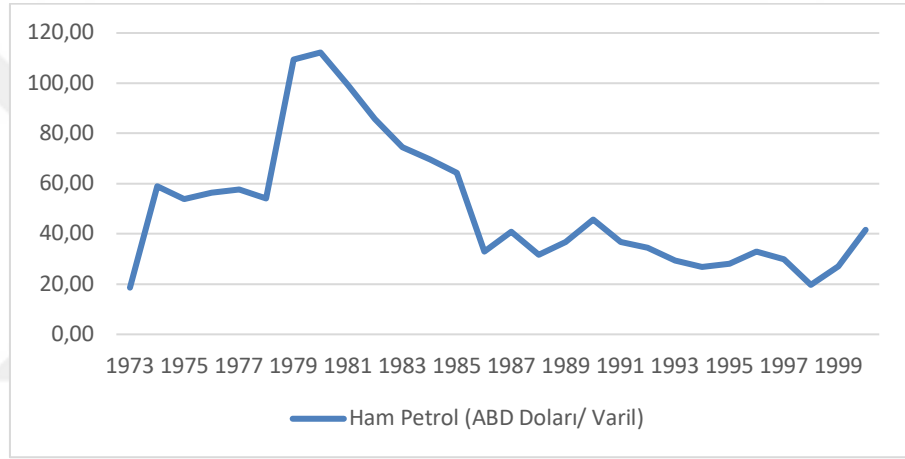
Böylelikle ABD’nin bir yandan İsrail, diğer yandan İran ve Suudi Arabistan lehine geliştirdiği bölgesel politikaları nedeniyle küçük Körfez emirliklerinin ABD ile ilişkileri sınırlı kalmıştır. Uluslararası koruyucudan yoksun bu devletler Arap Ligi ile ilişkilere önem vermiş, bağımsızlığını ve uluslararası alandaki meşruiyetini bu örgüt

²³² Cleveland, s.455.

²³³ ABD bu dönemde İsrail’e 631,8 milyon dolar yardımda bulunmuş, stratejik önemde silahlar temin etmiştir. Bakınız, Walt, *Origins of Alliances*, s.119.

²³⁴ ABD’nin İsrail’e yönelik uyguladığı askeri üstünlük politikası için bakınız, Jeremy M. Sharp ve diğerleri, “Israel’s Qualitative Military Edge and Possible U.S. Arms Sales to the United Arab Emirates”, **Congressional Research Service (CRS)**, R4658026, Ekim 2020, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46580> (e.t.28.04.2020).

üzerinden korumaya çalışmıştır. Bu süreçte Körfez emirlikleri, Arap-İsrail Sorununda Mısır, Suriye ve Ürdün'e destek vermiş ve 1973 Arap-İsrail Savaşının ardından Petrol İhraç Eden Arap Devletleri Örgütünün (OAPEC) ABD ve diğer ülkelere karşı uyguladığı petrol ambargosunda da yer almışlardır. Nitekim Irak'ın 1975 yılında İran ile imzaladığı Cezayir Anlaşmasının ardından küçük monarşiler ile arasındaki ilişkiler düzelmiştir.²³⁵ Mısır'ın 1978'de İsrail ile barış anlaşması imzalamasının ardından Irak, Arap milliyetçiliğinin liderliğine soyunmuştur. Körfez emirlikleri de Mısır'ın barış antlaşması imzalamasına tepki göstermiş, diplomatik ilişkilerini kesmişlerdir. Bu süreçte Irak'ın da katılımıyla bölgesel güvenlik örgütü kurma girişimleri yeniden gündeme gelmiştir.

Şekil 3.3 Ham Petrol Fiyat Grafiği (1973-1999)

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy.

Ancak Şubat 1979'da İran'da gerçekleşen İslam Devrimi sadece Körfez güvenliği için değil, geniş Ortadoğu bölgesi için önemli kırılmaya neden olmuştur. Dış politikada emperyalizm karşıtlığı ve devrim ihracı ilkelerini benimseyen yeni İran rejimi bölge ülkelerinin güvenliği tehdit olarak görülmüştür.²³⁶ Devrimin ardından İran'ın ruhani lideri olarak yönetimi ele geçiren Ayetullah Humeyni, Müslüman halkaları ABD ve İsrail ile işbirliği yapan laik rejimlere karşı ayaklanmaya ve gerçek İslami ilkeleri benimseyen rejimleri kurmaya davet etmiştir. Bu bağlamda Humeyni, bölge ülkelerinde devrim

²³⁵ Bu antlaşma ile Irak, Kürt isyancılara yönelik desteğini kesmesi ve sınırları kapatması karşılığında İran'a Şettülarap nehir sınırında istediğini ödünleri vermiştir. Cleveland, s.455.

²³⁶ Ruhi K. Ramazani, "Iran's Foreign Policy: Independence, Freedom, and the Islamic Republic", Anoush Ehteshami ve Mahjoob Zweiri (ed.), **Iran's Foreign Policy: From Khatemi to Ahmedinejad** içinde, New York: Ithaca Press, 2008, s.8.

hareketlerini desteklemek adına doğrudan kendisine bağlı Devrim Muhafızlarına bağlı Kudüs Gücü'nü kurmuştur. Nitekim Kasım 1979'da Mekke Juhayman bin Muhammed bin Sayf al-Utaybi liderliğindeki isyancılar tarafından işgal edilmiş; Katif, Demam, Kubar ve Zahrn şehirlerinde ayaklanmalar yaşanmış, çıkan çatışmalarda yaklaşık 250 kişi ölmüştür; Bahreyn'de 1979 yılından itibaren protestolar sürmüştür, Aralık 1981'de darbe girişimi gerçekleşmiştir; Kuveyt'te ise 1980 ve 1983'te bombalı saldırılar yaşanmıştır.²³⁷ Ekim 1981'de ise Mısır Başkanı Enver Sedat, İsrail anlaşma imzalaması nedeniyle İslami Cihat üyesi tarafından suikasta uğramıştır.

Diğer yandan yeni İran rejiminin hedeflerinden birisi de bölgedeki ABD varlığı olmuştur. Kasım 1979'de ABD'nin Tahran Büyükelçiliği dışında gösteri yapan İranlı öğrenciler büyükelçiliği basmış, 66 Amerikalı dâhil 90 kişiyi rehin almışlardır. Ayetullah Humeyni Şah'ın ABD'den iadesini talep eden öğrencilerin eylemlerine desteklediğini beyan etmiştir. ABD'nin İran ABD'deki varlıklarının dondurması ve İran ile diplomatik ilişkileri kesmesine rağmen, Rehine Krizi 20 Ocak 1981'e kadar sürmüştür.²³⁸ Nitekim SSCB'nin Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi ABD'nin güvenlik endişelerini güçlendirmiş, 23 Ocak 1980'de Carter Doktrini olarak bilinen açıklamanın yapılmasına yol açmıştır. Bu açıklamada *'herhangi bir dış gücün Basra Körfezi bölgesini kontrol etme girişiminde bulunması, ABD'nin hayati çıkarlarına bir saldırı şeklinde değerlendirilecek ve böyle bir saldırı askeri güç dâhil gerekli her türlü aracın kullanılması yoluyla püskürtülecektir'* ibaresi yer almıştır.²³⁹ Bu bağlamda ABD ile bölge ülkeleri arasındaki silah ticareti önemli ölçüde artmış, Suudi Arabistan merkezli Acil Müdahale Görev Gücü kurulmuştur.

Bu süreçte bölgeyi sarsan bir gelişme daha yaşanmış, Eylül 1980'de Saddam Hüseyin Cezayir Anlaşmasından çekilerek İran'a saldırmıştır. Böylelikle Irak-İran Savaşı hem diğer Körfez devletlerinin güvenlik endişelerini güçlendirmiş hem de oluşturulacak kuruluşa Irak gibi bölgesel gücün dışlanmasına fırsat sağlamıştır.²⁴⁰ 25 Mayıs 1981'de Abu Dabi'de gerçekleşen zirvede siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda kısıtlı işbirliği

²³⁷ Cooper, s.308.

²³⁸ "Iran Hostage Crisis Fast Facts", CNN, <https://edition.cnn.com/2013/09/15/world/meast/iran-hostage-crisis-fast-facts/index.html> (e.t.15.05.2019).

²³⁹ Jimmy Carter, State of the Union address to the U.S. Congress, January 23, 1980, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=33079> (e.t.07.10.2018).

²⁴⁰ Legrenzi, sayfa numarası yok.

öngören Körfez İşbirliği Konsey'i (KİK) kurulmuştur. Örgüt metinlerinde askeri ve güvenlik alanında işbirliğine yer verilmemiş, böylelikle örgüte bir ittifak görünümü vermeyerek İran, Irak ve Arap dünyasının tepkisinden de kaçınılmıştır.²⁴¹ Ancak resmi olarak KİK'in güvenlik veya askeri bir örgüt olmadığı ilan edilse de örgüt üyeleri bu alanda da işbirliğine yönelmişlerdir. 1984 yılındaki KİK zirvesinde Yarımada Kalkan Kuvveti'nin kurulması kararlaştırılmış, 1985 yılında çoğunlukla Suudi güçlerinden oluşan ordu Suudi Arabistan'da Hafr al-Batin üssüne yerleştirilmiştir. Ayrıca KİK zirvelerinde bölgedeki sınır sorunları da ele alınmış, Suudi Arabistan-Umman, Umman-Güney Yemen arasındaki sınır anlaşmalarının imzalanması sağlanmıştır.²⁴²

Nitekim bölgede yaşanan gelişmeler iç güvenlik meselelerinde işbirliğini de gündeme getirmiştir. Kasım 1982'de gerçekleşen KİK zirvesinde iç güvenlik konularında işbirliği için taslak bir anlaşma sunulmuştur. Ancak Kuveyt'in çekimser durumu iç ve dış güvenlik alanında resmi bir antlaşmanın yapılmasına engel olmuştur. Buna rağmen Suudi Arabistan diğer ülkelerle, iç işlerine karışmama ve istihbarat paylaşımını da öngören ikili savunma ve sınır antlaşmaları imzalamayı başarmıştır.²⁴³ Barnett ve Gause'nin deyişi ile İran destekli iç ayaklanmalardan korkan küçük monarşiler Suudi Arabistan'ın hegemonya tehdidini bir kenara bırakmışlardır.²⁴⁴ Nitekim 1985 yılında Kuveyt'te Emire karşı suikast girişiminin ardından 1986 yılında Kuveyt parlamentosu askıya alınmıştır. Böylelikle Kuveyt'in çekincesinin ortadan kalkması ile Aralık 1987'de düzenlenen zirvede istihbarat teşkilatları arasında işbirliği, rejimlere yönelik propagandanın önlenmesi ve suçluların sınır dışı edilmesi gibi işbirliğini öngören anlaşma imzalanmıştır.²⁴⁵

KİK devletleri, İran-Irak savaşına yönelik politikalarını da örgüt çatısı altında paralel bir şekilde oluşturmuşlardır. Savaşın ilk yıllarında Körfez'de hegemon bir gücün ortaya çıkmasını istemeyen bu devletler, her iki tarafın da yıpranması beklentisi içerisinde olmuşlardır. Ancak İran'ın 1982 yılından itibaren savaşta üstün kurması ile KİK devletleri, özellikle Kuveyt ve Suudi Arabistan Irak'a daha yakın bir tutum

²⁴¹ Michael Barnett, F. Gregory Gause III, "Caravans in Opposite Directions: Society, State and Development of a Community in the Gulf Cooperation Council", içinde **Security Communities**, Emanuel Adler ve Michael Barnett (ed), Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s.169.

²⁴² Legrenzi, sayfa numarası yok.

²⁴³ Legrenzi, sayfa numarası yok.

²⁴⁴ Barnett ve Gause, *Caravans in Opposite Directions: Society, State and Development of a Community in the Gulf Cooperation Council*, s.170.

²⁴⁵ Legrenzi, sayfa numarası yok.

benimsemişlerdir.²⁴⁶ Kuveyt liman tesislerinin Irak'a askeri malzeme ithal etmek için kullanılmasına izin verirken Suud Arabistan Irak petrolünün boru hatları üzerinden Kızıldeniz'e akmasına izin veren bir bağlantı hattı kurmuştur.²⁴⁷ Şubat 1986'da İran'ın Irak'ın güneyindeki Faw'ı ele geçirmesinin ardından ise Körfez ülkeleri daha sert tedbirler almaya yönelmiş, İran'ı ekonomik olarak yıpratmak için petrol üretimini artırarak petrolün varil fiyatı 10 doların altına düşmesini sağlamışlardır.²⁴⁸

Diğer yandan Carter Doktrine rağmen ABD'nin sürece müdahalesi ve KİK ülkelerine desteği tedrici olarak gerçekleşmiştir. ABD savaşın ilk yıllarında bir yandan Irak'a ticari kredi ve istihbarat bilgisi verirken diğer yandan kanunen yasak olmasına rağmen İran'a da silah satışına devam etmiştir.²⁴⁹ Ancak 1986 yılında 'Irangate' olarak bilinen ABD'nin İsrail aracılığıyla İran'a silah sattığı ve buradan elde ettiği karla Nikaragua'daki muhalif gerillaları desteklediği ortaya çıkmıştır.²⁵⁰ Bu gelişmeler karşısında 26 Ocak 1987 tarihinde ABD Kongresi İran'ın tüm ürünlerinin ithalatına ambargoyu öngören ve 14 çeşitten çok askeri olarak potansiyel kullanılabilir ürünlere ihracatı yasaklayan kararı almıştır.²⁵¹ Bu süreçte İran ve Irak'ın bölge devletlerinin petrol tankerleri ve petrol tesislerine saldırılar düzenlemesi ve Kuveyt limanları ve açık sulara mayın döşenmesi gerilimi daha da artırmıştır. Ancak KİK, Kuveyt'in İran'ın saldırganlığına karşı yardım talebi karşılanmamış, ülke gemileri ABD ve Sovyetler Birliği bayraklarını kullanmıştır. Artan saldırılar sonucunda ABD sürece müdahale olmuş, Amerikan gambotları İran'a karşı doğrudan askeri müdahalelerde (Operation Earnest Will) bulunmaya başlamıştır. Nitekim Temmuz 1988'de Kuveyt gemilerini koruyan ABD Donanması kruvazörü Vincennes'in İran yolcu uçağını düşürmesi İran'ın geri adım atmasına ve savaşın sonlanmasına etkili olmuştur.²⁵² Ağustos 1988'te BM

²⁴⁶ Barry Rubin, "The Gulf States and the Iran-Iraq War", içinde **The Iran-Iraq War: Impact and Implication**, Efraim Karsh (ed), London: Palgrave Macmillan, 1989, s.127.

²⁴⁷ IMF' göre Suudi Arabistan'ın Irak'ı destekleme maliyeti 55 milyar dolardan fazladır. Bakınız, Shahram Akbarzadeh, "Iran and Gulf Cooperation Council sheikhdoms", Khalid S. Almezaini ve Jean- Marc Rickli (ed), **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde, New York: Routledge, 2017, s.142; Kuveyt'in ise Irak'a desteğinin 13,2 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir, bakınız, Alazemi, s.96.

²⁴⁸ Ray Takeyh, "The Iran-Iraq War: A Reassessment", **Middle East Journal**, Vol.64, No:3, (Summer 2010), s.375.

²⁴⁹ "The Iraq-Iran War and The Arms Trade", (Fact Sheet), **Stockholm International Peace Research Institute**, March 1984, ss.2-3.

²⁵⁰ Irangate Skandalının ayrıntıları için bakınız, Larry J. Sabato "The Iran-Contra Affair – 1986-1987", *Washington Post*, 1998, <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/clinton/frenzy/iran.htm>, (e.t.01.12.2014).

²⁵¹ Gary Clyde Hufbauer ve diğerleri, "US v Iran: Case 84-1 and Case 2006-1", **Case Studies in Economic Sanctions and Terrorism**, Peterson Institute for International Economics, June 2012, s.2.

²⁵² Takeyh, s.381.

arabuluculuğuyla İran ve Irak ateşkes anlaşması imzalamışlardır.

3.3. Körfez Savaşı Sonrası Ortadoğu Sistemi

İran-Irak savaşı ABD'nin Körfez bölgesine doğrudan müdahalesine yol açarken Birinci Körfez Savaşı olarak bilinen Irak'ın Kuveyt'i işgali, ABD'nin bölgedeki kalıcı varlığının başlangıcı olmuştur. Uzun yıllar süren savaşın ardından Saddam Hüseyin, Körfez monarşilerinden savaş sırasında verilen borçların (yaklaşık 40 milyar dolar) silinmesini ve petrol üretimini azaltarak petrol fiyatlarının sabit tutulmasını talep etmiş, ancak bu talepler KİK üyeleri tarafından karşılık bulmamıştır. Mayıs 1990'da Arap Ligi Bağdat Zirvesinde Saddam Hüseyin süreçten Kuveyt'i sorumlu tutarak sınırına asker konuşlandırmış, sınır sorunların çözülmesini talep etmiştir²⁵³ Ancak Kuveyt'in Arap Ligi ve BM nezdindeki uzlaşma çabalarına rağmen Irak saldırgan tutumuna devam etmiştir. Böylelikle 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak, Kuveyt'i işgal etmiş ve 8 Ağustos'ta dokuzuncu bölge olarak Irak'a ilhak ettiğini açıklamıştır.

Diğer yandan Irak'ın saldırgan tutumu, uluslararası alanda sert tepkiye neden olmuş, BM Güvenlik Konseyi'nin müdahalesine (660 sayılı kınama kararı ve 661 sayılı ekonomik yaptırım kararı, 678 sayılı “gereken tüm yöntemlerin kullanılması”na yetki veren karar) yol açmıştır. Yaptırım kararlarına rağmen Irak'ın işgali sonlandırmaması sonucunda ise ABD liderliğinde 33 devlet kuvvetinden oluşan koalisyon ordusu, Çöl Kalkanı ve Çöl Fırtınası operasyonlarını gerçekleştirmiştir. Bu süreçte Mısır, Suriye, Fas, Lübnan, Cibuti ve Somali, Irak'ın işgalini tanımaz ve Güvenlik Konseyi kararlarını desteklerken Libya karşı çıkmış, Sudan, Filistin, Moritanya, Cezayir, Ürdün, Yemen ve Tunus ise oylamalarda tarafız kalmış veya oy kullanmamıştır.²⁵⁴ Operasyonlara en büyük desteği ise Suudi Arabistan ve Mısır vermiştir. Ayrıca BAE, Bahreyn, Katar ve Umman Yarımada Kalkanı Gücü'ne destek kuvvet göndermiş, bu kuvvetler Hafci çatışmasında yer almıştır.²⁵⁵ Bunun yanında BAE, 7000 kişilik hava kuvvetleri ile BM'nin Doğu Müşterek Kuvvetler Komutanlığına destek vermiştir. Suudi Arabistan'da sürgünde olan Kuveyt hükümeti ise operasyonlar için ABD'ye 16 milyar dolar ve Mısır'a 6 milyar dolar

²⁵³ Alazemi, s.191.

²⁵⁴ Alazemi, s.213.

²⁵⁵ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.225.

ödeme yapmıştır.²⁵⁶ Böylelikle 28 Şubat 1991 tarihinde Irak'ın Kuveyt işgali sonlandırılmış, Saddam Hüseyin Kuveyt'i ilhak kararını kaldırmak ve tazminat ödemek başta olmak üzere bütün şartları kabul etmek zorunda kalmıştır.

3.3.1. Büyük Güçlerin Ortadoğu Politikaları

Körfez Savaşı, uluslararası sistemdeki yapısal değişimle paralel bir şekilde gelişmiştir. Dağılma sürecine giren SSCB Afganistan'dan çekilmiş, Ortadoğu'daki askeri varlığı büyük ölçüde sona ermiştir. Böylelikle iki güç arasında Soğuk Savaş sona ermiş, ABD tek kutup olarak sistemde başat hale gelmiştir. Bu durum SSCB'nin dış politikasına da yansımış, BM Güvenlik Konseyinde Irak'a karşı alınan önlemler konusunda ABD ile işbirliği yapmak zorunda kalmıştır.

Nitekim tek süper güç haline gelen ABD, “haydut” devletlere (Kuzey Kore, Küba, İran, Libya ve Irak) karşı cezalandırıcı politikalar izlemeye başlamıştır.²⁵⁷ Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi kararıyla Nisan 1991'de Irak'ta 36.paralelin kuzeyi, 1992'de ise 32. paralelin güneyi uçuşa yasak bölge ilan edilmiş, ABD Birleşik Krallık, Fransa ve Türkiye'nin katılımıyla (Çekiç Gücü) iki bölgede de sürekli operasyonlar düzenlenmiştir.²⁵⁸ Ayrıca BM Güvenlik Konseyi Irak'ın kitlesel silahlarını tasfiye etmesi ve teröre verilen desteğin kesilmesi için ekonomik yaptırım uygulamaya devam etmiştir. Bunun yanında ABD, sadece Irak'a karşı değil, İran'a karşı da çevreleme (çifte çevreleme) politikası uygulamıştır. Bu çerçevede ABD, 1992 yılında daha önce Irak için uygulamaya başladığı silah ve nükleer malzeme satışını ve finansmanını yasaklayan karara İran'ı da dâhil etmiştir. 5 Ağustos 1996 tarihinde ise ilk kez yabancı kuruluşlara yaptırım öngören İran Libya Yaptırım Kanunu (ILSA) kabul edilmiştir.²⁵⁹

Diğer yandan ABD varlığı askeri üsler vasıtasıyla Basra Körfezinde kalıcı hale gelmiştir. Irak'ın hedeflerinden biri olan Suudi Arabistan, henüz BM nezdinde görüşmeler devam ederken işgalden korunmak için ABD'ye ait 2300 paraşütçü ve

²⁵⁶ Casley, s.93.

²⁵⁷ Phebe Marr, “U.S. Strategy towards the Persian Gulf: From Rogue States to Failed States”, Markus Kaim (ed.), **Great Powers and the Persian Gulf** içinde, Farnham: Ashgate, 2008, s.17.

²⁵⁸ Bakınız, CENTCOM, “History”, <https://www.centcom.mil/ABOUT-US/HISTORY/> (e.t.30.04.2019).

²⁵⁹ Bu kanun, İran ve Libya'ya petrol ve doğal gaz endüstrisine bir yılda 40 milyon dolardan fazla yatırım yapan yabancı şirketlere yaptırımlar uygulamayı öngörmüştür. Bakınız, Gary Clyde Hufbauer ve diğerleri, s.4.

AWACS uçağının El-Harc'da konuşlanmasına izin vermiştir. Çöl Fırtınası operasyonuna kadar Prens Sultan Hava Üssü kurulmuş, 4900 personel konuşlandırılmıştır.²⁶⁰ Savaş sonrasında da Prens Sultan Hava Üssünde ABD varlığı devam etmiş, Irak'ın güneyine yönelik operasyonlar için kullanılmıştır.²⁶¹ Nitekim 1990 yılında Bahreyn ve Umman, 1991 yılında Kuveyt, 1992 yılında Katar ABD ile Savunma ve İşbirliği Antlaşması imzalamış, ülkelerinde ABD üssünün kurulmasına izin vermişlerdir.²⁶² Yine BAE ile imzalanan 1994 yılında imzalanan Savunma ve İşbirliği Antlaşması ile ABD askeri kuvvetleri ülkeye yerleştirilmiş, bu üslerin Irak'a yönelik operasyonlarda kullanılmasına izin vermiştir.²⁶³ Bunun yanında KİK devletleri savunma alanında Fransa ve Birleşik Krallık ile işbirliğine de devam etmişlerdir. Kuveyt 11 Şubat 1992'de Birleşik Krallık, Ekim 1993'te ise Fransa ile savunma alanında işbirliği ve silah alımını öngören anlaşma imzalamıştır.²⁶⁴ Yine BAE, 18 Ocak 1995'te Fransa ile üs anlaşması, 1998 yılında Birleşik Krallık ile Savunma ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır.²⁶⁵

Nitekim ABD'nin bölgeye kapsamlı müdahalesi, Arap-İsrail soruna da yansımıştır. ABD'nin arabuluculuğu ile 1991 yılında Madrid'de Ortadoğu Barış Konferansı başlatılmıştır. Rusya ve Avrupa devletlerinin de desteklediği süreç sonucunda Ağustos 1993'te Oslo I, Eylül 1995'te Oslo II antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla Gazze ve Batı Şeria'da kısmi otoriteye sahip Filistin Ulusal Yönetimi kurulmuş, karşılığında Filistinli temsilciler İsrail'i tanımış, şiddete başvurmama sözü vermiştir. Bu süreçte ABD, KİK ülkelerine de İsrail ile ilişkilerini normalleştirme yönünde baskı uygulamıştır. Baskıları sonucu 1994 KİK Zirvesinde İsrail'e yönelik ikincil derecedeki boykotların kaldırılması kararı verilmiş, ancak İsrail ile doğrudan diplomatik ilişkilerin kurulmasına karşı çıkmıştır.²⁶⁶ Buna karşılık Bahreyn, Katar ve Umman İsrail ile normalleşme adımları atmış, İsrailli temsilcilerle görüşmüşlerdir. Ayrıca ABD, İsrail ile anlaşma imzalayan Mısır ve Ürdün'e desteğini artırırken sürece karşı çıkan Suriye'ye

²⁶⁰ "Prince Sultan Air Base", *Global Security*, <https://www.globalsecurity.org/military/facility/prince-sultan.htm> (e.t.15.05.2019).

²⁶¹ Degang Sun "The US Military Bases in the Gulf Cooperation Council States: Dynamics of Readjustment", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*. Vol.4, No.4, (2010), ss.44-63, s.45.

²⁶² Sun, *The US Military Bases in the Gulf Cooperation Council States: Dynamics of Readjustment*, s.45.

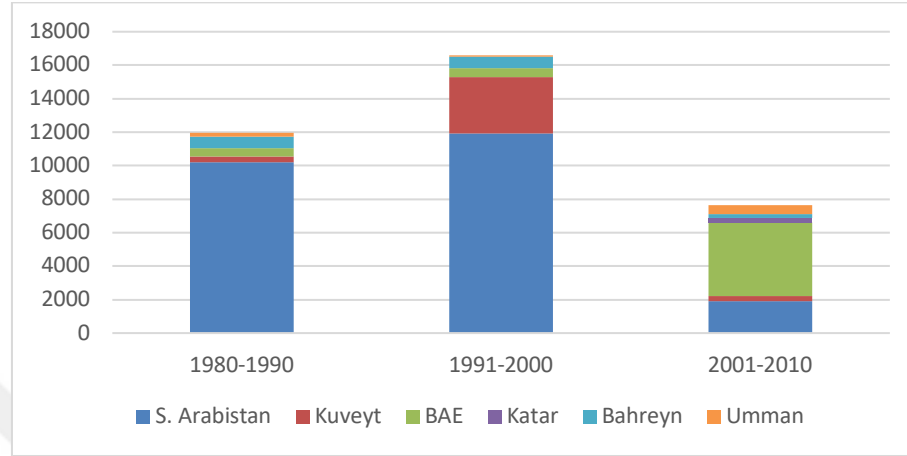
²⁶³ Khalid S. Almezaini, *The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests*, New York: Routledge, 2012, s.28.

²⁶⁴ Alazemi, s.119.

²⁶⁵ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.378.

²⁶⁶ Al-Thani, s.93.

baskı uygulamaya başlamıştır. Tek kutuplu sistemin en bariz olduğu bu dönemde ABD'nin bölge devletlerinin dış politika tercihlerini yönlendirme başarısı yüksek olmuş, ancak bölgesel sistemin kendine özgü yapısı ve ikili ilişkilere etkisi devam etmiştir.

Şekil 3.4. ABD'nin KİK Ülkelerine Silah Satışları (Milyon SIPRI Trend Gösterge Değerleri)

Kaynak: SIPRI Arms Transfers Database.

3.3.2. Ortadoğu'da Belirginleşen Güç Politikası

Körfez Savaşı, Ortadoğu'da Arap milliyetçiliği ekseninde yürütülen bölgesel politikaların başarısızlıkla sonuçlandığını göstermiş, bölge devletlerinin Arap-İsrail sorununa ortak tutumunu zayıflatmıştır. Nitekim uluslararası düzeyde koruma ilişkisinin sağlanması bölgede kolektif güvenlik girişimlerini başarısız kılmıştır.²⁶⁷ İşgalin sonlanmasının ardından KİK ülkeleri, Mısır ve Suriye 6 Mart 1991'de Şam Deklarasyonunu yayınlarak güvenlik alanında işbirliği kararı almışlardır. Deklarasyonda Arap Barış Koruma Güçlerinin Körfez'e yerleşmesi öngörülmüştür. Ancak bölge devletleri Irak'ın Kuveyt'i işgali ile hem Arap Ligi hem de KİK'in ülke güvenliğini sağlamada başarısız olduğunu bilinciyle güvenlik alanında uluslararası güçlerle işbirliğini ön planda tutmuş, bu girişim gerçekleşmemiştir. Yine Umman'ın 1991

²⁶⁷ Keith Smith, "Realist Foreign Policy Analysis with a Twist: The Persian Gulf Security Complex and the Rise and Fall of Dual Containment", *Foreign Policy Analysis*, 2014, ss.1-19.

yılında 100.000 kişilik ortak savunma ordusunun ‘Yarımada Kalkanı’ nı işlevselleştirme önerisi, diğer üye ülkeler tarafından olumlu karşılanmamıştır.²⁶⁸

Tablo 3.2
Ortadoğu Devletleri (1990/ 2000)*

	Yüz ölçümü Km ²	GSYİH (Milyar Dolar)		Nüfus (Milyon Kişi)		Askeri Harcama (Milyar Dolar)	
		1990	2000	1990	2000	1990	2000
Türkiye	783.562	150,676	274,303	53,921	63,240	5,315	9,994
Suudi A.	2.149.690	117,630	189,515	16,234	20,664	16,355	19,964
İsrail	20.770	-	132,455	4,660	6,289	6,528	8,327
İran	1.648.195	124,813	109,591	56,366	65,623	16,474	8,327
BAE	83.600	50,701	104,337	1,828	3,314	-	5,875
Mısır	1.002.450	42,979	99,839	56,134	68,831	2,260	2,628
Suriye	185.180	23,904	80,590	12,446	16,410	1,641	0,897
Cezayir	2.381.741	62,048	54,790	25,758	31,042	0,904	1,881
Irak	437.367	180,408	48,364	17,419	23,498	-	-
Fas	446.550	30,180	38,857	24,807	28,794	1,069	0,859
Libya	1.759.540	28,901	38,270	4,437	5,358	-	1,085
Kuveyt	17.818	18,428	37,713	2,095	2,045	8,96	2,7
Tunus	163.610	12,291	21,473	8,243	9,708	0,248	0,332
Umman	309.500	11,685	19,507	1,812	2,268	1,448	1,577
Katar	11.586	7,360	17,760	0,476	0,592	0,790	-
Lübnan	10.452	2,838	17,260	2,803	3,843	0,214	0,930
Yemen	527.968	5,647	9,652	11,710	17,410	0,807	0,473
Bahreyn	780	4,230	9,062	0,496	0,665	-	-
Ürdün	89.342	4,160	8,460	3,566	5,122	0,322	0,529
Filistin	6.220	-	4,313	1,978	2,922	-	-

Kaynak: World Bank Data Bank, “World Development Indicators”, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country> (e.t.05.04.2022).

*2000 yılındaki GSYİH tutarlarına göre sıralanmıştır.

Diğer yandan yaptırımlar ve petrol fiyatlarındaki düşüş ile Irak ve İran’ın materyal kapasitesi önemli ölçüde azalmıştır. 1990 yılında Irak’ın GSYİH’ı 180 milyar

²⁶⁸ Abdullah Baabood, “Oman’s Independent Foreign Policy”, Khalid S.Almezaini, Jean- Marc Rickli (ed.) **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde, , New York: Routledge, 2017, s.156.

dolar civarında iken bu tutar 2000 yılında 48 milyar dolara kadar gerilemiştir.²⁶⁹ İran da sekiz yıllık savaşın ardından petrol fiyatlarındaki düşüşle önemli ölçüde güç kaybı yaşamıştır. Bu durum İran'ın askeri harcamasına da yansımış, 1990 yılındaki 16,5 milyar dolarlık tutar yarıya inmiştir. Bu süreçte İran'ın bölgedeki yayılmacı politikası sona ermiş, özellikle Muhammed Hatemi döneminde bölge ülkeleri ile diyalog girişimlerinde bulunmuştur.²⁷⁰ Buna karşın Suudi Arabistan ekonomisi petrol fiyatlarındaki düşüşten etkilense de büyümeye devam etmiş, ABD'den sağladığı askeri destek nedeniyle bölgede nispi kapasitesini artırmıştır. Bu çerçevede 1991-2000 döneminde Suudi Arabistan ABD'den 12 milyar dolar değerinde silah ithalatı gerçekleştirmiştir.²⁷¹ Artan kapasitesiyle Suudi Arabistan sadece Körfez bölgesinde değil, artan finans ve güvenlik bağlar ile geniş Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerinde etkinliğini artırmıştır. Bu durum Körfez emirlikleri nezdinde Suudi Arabistan hegemonyası tehdidinin artmasına neden olmuştur. Özellikle Suudi Arabistan'ın hegemonya girişimleri karşısında Katar'ın tepkisi ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan Körfez ülkelerinin ABD'ye bağımlılığı ve Irak'a yönelik hava operasyonların destek vermesi kendi ülkelerinde de tepkilere neden olmuştur.²⁷² Suudi Arabistan uyruklu Bin Ladin liderliğindeki El-Kaide gibi radikal gruplar ABD askerleri ve üslerine yönelik terör eylemleri gerçekleştirmiştir. Nitekim Saddam Hüseyin gerçekleşen terör eylemlerini desteklemiş, Arap halklarını ABD müttefikleri yöneticilerini devirmeye çağırmıştır. Bu süreçte Irak'ın Aralık 1998'de BM yetkililerini ülkeden çıkarması sonucu ABD ve Birleşik Krallık Irak'a hava operasyonu (Çöl Tilkisi Operasyonu) düzenlemişlerdir. Ağustos 2000'de Saddam Hüseyin, ABD uçaklarına hava sahalarını kullanmasına izin verdikleri için Kuveyt ve Suudi Arabistan'ı doğrudan tehdit etmiş, ABD üslerine saldırı düzenleyeceğini söylemiştir.²⁷³ Bu tehdit karşısında KİK ülkeleri arasında işbirliği yeniden gündeme gelmiştir. Aralık 2000 KİK Manama zirvesinde ortak savunma anlaşması imzalanmıştır. Bu çerçevede 2001 yılında altı

²⁶⁹ World Bank Data Bank, "World Development Indicators", <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country> (e.t.10.08.2020).

²⁷⁰ Han ve Hakimian, s.495.

²⁷¹ SIPRI, "Importer/exporter TIV Tables".

²⁷² Abdulla Baabood, "Dynamics and Determinants of the GCC States' Foreign Policy, with Special Reference to the EU", Gerd Nonneman (ed.), **Analyzing Middle East Foreign Policies And The Relationship With Europe** içinde, London: Routledge, 2005, s.154.

²⁷³ "Iraq denies threatening Kuwait", *BBC News*, 10 Ağustos 2000, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/874453.stm (e.t.20.02.2021).

ülkenin hava savunma sistemleri arasında işbirliğini öngören Hava Savunma Kontrol Sistemi'nin (Hizam Al-Taawun) kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca aynı yıl KİK nezdinde gümrük birliğinin kurulması için girişimler başlatılmıştır. Ancak bu kolektif güvenlik girişimi de 11 Eylül saldırıları sonucu oluşan gelişmeler nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

3.4. 11 Eylül Sonrası Ortadoğu Sistemi

El-Kaide terör örgütü, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne eş zamanlı saldırı düzenlemiştir.²⁷⁴ Yaşanan terör saldırılarından sorumlu olan Bin Ladin'in Afganistan'da bulunması ülkeyi hedef haline getirmiştir. Afganistan'daki Taliban rejiminden Bin Ladin'i teslim etmesi talep edilmiş, ancak kabul görmemiştir. Böylelikle Kasım 2001'de ABD ve Birleşik Krallık liderliğindeki uluslararası koalisyon Afganistan'a askeri operasyon (Sonsuz Özgürlük Operasyonu) düzenlemiştir.²⁷⁵ Ancak Afganistan'a müdahale ABD açısından yeterli görülmemiş, Rusya ve bazı Avrupa devletlerinin itirazlarına rağmen, Mart 2003'te ABD, Irak'ın kitlesel imha silahı ürettiğini iddia ederek müttefikleri (Birleşik Krallık, Avusturalya, Polonya dahil 30 devlet) ile beraber Irak'ı (Irak'a Özgürlük Operasyonu ile) işgal etmiştir. Bu gelişme Ortadoğu'da önemli yapısal değişimlere yol açmıştır.

3.4.1. Büyük Güçlerin Ortadoğu Politikaları

Terör saldırılarının ardından Eylül 2002'de George W. Bush yönetimi, önalıcı müdahaleleri (pre-emptive strike) öngören yeni güvenlik doktrini geliştirmiştir. Bu doktrinde artık tehdidin kaynağı belirli bir ülke değil, kaynağı belirsiz terörizm faaliyetleri olmuştur.²⁷⁶ Bu çerçevede uluslararası terörü ve nükleer silahlanmayı destekleyen “şer eksen” olarak adlandırılan ülkeler hedef haline getirilmiş, Ortadoğu'da

²⁷⁴ Marr, ss.20-22.

²⁷⁵ Daha sonra BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle ülkeye NATO Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) yerleştirilmiştir. Bakınız, NATO, “NATO and Afghanistan”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm, (e.t.20.03.2019).

²⁷⁶ Marr, ss.24-25.

demokrasinin geliştirilmesi ile bu tehditlerin bertaraf edileceği öngörülmüştür. Bu bağlamda NATO'nun 2002 Prag zirvesinde uluslararası terörizme karşı NATO ülkeleri ile Ortadoğu ülkeleri arasında işbirliğini öngören Akdeniz Diyalogu süreci başlatılmıştır. Haziran 2004'te ise Bush yönetiminin 2002 yılında geliştirdiği Büyük Ortadoğu Projesi (The Great Middle East Initiative) gündeme gelmiştir. Bölge ülkelerinde terörizm faaliyetlerini önlemeyi ve demokrasiyi geliştirmeyi öngören bu projede Türkiye rol model olarak gösterilmiştir.²⁷⁷ Proje Haziran 2004'te İstanbul'da gerçekleşen NATO zirvesinde de tartışılmış, İstanbul Girişimi kapsamında terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, savunma planlaması, askeri eğitim ve tatbikatlar konusunda yardım ve sınır güvenliği gibi konularda işbirliği yapılması öngörülmüştür. Bu zirvede BAE, Bahreyn, Katar ve Kuveyt NATO İstanbul İşbirliği Girişimine katılmışlardır. Ayrıca operasyonlara en büyük katkıyı sağlayan Kuveyt ve Bahreyn 2004 yılında Üye Olmayan NATO Müttefiki olarak tanımlanmıştır.

Bu süreçte ABD, Ortadoğu'daki askeri varlığını da önemli ölçüde artırmıştır. Suudi Arabistan'ın uluslararası terörizme yönelik politikasını yeterli bulmayan ABD, 2002 yılında Merkezi Komutanlığının bölgedeki merkezini Katar'a taşımıştır. ABD, bu süreçte Umman ile de Savunma ve Güvenlik Anlaşmasını yenileyerek Seeb, Masirah ve Thumrait üslerinin geçici kullanımını sağlamıştır. Körfezdeki Amerikan askeri ise yaklaşık 20.000'den 65.000'ne yükselmiştir. Ayrıca bu dönemden itibaren Merkezi Komutanlığının yetki alanı, Orta Asya ülkeleri, Afganistan ve Pakistan'ı da kapsamıştır. Bunun yanında 2006 yılında ABD yönetimi Körfez Güvenlik Diyalogunu başlatmıştır.

Bu dönemde “şer eksen”inde yer alan İran'ı sınırlamak ABD'nin bölge politikasının temel dinamiklerinden birisi olmuştur. Aralık 2002'de İran'ın Buşehr'den başka Natanz'ta santrifüj tesisi ve Arak'ta ağır su tesisi inşa ettiğini ortaya çıkmış, Uluslararası Atom Enerji Kurumu (IAEA) sürece müdahil olmuştur. Ancak İran, 2003 yılında yaptığı mutabakatlara rağmen uranyum zenginleştirme programına devam etmiş, sonuçta Mart 2006'da IAEA İran'ın Nükleer Programı'nı BM Güvenlik Konseyi'ne havale etmiştir.²⁷⁸ Bu süreçte ABD'nin girişimiyle İran'ın nükleer programına yönelik

²⁷⁷ The Greater Middle East Initiative: Sea Island and Beyond, Washington: U.S. Government Printing Office, 2004.

²⁷⁸ Mandieh Aghazadeh, “A Historical Overview of Sanctions on Iran and Iran's Nuclear Program”, *Journal of Academic Studies*, Vol. 14, No. 56 (February 2013 – April 2013), s.144.

baskılar artmıştır. BM Güvenlik Konseyi tarafından Aralık 2006'da ve Mart 2007'de İran'a silah ihracatını yasaklayan ve nükleer programla ilişkili kişilerin ve Devrim Muhafızları Örgütü üyelerinin seyahat ve finansal transferlerini kısıtlayan kararlar alınmıştır. Ayrıca ABD, Arap devletleri (Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve BAE) ile görüşmeler yaparak İran'ı nükleer müzakereler konusunda baskı kurmaya çalışmıştır. Nitekim Mayıs 2010'da Türkiye ve Brezilya'nın arabuluculuğunda İran'ın zenginleştirilmiş uranyum takasını kabul etmesi yeterli görülmemiştir. Haziran 2010'da BM Güvenlik Konseyi, İran'a yönelik en kapsamlı yaptırım kararları (1929 sayılı) alınmıştır. BM kararına ek olarak ABD, 1 Temmuz 2010'da 'Kapsamlı İran Yaptırımları' yasasını kabul etmiş, Avrupa Birliği ülkeleri ve Rusya BM kararlarını uygulamaya yönelik ve ek tedbirler öngören yaptırım kararları almıştır.

Ancak BM Güvenlik Konseyinde yaptırım kararları onaylamasına rağmen Rusya Irak'taki süreçten farklı olarak ABD'nin İran'ı çevreleme girişimlerine engel olmuştur. Bu bağlamda Rusya ve İran arasında TOR M-1 türü hava savunma sistemleri dahil çok sayıda silah satış anlaşması imzalanmıştır.²⁷⁹ Ayrıca Ekim 2007'de ilk kez bir Rus devlet başkanı Hazar Zirvesi kapsamında İran'a resmi ziyarette bulunmuş, görüşmeler sırasında Rusya'nın İran'a S-300 füze savunma sistemi satışını öngören anlaşma imzalanmıştır.²⁸⁰ Nitekim Rusya gecikmelerin ardından Ağustos 2010'de Buşehr tesisinin inşasını tamamlamış ve Ekim 2010'da gerekli nükleer yakıtı İran'a teslim etmiştir.

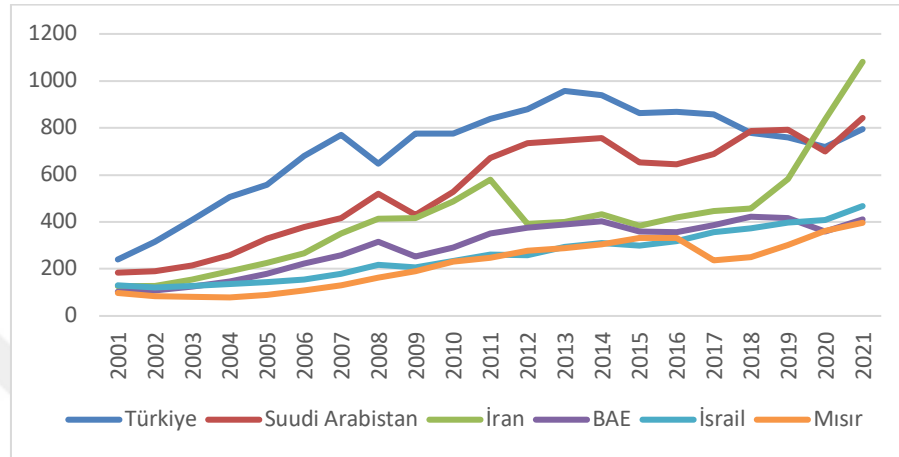
3.4.2. Ortadoğu'daki Kapasite Dağılımı

Bu dönemde bölgesel düzeyde İran'ın hem askeri hem de ekonomik kapasitesini artırması göze çarpmıştır. Çevreleme girişimlerine rağmen İran milli savunma sanayisinde önemli gelişme yaşanmış, uzun ve orta menzilli balistik füzeler geliştirilmiştir. Ayrıca Rusya ile imzalanan silah anlaşmaları ile İran'ın savunma ve saldırı kapasitesi önemli ölçüde artmıştır. Nitekim artan petrol fiyatları ile İran'ın

²⁷⁹ Robert O. Freedman, "Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record", **Strategic Studies Institute**, November 2006, ss.27-28.

²⁸⁰ Ancak bu füzelerin teslimatında uzun süre gecikme yaşanmış, bu durum ikili arasında önemli sorun oluşturmuştur. Bakınız, Angela Borozna, "Russia's Friend – United State's Enemy: Russian Foreign Policy Toward Iran", **The International Studies Association**, Annual Convention, San Francisco, USA, 26-29 March 2008, <http://ssrn.com/abstract=2250017>, (e.t. 18.04.2013), s.17.

ekonomik gelirleri artmış, yeniden 2003 itibari ile Ortadoğu'nun ilk üç büyük ekonomisinden biri haline gelmiştir.²⁸¹ Artan petrol fiyatlarıyla Suudi Arabistan da ekonomik kapasitesini önemli ölçüde artırmıştır. Buna karşın Suudi Arabistan'ın askeri harcaması azalmış, silah teknolojisi alanında ABD'ye bağımlılığı devam etmiştir.

Şekil 3.9 Ortadoğu Devletlerinin GSYİH'ı (Milyar Dolar)

Kaynak: International Monetary Fund (IMF),
<https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/IRN/TUR/ARE/SAU/ISR/EGY>
(e.t.10.04.2022).

Ortadoğu'da materyal kapasitesini artıran diğer bir ülke ise Türkiye olmuştur. 2002 yılından itibaren AK Parti dönemi ile beraber ekonomik liberasyona hız veren Türkiye, önemli ekonomik istikrar sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin Irak işgalinde yer almaması diğer Arap devletlerinde olumlu imaja sahip olmasına neden olmuş, yeni ticari pazarların ve yatırımların önü açılmıştır. Uyguladığı bu politika ile Türkiye özellikle ekonomik kapasitesini önemli ölçüde artırmış, 2000 yılında 274 milyar dolar olan GSYİH tutarı, 2010 yılında 776.993 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Buna karşın Türkiye'nin askeri harcaması giderek azalmış (GSYİH'nın %2-3'ü), balistik füze teknolojisi geliştirememiştir.²⁸²

²⁸¹ World Bank Data Bank, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=IRN> (e.t.10.08.2020).

²⁸² World Bank Data Bank, <https://data.worldbank.org/country/turkey> (e.t.10.08.2020).

Tablo 3.3
Ortadoğu Devletlerinin Askeri Kapasitesi (2004)

Ülke	Askeri personel	Tank (Yüksek ve Orta Kalite)	Savaş Uçağı (Yüksek Kalite)	Nükleer Silah	Füze sistemleri
İsrail	525.000	2,790	340	150-200	100 adet kısa (500 km) + orta (1500 km) + uzun menzilli (3000 km) nükleer kapasiteli füze fırlatma başlığı
Türkiye	515.000	1,329	358	yok	Kısa menzilli (300km) füze fırlatma başlığı
İran	545.000	705	127	nükleer silah programı var	400 adet kısa ve (300–500 km) ve orta menzilli (1300 km) füze fırlatma başlığı
Mısır	468.000	2,500	155	yok	Kısa menzilli (300km) füze fırlatma başlığı
Suriye	307.000	2,500	92	yok	400 adet kısa menzilli füze fırlatma başlığı
Suudi A.	199.000	565	265	yok	40–60 adet orta menzilli (2000+ km) füze fırlatma başlığı

Kaynak: Paul Noble, “From Arab System to Middle Eastern System?: Regional Pressures and Constraints”, **The Foreign Policy of Arab States** içinde, ed. Bahgat Korany ve Ali E. Hillal Dessouki, Boulder: Westview Press, 2008, s.106, 108.

Nitekim bu dönemde İsrail de materyal kapasitesini artırmaya devam etmiştir. İsrail’in nüfusu ve ekonomik kapasitesi sınırlı olsa da sahip olduğu önemli hava gücü, uzun menzilli füze ve nükleer silah kapasitesi ile bölgesel askeri kapasite dağılımında ilk

sıralarda yer almıştır.²⁸³ Bu çerçevede İsrail'in 2006 yılında Lübnan'da Hizbullah'a yönelik askeri operasyonları başarısız olmasına rağmen, diğer Arap devletlerinin askeri karşılık vermemesi bağlamında caydırıcılığı yüksek olmuştur.²⁸⁴ Yine 2008-2009 yılında Gazze'ye yönelik düzenlediği sayısız operasyonlar ve uyguladığı abluka, diğer bölge devletleri tarafından engellenememiştir. Özellikle sorunun taraflarından olan Mısır ve Suriye'nin materyal kapasitesinde düşüş, Levant alt bölgesinde İsrail'in üstünlük kurmasını sağlamıştır.

3.4.3. Ortadoğu'da Şekillenen İttifaklar

Bu dönemde ABD'nin Ortadoğu bölgesinde İran'ı çevreleme politikası başarılı olmamış, aksine Irak'ın merkezi gücünün zayıflaması güç boşluğundan faydalanan İran'ın hem Irak nezdine hem de bölgedeki nüfuzunun artmasına neden olmuştur.²⁸⁵ İşgalin ardından Baas Partisi üyelerinin yönetimden ve bürokrasiden el çektilmesi, Irak'ta Şii elitin güçlenmesine yolunu açmıştır. Ocak 2005'te yapılan parlamento seçimlerinde Sünni Arapların boykotu sonucunda Şii Birleşik Irak İttifakı galip gelmiş, 2006 yılında Nuri El-Maliki'nin başbakanlığında Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuştur. Saddam Hüseyin döneminde İran'da sürgünde olan bu koalisyon üyeleri (Muhammed Baqr El-Hakim liderliğindeki Irak İslam Yüksek Konseyi ve Maliki liderliğinde Dava partisi), İran'ın Irak'ta nüfuzunu artırmasına katkı sağlamıştır.²⁸⁶ 2006 yılında İran ve Irak savunma bakanları yeniden kurulan Irak ordusuna askeri eğitim desteği ve savunma alanında işbirliğini öngören antlaşma imzalamışlardır.²⁸⁷ Buna karşın İran, İsrail'e karşı "direniş eksenli" olarak görülen Hizbullah ve Hamas'a verdiği desteklerle Lübnan ve Filistin'de de önemli nüfuz kazanmıştır. Özellikle 2006 yılında İsrail'in Hizbullah'a

²⁸³ Anoushiravan Ehteshami, "Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 11, Sayı 42, (Summer 2014), s.45.

²⁸⁴ Noble, s.114.

²⁸⁵ Will Fulton, Ariel Farrar Wellman ve Robert Frasco, "Iraq-Iran Foreign Relations", *Iran Tracker*, 05.08.2011, <http://www.irantracker.org/foreign-relations/iraq-iran-foreign-relations>, (e.t.23.09.2013), par.1.

²⁸⁶ Seyed Hossein Mousavian ve Mohammad Reza Chitsazian, "Iran's Foreign Policy in the Middle East: A Grand Strategy", *Middle East Policy*, Vol.27, No. 3 (December 2020), s.105.

²⁸⁷ Ayrıca ABD ve İsrail istihbaratı, İran Devrim Muhafızlarının (Kudüs Gücü), ABD karşıtı saldırılarda bulunan Şii militanlarının (Badr Tugayı, Mehdi Ordusu/JAM) eğitiminde ve silah temininde yer aldığını iddia etmiştir. Kenneth Katzman, "Iran-Iraq Relations", **Congressional Research Service**, RS22323, 13.08.2010, <http://fas.org/srg/crs/mideast/RS22323.pdf>, (e.t.23.09.2013), s.2.

yönelik yürüttüğü operasyonda başarısız olması örgüte silah ve mali destek sağlayan İran'ın galibiyeti olarak görülmüştür.²⁸⁸

Diğer yandan 2000 yılında İkinci İntifadanın başlaması ve İsrail ve ABD'ye yönelik tepkilerin artması Suudi Arabistan'ı yeni girişimlere yönlendirmiştir. Bu çerçevede dönemin Veliaht Prensi Abdullah 2002 yılında “barış için toprak” söylemi ile Arap Barış Girişimi Planını ortaya atmıştır. Bu plana göre Arap Ligi'nin 22 üyesi İsrail'i tanıyacak, bunun karşılığında da İsrail 1967 sınırlarına geri çekilecektir. Suudi Arabistan'ın girişimleri sonucunda Mart 2007'de Arap Ligi'nin Riyad zirvesinde Arap Barış Girişimi Planı kabul edilmiştir.²⁸⁹ Ayrıca 2003 yılında Irak'ın işgaline karşı çıkan ve ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'ne tereddütle yaklaşan Suudi Arabistan, bölgesel işbirliğini artırmak için girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda öncelikle Kral Abdullah, KİK çerçevesinde Yarmada Kalkanı Gücünün 9.000'den 20.000'e çıkarılması ve sadece Hafr el-Batin'de değil diğer üye ülkelerinde de konuşlanmasını önermiştir.²⁹⁰ Filistin'de Ocak 2006 tarihinde parlamento seçimlerinde İhvan kökenli Hamas'ın iktidara gelmesinin ardından yaşanan krizde de Suudi Arabistan Mekke'de arabuluculuk yaparak taraflar arasında Şubat 2007'de uzlaşmayı sağlamıştır. Ancak Suudi Arabistan, Hamas'ın İran ve Suriye tarafından bölgedeki etkinliğini artırmak için kullanıldığını düşünmüştür.²⁹¹ Nitekim 2006 yılında Ürdün Kralı Abdullah İran'ın yayılmasını “Şii Hilali” olarak tanımlamış, Mısır lideri Mübarek ise Şiilerin İran'a sadık olduğunu iddia etmiştir. Böylelikle İran tehdidi karşısında 2006 yılında Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve BAE dörtlü mekanizma yaratarak düzenli istişarelerde bulunmuşlardır.²⁹²

Bu süreçte ABD'nin girişimleri ile İran'ı çevrelemek için Suudi Arabistan liderliğindeki “ılımlı” güçlerin İsrail ile işbirliği gündeme gelmiştir. Bu bağlamda diğer bölgesel güç Türkiye'nin de KİK ile işbirliği önemli ölçüde artmıştır. 2008 yılında Cidde'de dışişleri başkanları toplantısında Türkiye-KİK Yüksek Seviyeli Stratejik

²⁸⁸ Mousavian ve Chitsazian, s.106.

²⁸⁹ Joseph Kostiner, “Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process: The Fluctuation of Regional Coordination”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 3 (December 2009), s.426.

²⁹⁰ Al-Khalifa, s.253.

²⁹¹ “Gaza agreement eludes Arab leaders”, *Aljazeera*, 20 Ocak 2009, <https://www.aljazeera.com/news/2009/1/20/gaza-agreement-eludes-arab-leaders> (e.t.11.05.2021).

²⁹² Bahgat, *Security in the Persian Gulf: Perils and Opportunities*, s.317.

Diyalog mekanizması kurulmuş, yıllık toplantılar düzenlenmiştir.²⁹³ Ancak bu süreçte ortak KİK dış politikası oluşturulamadığı gibi örgüt ülkeleri ile Türkiye arasında da ortak güvenlik politikası oluşturulamamıştır. Türkiye, Katar ve Umman İran’a yönelik yaptırım kararlarına karşı çıkmış, taraflar arasında arabuluculuk yapmaya çalışmışlardır.²⁹⁴ Yine Türkiye ve Katar Filistin’de Hamas’ın iktidara gelmesini olumlu karşılamış, Haziran 2007’de Hamas ve FKÖ arasındaki çatışmalarda arabuluculuk yapmışlardır. Nitekim Türkiye 2008-2009 döneminde Gazze’ye yönelik askeri müdahaleleri nedeniyle İsrail ile gerilim yaşamış, Mayıs 2010’de yaşanan Mavi Marmara baskını nedeniyle süreç krize dönüşmüştür. Yine Suriye ve Katar 2002 kabul edilen Arap Barış Girişiminin sonlandırılmasının ve İsrail’e karşı sert tedbirlerin alınmasının taraftarı olmuştur.

Sonuç olarak ABD’nin Irak’ı işgali bölgedeki kapasite dağılımını doğrudan etkilerken bölge devletlerinin güvenlik ve dış politikalarını da yönlendirmiştir. Ancak görüldüğü gibi tek süper güç olan ABD’nin bölgeye müdahalesi ve bölge ülkelerini yönlendirmesi önemli bir faktör olsa da bölgedeki kapasite dağılımı ve bölge devletlerinin kendi ulusal çıkar/ tehdit algılamaları da etkinliğini korumuştur. Bu çerçevede ne İran’a karşı geniş ölçekli ittifak kurulabilmiş, ne de Arap-İsrail sorununda ortak tutum benimsenmiştir.

3.5. Arap Baharı Sonrası Ortadoğu Sistemi

Aralık 2010’da Tunus’ta halk gösterileri ile başlayan Arap Baharı süreci Ortadoğu’da yeni dönemin başlangıcı olarak görülmektedir. Gösterilerin başarılı olması ve Zeynel Abidin bin Ali’nin istifa etmesi, diğer bölge ülkelerindeki muhalifler için de umut kaynağı olmuştur. Mısır’da 25 Ocak 2011’de başlayan geniş katılımlı “öfke günü” gösterileri düzenlenmiş, reform taleplerini dile getirilmiştir. Sosyal medya araçlarının yoğun olarak kullanıldığı süreçte uluslararası kamuoyunun da desteğini alan muhalifler, Hüsnü Mübarek’in 11 Şubat’ta istifasını sağlamışlardır. Yine Şubat 2011’de Bahreyn,

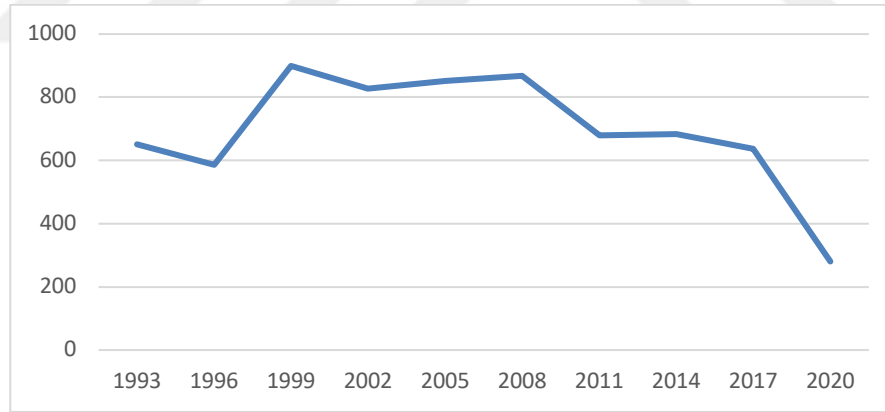
²⁹³ Hussein Ibish, “GCC-Turkish Relations: Gulf Arab Perspectives”, **Turkey and the GCC: Cooperation Amid Diverging Interests**, The AGSIW Gulf Rising Series, Issue Paper 1, s.7.

²⁹⁴ Steven A. Cook, “GCC-Turkish Relations: The View from Ankara”, **Turkey and the GCC: Cooperation Amid Diverging Interests**, The AGSIW Gulf Rising Series, Issue Paper 1, s.3.

Libya ve Yemen’de, Mart 2011’de ise Suriye’de rejim karşıtı gösteriler düzenlenmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin sonuçları bölge ülkelerinin ve büyük güçlerin müdahaleleri ile şekillenmiştir.

3.5.1. Büyük Güçlerin Ortadoğu Politikaları

2009’dan itibaren Barack Obama başkanlığındaki ABD, temel tehdit kaynağı olarak Çin’e odaklanmış ve Asya-Pasifik’teki askeri dengeyi ön planda tutmuştur (The Asia Pivot). Bu çerçevede Asya-Pasifik’teki ortaklıklarını geliştiren ABD, Çin’i dengelemek adına Rusya ile de “reset” sürecine girmiştir. Ayrıca ABD’nin kendi hidrokarbon rezervlerinin giderek artması ile bölgeye enerji alanında bağımlılığı azaltmıştır. Buna göre bölge ABD’nin 1999 yılında Körfezden petrol ithalatı yaklaşık 900.000 varil iken 2011 yılında 679.000 varile inmiştir.²⁹⁵ Buna karşın Ortadoğu ülkeleri 2011 yılında Çin’in petrol ithalatının yaklaşık yarısını karşılamıştır.²⁹⁶ Nitekim Avrupa ve ABD’nin bölge ile ticaret hacmindeki oran Çin lehine azalmıştır. 2017 yılı itibari ile Çin ile KİK ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 197 milyar dolar düzeyine gelmiştir.²⁹⁷

Şekil 3.6 ABD’nin Basra Körfezinden Petrol Ürünleri İthalatı 1993-2020 (Bin Varil)

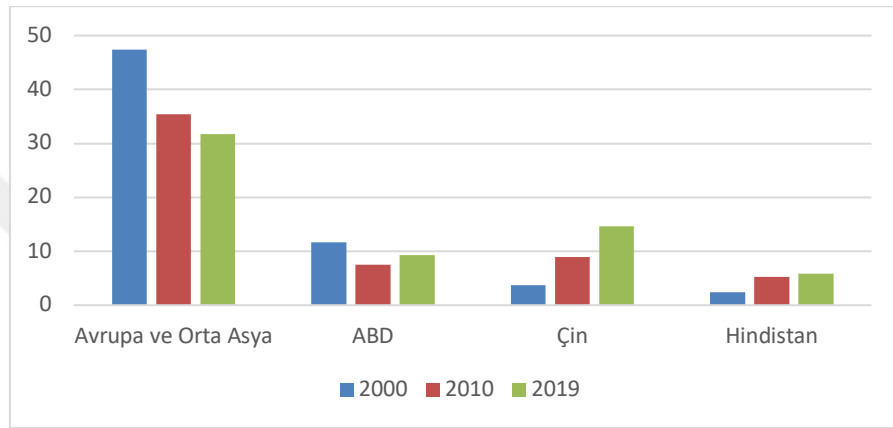
Kaynak: U.S. Energy Information Administration, “U.S. Imports from Persian Gulf Countries of Crude Oil and Petroleum Products”, <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MTTIMUSPG1&f=A> (e.t.20.09.2021).

²⁹⁵ U.S. Energy Information Administration, “U.S. Imports from Persian Gulf Countries of Crude Oil and Petroleum Products”, <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MTTIMUSPG1&f=A> (e.t.20.09.2021).

²⁹⁶ World Bank, **World Integrated Trade Solutions**, https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MEA/Year/2011/TradeFlow/EXPIMP/Partner/all/Product/27-27_Fuels (e.t. 20.09.2021).

²⁹⁷ Jonathan Fulton, “China’s challenge to US dominance in the Middle East”, Camille Lons (director), **China’s Great Game In The Middle East** içinde, October 2019, https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/ (e.t.09.03.2021), s.12.

Bu gelişmelere paralel olarak Ortadoğu'nun ABD dış politikasındaki önemi sorgulanmaya başlanmış, bölgedeki askeri varlığını azaltma kararı alınmıştır.²⁹⁸ Bu çerçevede ABD 17 Aralık 2008'te Irak ile Savunma İşbirliği Antlaşması imzalayarak Irak'taki askeri varlığını çekme sürecini başlatmış, 31 Ağustos 2010'da "Irak'a Özgürlük Operasyonu"nu sonlandırdığını açıklamıştır. Bu durum ABD'nin bölgedeki askeri yapılanmasına da yansımış, Mısır, Somali, Cibuti ve Etiyopya 2008'de kurulan Afrika Komutanlığının sorumluluğuna geçmiştir.²⁹⁹

Şekil 3.7. Ortadoğu Devletlerinin Toplam İthalat Yüzdeleri: Avrupa ve Orta Asya, ABD, Çin, Hindistan

Kaynak: World Bank, **World Intergrated Trade Solutions**,
<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MEA/Year/2000/TradeFlow/EXPIMP>
(20.09.2021).

Ancak çekilme sürecinde ABD, bölgedeki değişimi yönlendirmeye devam etmiştir. Bu çerçevede ABD, Mısır'da demokrasiye geçişi desteklemiş, Mübarek'in istifası için baskı uygulamıştır.³⁰⁰ Yine Bahreyn'de başlayan gösteriler karşısında ABD, yönetime askeri gücü sokaktan çekmesi için baskı uygulamış, 53 milyon dolarlık silah satışını durdurmuştur.³⁰¹ Muammer Kaddafi'nin 15 Şubat 2011'de Bingazi'de başlayan gösterilerde muhaliflere yönelik kanlı müdahalesi sonucunda ise Birleşik Krallık ve Fransa da sürece müdahil olmuştur. 19 Mart 2011 tarihinde BM Güvenlik Konseyi 1973

²⁹⁸ David Goldfischer, "The United States and its Key Gulf Allies: A New Foundation for a Troubled Partnership?", Khalid S.Almezaini, Jean-Marc Rickli (ed.), **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde, New York: Routledge, 2017, s.112.

²⁹⁹ Sun, *The US Military Bases in the Gulf Cooperation Council States: Dynamics of Readjustment*, s.51.

³⁰⁰ Ben Caspit, "Israel, Egypt, Gulf fear US betrayal", *Al-Monitor*, 19 Kasım 2013, <https://www.al-monitor.com/originals/2013/11/american-betrayal-israel-saudi-arabia-egypt-obama.html> (e.t.03.08.2020).

³⁰¹ "U.S. urges Bahrain to follow through on human rights", Reuters, 26 Ekim 2011, <https://www.reuters.com/article/us-bahrain-usa-idUSTRE79P7TP20111026> (e.t.03.08.2020).

sayılı kararı ile Libya “uçuşa yasak bölge ilan edilmiş”, NATO askeri müdahalede bulunmuştur. Yine Suriye’de çatışmaların artması sonucu ABD tarafından BM Güvenlik Konseyi gündemine gelmiş, ancak “uçuşa yasak bölge” kararı Rusya, Çin, Almanya, Brezilya gibi ülkeler tarafından kabul görmemiştir. Bunun karşısında ABD, KİK devletlerine silah satışını artırıp Suriye’de muhalifleri desteklemiştir. Ancak Obama yönetimi kimyasal silahların kullanılmasını kırmızı çizgi olarak belirlemesine rağmen, 21 Ağustos 2013’te Guta’da yaşanan kimyasal saldırının ardından Suriye’ye doğrudan askeri müdahaleden kaçınmıştır.³⁰² Nitekim 2013 yılında İran ile yapılan nükleer müzakereler hızlanmış, ABD, Çin, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya (P5+1) ülkeleri ile anlaşma imzalanmıştır. Temmuz 2015’te ise nihai antlaşma (Ortak Kapsamlı Eylem Planı) imzalanmış, İran’a yönelik yaptırımlar hafifletilmiştir.

Diğer yandan ABD’nin bölgeden çekilme süreci, bölgede El-Kaide bağlantılı grupların ve DAESH terör örgütünün güç kazanması ve Haziran 2014’te Musul’u işgal etmesiyle ertelenmiştir. ABD Savunma Bakanlığı bölgedeki operasyonları (Operation Inherent Resolve) yürütmek için Birleşik Müsterek Görev Gücü kurmuş, Birleşik Krallık, Fransa dahil birçok ülke koalisyonu katılmıştır. 2014-2017 döneminde Irak’ta DAESH’e yönelik operasyonlarda İran destekli Şii militan gruplar da yer almıştır.³⁰³ Bu bağlamda İran destekli Mehdi Ordusu ve Badr Örgütü gibi Şii gruplar Haşdi Şabi Örgütü çatısı altında örgütlenmiş, Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani’nin de rol aldığı Musul operasyonlarına katılmışlardır.³⁰⁴ Suriye’de ise 2016-2017 döneminde DAESH’e karşı yürütülen operasyonlarda (Rakka) PKK terör örgütünün kolu olan PYD’ye destek sağlanmıştır.³⁰⁵ Yine DAESH’li grupların Libya’da (Bingazi ve Derna’da) varlık göstermesi karşısında ABD, Birleşik Krallık ve İtalya, 2015-2019 döneminde ülkeye hava operasyonları düzenlemiştir.³⁰⁶

³⁰² Goldfischer, s.112.

³⁰³ Michael Pearson ve Holly Yan, “Could U.S., Iran Work Together In Iraq? Maybe, Officials Say”, *CNN*, 17.06.2014, <http://edition.cnn.com/2014/06/16/world/meast/iraq-unrest/>, (e.t.01.07.2014), par.1-3.

³⁰⁴ Yerevan Saeed, “Arab Gulf States Wary of Iran’s Role in the Battle for Mosul”, *AGSIW*, Oct 18, 2016, <https://agsiw.org/arab-gulf-states-wary-irans-role-battle-mosul/> (e.t.05.08.2019).

³⁰⁵ Idrees Ali, Lesley Wroughton ve Jonathan Landay, “Exclusive: U.S. commanders recommend letting Kurdish fighters in Syria keep weapons”, *Reuters*, 29 Aralık 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-usa-exclusive-idUSKCN1OR1OD>, (e.t.05.08.2019).

³⁰⁶ Harchaoui ve Mohamed-Essaïd Lazib, s.11.

Bölgede radikal terör gruplarının güçlenmesi ve ABD'nin tutarsız politikası Rusya'nın bölgeye angajmanını da artırmasını sağlamıştır. Uluslararası terör örgütlerine müdahale gerekçesiyle Ekim 2015'te Esad yönetimine sağladığı hava desteği ile Rusya Suriye'deki dengeleri önemli ölçüde değiştirmiştir. Böylelikle Moskova, 2016'da Lazkiye'ye yerleştirdiği S-400 hava savunma sistemi ile Suriye'de hava üstünlüğünü sağlamıştır.³⁰⁷ Bunun yanında Rusya İran ile işbirliğini artırmış, Nisan 2015'te uzun zamandır gündemde olan S-300 hava sistemlerinin teslimatını gerçekleştirmiştir.

Kremlin, ayrıca, Suriye'de muhaliflere yönelik operasyonlar için İran'daki Hamadan hava üssünü kullanmış, iki ülke Körfez'de askeri tatbikatlar düzenlemiştir.³⁰⁸ Bu süreçte Rusya DAESH'e karşı Irak ile de koordinasyonu artırmış, Eylül 2015'te Bağdat'ta Suriye-Irak sınırının güvenliğini sağlamak için dört ülke (Suriye, Irak, İran ve Rusya) temsilcilerinde oluşan koordinasyon merkezi kurulmuştur.³⁰⁹ Ayrıca Rusya, 2014'te iç savaşın başlamasının ardında Libya'daki sürece müdahil olmuş, BM tarafından tanınan hükümete karşı savaşan Libya ordusu eski generali Halife Hafter'i desteklemiştir.³¹⁰ Bu süreçte Rusya, terörizmle mücadele eden Mısır ile de işbirliğini artırmıştır. 2014 yılında Rusya ve Mısır, 3.5 milyar dolar değerinde silah antlaşması imzalamıştır. 2015-2016 yıllarında ikili ortak askeri tatbikatlar düzenlemiş, 2017 yılında Rus güçleri Libya sınırına yerleşmiştir.³¹¹

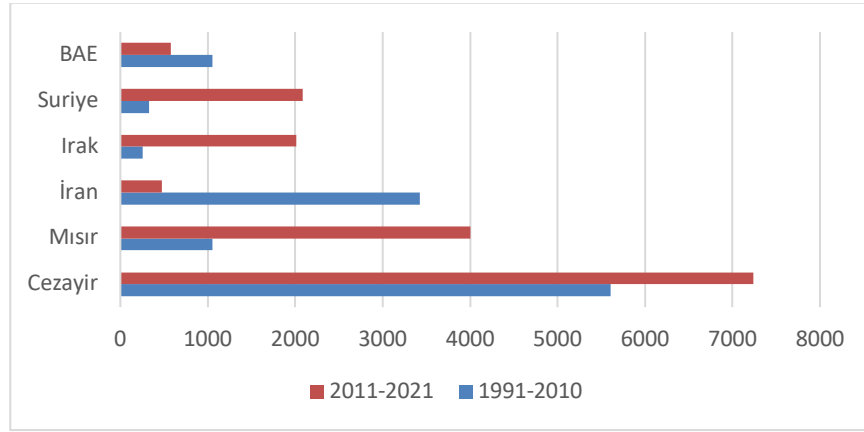
³⁰⁷ Alexander Shumilin ve Inna Shumilina, "Russia as a Gravity Pole of the GCC's New Foreign Policy Pragmatism", **The International Spectator**, Vol.52, No.2, (2017), DOI: 10.1080/03932729.2017.1311563, s.120.

³⁰⁸ Mousavian ve Chitsazian, 108.

³⁰⁹ Ekaterina Stepanova, "Russia and Conflicts in the Middle East: Regionalisation and Implications for the West", **The International Spectator**, Vol.53, No.4, (2018), 35-57, 2018, DOI: 10.1080/03932729.2018.1507135, s.45.

³¹⁰ Hedges ve Cafiero, s.152.

³¹¹ Anna Borshchevskaya, "The Tactical Side of Russia's Arms Sales to the Middle East", *Washington Institute*, 22 Aralık 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/media/1567> (e.t.23.05.2020), s.8.

Şekil 3.8 Rusya'nın Ortadoğu'da En Çok Silah Tedarik Ettiği Devletler (Milyon SIPRI Gösterge Değeri)

Kaynak: SIPRI Arms Transfers Database, *Importer/Exporter TIV Tables*.

Ayrıca bölgesel güvenlik konularında anlaşmazlıklara karşın Moskova, Türkiye ve Körfez ülkeleri ile de diyaloga devam etmiştir. Özellikle 2016 sonrası dönemde Rusya ve Türkiye Suriye'de ortak adımlar atmış, Ocak 2017'de İran'ın da katılımıyla Astana Barış sürecini başlatmışlardır. Bunun yanında Rusya, Türkiye ile S-400 hava savunma sistemlerinin satışı ve nükleer enerji tesisin inşası dahil çok sayıda antlaşma imzalamıştır. Rusya 2017 yılında yaşanan Katar krizinde de tarafsızlık sergilemiş, Dışişleri Bakanı Lavrov Ağustos 2017'de Kuveyt, BAE ve Katar'ı ziyaret ederek Kuveyt'in arabuluculuk girişimlerini desteklemiştir. Bu dönemde Rusya, özellikle Suudi Arabistan ve BAE ile Libya'da ortak politikalar geliştirmiştir. 2017 yılında ilk kez bir Suudi lider Moskova'yı ziyaret etmiş, S-400 hava sistemleri alımı gündeme gelmiştir.³¹² Nitekim Mart 2019'da Lavrov'un Körfez ziyaret sırasında ekonomik işbirliği yanı sıra bölgesel güvenlik konularında işbirliği gündeme gelmiştir. Bu süreçte Lavrov, Suriye'nin Arap Ligi'ne dönüşü için girişimlerde bulunmuş, Suudi Arabistan'da bulunan Suriyeli muhalif Nasr el-Hariri ile görüşmüştür.³¹³ Kremlin, ayrıca, kendi inisiyatifi ile oluşturulan arabuluculuk girişimlerinin yanında bölgesel güvenlik konularında BM nezdindeki girişimlere (Cenevre Görüşmelerine) de katılmıştır.³¹⁴

³¹² Borshchevskaya, s.9.

³¹³ Marianna Belenkaya, "How did Lavrov do on his Gulf tour?", *Al Monitor*, 7 Mart 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/03/russia-gulf-lavrov-syria-palestine.html#ixzz7ch0pndDv> (e.t.09.03.2021).

³¹⁴ Stepanova, s.42.

Tablo 3.4
Çin'in Ortadoğu Devletleri ile İmzaladığı Antlaşmalar

Ülke	Antlaşma Türü	Yılı
Cezayir	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2014
Mısır	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2014
İran	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2016
Suudi Arabistan	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2016
Birleşik Arap Emirlikleri	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2018
İsrail	Yenilikçi Stratejik Ortaklık	2017
Türkiye	Stratejik Ortaklık	2010
Katar	Stratejik Ortaklık	2014
Irak	Stratejik Ortaklık	2015
Ürdün	Stratejik Ortaklık	2015
Fas	Stratejik Ortaklık	2016
Cibuti	Stratejik Ortaklık	2017
Kuveyt	Stratejik Ortaklık	2018
Umman	Stratejik Ortaklık	2018

Kaynak: Degang Sun, “China’s partnership diplomacy in the Middle East”, *The Asia Dialogue*, 24 Mart 2020, <https://theasiadialogue.com/2020/03/24/chinas-partnership-diplomacy-in-the-middle-east/> (e.t.09.03.2021).

Nitekim Çin de 2013 yılında açıkladığı Tek Yol Tek Kuşak Projesi ile bölgede varlığını artırmıştır. Ancak Pekin, 2016 yılında açıklanan “Çin’in Arap Politikası” belgesinde de belirtildiği gibi sadece ekonomik alanda (enerji, ulaşım, altyapı ve s.) hedeflerinin olduğunu dile getirmiştir. Çin bölge ülkeleri arasında yaşanan krizlere müdahil olmamış, karşılıklı işbirliği anlaşmaları imzalayarak bölgede çok taraflı dış politika yürütmüştür.³¹⁵ Bu bağlamda Çin Cezayir, Mısır, İran, Suudi Arabistan ve BAE

³¹⁵ Camille Lons, *China’s Great Game In The Middle East*, European Council of Foreign Relations Policy Brief, October 2019, https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/ (e.t.09.03.2021), s.3.

ile kapsamlı stratejik ortaklık; Cibuti, Sudan, Irak, Ürdün, Kuveyt, Fas, Umman ve Katar ile stratejik ortaklık kurmuştur. Ancak Çin bazı bölge ülkeleri (BAE, Irak, Suudi Arabistan, Ürdün, İran) ile silah anlaşmaları da imzalamış, korsanlıkla mücadele ve barışı koruma gibi kısıtlı alanlarda askeri operasyonlara katılmıştır. Bu kapsamda Çin'in Cibuti'de Obock'ta 1000 kişilik askeri üssü bulunmaktadır.³¹⁶ Nitekim 2016 yılında Çin Başkanı Xi Jinping'in Ortadoğu turunun durak noktalarından birisi Tahran olmuş, ikili arasında savunma alanında da işbirliğini öngören kapsamlı stratejik işbirliği kurulması kararlaştırılmıştır. 2017 yılında iki ülke Hürmüz boğazında ortak deniz tatbikatı gerçekleştirmiştir. Aralık 2019'da ise Umman Körfezi'nde Çin-Rusya-İran üçlüsü ortak deniz tatbikatı gerçekleştirmiştir.³¹⁷

Bu süreçte ABD'de yeni Başkan Donald Trump'ın İran'ı Ortadoğu'daki temel tehdit olarak ilan etmesi ve Mayıs 2018'de Nükleer Antlaşmadan tek taraflı olarak çekilmesi (maksimum baskı politikası), Washington ile Körfez ülkeleri arasında işbirliğini yeniden gündeme getirmiştir. Ayrıca Mayıs 2017'de açıklanan Ortadoğu Stratejik İttifakı (MESA) projesi ile KİK üyeleri ile beraber Mısır ve Ürdün'ün ABD ile güvenlik alanında işbirliği öngörülmüştür. Bu çerçevede ABD'nin Ortadoğu bölgesinden sorumlu Savunma Bakanı Yardımcısı Mick P. Mulroy'ın açıkladığı yeni savunma stratejisine göre İran nükleer, deniz güvenliği, terör örgütleri, balistik füze ve siber alanlarda tehdit kaynağı olarak görülmüştür.³¹⁸ Yine ABD'nin öncülüğünde, Polonya'nın ev sahipliğinde 18 Şubat 2019'da "Ortadoğu'da Barış ve Güvenliğin Geleceğine Teşvik" toplantısı (Warsaw Ministeral) gerçekleştirmiştir. 60 ülkeden temsilcinin katıldığı toplantıda, bölgesel güvenlik sorunları görüşülse de İsrail ve ABD'nin gündemindeki öncelik İran'a karşı Arap devletleri ve İsrail arasında birlik oluşturmak olmuştur. Ancak toplantıya AB temsilcileri katılmamış, Arap ülkeleri de doğrudan İran'ı hedef alan açıklamalardan kaçınmışlardır.

³¹⁶ Degang Sun, "China's Approach To The Middle East: Development Before Democracy", Camille Lons (director), **China's Great Game In The Middle East** içinde, October 2019, https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/ (e.t.09.03.2021), s.21.

³¹⁷ Mousavian ve Chitsazian, 109.

³¹⁸ Todd Lopez, "Middle East Strategic Alliance Effort Aimed at Stabilization", **US Department of Defense**, 30 Nisan 2019, <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1829790/middle-east-strategic-alliance-effort-aimed-at-stabilization/> (e.t.14.07.2020).

Nitekim Husilerin 2019'da Körfezdeki petrol tankerlerine ve Suudi Arabistan'daki petrol tesislerine saldırılarının ardından ABD, Hürmüz boğazındaki seyrüsefer güvenliğini korumak adına yeni bir uluslararası koalisyon çağrısında bulunmuştur. Bu süreçte ABD ile İran arasında gerilim daha da artmış, İran ABD'ye ait İHA'yı düşürürken ABD Ocak 2020'de Irak hava sahasında düzenlediği operasyonla İran Kudüs Gücü kumandanı Kasım Süleymani'yi ve İran'ın desteklediği Haşdi Şabi ve Hizbullah örgütlerinin kumandanlarını öldürmüştür. Buna karşılık İran, Irak'taki ABD askeri üssüne çok sayıda füze saldırı düzenlemiştir. Bu durum ABD'nin bölgeye hava savunma sistemlerini ve yeni askeri personel yerleştirmesine yol açmıştır. 2008 sonrasında KİK bölgesinde 65.000'den 11.000'e inen asker sayısı yeniden (yaklaşık) 50.000'e yükselmiştir.³¹⁹

Diğer yandan Trump yönetimi İran'a karşı ittifak girişiminde başarısız olsa da Arap-İsrail Barış sürecini kararlılıkla yürütmüş, sonuçta 15 Eylül 2020 tarihinde BAE (daha sonra Bahreyn, Fas ve Sudan) İsrail ile ilişkilerini normalleşmesini öngören İbrahim Anlaşmalarını imzalamıştır. Bu süreçte İran karşıtı geniş katılımlı koalisyon girişimi yeniden gündeme gelmiştir. Ancak KİK-ABD ilişkileri istikrarsızlığını korumuş, Trump'ın açıkça ifade ettiği gibi ticari bir nitelik taşımaya başlamıştır. Trump yönetimi, Çin'e karşı açtığı ticari savaşta Körfez monarşilerinin yatırım fonlarını önemli bir kaynak olarak görmüş, bu bağlamda yapılan silah antlaşmaları ve yatırımlar karşılığında koruyuculuk önermiştir.³²⁰ Nitekim 2020'de gerçekleşen ABD başkanlık seçimlerinin ardından Biden yönetimi İran'a karşı daha ılımlı politika izlemiş, yaptırımları hafifletmiştir. Bu süreçte Biden yönetimi, Yemen'de Suudi Arabistan'a desteğini tamamen sonlandırmıştır. Bu durum ABD'nin BAE ve Suudi Arabistan ilişkilerine olumsuz yansımış, uluslararası koruma sorununu yeniden gündeme getirmiştir.

³¹⁹ Thomas Gibbons-Neff, "How U.S. Troops Are Preparing for the Worst in the Middle East", New York Times, 6 Ocak 2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/06/world/middleeast/troops-iran-iraq.html> (e.t.20.03.2021).

³²⁰ "Trump: 'Immensely wealthy' countries must pay for US protection", *Al Jazeera*, 25 Apr 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/4/25/trump-immensely-wealthy-countries-must-pay-for-us-protection> (e.t.06.10.2020).

Tablo 3.5.**ABD'nin Basra Körfezinde Askeri Varlığı**

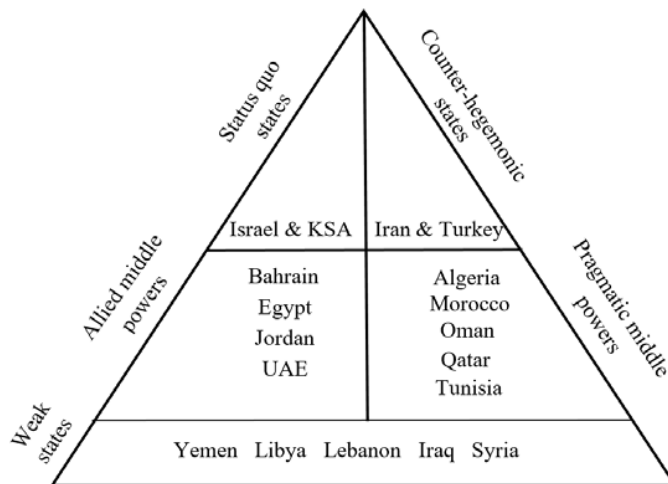
	ABD askeri personeli			Üsler	Hava Savunma Sistemleri (2020)
	2010	2017	2020		
BAE	546	4240	5500	Cebel Ali Limanı El-Dafra Hava Üssü	PAC-3
Bahreyn	1496	9335	5000	Deniz Üssü [ABD Deniz Kuvvetleri 5. Filosu ve ABD Merkez Komutanlığına (CENTCOM) rapor veren ABD Deniz Kuvvetleri Merkez Komutanlığına (USNAVCENT) ev sahipliği yapıyor]	PAC-3
Katar	3432	6671	10.000	El-Üdeyd Hava Üssü ABD Hava Kuvvetleri Merkez Komutanlığı (AFCENT) ve 379. Hava Seferi Kanadına ev sahipliği yapıyor] Camp Es-Saliyya Merkezi Komutanlık İleri Karargahı	PAC-3, FBX radar
Kuveyt	5000	16.592	14.500	Camp Arifjan, Camp Buehring, Ali es-Salem Hava Sahası ve Camp Patriot Deniz Üssü.	PAC-3
Suudi Arabistan	500	850	3500	Prens Sultan Hava Üssü	-
Umman	26	32	100	Limanların geçici kullanımı	-

Kaynak: Sun, *The US Military Bases in the Gulf Cooperation Council States: Dynamics of Readjustment*, s.51; “Factbox: U.S. forces in Gulf region and Iraq”, *Reuters*, 8 Ocak 2020, <https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-usa-presence-factbox-idUSKBN1Z72GF> (e.t.20.03.2021).

Böylelikle çok kutuplu sisteme geçiş döneminde ABD'nin bölgedeki tek taraflı eylemlerini diğer büyük güçlerin müdahaleleri sınırlamıştır. Özellikle Rusya'nın bölgede İran ve Suriye'ye desteğinin yanında kendi askeri gücünü kullanmaya başlaması, ABD'nin bölge politikasını olumsuz etkilemiştir. Nitekim Rusya'nın desteği ile İran'ın askeri olarak Körfez'de güçlenmesi, ABD'nin bölgede askeri varlığını azaltma politikasını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Ayrıca Çin'in bölge ülkeleri artan işbirliği ve silah ticareti bölge ülkelerinin dış politika seçeneklerini artırmıştır.

3.5.2. Ortadoğu'da Dönüşen İttifaklar

Arap Baharı süreci, önceki dönemde oluşmaya başlayan Suudi Arabistan liderliğindeki statükocu blokun belirginleşmesini sağlamıştır. Önceki dönemde yükselen İran tehdidi karşısında Türkiye ile işbirliği girişimleri başarısız olurken Türkiye'nin Arap Baharı sürecinde müdahaleci dış politikası yeni tehdit kaynağı olarak görülmesini sağlamıştır. Buna karşın İran Tunus, Mısır ve KİK bölgesindeki kalkışmaları "İslami Uyanış" olarak değerlendirmiş, Yemen'de muhaliflere destek sağlamıştır. Bu durum İran tehdidinin daha da belirginleşmesine ve statükocu Arap devletlerinin İsrail ile zımni işbirliğine neden olmuştur. Ancak Arap Baharının ilk yıllarındaki gelişen ittifaklar sabit kalmamış, bölge ülkelerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak ittifak ilişkileri daha girift hal almıştır.

Şekil 3.9 Ortadoğu Bölgesel Sisteminde Hiyerarşi (2015)

Kaynak: Mehran Kamrava, "Hierarchy and Instability in the Middle East Regional Order", *International Studies Journal* (ISJ), Vol. 14, No. 4, (Spring 2018), s.12.

Arap Baharının ilk yıllarında KİK nezdindeki ayrılıklar geri plana atılarak statükoyu kurma girişimleri ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede KİK bölgesinde devrimler önlenmeye çalışılmış, ekonomik gücü daha zayıf olan Bahreyn ve Umman'a da aynı önlemleri alabilmesi için ekonomik destek (20 Milyar Dolar) kararı verilmiştir.³²¹ Ayrıca Aralık 2011 KİK zirvesinde Fas ve Ürdün'e 5 milyar dolarlık geliştirme desteği verilmesi kararlaştırılmıştır.³²² Nitekim Mart 2011'de Bahreyn'deki gösterileri bastırmak için çoğunlukla Suudi Arabistan'dan askeri ve BAE'den polis güçlerinin yer aldığı 'Yarımada Kalkan Kuvveti'ni gönderilmiştir. Yemen'de ise Şubat 2011'de başlayan protestolar karşısında KİK, arabuluculuk yaparak Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Saleh'in istifa etmesini ve görevi yardımcısı Abd Rabbu Mansur Hadi'ye devretmesini sağlamış ama ülkede istikrarsızlık devam etmiştir.³²³ Ancak Körfez monarşilerinin dış ve güvenlik alanında ortak politika oluşturma girişimleri başarısız olmuştur.³²⁴ Suudi Arabistan Kralı Abdullah bin Abdülaziz, 2011 ve 2012 yıllarında düzenlenen KİK Zirvelerinde konseyin birliğe dönüşmesini ve Fas ve Ürdün monarşilerinin de örgüte katılmasını önermiş, ancak bu öneri üye devletler tarafından (Bahreyn dışında) kabul görmemiştir.³²⁵ Ancak KİK ülkeleri 2012 Manama zirvesinde ülke içinde terör faaliyetlerini ve isyanları önlemeyi öngören İç Güvenlik Pakti'ni imzalamışlardır. Bunun yanında Mart 2012'de ABD-KİK Stratejik İşbirliği Formunda Körfez genelinde İran'a karşı füze savunma ağı kurulması (Integrated Air and Missile Defence) gündeme gelmiş, ancak bu girişim de başarısız olmuştur.³²⁶

Diğer yandan Suudi Arabistan liderliğindeki grubun statükocu politikasına rağmen Suriye'deki ayaklanma İran'ı sınırlama için yeni bir fırsat olarak görülmüştür. Bu süreçte KİK ülkeleri Arap Ligi vasıtasıyla arabuluculuk yapmaya çalışmış, ancak başarısız olmuşlardır. 12 Kasım 2011'de Kahire'de düzenlen olağan üstü Arap Ligi

³²¹ Bakınız, Fred H. Lawson ve Matteo Legrenzi, "Repression and Monarchical Resilience in the Arab Gulf States", **The International Spectator**, Vol.52, No.1, (January 2017), s.78.

³²² Line Khatib, "Syria, Saudi Arabia, the U.A.E. and Qatar: the sectarianization of the Syrian conflict and undermining of democratization in the region", **British Journal of Middle Eastern Studies**, Vol.46, No.3, s.402.

³²³ Sultan Al Qassemi, "The Brothers and the Gulf", *Foreign Policy*, 14 Aralık 2012, <https://foreignpolicy.com/2012/12/14/the-brothers-and-the-gulf/> (e.t. 18.04.2021).

³²⁴ Esra Pakin Albayrakoglu, "Gulf Integration in Post-Arab Spring: Deepening or Decaying", **Güvenlik Stratejileri**, Yıl 10, Sayı 19, (Nisan 2014), s.15.

³²⁵ Mehran Kamrava, "The Arab Spring and the Saudi-Led Counterrevolution", **Foreign Policy**, Policy Research Institute, (Winter 2012), s.96.

³²⁶ Ari Kattan, "GCC Missile Defense: Obstacles on the Road to Integration", **Missile Defense, Extended Deterrence, and Nonproliferation in the 21st Century**, Paper 6, CISSM Publication, 2017, <https://drum.lib.umd.edu/handle/1903/19724>, (e.t.22.10.2020).

toplantısında Suriye'nin üyeliği dondurulmuş, Esad hükümetine yönelik yaptırım kararı alınmıştır.³²⁷ Şubat 2012'de ise KİK devletleri diplomatik temsilciliklerini geri çekmişlerdir. Nitekim Suriye'de önce müzakerelerden yana olan Türkiye, Esad rejiminin gösterilere yönelik sert müdahalesi nedeniyle muhaliflere desteğini artırmış, zamanla Katar ve Suudi Arabistan (ve kısmen Kuveyt) ile işbirliği yapmıştır.³²⁸ Bu bağlamda Türkiye Özgür Suriye Ordusu ve Suriye Ulusal Konseyi'ne ev sahipliği yapmış, muhaliflere silah desteği ve askeri eğitim vermiştir. Katar da Özgür Suriye Ordusu'ndaki Müslüman Kardeşler bağlantılı grupları ve Ahrar el-Şam'ı desteklerken, Suudi Arabistan ülkenin güneyindeki Selefi gruplara (İslam Ordusu/Ceyşül İslam) doğrudan finansal ve silah desteğinde bulunmuştur.³²⁹

Buna karşılık İran, Suriye'deki rejim değişimine karşı çıkmış, Esad'a silah ve asker desteği sağlamıştır. Bu çerçevede İran, Suriye'de muhalif güçlerle etkin mücadele eden 50.000 kişilik Ceyşül Şabi paramiliter yapının kurulması ve eğitimini sağlamıştır.³³⁰ Ayrıca iki ülke arasında çok sayıda kredi anlaşması imzalanmıştır. Nitekim Irak'taki Şii hükümet de Esad rejimine desteklemiş, 6 Ekim 2012'de imzalanan askeri işbirliği anlaşması ile İran'ın Irak üzerinden Suriye'deki Esad rejimine yönelik desteğine izin vermiştir.³³¹ İran Devrim Güçlerine bağlı kuvvetler ve Hizbullah askeri güçleri de Suriye'deki çatışmalarda yer almışlardır. Ayrıca İran Irak, Pakistan ve Afganistan'dan Şii militanların Suriye'ye yerleşmesinde rol almıştır. İran'ın 2011-2014 döneminde Esad rejimine 15-19 milyar dolar destek sağladığı tahmin edilmektedir.³³²

Diğer yandan Mısır'da Temmuz 2013'te Abdülfettah Sisi liderliğinde gerçekleşen askeri darbe ülkede Mursi hükümetini destekleyen Katar ve Türkiye ile Suudi Arabistan liderliğindeki statükocu blok arasındaki ilişkilerine olumsuz etki etmiştir. Darbe sonrasında İhvan darbe yönetimini tanımadığını açıklamış, Rabiya Meydanında

³²⁷ Kararı Lübnan, Yemen ve Suriye veto etmiş, Irak kararsız oy kullanmıştır. Bakınız, Ulrichsen, **Qatar and Arab Spring**, s.134.

³²⁸ Özden Zeynep Oktav, "The Arab Spring And Its Impact On Turkey-GCC States Partnership", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** (İSMUS), Vol. 1, No.1, (2016), ss. 43-69, s.55-57.

³²⁹ Nuruzzaman, ss.226-238, s.229.

³³⁰ Karim Sadjadpour, "Iran's Unwavering Support to Assad's Syria", Bryan Price (ed.), **The Combating Terrorism Center Sentinel**, Vol. 6, No. 8, Syria: A Wicked Problem for All, (August 2013), <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2013/08/CTCSentinel-Vol6Iss88.pdf> (e.t.06.03.2019), s.13.

³³¹ "Iran Rescues Syria With Iraq's Help", *Pravda*, 04.01.2012, http://english.pravda.ru/hotspots/conflicts/04-01-2012/120151-syria_iran_iraq-0/, (e.t.28.09.2013), par.2.

³³² Han ve Hakimian, s.503.

protestolar düzenlenmiştir. Ancak Sisi yönetimi protestoları kanlı bir şekilde bastırmış, İhvan'ı terör örgütü ilan etmiştir. Katar ve Türkiye Mısır'ın bu politikasına karşı çıkarken BAE ve Suudi Arabistan Sisi yönetimini desteklemiş İhvan'ı terör örgütü ilan etmiştir. Nitekim Tunus'ta Ennahda hükümetine ile seküler ve liberal blok arasındaki rekabet nedeniyle istikrar sağlanamamış, radikal terör örgütlerinin saldırıları artmıştır. 2014 yılında yapılan parlamento seçimlerinde Tunus'ta da Ennahda karşıtı seküler/ liberal blok (Nida) öne geçmiştir. Bunun yanında 2014 yılında Başkanlık seçimlerini de Nida partisi lideri Beji Caid Essebsi kazanmıştır.³³³ Yine Katar ve BAE hava kuvvetleri NATO müdahalesinde yer alsa da Kaddafi sonrasında Libya'daki yönetim konusunda devrimci, İhvan (Adalet ve Kalkınma Partisi), radikal İslamcı ve seküler milliyetçi gruplar arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır.³³⁴ Mart 2014'te Adalet ve Kalkınma Partisinin etkin olduğu Genel Ulusal Kongre'nin feshedilmesi ve milliyetçi güçlerin etkin olduğu Temsilciler Meclisinin kurulması sonucunda ise ülkede iç savaş patlak vermiştir. Bu süreçte Katar ve Türkiye, Genel Ulusal Kongre'yi desteklerken, Mısır, BAE ve Suudi Arabistan seküler milliyetçi grupları desteklemiştir.

Bu gelişmeler nedeniyle, Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn (Arap Dörtlüsü) ile Katar arasında “büyükkelçilik krizi” yaşanmıştır. Kriz, Kuveyt'in arabuluculuğuyla Kasım 2014'te Riyad'da Katar ve Suudi Arabistan arasında içişleri karışmama konusunda anlaşması ile (Riyad Anlaşmasına) çözülmüştür. Nitekim Suudi Arabistan Körfez'deki gücünü konsolide etmeye ve İran'a karşı Sünni ittifakını kurmaya yönelik yeni adımlar atmıştır. Bu bağlamda öncelikle 2013 KİK Cidde Dışişleri Bakanları Zirvesinde Hizbullah'a karşı yaptırım kararı alınmış,³³⁵ ortak Suriye politikası oluşturmaya çalışmışlardır. Aralık 2014 KİK Zirvesinde ise merkezi Abu Dabi'de olan bölgesel polis gücünün oluşturulması gündeme gelmiştir. Bu süreçte Suudi Arabistan, İran ile P5+1 arasında imzalanan nihai antlaşmayı Tahran'ın bölge ülkelerine herhangi garanti vermemesi nedeniyle kendi güvenliklerine aykırı görmüştür.³³⁶ Özellikle anlaşmada İran'ın uzun menzilli balistik füze çalışmalarını sınırlamaması ve anlaşmanın

³³³ Daniel Brumberg, “Tunisia Struggles to Project Foreign Policy Independence”, *Arab Center Washington DC*, 22 August 2019, http://arabcenterdc.org/policy_analyses/tunisia-struggles-to-project-foreign-policy-independence/, (e.t.18.05.2020).

³³⁴ Jalel Harchaoui ve Mohamed-Essaïd Lazib, “Proxy War Dynamics in Libya”, *PWP Conflict Studies*, 2019, Virginia Tech Publishing, DOI: <https://doi.org/10.21061/proxy-wars-harchaoui-lazib>, ss.9-12.

³³⁵ Young, s.127.

³³⁶ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

hemen ardından füze testlerini gerçekleştirmesi, bölge ülkelerinin tehdit algısını güçlendirmiştir.³³⁷ Suudi Arabistan, sadece İran'dan gelebilecek saldırılardan değil, sahip olduğu füze teknolojisini Hizbullah gibi bölgedeki askeri-siyasi gruplarla paylaşmasını da tehdit olarak algılamıştır.³³⁸

Nitekim Mart 2015'te Suudi Arabistan liderliğinde kurulan Arap Koalisyonu, Mansur el-Hadi hükümetine karşı savaşıyan Şii Husiler ve eski cumhurbaşkanı el-Saleh'i destekleyen güçlerin başkenti ele geçirmesinin ardından Yemen'deki çatışmalarda doğrudan askeri müdahalede bulunmuştur. Yine Aralık 2015'te Suudi Arabistan'ın liderliğinde Riyad'da Terörizmle Mücadele için İslam Ordusu'nun kurulmuş, koalisyonu İran dahil edilmemiştir.³³⁹ Bu süreçte Suudi Arabistan, temel tehdit İran'ı görerek Katar ve Türkiye ile karşılıklı ziyaretlerde bulunmuş ve mevcut sorunları çözmeye çalışmıştır.³⁴⁰ Ayrıca Kral Salman, Karadawi ve Haniye'yi Riyad'a davet ederek İhvan ile de uzlaşma girişimlerinde bulunmuştur. Bunun yanında Şubat 2016'da Lübnan'da İran'ın desteklediği Hizbullah KİK üyeleri tarafından terör örgütü ilan edilmiştir. Nitekim KİK üyeleri 2016 yılında İran'da Suudi Arabistan'ın diplomatik temsilciliklerine karşı düzenlenen saldırılar karşısında ülkeden büyükelçiliklerini geri çekmiştir.³⁴¹

Ancak Suudi Arabistan liderliğindeki ittifak girişimi bölge ülkelerinin farklı tutumlarından dolayı başarısız olmuştur. Yemen'deki müdahaleye karşı çıkan Umman, konsey üyelerinin müdahaleci politikalarını eleştirerek tarafsızlığını korumaya çalışmıştır. Ayrıca Hürmüz boğazının güvenliği konusunda İran ile önemli işbirliği içinde olan Umman İran'a karşı yaptırımlara ve ablukaya karşı çıkmış, nükleer müzakere sürecinde aktif rol almıştır.³⁴² Buna karşılık Umman'ın Yemen'de mevcut hükümete karşı

³³⁷ Awad Mustafa, "Little Progress Made on Integrated GCC Missile Shield", *Defense News*, Aug 30, 2015, <https://www.defensenews.com/home/2015/08/30/little-progress-made-on-integrated-gcc-missile-shield/> (e.t.10.08.2019).

³³⁸ Kattan, s.2.

³³⁹ Noah Browning, "Saudi Arabia announces 34-state Islamic military alliance against terrorism", *Reuters*, <http://uk.reuters.com/article/uk-saudi-security/saudi-arabia-announces-34-state-islamic-military-alliance-against-terrorism-idUKKBN0TX2LN20151214> (e.t.10.09.2017).

³⁴⁰ Başkan, *Turkey between Qatar and Saudi Arabia*, s.96.

³⁴¹ Giorgio Cafiero, "Iran's role in Qatar's new foreign policy", *Al Monitor*, 30 Ağustos 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/08/iran-role-qatar-new-foreign-policy-gcc-dispute-saudi-arabia.html#ixzz4ssqIEaL6>, (e.t.10.09.2017).

³⁴² Baabood, *Oman's Independent Foreign Policy*, s.170.

savaşan Husilere destek verdiği iddia edilmiştir.³⁴³ Katar ve Türkiye ise Müslüman Kardeşleri ile işbirliğine ve İran ile ABD arasındaki nükleer müzakere sürecini desteklemeye devam etmiştir.³⁴⁴ Mısır ise doğrudan tehdit algılamadığı İran karşıtı koalisyonda yer almamaya çalışmış, Yemen operasyonlarına da katılmamıştır.³⁴⁵

Nitekim Katar'ın İhvan ile ilişkilerini sonlandırmaması ve İran'a yönelik çevrelemeyi desteklememesi statükocu blokun tepkisini çekmiştir. 5 Haziran 2017'de Katar'ı uluslararası terörizmi ve İran'ın yayılcı politikalarını desteklemekle suçlayan BAE, Bahreyn, Mısır ve Suudi Arabistan Katar ile bütün diplomatik ve ticari ilişkilerini kesmişlerdir. Bu süreçte ABD ve Kuveyt'in arabuluculuk girişimleri başarısız olmuş, Suudi Arabistan Kasım 2017'de Katar kara sınırını kapatmıştır. Bu dönemden itibaren taraflar uluslararası medya kuruluşları ve lobi şirketleri vasıtasıyla karşılıklı olarak birbirilerini darbe girişimleri ve terörizmi desteklemekle suçlamışlardır.³⁴⁶ Ayrıca krizin taraflarını ekonomik nüfuz kurdukları ülkelerin tutumlarını kendi lehlerine değiştirmeye çalışmışlardır. Bu çerçevede Ürdün, Cibuti, Senegal, Moritanya, Maldivler ve Komor Adaları da Katar'a karşı diplomatik ablukaya katılmışlardır. Türkiye ve İran ise Katar'a olan desteğini giderek artırmıştır.

Bu süreçte Katar'ı dışlayarak oluşturulmak istenen Arap NATO'su Ortadoğu Stratejik İttifakı (Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn, Kuveyt, Ürdün ve Mısır) girişimi de başarısız olmuştur. Kasım 2018'de Mısır'da gerçekleşen ortak tatbikatın ardından Mısır, Nisan 2019'da projeden çekilmiştir. Mısır'ın İran'ı tehdit olarak görmemesi ve İran karşıtı bir koalisyondan görülmek istemesi bu kararda etkili olmuştur. Mali yardımlar konusunda Körfez sermayesine bağımlı olan Ürdün de 2017 Katar krizi Katar ile tüm diplomatik ilişkileri kesmemiş, 2019 yılında yeniden ilişkileri yükseltmiştir. Nitekim İran'ı tehdit olarak görmeyen Ürdün, ABD ve İsrail'in tek devletli çözüm planından daha çok tehdit algılamıştır. Kuveyt de doğrudan İran'a karşı koalisyonun kurulmasına ve

³⁴³ Ashraf Al-Falahi, "Just how neutral is Oman in Yemen war?", *Al-Monitor*, 12.10.2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/10/oman-neutral-saudi-war-iran-houthis.html#ixzz4t404hOv7>, (e.t.10.09.2017).

³⁴⁴ Soubrier, *Evolving Foreign and Security Policies: A comparative study of Qatar and the United Arab Emirates*, 182.

³⁴⁵ Hussein Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, Arab Gulf States Institute in Washington (AGSIW), Issue Paper No:7, 2017, s.37.

³⁴⁶ "Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis", *Al Jazeera*, 12.07.2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/06/arab-states-issue-list-demands-qatar-crisis-170623022133024.html> (e.t.10.09.2017).

Katar'ın dışlanması karşı çıkmıştır. Mayıs ve Haziran 2019'da Körfezde gemilere, Eylül 2019'da Suudi Arabistan'ın Aramco petrol tesislerine saldırılar düzenlemiştir. Böylelikle Suudi Arabistan liderliğinde bölgede statükoyu korumaya yönelik girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

3.5.3. Ortadoğu'daki Yeni Güç Dağılımı

Arap Baharı süreci bölgedeki askeri rekabeti tetiklemiş, bölge ülkeleri askeri teknolojik kapasitelerini büyük oranda artırmışlardır. Bütün yaptırım ve çevreleme girişimlerine rağmen Çin ve Kuzey Kore'den temin ettiği teknoloji ile İran ulusal balistik füze sistemlerinde önemli gelişme kaydetmiştir. Bu dönemden itibaren 800 km menzilli Qiam-1, 700 km menzilli Zolfaghar, 1000 km menzilli Shahab 3, 1600 km menzilli Ghadr1 ve Emad, 2000 km menzilli Khorramshahr balistik füzelerini, ve çeşitli İHA (Mohajer, Kaman, Ababil) geliştirmiştir.³⁴⁷ Nitekim İran'ın bazı füzelerini Yemen'deki Husilere ve diğer örgütlere temin ettiği iddia edilmiştir. Bu bağlamda Eylül 2019'da Husiler tarafından Suudi Arabistan'ın Aramco Khurais petrol tesislerine düzenlenen saldırılarda 700 km menzilli Quds 1 füzeleri kullanılmıştır.³⁴⁸

Kendi balistik füzelerine (1800 km menzilli Jericho 2, 4000 km menzilli Jericho 3) sahip diğer bölgesel güç ise İsrail olmuştur. Ayrıca İsrail bu dönemde kendi uzun menzilli hava savunma sistemlerini ve İHA (Heron, Hermes) geliştirmiş, bölgede F-35 savaş uçaklarını teslim alan ilk ülke olmuştur.³⁴⁹ Nitekim Gazze bölgesi ve Suriye'ye düzenlediği hava saldırıları ile Levant bölgesinde askeri üstünlüğünü korumuştur. Ayrıca İsrail sahip olduğu kapasite ile İran topraklarında nükleer tesislere saldırılar ve bilim insanlarına suikastlar düzenlemiştir. Türkiye ise insansız hava araçları (TB-2, Anka ve s.), kısa menzilli balistik füze ve kısa menzilli füze savunma sistemleri (Hisar) üretmiş,

³⁴⁷ İran'ın sahip olduğu diğer füze sistemleri için bakınız, Hassan Elbahtimy, "Ballistic and cruise missiles in the Middle East: the current landscape and options for arms control", **The International Institute for Strategic Studies (IISS)**, January 2022, <https://www.iiss.org/blogs/research-paper/2022/01/ballistic-and-cruise-missiles-in-the-middle-east> (e.t.10.02.2022), s.4.

³⁴⁸ "Open-source analysis of Iran's missile and UAV capabilities and proliferation", IISS, April 2021, <https://www.iiss.org/blogs/research-paper/2021/04/iran-missiles-uavs-proliferation> (e.t.10.02.2022).

³⁴⁹ Israel Ministry of Defence, [https://english.mod.gov.il/About/Innovative Strength/Pages/IMDO Israel Missile Defense Organization.aspx](https://english.mod.gov.il/About/Innovative%20Strength/Pages/IMDO_Israel_Missile_Defense_Organization.aspx) (e.t.25.08.2021)

yeni nesil savaş uçağı geliştirmeye başlamıştır.³⁵⁰ Bunun yanında ABD’den Patriot (PAC-3) hava savunma sistemlerini temin edemeyen Türkiye, Rusya’dan S-400 hava savunma sistemlerini satın almıştır.

Tablo 3.6
Ortadoğu Devletlerinin Askeri Kapasite (2021)

Ülke	Yıllık Askeri Harcama (Milyar Dolar)	Toplam Askeri Uçak	Deniz Altı	Firkateyn ve Korvet	Hava Savunma Sistemleri (Orta ve Uzun Menzilli)
İran	25	396 (35 adet MIG-29A 29 adet Su-24 10 Adet Su-25)	17	7	4 batarya S-300 1 batarya S-200 16 Batarya MIM-23 Hawk
İsrail	20,3	339 (83 adet F-15 196 adet F-16 30 adet F-35)	5	7	2 batarya David's Sling 3 batarya Arrow 2 Arrow 3 4 batarya PAC-2
Türkiye	10,2	372 (260 adet F-16)	12	26	4 batarya S-400 8 batarya MIM-23 Hawk
Suudi A.	46,7	480 (232 adet F-15 71 adet Typhoon)	7	10	6 batarya PAC-2’den PAC-3’e dönüştürülmüş sistem 16 batarya MIM-23 Hawk
Mısır	4,82	509 (207 adet F-16 29 adet Mirage 2000 24 adet Rafale 46 adet MiG-29)	8	16	3 batarya S-300 4 batarya RS-SA-11 Gadfly/RS-SA-17 Grizzly 11 batarya MIM-23 Hawk 10 batarya Pechora-2M (RS-SA-26)
BAE	19,2	156 (78 adet F-16 59 adet Mirage 2000)	-	7	2 batarya PAC 3 3 batarya MIM-23 Hawk 7 batarya THAAD

Kaynak: “Iran attack: How strong is Iran's military?”, *BBC News*, 9 January 2020, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50982743>, (e.t. 25.08.2021); Center for Strategic and International Studies, “Chapter Seven: Middle East and North Africa”, *The Military Balance*, Vol.122, No.1, DOI: 10.1080/04597222.2022.2022932, ss.318-377.

³⁵⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı, “Projeler”, <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1> (e.t.10.02.2022).

Diğer yandan İran'ın askeri kapasitesindeki yükselişe karşı etkili çevreleme politikası uygulayamayan Suudi Arabistan da savunma harcaması ile dünya genelinde ilk sıralarda yer almıştır. Riyad Çin'den 3000 km menzilli CH-SS-2 ve 2000 km menzilli CH-SS-5 balistik füzelerini temin etmiş³⁵¹, 2017 yılında ABD'den THAAD ve Patriot PAC 3 sistemlerini satın almıştır (2023'te teslim edilmesi öngörülmektedir). Suudi Arabistan, ayrıca, Rusya'dan S-400 hava sistemleri alımı için girişimde bulunmuştur. Ancak Suudi Arabistan'ın diğer üç bölgesel güce nazaran savunma alanında dışa bağımlılığı devam etmektedir. Bu çerçevede Suudi Arabistan, Yemen müdahalesi nedeniyle zaman zaman silah alımında engellemelere maruz kalmaktadır. Nitekim Yemen'den (ve Irak'tan) Suudi Arabistan'a yönelik çok sayıda füze ve İHA saldırısı gerçekleşmektedir.

Nitekim 2013'te gerçekleşen darbenin ardından kısmi politik istikrar sağlayan Mısır, Suudi Arabistan ve BAE'nin mali destekleriyle askeri kapasitesini geliştirmiştir. Mısır Rusya'dan 300 km ve 600 km menzilli Scud (Elbrus) balistik füzelerini, Mig-29 savaş uçakları ve S-300 hava savunma sistemlerini, Çin'den Wing Loong I İHA'larını temin etmiştir.³⁵² Ayrıca Mısır, nüfus ve kara gücü bağlamında bölgede liderliğini korumaktadır. Bunun yanında 2015 yılına Mısır Münhasır Ekonomik Bölgesinde 850 milyar metreküplük doğalgaz sahasının (Zohr) keşfi ekonomik kapasitesinde de önemli artışa neden olmuştur. Bu durum Mağrip alt bölgesel sisteminde ve Afrika Boynuzunda Mısır'ın etkinliğini artırmasını sağlamaktadır.

Yeni dönemde materyal kapasite hesaplamalarında nükleer enerji, uzay teknolojisi ve siber güç unsurları da dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede İsrail'in 10 adet, BAE'nin 4, Türkiye'nin 2, Fas'ın 2, Katar'ın 1, Mısır'ın 1 uzay uydusu bulunmaktadır. Uydu teknolojisinin gelişmesi, kıtalar arası balistik füze geliştirilmesi için gerekmektedir. Ayrıca bölgede İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail'in denizaltı gemisi

³⁵¹ Elbahtimy, s.7.

³⁵² Center for Strategic and International Studies, "Chapter Seven: Middle East and North Africa", **The Military Balance**, Vol.122, No.1, DOI: 10.1080/04597222.2022.2022932, ss.318-377.

bulunmakta, Akdeniz bölgesindeki rekabetten dolayı özellikle Türkiye ve Mısır'ın bu alanda yatırımları artmaktadır.

Diğer yandan Ortadoğu bölgesinde ekonomik kapasite bağlamında üç ülkenin, Türkiye, İran ve Suudi Arabistan'ın liderliğini koruduğu görülmektedir. 2010 yılı sonrasında uygulanmaya başlayan geniş çaplı ekonomik yaptırımlar İran ekonomisine büyük ölçüde zarar vermiş, 2012 yılında büyüme oranı -3,7 olarak gerçekleşmiştir.³⁵³ 2015 yılında yaptırımların kaldırılmasının ardından İran ekonomisi kısmı olarak düzelmiştir. Trump yönetiminin uyguladığı ekonomik yaptırımlar sonucunda ise İran özellikle Asya pazarı ile ticarete yönelerek yeniden büyümeye geçmiştir.³⁵⁴ Buna karşın Türkiye'nin de büyüme hızı yavaşlamış, 2012 yılında 12.500 dolar olan kişi başına düşen GSYİH, 2021 yılında 8.000 dolara gerilemiştir.³⁵⁵ Nitekim Suudi Arabistan ekonomisinin büyük oranda petrol gelirlerine (yaklaşık %65) bağımlı olması kırılganlık yaratmış, 2014-2017 petrol fiyatlarının düşüşüne paralel olarak bütçe açık vermiştir.³⁵⁶

3.6. Sonuç

KİK devletlerinin dış politikasını etkileyen sistemsel değişkenlerin üç boyutu olduğu görülmektedir: bölgesel düzeyde kapasite dağılımı (1), yükselen gücün jeopolitik konumu (2), büyük güçlerin bölgesel sisteme etkisi (3). 20. yüzyılın başında Körfez şeyhliklerinin materyal kapasite ve sistemsel etkilerin aynı görülmektedir. Kuru iklim, kısıtlı ekilebilir alan ve su kaynaklarına sahip Basra Körfezi'nin güneyindeki şeyhliklerin ekonomisi inci avı ve deniz ticareti ile sınırlı kalmıştır. Bu dönemde Körfez bölgesinde Birleşik Krallık tek büyük güç olarak ortaya çıkarken kapasitesini artırmakta olan komşu devletler Suudi Arabistan ve İran tehdit oluşturmuşlardır. Bu çerçevede kısıtlı nüfusa ve

³⁵³ IMF, "Real GDP growth: Iran", https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/IRN (e.t.10.04.2022).

³⁵⁴ OEC World, "İran", <https://oec.world/en/profile/country/irn?compareExports0=comparisonOption3&yearSelector1=exportGrowthYear25&yearSelector2=importGrowthYear19> adresinden alınır (e.t.03.01.2022).

³⁵⁵ IMF, "GDP per capita, current prices: Turkey", <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/TUR?zoom=TUR&highlight=TUR> (e.t.10.04.2022).

³⁵⁶ Bakınız, IMF, *Saudi Arabia: Article IV Consultation—Press Release; And Staff Report*, Washington July 2021.

otoriteye de sahip olan Körfez şeyhlikleri, Birleşik Krallık ile koruma anlaşması imzalayarak otonom hale gelmişlerdir.

Bağımsızlığın ardından ise uluslararası korumadan yoksun bu şeyhlikler üç bölgesel gücün (İran, Irak ve Suudi Arabistan) tehdidi altında kalmışlardır. Bu dönemde sınır sorunları en önemli güvenlik sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Yeterli askeri kapasiteden yoksun bu devletler, komşu tehditler karşısında Arap milliyetçiliği ekseninde dış politika yürütseler de etkin kolektif güvenlik sistemi oluşturmamışlardır. Böylelikle küçük şeyhlikler önce İran, ardından Irak'ın yayılmacılığı karşısında daha az tehdit oluşturan Suudi Arabistan ile işbirliğine yönelmek zorunda kalmışlardır. Ancak Irak'ın Kuveyt'i işgali bölgesel işbirliğinin kısıtlılığını göstermiş, bu dönemden itibaren bu ülkelerin savunma alanında önceliği ABD'nin desteğini devam ettirmek olmuştur.

Nitekim ABD ve müttefiklerinin Irak'a müdahalesi, Körfez bölgesindeki üç kutuplu yapıyı tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu süreçte İran, Irak aleyhine kapasitesini ve kabiliyetini artırmış, bölgesel düzeyde nüfuz alanını genişletmiştir. Bu dönemde geleneksel Arap devletlerinin (Mısır, Suriye, Irak) materyal kapasitesinde düşüş yaşanırken Türkiye bölgedeki göreceli gücü ve nüfuzunu artırmıştır. Bu çerçevede İran ve İsrail'in müdahaleleri karşısında bölgede daha az tehdit olarak görülen Türkiye ile işbirliği de gündeme gelmiştir. Ancak Suudi Arabistan, İran'ı kısıtlamaya yönelik politikalara odaklanırken diğer küçük emirlikler bölgesel düzeyde çok taraflı politikalara yönelmiş, İran ile işbirliğini sürdürmeye çalışmışlardır.

Diğer yandan Obama dönemi ile ABD'nin uluslararası koruması sorgulanmaya başlanmıştır. Körfez'deki enerji kaynaklarına bağımlılığı azalan ABD, Basra Körfezinin güvenliğini ikinci planda görmüş, uluslararası sistemde yükselen Çin'e odaklanmıştır. Bu dönemden itibaren Rusya Ortadoğu'daki varlığı artmış, ancak küresel sistemde ABD'nin temel rakibi olarak görülen Çin'in bölgede ABD'nin boşluğunu doldurma girişimleri olmamıştır. Buna paralel olarak Arap Baharı sürecinde geleneksel Arap devletlerindeki merkezi otoritenin zayıflaması ile bölgesel güçlerin nüfuz mücadelesini daha görülür hale getirmiştir.³⁵⁷ Ancak Suudi Arabistan'ın önce monarşiler, daha sonra Sünni devletler

³⁵⁷ Kamrava, *Multipolarity and Instability in the Middle East*, s.599.

arasında ittifak kurma girişimleri başarısız olmuştur. Bu süreçte BAE ve Bahreyn, Suudi Arabistan'ın statükoyu koruma girişimlerini desteklerken Katar, Umman ve Kuveyt'in uyguladığı stratejiler zamanla değişmiştir. Yemen, Libya, Lübnan, Irak ve Suriye gibi devletlerin yanında Mısır, Ürdün, Cezayir, Fas ve Tunus da rekabet alanı haline gelmişlerdir.

2017 sonrası dönemde Trump yönetimi, İran'a yönelik yaptırım politikasına geri dönse de Çin'i kuşatma önceliğini korumuştur. Ortadoğu'daki askeri varlığını azaltmak isteyen Trump'ın gündeminde İsrail ile Arap devletleri arasındaki ilişkileri normalleştirmek olmuştur. Bu dönemde de ABD-İran rekabeti, Ortadoğu'daki sistemsel etkenlerden birisi olmaya devam etmiştir. Ancak bu durum, ABD bölgesinde askeri korumasını devam etmesini sağladığı gibi bölge ülkelerinin İran ile ilişkilerinde gerilim noktası olmaya da devam etmiştir. Nitekim Çin'in Körfez ülkeleri ile uzun dönemli stratejik işbirliği anlaşmaları imzalaması ve Cibuti'deki askeri varlığı Pekin'in de bölgede askeri ve savunma alanında da angajmanın artacağını göstermektedir. Bu durum bölgesel düzeydeki ilişkilere de da yansımış, Körfez ülkelerini çok bileşenli dış politika ile karşı karşıya bırakmıştır.

Diğer yandan tek başına sistemsel değişkenler tehdit algılama sürecindeki değişimleri (örneğin Müslüman Kardeşler ve İran'ın farklı ölçülerde tehdit algılanması) ve dış politika çıktılarındaki farklılıkları açıklayamamaktadır. Özellikle bölge devletlerinden bazılarının yapısal değişiklikleri lehine çevirirken diğer bazı devletlerin güç kaybetmesi sadece sistemsel değişikliklerle öngörülememektedir. Bu süreçte devlet içi değişkenler de etkili olmaktadır. Bu çerçevede bu çalışmada "devlet tutarlılığı" olarak belirtilen ara değişkenlerin incelenmesi gerekmektedir.

4. BAE, KATAR VE KUVEYT’İN DEVLET TUTARLILIĞI

4.1. Giriş

Devlet tutarlılığı, devletin yönetim yapısı ile doğrudan ilintilidir. BAE, Katar ve Kuveyt’in monarşi ile yönetilmesi devlet tutarlılığını şekillendirmektedir. Bu bağlamda rejim istikrarı belirleyen unsurlar olarak, rejim intikalinin sorunsuz gerçekleşmesi, siyasi rejimin meşruluğu, kitlelerin desteği ve toplumun taleplerini karşılama gibi unsurlar değerlendirilmiştir. Toplumsal bütünlük bağlamında ise ulusal kimliğin gelişip gelişmemesi, toplumun bütün kesimlerinin aynı hukuksal sistem içerisinde değerlendirilmesi, toplum içindeki alt kimliklerin rolü gibi faktörler dikkate alınmıştır. Ripsman’a göre devletlerin dış güvenlik politika yürütücüleri, hükümetin başı ve resmi olarak dış politika ve güvenlikten sorumlu bakanlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda diğer kabine üyeleri dahil politik müttelikler ve yasama ülke içi aktörler olarak görülmektedir.³⁵⁸ Bu çerçevede elit uyumu başlığında, Schweller’in öngördüğü elit (merkezi hükümet) kategorisinin sınırları genişletilerek ülkede etkin olan siyasi aktörler (yasama, yürütme, dini liderler, askeri bürokratlar ve diğer nüfuz grupları) arasındaki rekabet ve dış politikadaki çıkar algılamaları incelenmiştir. Ayrıca monarşi ile yönetilen bu devletlerde saltanat üyeleri de siyasal elitin bir unsuru olarak değerlendirilmiştir. Schweller, elit fikir birliğini bağımlı değişken olarak sunarak devlet tutarlılığının üç diğer birleşenin (elit uyumu, rejim istikrarı, toplumsal bütünlük) sonucunda oluştuğunu ileri sürmüştür.³⁵⁹ Bu nedenle elit fikir birliği bu bölümde değerlendirilememiş, örnek ülkelerin dış politika çıktıları bağlamında ele alınmıştır.

³⁵⁸ Ripsman, s.171.

³⁵⁹ Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, s.65.

4.2. BAE'nin Devlet Tutarlılığının Değerlendirilmesi

Birleşik Arap Emirlikleri, Basra Körfezi'nin güneyinden Umman Körfezine kadar uzanan Arap Yarımadasının sahillerini kapsayan 83,600 metrekarelik alana sahip bir ülkedir. BAE'nin güneyde Suudi Arabistan ile 457 km, güney ve doğuda Umman ile 609 km sınırı bulunmaktadır.³⁶⁰ Hürmüz Boğazında yer alan ülke, Basra Körfezi'nin dünyaya çıkışında önemli noktadır. Ülke nüfusu 9,282,410 kişiye, nüfusun çoğunluğu (%85) şehirlerde (Abu Dabi, Dubai ve Şarika) yaşamaktadır.³⁶¹ BAE 97,8 milyar varil petrol kaynağı ile dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %6'sına, ayrıca, 6 trilyon metreküp doğal gaz rezervi ile dünya doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %3,5'ne sahiptir.³⁶² Ancak üçte ikisi çölden oluşan ülkenin sadece %0,77'si ekilebilir arazidir.³⁶³

Tablo 4.1
BAE'nin Federasyon Yapısı*

Emirlikler	Yönetici Aile	Yüzölçümü Oranları	Nüfus Oranları	GSYİH'de Payı (2006)
Abu Dabi	Nahyan	%84	%33	%59
Dubai	Maktum	%5	%37	%28,9
Şarika	Qasimi	%3	%15	%7,4
Rasü'l Hayme	Qasimi	%3	%6	%1,9
Acman	Nuaimi	%3	%3	%1,2
Füceyre	Şarqi	%1	%3	%0,4
Ummül Kayveyn	Muallah	%1	%3	%0,4

Kaynak: UAE Government Portal, "About the UAE", <https://u.ae/en/about-the-uae/the-seven-emirates> (e.t.10.08.2021).; "Abu Dhabi and Dubai lead in contributions to GDP", *Gulf News*, 09 Kasım 2006, <https://gulfnews.com/business/abu-dhabi-and-dubai-lead-in-contributions-to-gdp-1.265013> (e.t.10.02.2022).

*Yüzölçümü ve nüfus oranları tahmini olarak belirtilmiştir.

³⁶⁰ CIA The World Factbook, "United Arab Emirates" <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/united-arab-emirates/> (e.t.10.08.2021).

³⁶¹ UAE Government Portal, "Fact Sheet", <https://u.ae/en/about-the-uae/fact-sheet> (e.t.10.08.2021).

³⁶² BP Statistical Review of World Energy, London: British Petroleum, June 2018, s.12.

³⁶³ Abdul-Monem al-Mashat, "Politics of Constructive Engagement: The Foreign Policy of the United Arab Emirates", Bahgat Korany ve Ali E. Hillal Dessouki (ed), *The Foreign Policy of Arab States* içinde, Boulder: Westview Press, 1984, s.458.

BAE yedi emirlikten oluşan federatif yapıya sahiptir. Federasyonun yüzölçümünün büyük bölümü (%84) Abu Dabi'ye aittir; ülkenin Dubai %5, Şarika %3, Acman %3, Rasü'l Hayme %3, Füceyre %1 ve Ummül Kayveyn %1,'nü oluşturmaktadır. Abu Dabi petrol rezervlerinin %94'ne, Dubai % 4.1, Şarika %1.5, diğer emirlikler ise %0.4'üne sahiptir. Federasyona bağlı emirliklerde monarşi yönetimi devam etmekte, Abu Dabi'de el-Nahyan, Dubai'de el-Maktum, Şarika el-Qasimi, Rasü'l Hayme'de el-Qasimi, Füceyre'de el-Şarqi, Acman'da el-Nuaimi, Ummül Kayveyn'de el-Muallah ailesi yönetimi sürdürmektedir.³⁶⁴

BAE'de federal yönetim, Federasyon Yüksek Konseyi, Başkan ve onun yardımcısı, Federal Hükümet, Federal Ulusal Konsey (Meclis), Federal Yargıdan oluşmaktadır. En yüksek yürütme organı olan Federasyon Yüksek Konseyi, yasama ve yürütme görevlerini ifa etmekte, genel politika çizgilerini belirlemek için yılda dört kez toplanmaktadır. Konsey, bütün emirlikler yöneticilerinden oluşsa da karar vermede sadece Abu Dabi ve Dubai'nin veto hakları bulunmaktadır. Ancak kararlarda 5 olumlu oy aranmaktadır.³⁶⁵ Konsey, Başkan ve Başkan Vekilini ve Bakanları atamakta, Başbakan ve Yüksek Yargı Mahkemesi üyelerinin atamasını onaylamaktadır. Federasyonun kuruluşundan itibaren başkanlık görevine Abu Dabi (el-Nahyan) emirleri, başbakanlık ve başkan vekilliğine ise Dubai (el-Maktum) emirleri veya veliaht prens atanmıştır. 5 yıllığına atanan ve başkomutan unvanına sahip başkan iç ve dış politikayı belirleme konusunda çok geniş bir yetkiye sahiptir. Başbakan liderliğindeki federal hükümet ise başkanın kararlarını uygulamakla yetkilidir. Nitekim 32 kişilik kabine de emirlikler arasında güç dağılımı etkilidir.³⁶⁶ Genellikle İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Enformasyon Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Abu Dabi emirliğinden atanırken Savunma Bakanı, Finans Bakanı, Ekonomi Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Yardımcısı ise Dubai Emirliğinden atanmaktadır. Diğer bakanlıklar ise diğer küçük emirliklerden atanmaktadır.

³⁶⁴ UAE Government Portal, "About the UAE", <https://u.ae/en/about-the-uae/the-seven-emirates> (e.t.10.08.2019).

³⁶⁵ UAE Government Portal, "The Federal Supreme Council", <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-federal-supreme-council> (e.t.10.08.2019).

³⁶⁶ UAE Government Portal, "The UAE Cabinet", <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-uae-cabinet> (e.t.21.01.2021).

Diğer bir organ, danışma meclisi niteliğinde olan Federal Ulusal Konsey'dir. Konsey'de Abu Dabi'den 8, Dubai'den 8, Şarika'dan 6, Ras'ül Hayme'den 6, Acman'dan 4, Ummül Kayveyn'den 4, Füceyre'den 4 temsilci yer almaktadır. Ancak bu organ bağlayıcı karar alamamakta, sadece yasaları inceleme ve tavsiyede bulunabilmektedir.³⁶⁷ Ayrıca Federal Ulusal Konsey, bakanları sorgulama yetkisine sahiptir. Ülkede siyasi parti kurulması yasaklanmış durumda ve Ulusal Konsey üyeliği adaylığı aile ve kabile bağları ile belirlenmektedir. Ancak BAE vatandaşları emirlikler düzeyinde düzenlenen halka açık meclislerde emirle yönelik taleplerde bulunabilmektedirler.³⁶⁸

Federal Yargı sistemi ise federal mahkemeler ve en yüksek yargı organı olan Yüksek Yargı Mahkemesinden oluşmaktadır. Yüksek Yargı mahkemesi emirlikler arasında veya emirlikler ile federasyon arasındaki sorunlara bakmakta ve görev ihmali nedeniyle merkezi yöneticileri sorgulayabilmektedir. Bunun yanında emirliklerin kendi yerel mahkeme sistemleri de bulunmakta, Federal Yargıda yer alıp almamayı seçebilmektedir. Bu bağlamda kuzey emirlikleri Federal Yargıya bağlıyken Ummül Kayveyn, Rasü'l Hayme ve Dubai'nin kendi bağımsız yargı sistemleri bulunmaktadır. Diğer yandan BAE anayasasına göre ülke İslam devleti olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda ülkede BAE sivil hukuku ve şeri hukuk birlikte uygulanmaktadır. Şeri mahkemeler aile hukuku ve ceza hukuku konularını ele alırken Fransız ve Mısır hukuk sistemine dayalı sivil mahkemeler ise diğer özel hukuk ve kamu hukuku konularına bakmaktadır. Ayrıca BAE hukuk sisteminde belirlenmeyen konularda bütün mahkemeler şeri hukuka dayalı kararlar verebilmektedir.³⁶⁹

4.2.1. Rejim İstikrarı

Rejim, öncelikle, mevcut hükümetin siyasi görevinden alınma olasılığının ne olduğu ile ilgilidir. Bu çerçevede hükümetin ordu, rakip siyasal parti, toplumdaki diğer politik grup tarafından ciddi meydan okuma ile karşılaşp karşılaşmadığı veya bu grupların yakın bir zamanda böyle bir eylemi gerçekleştirmiş olması da dikkate

³⁶⁷ UAE Government Portal, "The Federal National Council", <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-federal-national-council> (e.t.21.01.2021).

³⁶⁸ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.296.

³⁶⁹ UAE Government Portal, "The Federal Judiciary", <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-federal-judiciary> (e.t.10.08.2019).

alınmaktadır.³⁷⁰ Bu bağlamda BAE'nin rejim istikrarını incelerken tarihsel olarak merkezi rejimin oluşma süreci, ülke içinde oluşan siyasi grupları dikkate almak gerekmektedir. Günümüz BAE topraklarında tek bir merkezi rejim kurulmamış, tarihsel süreç boyunca farklı güç merkezleri ortaya çıkmıştır. 19. Yüzyılın başında sadece günümüzdeki yedi emirlik değil, birçok bağımsız kabile (Ban, Yas, Qawasim, Manasir, Dhawahir, Bani Qitab, Na'im/ Nuaimi, Duru, Muallah, Şarqiyyin ve s.) BAE topraklarında varlık göstermekteydi.³⁷¹ Ancak Birleşik Krallık'ın müdahaleleri ve yaptığı anlaşmalarla bazı şeyhler güçlenerek daha otonom hale gelmişlerdir. Bu bağlamda 19. yüzyılın başında Şarika merkezli Qawasim kabilesinin deniz gücünü kıran Birleşik Krallık, dönemin kara gücü olan Abu Dabi merkezli Bani Yas kabilesinin bölgede güçlenmesini sağlamıştır.³⁷² Özellikle Zayid bin Halife (1855-1909) döneminde Bani Yas kabilesine bağlı el-bu-Falah/ Nahyan ailesi Abu Dabi'de gücünü konsolide etmiş, Manasir, Na'im ve Dawahir kabileleri üzerinde otorite kurmuştur. Bani Yas kabilesine bağlı Dubai merkezli diğer bir aile, Al-bu-Falasah/Maktum, ise ticaret alanında yeni güç haline gelmiştir.³⁷³ Bunun yanında Birleşik Krallık ile koruma anlaşması imzalayan Acman (Nuaimi) ve Umm'ül Kayveyn (Muallah) şeyhlikleri de varlığını sürdürmüştür.

Nitekim giderek zayıflayan Qawasim kabilesi içerisinde de bölünmeler yaşanmıştır. Qasimi ailesinin bir kolunun yönettiği Ras'ul Hayme, 19.yüzyılın sonunda otonom hale gelmiş (1869), 1921 yılında Birleşik Krallık tarafından bağımsız şeyhlik olarak tanınmıştır. Qawasim kabilesinin 1850'li yıllarda işgal ettiği Şimaliyah bölgesinde (Dibba, Khawr, Fakkan, Füceyre, Kalba ve Khawr Kalba) ise Şarqiyyin (Şarqi'nin çoğulu) kabilesinin yönettiği Füceyre, 20.yüzyılın başında Şarika'dan bağımsızlığını ilan etmiş, ancak Birleşik Krallık 1952 yılına kadar şeyhlik ile koruma anlaşması imzalamamıştır. Birleşik Krallık, 1936 yılında Şarqiyyin'in hak iddia ettiği Kalba'yı yeni uçuş rotası için kullanılması karşılığında yeni bağımsız şeyhlik olarak tanımış, ancak bölge 1951 yılında Şarika ile yeniden birleşmiştir.³⁷⁴ Birleşik Krallık, ayrıca, emirlikler arasında entegrasyonu sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmuş, 1951 yılında ağırlıklı olarak İngiliz personelden oluşan Mütareke Umman Askeri Birliği (daha sonra Scouts)

³⁷⁰ Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, s.173.

³⁷¹ Tancred Bradshaw, *The End of Empire in the Gulf*, New York: I.B.Tauris, 2020, ss.23-24.

³⁷² Young, s.25.

³⁷³ Zahlan, ss.10-13.

³⁷⁴ Zahlan, ss.15-20.

kurulmuştur. Birlik, iç güvenliği, özellikle petrol firmalarının güvenliğini sağlamıştır. Nitekim 1952 yılında Dubai'deki İngiliz temsilcisi başkanlığında Mütareke Devletleri Konseyi kurulmuştur.

Tablo 4.2
Nahyan Hanedanlığı

Emir	Yıl	Selefi ile Akrabalık İlişkisi	Yönetiminin Sona Erme Nedeni
Nahyan bin Falah	18.yüzyılın başı	-	-
İsa bin Diab	18.yüzyılın ortası	Oğlu	-
Diab bin İsa	1761-1793	Oğlu	Öldürüldü
Shakhbut bin Diab	1793-1816	Oğlu	Devrildi
Muhammed bin Shakhbut	1816-1818	Oğlu	Devrildi
Tahnun bin Shakhbut	1818-1833	Kardeşi	Öldürüldü
Khalifah bin Shakhbut	1833-1845	Kardeşi	Öldürüldü
Sa'id bin Tahnun	1845-1855	Yeğeni	Devrildi
Zayid bin Khalifah	1855-1909	Kuzeni	Doğal Ölüm
Tahnun bin Zayid	1909-1912	Oğlu	Doğal Ölüm
Hamdan bin Zayid	1912-1922	Kardeşi	Öldürüldü
Sultan bin Zayid	1922-1926	Kardeşi	Öldürüldü
Saqr bin Zayid	1926-1928	Kardeşi	Öldürüldü
Shakhbut bin Sultan	1928-1966	Yeğeni	Devrildi
Zayid bin Sultan	1966-2004	Kardeşi	Doğal Ölüm
Halife bin Zayid	2004-	Oğlu	-

Kaynak: Andrea B. Rugh, **The Political Culture of Leadership the United Arab Emirates**, New York: Palgrave Macmillan, 2007, s.118.

Bu dönemde petrol firmalarının bölge ile ilgilenmesi sonucu şeyhler arasında sınır sorunları, diğer kabilelerin şeyhlere bağımlılık sorunları gündeme gelmiştir. Özellikle Buraimi Vahasında Abu Dabi, Şarika ve Muskat'ın bölgeyi kontrol altına alma girişimleri devam etmiştir. Suudileri saldırıları nedeniyle Dafrah'da Manasir kabilesi ve Buraimi'deki Na'im, Awamir ve Duru kabileleri Suudlara vergi vermek zorunda

kalmıştır.³⁷⁵ Suudi Arabistan'ın Buraimi üzerindeki iddialarını artırması sonucunda ise 1955 yılında Birleşik Krallık askeri müdahalede bulunmuş, yapılan düzenleme ile Buraimi şehri ve Hamasah'ı Umman'ın toprağı olarak tanımış, el-Ain bölgesi ise Abu Dabi'de kalmıştır.³⁷⁶ 1945-1948 yıllarında Abu Dabi ile Dubai arasında yaşanan sınır sorunu ise (Khawr Ghanadah) çatışmalarda Abu Dabi'nin üstünlük sağlamasıyla çözülmüştür.³⁷⁷

Diğer yandan 1958 yılında Abu Dabi kıta sahanlığında petrolün bulunması ile emirlik hızlı zenginleşme dönemine girmiştir.³⁷⁸ Bu dönemde Dubai ise Şeyh Raşid liderliğinde serbest ticaret bölgeleri kurarak dış ticaret merkezi haline gelmiştir. 1957 yılında kurulan Dubai Belediye Meclisi, Dubai'nin yönetiminin daha geniş tabanda yürütülmesine ve ticari faaliyetlerin çeşitlendirilmesini sağlamıştır. Nitekim Birleşik Krallık'nın bölgeden çekilmesinin ardında kurulan Birleşik Arap Emirlikleri'nde bu iki güçlü emirlik etkin olmuştur. Başkanlık görevi Abu Dabi'deki Nahyan ailesine, başkan yardımcılığı ve başbakanlık görevi ise Dubai'deki Maktum ailesine verilmiştir. Ancak bağımsızlığın ardından merkezi yönetimin olmaması, emirlikler arasındaki tarihsel rekabet ve sınır sorunları rejim istikrarını olumsuz etkilemiştir. 1976 yılında, Abu Dabi'nin daha merkezi yönetimi öngören anayasa oluşturma girişimleri Dubai tarafından kabul görülmemiş, iki emirlik arasında krize neden olmuştur.³⁷⁹ Özerkliğini korumak isteyen Şeyh Raşid, Başbakanlık görevini kabul etmeyerek oğlu Muhammed'e bırakmıştır.

Diğer yandan BAE rejim istikrarını etkileyen diğer bir unsur İslami radikalleşme olmuştur. İran'daki İslami devrimin ardından BAE de diğer KİK ülkeleri gibi Selefi ideolojisi ekseninde İslami muhafazakârlaşma politikası uygulamaya başlanmıştır.³⁸⁰ Bu bağlamda 1974 yılında ülkede kurulan Reform ve Sosyal Derneğinin (el-İslah) ülke içindeki faaliyetleri desteklenmiştir. Dubai Emiri Raşid el-Maktum, el-İslah'ın finansmanını sağlarken Şeyh Muhammed bin Halife el-Maktum örgütün yönetim kurulu

³⁷⁵ Bradshaw, s.24.

³⁷⁶ Zahlan, s.182.

³⁷⁷ Zahlan, ss.141-150.

³⁷⁸ William A. Rugh, "The Foreign Policy of the United Arab Emirates", **Middle East Journal**, Vol. 50, No. 1 (Winter, 1996), ss. 57-70.

³⁷⁹ Rugh, *The Political Culture of Leadership the United Arab Emirates*, s.114.

³⁸⁰ Bakınız, Cooper, s.310.

başkanı, Rasü'l Hayme Emiri Saqr bin Muhammed el-Qasimi ise kurucu üyelerinden olmuştur. Nitekim Said Abdullah Salman dahil örgüt yöneticileri birçok bakanlıkta görev yapmıştır.³⁸¹ Ancak 1990'larda el-İslah'ın yönetime yönelik eleştirileri artırmış, demokratik reform yapılmasını talep etmiştir. Birol Başkan'a göre İhvan'ın yönetici ailelerin/ şeyhlerin meşruiyetini sorgulaması tehdit olarak algılanmasında önemli rol oynamıştır.³⁸² Nitekim 11 Eylül saldırılarında iki UAE uyruklu kişinin de yer alması nedeniyle, BAE, örgüte yönelik önemli tedbirler almıştır.³⁸³ 2002 yılında Dubai'de daha önceki saldırılarda yer almış el-Kaideli teröristler göz altına alınmış, ülkede önemli ticari noktalara saldırıyı hedefleyen Suudi teröristin yakalandığı açıklanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda 2002 yılında Eğitim Bakanlığı, radikalizme karşı mücadele için eğitim müfredatını değiştirmiştir. Ayrıca eğitim alanında Siyasal İslamcılarının gücünü azaltmak için BAE vatandaşlarının oranı artırılmaya çalışılmıştır. 2003 yılında Eğitim Bakanlığında görev alan 170 el-İslah üyesi başka görevlere kaydırılmıştır. 2006 yılında da çok sayıda öğretmen ve akademisyen yasadışı gruplara mensup olma veya radikal İslami fikirlere sahip olma nedeniyle işten atılmıştır.³⁸⁴ Ayrıca dini törenler ve aktiviteler hükümet tarafından izlenmeye başlanmıştır.³⁸⁵ Ancak hükümetin aldığı önlemler ve Irak savaşında ABD'ye desteği, ülkeyi doğrudan el-Kaide'nin hedefi haline getirmiş, çok sayıda tehdit mesajları ortaya çıkmıştır.³⁸⁶

BAE'de rejim istikrarını etkileyen diğer bir unsur ise halefiyet sorunu olmuştur. 1993 yılında Genel Kurmay Başkanlığı görevine atanan Şeyh Muhammed bin Zayed, abisi veliaht prens Halife bin Zayed karşısında güçlenmeye çalışmıştır. Nitekim 2003 yılında Şeyh Zayed, teamüllere aykırı olarak Şeyh Muhammed'i veliaht prens yardımcısı olarak belirlemiştir. 2004 yılında Zayed'in ölümünün ardından Halife bin Zayed Emir olarak seçilirken Muhammed bin Zayed veliaht prens seçilmiştir. Bu dönemde, özellikle 2004-2008 döneminde petrol fiyatlarının artışıyla beraber BAE'nin gelirleri iki kat artması, merkezi hükümetin güçlenmesine önemli katkı sağlamıştır. BAE, ayrıca,

³⁸¹ Hedges ve Cafiero, s.137.

³⁸² Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme.

³⁸³ Davidson, *After the Sheikhs: The Coming Coolapse of the Gulf Monarchies*, s. 32.

³⁸⁴ Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.15.

³⁸⁵ Ebtesam Al Ketbi, "Contemporary Shifts in UAE Foreign Policy: From the Liberation of Kuwait to the Abraham Accords", *Israel Journal of Foreign Affairs*, November 2020, DOI: 10.1080/23739770.2020.1845067, s.3.

³⁸⁶ Christopher M. Davidson, "Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 3, Gulf Security: Legacies of the Past, Prospects for the Future (December 2009), s.446.

ekonominin petrol ihracatına bağımlılığını azaltmak için girişimlerde bulunmuştur.³⁸⁷ Nitekim BAE'nin lüks yapılara (Burç Halife, Palmiye ve Dubai Mall) yatırımlar yapılarak turistik merkez haline gelmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda sadece 2006 yılında ülkeye 37 milyar dolar değerinde yabancı yatırım yapılmıştır.³⁸⁸ Bunun yanında ülkede New York Üniversitesi, Avrupa İşletme Enstitüsü (Institut Européen d'Administration des Affaires) ve Sorbonne Üniversitesi gibi uluslararası eğitim kuruluşlarının şubeleri açılmıştır. Ayrıca kültürel alanda yatırımlar yapılmış, Abu Dabi'de dünyaca ünlü Guggenheim ve Louvre müzelerinin şubeleri açılmıştır.³⁸⁹ Böylelikle 2009 yılında BAE GSYİH'nın petrol ve doğalgaz gelirlerine bağılılığı %26'ya kadar inmiştir.³⁹⁰

Diğer yandan ilk kez 2006 yılında seçimler yapılmış, Federal Ulusal Konsey'in 20 üyesi halk tarafından dolaylı olarak seçilmiştir. Ancak bu seçimlerde seçmen sayısı çok kısıtlı, 6600 kişi olarak belirlenmiştir. Ayrıca 2008'de Konsey üyelerinin görev süresi, 2 yıldan 4 yıla çıkarılmıştır. Bu dönemde kadınların hukuksal statüsünde de ilerleme yaşanmış, Aralık 2006 Federal Ulusal Konsey seçimlerinde kadınlar da seçme ve seçme hakkını kullanmışlardır. Konsey'de Abu Dabi ve Dubai emirliklerinden ikişer, diğer beş emirlikten birer üye olmak üzere kadınlara 9 koltuk ayrılmıştır.³⁹¹

Ancak bu girişimler halk tarafından yeterli bulunmamış, gençler 2010 yılında internet sitesi (www.uaehewar.net) üzerinden Federal Ulusal Konseyi seçimlerini doğrudan yapılmasını ve siyasi reform talep etmişlerdir. Mart 2011'de ise aralarında el-İslah üyelerinin de bulunduğu 130 kişinin imzaladığı siyasi bildiride BAE'nin anayasal monarşiye geçiş talebi dile getirilmiştir. Bu talepler karşısında Abu Dabi yönetiminin adımları sert olmuş, Nisan 2011'de "BAE Beşlisi" olarak bilinen bildiriye imzalayan kişilerden beşini tutuklanmıştır. Tutuklananlar içerisinde olan sitenin kurucu Ahmed Mansur el-Şehhi'nin kınanması için aşiretlere baskı yapılmıştır. Tutuklular BAE liderlerine hakaret suçundan hüküm giyse de Emir tarafından affedilmişlerdir.³⁹² Ancak

³⁸⁷ Robert Mason, "Breaking the mold of small state classification? The broadening influence of United Arab Emirates foreign policy through effective military and bandwagoning strategies", *Canadian Foreign Policy Journal*, Vol. 24, No. 1, (March 2018), DOI: 10.1080/11926422.2018.1427123, s.107.

³⁸⁸ Al Mashat, *Politics of Constructive Engagement: The Foreign Policy of the United Arab Emirates*, s.461.

³⁸⁹ Mason, s.108.

³⁹⁰ Bakınız Young, s.37.

³⁹¹ Al Mashat, *Politics of Constructive Engagement: The Foreign Policy of the United Arab Emirates*, s.462.

³⁹² Davidson, *After the Sheikhs: The Coming Coolapse of the Gulf Monarchies*, s.224.

el-İslah'ın yedi üyesi (BAE Yedilisi) operasyonları eleştiren bildirisi nedeniyle tutuklanmıştır. 2012 yılında ise el-İslah yöneticisi Sultan Bin Kayed al-Qasimi dahil, aktivist, hukukçu 94 kişi tutuklanmıştır.³⁹³ Temmuz 2013'te tutuklanan 94 BAE vatandaşının 69'u, hükümeti devirmeye çalışmak suçu ile hüküm giymiştir. Bu süreçte haber ajanslarının davayı izlemesine izin verilmemiş, kapalı yargılama yapılmıştır. Nitekim 2014 yılında DAES ve Nusra Cephesi ile beraber İhvan terör örgütü listesine dahil edilmiş, 30 kişi terör örgütüne üye olmaktan hüküm giymiştir.³⁹⁴ Ayrıca 2012 yılında hükümet Körfez Araştırmaları Merkezi (Gulf Research Center), Harvard Üniversitesi'nin Dubai Girişimi, Ulusal Demokrasi Enstitüsü (National Democratic Institute) ve Alman kuruluşu Konrad Adenauer Vakfı'nın ülkedeki ofisini kapatmasını istenmiştir.³⁹⁵ Nitekim ülkede muhaliflere yönelik baskılar devam etmiş, 2015-2017 döneminde gerçekleşen terör karşıtı operasyonlarda siyasi muhalifler de tutuklanmış, baskı altına alınmıştır. 2018 yılında ise ülkede araştırma yapan akademisyen Matthew Hedges casusluk suçlamasıyla tutuklanmıştır.³⁹⁶ Ancak Almezaini'ye göre Müslüman Kardeşler'in rejimi değiştirmek için açık niyetinin bulunmasına rağmen, rejim için varoluşsal tehdit oluşturmamaktadır.³⁹⁷ Birol Başkan da Müslüman Kardeşlerin toplumsal tabanının olmasına rağmen, rejim için doğrudan tehdit oluşturmadığını ifade etmiştir.³⁹⁸

Diğer yandan BAE, ülke için muhalefeti dindirmek için kuzey emirliklerinde altyapısına 1,6 milyar dolarlık yatırım, memurların maaşlarına %100 yakın zam yapmıştır.³⁹⁹ Ayrıca BAE yönetimi ülkede İslami radikalleşmeyi engellemeye yönelik dinler arası diyalog söylemleri geliştirmiştir. Aralık 2012'de Hidayet Merkezi, Temmuz 2015'te Sevap Merkezi kurulmuştur. 2013, 2016, 2017 yılında yeni kabine değişikliklerinde genç ve kadına bakanlara yer verilmiş, Hoşgörü, Mutluluk, Gıda Güvenliği gibi bakanlıklar oluşturulmuştur. Bunun yanında BAE yönetimi yaşam tarzına yönelik kısıtlamaları kaldırmış, 2020 yılında yapılan düzenlemelerle alkol tüketilmesi,

³⁹³ Davidson, *After the Sheikhs: The Coming Coolapse of the Gulf Monarchies*, s.225.

³⁹⁴ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.5.

³⁹⁵ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.6

³⁹⁶ Salisbury, s.12.

³⁹⁷ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

³⁹⁸ Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme.

³⁹⁹ Anthony Cordesman, Robert M. Shelala ve Omar Mohamed, **The Gulf Military Balance III**, Center for Strategic and International Studies (CSIS), January 2014, s.176.

evli olmayan çiftlerin birlikte yaşaması suç olmaktan çıkarılmıştır.⁴⁰⁰ Ancak ülkede siyasal alanda reformlar kısıtlı kalmıştır. Nitekim BAE yöneticilerinin liberal demokrasiyi desteklemedikleri açıklamalarına da yansımıştır. Şeyh Muhammed bin Maktum, demokrasinin BAE için uygun olmadığını, ülke vatandaşlarının politik sistemden kaynaklanan refah ve istikrardan memnun olduklarını dile getirmiştir.⁴⁰¹ Dönemin Dışişlerinden Sorumlu Bakanı Anwar Gargash, 2012 yılında BAE'nin nihai hedefinin liberal çok partili sistem olmadığı, istikrarlı yapı içerisinde iyi yönetimi hedeflediklerini dile getirmiştir.⁴⁰² Almezaini'ye göre de bölgede örnek başarılı demokratik sistem olmadığı için halkın demokratik dönüşüm talebi bulunmamakta, istikrarı ve refahı tercih etmektedir.⁴⁰³ Bunun yanında Abdulla'ya göre Muhammed bin Zayed'in halk nezdinde de popülaritesi oldukça yüksektir.⁴⁰⁴ David Roberts da Muhammed bin Zayed'in ülkede halk tarafında sevildiğini ve desteklediğini dile getirmiştir.⁴⁰⁵ Buna karşın Tarek Cherkauoi'ye göre ülkede uygulanan kimlik politikası nedeniyle Mumammed bin Zayed'e yönelik büyüyen bir hoşnutsuzluk var, ancak politik kısıtlamalar nedeniyle muhalifler seslerini çıkaramamaktadır.⁴⁰⁶

4.2.2. Toplumsal Birlik

İslam ve Arapçılık BAE toplumunun temel karakterini oluşturmaktadır.⁴⁰⁷ Ancak federatif yapıya sahip BAE'nin ulus-altı kimliklerin ve kabile bağlarının ön planda olması toplumsal birliği olumsuz etkilemiştir. Birleşik Krallık ile yapılan anlaşmalar doğrultusunda yedi emirliğin otonom birimler olarak ortaya çıkması toplumlar arasında farklılaşmalara da neden olmuştur. Ancak bazı kabilelerin (örneğin Naim, Manasir) dağınık şekilde emirliklere yerleşmesi ve emirlikler arasındaki evlilikler toplumların tamamen ayrışmasını engellemiştir.⁴⁰⁸ Buna rağmen petrol üretiminin başlaması ile

⁴⁰⁰ Isabel Debre, "UAE announces relaxing of Islamic laws for personal freedoms", *AP News*, November 7, 2020, <https://apnews.com/article/dubai-united-arab-emirates-honor-killings-travel-islam-bce74c423897dc77c7beb72e4f51a23a> (e.t.20.03.2021).

⁴⁰¹ Samuel Ramani, "Russia and the UAE: an Ideational Partnership", *Middle East Policy*, Vol.21, No:1, Spring 2020, s.126.

⁴⁰² Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.12.

⁴⁰³ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

⁴⁰⁴ Abdulla, 27.04.2021 tarihli görüşme.

⁴⁰⁵ Roberts, 16.02.2021 tarihli görüşme.

⁴⁰⁶ Cherkauoi, 13.12.2021 tarihli görüşme.

⁴⁰⁷ Almezaini, *The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests*, s.23.

⁴⁰⁸ Rugh, *The Political Culture of Leadership the United Arab Emirates*, s.116.

gelirin kuzey ve güney emirlikleri arasında eşitsiz dağılımı toplumsal birliği zayıflatan unsur olmuştur. Bağımsızlık sonrasında Abu Dabi tek başına bütçenin %80'ni karşılayarak toplumsal desteği sağlamaya çalışsa da merkezi ekonomik planlamanın olmaması gelirlerin dağılımını olumsuz etkilemiştir. Özellikle kuzey emirliklerinin ekonomik gelişmişlikten yeterince faydalanmaması burada kabile bağlarının ve yerel kimliklerin devam etmesine neden olmuştur.⁴⁰⁹

Nitekim BAE'de de yabancı nüfus oranının yüksek olması, toplumsal bütünlüğü etkileyen diğer bir unsur olmuştur. 1990'lı yıllarda göçmen sayısı ülke nüfusunun %80'nini oluşturmuştur. Göçmen nüfusunun çoğunluğu işçi statüsünde olsa da ülke istikrarı için olumsuz görülmüştür. Özellikle, orduda yabancı personelin (Ummanlı) ağırlıklı olması tehdit olarak görülmüştür.⁴¹⁰ Nitekim yerli nüfus oranının çok düşük olması hem BAE toplumu hem de rejim açısından endişe kaynağıdır. Almezaini'ye göre bazı göçmen grupların sayısının çok olması nedeniyle bu grupların protesto ve grevler yoluyla etkinlik kurması olanağına sahiptir.⁴¹¹ Örneğin yabancı nüfusun haklarının kısıtlı olması Asyalı işçilerle vatandaşlar arasında gerilime neden olmuş, 1994'te Dubai'de göçmen nüfus ayaklanmaları yaşanmıştır.⁴¹² Nitekim Arap Baharı sürecinde yabancı çalışanların menşei ülkedeki kimlikleri ön planda tutması ve ülkelerindeki demokratik süreçleri desteklemesi BAE yöneticileri tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bu çerçevede BAE yönetimi, 2000 kişilik Suriyeli grubun Dubai'de Suriye Konsolosluğu önünde Esad rejimine yönelik düzenlenen protesto gösterisinin ardından bazı Suriyelilerin vizesini iptal ederek sınır dışı etmiştir. Yine BAE, Şubat 2013'te yaklaşık 12.000 yabancı işçiyi sınır dışı etmiştir.⁴¹³

Bunun yanında resmi veri açıklanmasa da yapılan çalışmalara göre BAE'de Şii nüfus Katar'a oranla yüksek (toplam nüfusun %20'si, vatandaşların %5-8'i) düzeydedir.⁴¹⁴ Özellikle 20. yüzyılın başında tüccar aileleri ülkeye davet eden Dubai'de

⁴⁰⁹ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.306.

⁴¹⁰ Al-Mashat, s.460.

⁴¹¹ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme

⁴¹² Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.307.

⁴¹³ Davidson, *After the Sheikhs: The Coming Coolapse of the Gulf Monarchies*, s.282.

⁴¹⁴ International Religious Freedom, "Report: United Arab Emirates 2019", <https://ae.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/254/UNITED-ARAB-EMIRATES-2019-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>, (e.t.20.03.2021), s.2.

önemli ölçüde Şii nüfus (yaklaşık 400.000) bulunmaktadır. Ancak Şii nüfus, toplumsal birliğe doğrudan bir tehdit oluşturmamaktadır. Yönetim Şii camilerin açılmasına izin vermekte, Dubai’de Şii mahkemeler ve okullar açılmaktadır.⁴¹⁵

Tablo 4.3

BAE’nin Nüfus Yapısı

MENŞE ÜLKE	TOPLAM NÜFUSA ORANI	DİN/ MEZHEP	TOPLAM NÜFUSA ORANI
BAE VATANDAŞI	%11,6	Sünni	%56
MISIR	%10,2	Şii	%20
HİNDİSTAN	%38,2	Hristiyan	%9
BANGLADEŞ	%9,5	Diğer (ağırlıklı olarak Hindu ve Budist)	%15
PAKİSTAN	%9,4		
DİĞER	%18,9		

Kaynak: CIA The World Factbook, “UAE”, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/united-arab-emirates/#people-and-society> (e.t.20.02.2021).

Diğer yandan 2000’li yıllarda merkezi rejimin istikrarına paralel olarak, toplum nezdinde de ulusal kimlik ön plana geçmeye başlamıştır. Özellikle sosyal programlara BAE vatandaşlarına doğrudan destekler sağlanarak toplumsal birlik sağlanmaya çalışılmıştır. 2 Aralık’ta ulusal gün kutlamaları yapılmaya başlanmış, Arap kahvesi, kına sanatı gibi Emirlik kültürünü besleyen öğeler oluşturulmaya çalışılmıştır. Nitekim Arap Baharı sonrasında BAE’de Emirlik vatandaşlığını ön plana geçiren ulusal kimlik inşa etme süreci hızlanmıştır.⁴¹⁶ Bu bağlamda Başbakan Şeyh Muhammed bin Maktum tarafından bürokraside yabancıların yerine emirlik vatandaşlarının geçmesini teşvik eden bir politika geliştirmiştir. Özellikle kadınların iş ve eğitim alanında varlığının artırılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede göçmenlerin girişi kısıtlandırılmıştır. Ülke 2003-2007 arasında 3.592.436 kişi net göç alırken, 2008-2012 döneminde 270.000, 2013-2017 döneminde ise sadece 200.000 net göç almıştır.⁴¹⁷

⁴¹⁵ Christopher Davidson, “Sunni-Shiite Hostility: The UAE Suggests Otherwise”, *Daily Star*, 4 Ağustos 2008, <https://www.dailystar.com.lb/Opinion/Commentary/2008/Aug-04/116643-sunni-shiite-hostility-the-uae-suggests-otherwise.ashx> (e.t.20.03.2021).

⁴¹⁶ Young, ss.32-33.

⁴¹⁷ World Bank Data Bank, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=NY.GDP.MKTP.CD#> (e.t.05.04.2022).

Ayrıca “2021 BAE Vizyonu”nda mutluluk ve toplumsal birlik, yani vatandaşların aidiyet duygusu ve ulusal kimliğinin gelişmesi önemli gösterge olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda toplumsal birliği ölçmek için Toplumsal Kalkınma Bakanlığı tarafından halk oylamaları gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 2019 yılında yapılan ölçüme göre BAE’de toplumsal birlik %96 olarak hesaplanmıştır.⁴¹⁸ Bu araştırmanın tarafsızlığı sorgulansa da hükümet için toplumsal birliğin önemini göstermektedir. Ayrıca vatandaşlık yasasında yapılan değişikliklerle üstün yetenekli veya yatırım yapan kişilere vatandaşlık hakkı tanınmış, bu durum Körfez’de vatandaşlığı yerel kabile kimliği ile kısıtlı tutan yaklaşımdan önemli bir değişim olarak görülmüştür.⁴¹⁹ Ancak Almezaini’ye göre BAE’de Batılı anlamda ulusal kimlik henüz oluşmamıştır. BAE yerli toplumunun kendine özgü kültürü bulursa da devletin bir ulusal mücadele olmadan oluşması, milli kimliğin oluşmasını engellemiştir.⁴²⁰ Buna karşın Roberts’e göre Yemen savaşı, BAE ulusal bilincin oluşmasına katkı sağlamıştır.⁴²¹ Operasyonalar sırasında 150’den fazla BAE askerinin ölmesi, BAE halkında milliyetçi tepkiye neden olmuştur.⁴²²

4.2.3. Elit Uyumu

BAE’de ordu ve bakanlıklardaki görevlerin emirlikler arasında dağıtılması, elit uyumunda bürokrasinin belli unsurları (yasama, yürütme, ordu) arasındaki ilişkiden ziyade emirlikler arasındaki işbirliği veya çatışmayı ön plana geçirmektedir. Nitekim emirliklerin anayasaya göre dış devletlerle doğrudan ilişkiler geliştirmek konusunda kısmi serbestiye (uluslararası idari anlaşmaların imzalanması ve bazı uluslararası örgütlere üyelik) sahip olması elitler arasında farklı tehdit algılamalarına ve gündemlere yol açmıştır.

Bağımsızlığın ilk yıllarında hem emirlikler arasında yaşanan sorunlar hem de emirliklerin özerk kalma isteği nedeniyle elit uyumu düşük olmuş, farklı çıkar

⁴¹⁸ UAE Vision 2021, “Social Cohesion Index”, <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021/list/card/social-cohesion-index> (e.t.28.02.2021).

⁴¹⁹ Mohammed Almezal, “UAE announces citizenship for investors, medical doctors, skilled professionals, scientists and talented people”, *The Gulf News*, January 30, 2021 <https://gulfnews.com/uae/government/uae-announces-citizenship-for-investors-medical-doctors-skilled-professionals-scientists-and-talented-people-1.1611990919313> (e.t.28.02.2021).

⁴²⁰ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

⁴²¹ Roberts, 17.02.2021 tarihli görüşme.

⁴²² Ibish, *The UAE’s Evolving National Security Strategy*, s.27.

algılamaları oluşmuştur.⁴²³ 1973 yılında Dubai ve Şarika arasında sınır sorunu nedeniyle karşılıklı çatışma yaşanmış, Şarika ile Füceyre arasında sınır sorunları (Dibba) da devam etmiştir. Nitekim Rasü'l Hayme'nin 1977 yılında Umman ile de sınır sorunu yaşaması, yeni bir krize neden olmuştur. Diğer emirlikler Rasü'l Hayme'nin saldırgan girişimini desteklemezken emirliğin federasyondan ayrılması gündeme gelmiştir. Yine 1987 yılında Şarika'da yaşanan darbe emirlikler arasında krize neden olmuştur. Dubai devrik emir Sultan bin Muhammed el-Qasimi'yi desteklerken Abu Dabi Abd al-Aziz Mohamed al-Qasimi'ye askeri destek göndermiştir. Bu dönemde merkezi yönetim en önemli sorunlardan birisi de emirliklerin özerk savunma güçlerini bulundurması olmuştur. Mayıs 1976'da Abu Dabi Savunma Kuvveti ile Şarika'da bulunan Mütareke Umman İzcileri (Trucial Oman Scouts) ve diğer emirliklerin güçleri birleştirilerek ulusal ordu kurulmuştur.⁴²⁴ Ancak emirlikler kendi kuvvetlerini kontrol etmeye ve milli muhafız güçlerini bulundurmaya devam etmişlerdir. Özellikle Dubai'de iki bağımsız tugay de facto olarak varlığına devam etmiş, Abu Dabi'den bağımsız bir şekilde silah alımları yapılmıştır.⁴²⁵

Bu dönemde Suudi Arabistan, Umman ve İran ile yaşanan sınır sorunları BAE'nin dış politika gündeminde olmuştur. İran, Kasım 1971'de Birleşik Krallık'ın bölgeden çekilmesinin ardından Hürmüz Boğazında önemli noktada bulunan Rasü'l Hayme'ye ait Büyük ve Küçük Tunb ve Şarika'ya ait Abu Musa ve adalarını işgal etmiştir. Şarika 30 Kasım 1971'de imzaladığı memorandumla İran'ın Abu Musa adasında varlığını kabul etmiş, karşılığında ise İran'dan 18 milyon dolar finansal yardım almıştır.⁴²⁶ Buna karşın Rasü'l Hayme, adaların (Büyük Tunb ve Küçük Tunb adaları) işgali tanımamış, İran ile uzlaşan Şarika'ya karşı tepki göstermiştir. Ayrıca Rasü'l Hayme Emiri Saqr bağımsız dış politika yürütme konusunda istekli olmuş, İran'a karşı Irak ve Suudi Arabistan ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Bu nedenlerle federasyon yönetimi dış politikada ödünler vermek zorunda kalmıştır. 1974 yılında Suudi Arabistan ile yapılan sınır anlaşmasında (Cidde Antlaşması) Şeyh Zayid, ülkenin tanınması karşılığında Katar ile BAE arasında bulunan

⁴²³ Almezaini, *The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests*, s.37.

⁴²⁴ Bradshaw, s.47.

⁴²⁵ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.341.

⁴²⁶ Davidson, *Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats*, s.441.

Khor el-Udeyd ve Khor Duwayham, Huwayat adalarını Suudi Arabistan'a bırakmış, sınırda bulunan Zarara/Şaybah petrolünü işletmeyeceği sözünü vermiştir.⁴²⁷

Nitekim İran-Irak savaşına yönelik de dış politikada da uyum sağlanamamıştır. Ticaret merkezi haline gelen ve önemli İranlı tüccar diasporası bulunan Dubai için İran önemli bir ortak görülmüştür. Bu bağlamda Dubai, Irak-İran Savaşı sırasında Abu Dabi'nin Irak'ı desteklemesine ve KİK nezdinde askeri birliğin kurulmasına karşı çıkmıştır. Petrol gelirleri olmayan Şarika ve Ummül Kayveyn de İran ile ticari ilişkilere önem vermişlerdir.⁴²⁸ Buna karşın Ras'ul Hayme Irak yanlısı bir tutum benimsemiştir.⁴²⁹

Ancak 1983'te tanker savaşlarının başlaması ile İran'ın doğrudan Abu Dabi ve Şarika'daki petrol tesislerine saldırısı elitler arasında uzlaşmayı artırmıştır. Nitekim Irak'ın Kuveyt'in işgali sırasında Saddam Hüseyin'in BAE'yi de işgal tehdidi, elitler arasında ortak tehdit algısını güçlendirmiştir. Bu nedenle ABD askeri güçlerinin ülkede konuşlanmasına büyük bir tepki gelmemiştir.⁴³⁰ Bu süreçte 1996 yılında Abu Dabi ve Dubai arasındaki anayasa konusunda uzlaşmaya karşılık Dubai Aralık 1997'de kuvvetlerini ulusal orduyla birleştirmeyi kabul etmiştir. Bu dönemde Genel Kurmay Başkanı Muhammed bin Zayed ile Genel Kurmay Başkan Yardımcısı Muhammed bin Maktum arasındaki yakın ilişki, ordunun geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.⁴³¹

2000'li yıllarda Abu Dabi'nin gelirlerinin artmasına paralel olarak emirlikler arasındaki siyasal güç farklılığı artmıştır. Dubai dışındaki önemli gelir kaynağı olmayan küçük emirlikler Abu Dabi'nin finansal desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Buna paralel olarak küçük emirliklerinin dış politikadaki müdahaleleri önemli ölçüde azalmıştır. Bu dönemde sadece Ras'ül Hayme Emirliği ABD'nin ülkedeki varlığına ve Saddam Hüseyin'in devrilmesine karşı çıkmıştır. Özellikle Veliaht Prensi Halid bin Saqr ABD'ye karşı sert tutum benimsemiştir. Ayrıca Halid bin Saqr demokratik dönüşümü desteklemiş, el-İslah'a yönelik operasyonlara karşı çıkmıştır. Ancak 2003 yılında Halid bin Saqr'ın görevden alınması ve daha ılımlı olan Saud bin Saqr'ın göreve gelmesi elit uyumunu

⁴²⁷ Davidson, *Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats*, s.440.

⁴²⁸ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.298.

⁴²⁹ Almezaini, *The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests*, s.42.

⁴³⁰ Hellyer Peter, "The Evolution of UAE Foreign Policy", Ibrahim Abed ve Hellyer Peter (ed.), **United Arab Emirates: A New Perspective** içinde, s.171.

⁴³¹ Young, s.108.

olumlu etkilemiştir. Nitekim 2010 yılında Saqr el-Kasimi vefat etmiş, Saud bin Saqr'ın Ras'ül Hayme emiri olmuştur.⁴³²

Diğer yandan dış politika kararlarında veto hakkı bulunan Abu Dabi ve Dubai emirlikleri arasında uzlaşma zorunluluğu elit uyumunu etkilemiştir. Bu durum özellikle BAE'nin İran politikasında göze çarpmıştır. Dubai'nin İran ile ticari ilişkileri ön planda tutması, BAE'nin dış politikada istikrarlı duruş benimsemesini engellemiştir.⁴³³ Ancak Dubai emirliği 2009 yılında yaşadığı finansal kriz sonucunda Abu Dabi'nin finansal desteğine (10 milyar ABD Doları) ihtiyaç duymuş ikili arasında asimetrik ilişki artmıştır.⁴³⁴ David Roberts Dubai'nin kriz sonucunda dış politikadaki etkisinin kalmadığını dile getirmiştir.⁴³⁵ Buna karşılık Almezaini, finansal kriz sonrasında Dubai'nin ikili ilişkide nüfuzunun kısmen azaldığını ancak eski döneme göre dramatik bir fark olmadığını ileri sürmüştür.⁴³⁶ Birol Başkan'a göre ise iki emirlik arasında "sinbiyotik" ilişki var, Dubai Abu Dabi'nin yatırımlarına ihtiyacı olduğu için dış ve güvenlik politikalarına doğrudan müdahale etmemektedir.⁴³⁷ Tarek Cherkauoi'ye göre krizin ardından Dubai'nin ülkede ve dış politikada nüfuzu büyük ölçüde sonra ermiştir. Mali yardım karşısında önemli firmalarının hisseleri Abu Dabi şeyhliğine geçmiştir.⁴³⁸

4.3. Katar'ın Devlet Tutarlılığının Değerlendirilmesi

Arabistan yarımadasının kuzeyinde küçük bir yarımada ülkesi olan Katar, 11.586 km karelik yüzölçümü ile dünyanın en küçük (164.sırada) ülkelerinden birisidir. Katar'ın karadan Suudi Arabistan ile 87 km kara sınırı, Bahreyn, BAE ve İran ile ise deniz sınırı bulunmaktadır.⁴³⁹ Ülke nüfusu toplam 2.479.995'dir, nüfusun çoğunluğu başkent Doha, el-Rayyan, el-Wakra, eş-Şamal ve el-Khor gibi şehirlerde yaşamaktadır.⁴⁴⁰ Katar 27,4 milyar metre küplük doğalgaz rezervi ile dünya gaz rezervlerinin %12,5'ne sahiptir.⁴⁴¹

⁴³² Peter Salisbury, *Risk Perception and Appetite in UAE Foreign and National Security Policy*, Research Paper of Chatham House, July 2020, s.11.

⁴³³ Davidson, *Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats*, s.444.

⁴³⁴ Mason, s.96.

⁴³⁵ Roberts, 17.02.2021 tarihli görüşme.

⁴³⁶ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

⁴³⁷ Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme.

⁴³⁸ Cherkauoi, 13.12.2021 tarihli görüşme.

⁴³⁹ CIA, The World Factbook: Qatar, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/qatar/>, (e.t.05.06.2021).

⁴⁴⁰ CIA, The World Factbook: Qatar, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/qatar/>, (e.t.05.06.2021).

⁴⁴¹ BP Statistical Review of World Energy, London: British Petroleum, June 2018, s.12.

Ancak öl iklimine sahip Katar, ekilebilir alan ve içilebilir su kaynakları bakımından kıttır.

Katar'ın devlet yapısı öncelikle 1970 yılında hazırlanan Anayasa ile belirlenmiştir. İslam Katar'ın resmi dini olarak belirlenmiş, İslam Hukuku (Şeri Hukuk) yasamanın kaynağı olarak gösterilmiştir. 2003 yılında yapılan düzenlemeyle Anayasa'nın kapsamı daha da genişletilmiştir. Anayasa'da güçler ayrılığı ilkesi benimsense de uygulamada yürütme ve yasama tek bir elde toplanmaktadır. Sani ailesinden seçilen Emir, ülkenin iç işleri ve dış politikasının temel belirleyicisidir. Yürütmede Emir'e Bakanlar Konseyi, Başbakan ve yedi yüksek konsey/ meclis (Aile Konseyi, Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi, Ekonomik İlişkiler ve Yatırım Konseyi, Savunma Konseyi, Öğretim Yüksek Konseyi, Sağlık Yüksek Konseyi ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yüksek Konseyi) yardımcı olmaktadır.⁴⁴² Emir kararnamelerle başbakan ve bakanları atamakta veya görevden almaktadır. Başbakan ise bakanları Emir'e önermekte, bakanlıklar arasındaki koordinasyonu sağlamakta ve Bakanlar Konseyinin kararlarını Emir adına imzalamaktadır.⁴⁴³ Nitekim Savunma Bakanlığı ve Başkomutanlığını görevlerini genellikle Emir yürütürken, Bakanlar Konseyi üyeleri ve kuvvet komutanları da çoğunlukla Sani ailesinden oluşmaktadır.

Anayasaya göre yasama görevini 45 üyeli Danışma Meclisi (Meclisi Şura) yerine getirmektedir. Meclisin 30 üyesi halk tarafından seçilirken 15 üyesi Emir tarafından atanmaktadır. Ancak Danışma Meclisi önerilen kanun ve kararnameleri sadece tartışmakta, bağlayıcı kararlar alamamaktadır.⁴⁴⁴ Siyasi partilerin kurulmasına izin verilmemekte, ancak Katar vatandaşlarının doğrudan Emir'e başvurma ve doğru bulmadığı politikalara itiraz hakkı bulunmaktadır. Ayrıca geleneksel olarak ev meclislerinde de siyasi konular tartışla bilmektedir. Kökeni 1950'li yıllara dayanan Merkezi Belediye Meclisi ise kentsel ve endüstriyel planlama, altyapı ve diğer kamu sistemleri ile ilgili yasa, kararname ve yönetmeliklerin uygulanmasını izlemekte,

⁴⁴² HUKOOMI (Qatar Official Website), "Government & Legislatives", <https://hukoomi.gov.qa/sites/portal-en/about-qatar/government-and-legislatives.page#structure-of-the-qatar-government> (e.t. 05.06.2021).

⁴⁴³ State of Qatar Government Communications Office, "The Government", <https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/the-government/> (e.t.05.11.2021).

⁴⁴⁴ State of Qatar Government Communications Office, "Shura Council", <https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/shura-council/> (e.t.05.11.2021).

Belediye ve Kent İşleri Bakanlığına tavsiye niteliğinde kararlar almaktadırlar. 29 üyeli Meclis için seçimler dört yılda bir yenilenmekte, toplantılar halka açık bir şekilde iki haftada bir yapılmaktadır.⁴⁴⁵ Katar devleti sekiz idari belediyeye ayrılmaktadır. Üçüncü erk olan yargıyı, bağımsız sivil ve şeri mahkemeleri temsil etse de Emir, Yüksek Yargı Konseyi'nin tavsiyelerine dayanarak, tüm hakimleri atamakta ve kararlar Emir adına verilmektedir. Sivil mahkemeler ticari ve sivil konulara, şeri mahkemeler ise aile ve ceza davalarına bakmaktadır.

Görüldüğü gibi yasama, yürütme ve (kısmen yargının) yetkilerini tek bir kişi, Emir tarafından yürütülmesi, ülke yönetiminde liderin rolünü ön plana geçirmektedir. Ancak bu durum monarşi ile yönetilen Katar'ın rejim istikrarını her zaman yüksek olmasını doğrudan sağlamamakta, rejimin meşruluğu ve ekonomik istikrar gibi unsurlar önemli olmaktadır. Nitekim oldukça homojen toplum yapısına sahip olsa da Katar'da Sani ailesi üyeleri arasında çatışma yaşanabilmekte, bu durum dış politika kararlarına da yansımaktadır.

4.3.1. Rejim İstikrarı

Katar'da rejim istikrarını etkileyen en önemli unsur, rejim meşruluğu olmuştur. Katar'a göç eden Bani Tamim kabilesinden Sani ailesi, Körfez'deki diğer yönetici ailelere nispeten daha geç bir dönemde (1850) Katar topraklarında varlık göstermeye başlamıştır. Hanedanlığın kurucusu olarak 1871 yılında Osmanlı'nın Katar Kaymakamı olarak atadığı Şeyh Muhammed bin Sani bilinmektedir. Ancak 18.yüzyılın başında Zubara bölgesine yerleşen daha sonra yönetim merkezini Bahreyn'e taşıyan Utub kabilesinden Halife ailesinin Katar toprakları üzerindeki egemenlik talebi rejimin ilk yıllarındaki sorunu olmuş, Şeyh Muhammed Halife ailesine vergi vermek zorunda kalmıştır. Halife ailesinin Zubara bölgesindeki varlığı 1878 yılına kadar sürmüştür, Birleşik Krallık'ın müdahalesi ile bölgeden çekilmiştir. Ancak Zubara ve ilerisindeki Hawar (ve Fasht el-Dibal, Fasht el-Jaradah) adalarındaki egemenlik sorunu uzun süre devam etmiştir. Abdullah bin Casim döneminde şeyhlik Birleşik Krallık ile koruma anlaşması imzalamış, ancak rejim meşruluğu sorunu devam etmiştir. Nitekim 1935 yılında Suudilerin Necid kökenli olan

⁴⁴⁵ State of Qatar Government Communications Office, "Central Municipal Council", <https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/municipal-council/> (e.t.05.11.2021).

kabileleri üzerinde otorite sahibi olduğunu ileri sürmesi (Cebel Nakhash ve Khawar el-Udeyd bölgeleri) ve aynı kabileye (el-Murrah) bağlı grupların sınırın her iki tarafında da kalması Sani ailesini zor durumda bırakmıştır. Bu dönemde Katar Şeyhi Abdullah'ın İbn Suud'a yıllık haraç verdiği ortaya çıkmıştır.⁴⁴⁶

Katar'da rejim istikrarını etkileye diğer bir unsur ise emirliğin intikalinin kurumsallaşmaması ve Sani ailesi içerisindeki rekabet olmuştur. Liderliği kuzenleri ve kardeşleri tarafından sorgulanan Şeyh Abdullah veliaht prens olarak oğlu Hamad bin Abdullah'ı seçmiştir.⁴⁴⁷ Ancak Şeyh Hamad'ın 1948 yılında ölmesi üzerine Emir Abdullah'ın diğer oğlu Şeyh Ali ile Hamad bin Abdullah'ın oğlu Şeyh Halife arasında çatışma yaşanmıştır. Emir Abdullah Şeyh Ali'yi desteklemiş, Birleşik Krallık'ın sürece müdahil olmasını istemiştir. Böylelikle Birleşik Krallık'ın da yönlendirmesi ile yapılan anlaşmayla Ali bin Abdullah Emir olmuş, Halife bin Hamad veliaht prens olarak seçilmiştir.⁴⁴⁸ Ancak 1960'ta görevden ayrılan Emir Ali anlaşmaya aykırı olarak tahtı oğlu Ahmed'e devretmiş, Sani ailesinde yeniden çatışma ortaya çıkmıştır.⁴⁴⁹

Tablo 4.4
Sani Hanedanlığı

Emir	Dönem	Selefi ile Akrabalık İlişkisi	Yönetiminin sona erme nedeni
Muhammed bin Sani	1851-1878	-	-
Casim bin Muhammed	1878-1913	Oğlu	Doğal Ölüm
Abdullah bin Casim	1913-1949	Oğlu	Görevden Ayrılma
Ali bin Abdullah	1949-1960	Oğlu	Görevden Ayrılma
Ahmed bin Ali	1960-1972	Oğlu	Darbe
Halife bin Hamad	1972-1995	Kuzeni	Darbe
Hamad bin Halife	1995-2013	Oğlu	Görevden Ayrılma
Tamim bin Hamad	2013-	Oğlu	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır. Amiri Diwan, “Qatar Rulers”, <https://www.diwan.gov.qa/about-qatar/qatars-rulers> (e.t.04.05.2020).

⁴⁴⁶ Zahlan, s.78.

⁴⁴⁷ Crystal, s.437.

⁴⁴⁸ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.228.

⁴⁴⁹ Crystal, s. 437.

Nitekim Emir Ahmed'in istikrarsız yönetimi ile hem Sani hem de yeni tüccar sınıf taleplerini artırmıştır. 1960'lı yıllarda Hamad el-Attiyyah ve Nasir el-Misnad liderliğinde Sani ailesine yönelik protestolar düzenlenmiştir.⁴⁵⁰ Baskılar sonucunda petrol gelirlerinin %25 Sani ailesi, %25 Emir, %50 hazine şeklinde dağılımı kararlaştırılmıştır.⁴⁵¹ Ayrıca Emir, (Birleşik Krallık'nın da baskısıyla) devlet yönetiminde Sani ailesine daha çok yetki tanımıştır. İlk kez 1964 yılında 15 Sani şeyhinden oluşan Meclis-i Şura kurulmuştur. 1970'te ise 7'si Sani ailesinden olmak üzere 10 kişilik Emir Divanı oluşturulmuştur.⁴⁵² Ancak rejim meşruluğu sorunu devam etmiş, merkezi otorite tam kurulamamıştır. Örneğin 3 Eylül 1971'de Katar'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından 6 bin kişilik Mahandah kabilesi Emir Ahmed bin Ali'ye bağlılık yemini etmeyi kabul etmeyerek Kuveyt'e sığınmak istemiştir.

Diğer yandan Emir Ahmed'in istikrarsız yönetimi nedeniyle başbakan olan Halife bin Hamad ülke içinde nüfuzunu artırmış, Şubat 1972'de kansız darbe ile yönetimi ele geçirmiştir.⁴⁵³ Bu dönemde petrol fiyatlarında artış rantiyer sisteminin güçlenmesini sağlamıştır. Önemli petrol sahaları 1960'larda keşfedilmiş, Bul Hanine petrolü 1972'de kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca petrol sahaları 1973-1977 döneminde devletleştirilmiş, 1974'te Katar Petrol Şirketi kurulmuştur (Qatar General Petroleum Company). Nitekim nüfusun az olması Katar'ın enerji gelirlerinin dağılımında esneklik sağlamıştır. Böylelikle Emir Halife silahlı kuvvetlerin güçlendirmiş, toplu konut yardımları, ücretsiz sağlık hizmetleri, yaşlılık aylıkları ve gıda kooperatifleri kurmuştur. Ülkedeki ilk üniversite, Katar Üniversitesi de bu dönemde, 1974 yılında kurulmuştur.⁴⁵⁴

Ancak Sani ailesi içerisinde yaşanan rekabet ve halefiyet sorunu ve bu tehditler karşısında Emir Halife'nin oldukça kişiselleşmiş yönetimi devletin bürokratik yapısının gelişmesini engellemiştir.⁴⁵⁵ 1980'li yıllarda ülkede nüfuzunu artıran Veliaht Prens ve Savunma Bakanı Şeyh Hamad ekonomik reform yapmaya çalışmış, ancak bu politikalar

⁴⁵⁰ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.234.

⁴⁵¹ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.19.

⁴⁵² Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.166.

⁴⁵³ Dubai Şeyhi Raşid'in kızı Miriam ile evli olan Ahmed bin Ali, Dubai'ye sığınmıştır. Bakınız, Rugh, *The Political Culture of Leadership the United Arab Emirates*, s.118.

⁴⁵⁴ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.235.

⁴⁵⁵ 1977 yılında Emir Halife'nin kardeşi Şeyh Suhaim'in yerine oğlu Hamad'ı veliaht prens seçmesi yeni krize neden olmuş, Şeyh Suhaim'i destekleyen aile üyeleri bu karara karşı çıkmıştır. Crystal, s.440.

Emir tarafından dirençle karşılanmıştır. Ayrıca 1985'ten itibaren petrol fiyatlarında düşüş ekonomide istikrarsızlığa yol açmıştır. Aralık 1991'de 54 Katarlı politik özgürlük ve sağlık ve eğitim alanında reform için bildiri imzalamışlardır.⁴⁵⁶ Yaşanan bu gelişmeler Şeyh Hamad'ın 27 Haziran 1995 tarihinde babası Halife'ye karşı kansız darbe düzenlemesine yol açmıştır. Şubat 1996'da Halife bin Hamad karşı darbe girişiminde bulunsada Sani ailesinin çoğunluğunun Emir Hamad'ı desteklemesi nedeniyle başarısız olmuştur.⁴⁵⁷

Darbenin ardından Emir Hamad, kendini destekleyen elitleri ödüllendirerek Şeyh Halife'nin destekçilerini ise yönetimden uzaklaştırarak gücünü konsolide etmeye çalışmıştır. Darbe sırasında kardeşi Hamad'ı destekleyen İçişleri Bakanı Şeyh Abdullah Başbakanlık görevine getirilmiştir. Ayrıca Temmuz 1995'te yeni yasayla halefin emirin oğlu, oğlu olmaması durumunda ise seçilen veliaht prensin olacağı belirlenmiştir.⁴⁵⁸ Emir Hamad, ayrıca, ülke ekonomisinin liberalleşmesine, modernleşmeye ve politik reformlara önem vermiştir. İlk kez Mart 1999'de 29 üyeli Merkezi Belediye Meclisi seçimleri yapılmıştır.⁴⁵⁹ 29 Nisan 2003 tarihinde halk referandumu ile (%98 onayla) daha kapsamlı bir Anayasa oluşturulmuştur.⁴⁶⁰ Anayasa'ya göre 45 kişilik Danışma Meclisi'nin 30 üyesinin seçimle seçileceği belirlenmiştir. Yeni anayasa ile meclisin yetkileri de genişletilmiş, 2/3 çoğunlukla bakanları azletme ve bütçeyi onaylama yetkisi tanınmıştır.

Düşünce özgürlüğü ve basın alanında da reformlar yapılmış, özel televizyon ve gazetelere izin verilmiştir. İletişim Bakanlığı kapatılarak Emir Hamad'ın 137 milyon dolar desteği ile 1996 yılında el-Cezire televizyon kanalı açılmıştır.⁴⁶¹ El-Cezire kanalında Ortadoğu'nun birçok ülkesindeki muhalifler (özellikle Siyasal İslami gelenekten gelenler) boy göstermiştir. Ancak Libya ve Mısır'daki muhalif İslamcılara ev (İhvan lideri Yusuf el-Kardavi, Libya İslami Mücadele Grubu üyesi Ali el-Sallabi) sahipliği yapan Emir, bu grupların iç politikada etkinlik kazanmasını engellemiştir.

⁴⁵⁶ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.168.

⁴⁵⁷ İkili arasından daha sonra barış tesis edilmiş, Halife bin Hamad 2004'te Katar'a dönmüş, Ekim 2016'da vefat etmiştir. Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.29.

⁴⁵⁸ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s. 232.

⁴⁵⁹ Qatar Government Portal, "About Qatar", <https://portal.www.gov.qa/wps/portal/about/> (e.t.07.02.2019).

⁴⁶⁰ Ancak seçimlerde yaklaşık 150.000 yerli nüfustan 71.400 kişiye oy verme hakkı tanınmıştır. Bakınız, Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.180.

⁴⁶¹ Mohammed El-Katiri ve Steve Tatham, *Qatar: A Little Local Difficulty?*, Defence Academy of the United Kingdom, 6 Eylül 2009, s.3.

1999'da Şeyh Casim Sultan'ın da üyesi olduğu İhvan'ın Katar'daki resmi organizasyonu kendini feshetmiştir.⁴⁶² Nitekim ülkede el-Kaide sempatisanlarına yönelik de adımlar atılmış, 11 Eylül saldırılarından ardından İçişleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Halid es-Sani, saldırıların planlayıcılarından Halid Şeyh Muhammed'e yardım etmesi ve El-Kaide bağı nedeniyle ev hapsinde tutulmuştur.⁴⁶³

En önemli gelişme ise enerji sektöründe yapılan reformlar olmuştur. Abdullah bin Hamad el-Attıyah'ın yönetiminde uluslararası bankalar ve uluslararası firmaların desteği ile sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) altyapısına 120 milyar dolardan çok yatırım yapılmıştır. Bu süreçte Qatar Liquefied Gas Company ve uluslararası firmaların (Total, Exxon Mobil) ortaklığında Kuzey Kubbe Pars yatağında doğalgaz çıkarılması için Qatargas ortak girişimi oluşturulmuştur.⁴⁶⁴ 1996 yılında Rass Laffan Endüstriyel Şehri açılmış, 1997 yılında LNG ihracatına başlanmıştır. Bu girişimler sonucunda ülke, 2006 yılı itibarı ile dünya LNG üretiminin %25-30'unu sağlamış, dünya LNG ihracatında ilk sıraya gelmiştir.⁴⁶⁵ Böylelikle yıllık LNG ihracatı 90 milyon tona ulaşırken, kişi başına düşen milli gelir de 90.000 dolar seviyelerine ulaşmıştır.⁴⁶⁶

Nitekim Şeyh Hamad'ın ikinci eşi Mozah bint Nasser el-Misnad'ın yönetiminde eğitim alanında da önemli reformlar yapılmıştır. 2001 yılında ABD eğitim modeline geçilmiş, İngilizce eğitim dili olarak belirlenmiştir. Mozah bint Nasser'in başkanlık yaptığı Katar Eğitim, Bilim ve Toplumsal Kalkınma Vakfı (Qatar Foundation) 2005 yılında Eğitim Şehrini kurarak 2000'li yıllarda birçok Batı üniversitesinin Katar'da şube açmasını sağlamıştır. 2007 yılında Georgetown Üniversitesi Uluslararası ve Bölgesel Çalışmalar Merkezi (Center for International and Regional Studies), 2008 yılında RAND-Katar Politika Enstitüsü, Brookings Doha Merkezi, Birleşik Krallık Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (RUSI Qatar) gibi düşünce kuruluşları Katar'da şube

⁴⁶² Ahmad Jamil Azem, "Qatar's ties with the Muslim Brotherhood affect entire region", *The National*, 18 Mayıs 2012, <https://www.thenational.ae/qatar-s-ties-with-the-muslim-brotherhood-affect-entire-region-1.408742> (e.t.10.06.2020).

⁴⁶³ Halid Şeyh Muhammed, 1992-1996 döneminde Katar Elektrik ve Su İşleri Bakanlığında çalışmıştır. Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.40.

⁴⁶⁴ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.238.

⁴⁶⁵ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.68.

⁴⁶⁶ International Monetary Fund, *Qatar: Selected Issues*, Country Report No. 19/147, Washington, 2019, s.2.

açmıştır. Mozah bint Nasser sağlık alanındaki reformlarda da önemli rol almış, Katar Üniversitesine bağlı hastane açılmıştır.⁴⁶⁷

Ayrıca ülke ekonomisinin LNG gelirlerine bağımlılığı azaltmak için emlak, nakliye ve yenilenebilir enerji gibi alanlara yatırımlar yapılmıştır. 2008’de kabul edilen Katar 2030 Ulusal Vizyonu ile kamu kurumlarının güçlendirilmesi ile sosyal ilerleme, insani gelişim, sağlam ve çeşitlendirilmiş bir ekonomi ve sürdürülebilir bir çevre hedeflenmiştir. Bu bağlamda Doha şehrine yapılan yatırımlarla Katar’ın ticaret merkezi olması için adımlar atılmış, spor ve kültürel alanında ülkenin görünürliğini artırmaya çalışmıştır. 10 milyar dolar maliyetli İnci Yapay Adası, 4,5 milyar dolar maliyetli Dohaland gibi projelerle hayata geçirilmiştir. Nitekim 2006 yılında Asya Oyunları ve 2011 Asya Kupası Doha’da düzenlenmiştir. 2 Aralık 2010’da ise Katar 2022 Dünya Kupasına ev sahipliği yapmaya hak kazanmış, spor tesislerinin inşaatı için 200 milyar dolarlık yatırım yapılmıştır.⁴⁶⁸ Ayrıca bu reformlarla Sani ailesi dışındaki Katarlıların da ülke ekonomisinde ve bürokrasisinde yer alması sağlanmış, yeni orta sınıfı (üst düzey firma ve kurum yöneticileri, ordu personeli ve teknokratlar) yaratılmıştır.⁴⁶⁹

Böylelikle rejim istikrarı önemli ölçüde artmıştır. 2010 yılında Katar Üniversitesi’nin işbirliği ile yapılan The World Values Survey’ne göre devlet kurumlarına güven yüksek düzeyde olmuştur.⁴⁷⁰ Katılımcıların çoğunluğu (yaklaşık %60’ı) ekonomik büyümeyi ve düzenin korunmasını düşünce özgürlüğüne ve yönetime katılıma göre önemli görmüştür.⁴⁷¹ Nitekim 2011 yılında diğer Körfez ülkelerinde yaşanan protestolar Katar’da yaşanmamıştır. Bu süreçte 2011’de Emir Hamad’ın Danışma Meclisi seçimlerinin 2013 yılında yapılacağını duyurmuştur. Ayrıca Katar’ın Arap Baharı sürecinden etkilenmemesi için Eylül 2011’de kabul edilen kararname ile memur maaşlarının %60, askeri personelin %120 artırılacağı ilan edilmiştir.⁴⁷²

⁴⁶⁷ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.122.

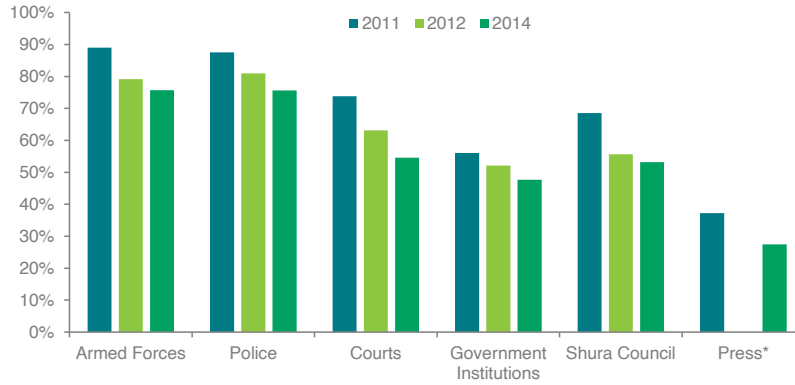
⁴⁶⁸ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.62.

⁴⁶⁹ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.232.

⁴⁷⁰ R. Inglehart ve d., “World Values Vave 6 Results: Qatar”, **World Values Survey: Round Six**, Madrid: JD Systems Institute, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>. 2014, ss.43-44.

⁴⁷¹ Inglehart ve d., *World Values Vave 6 Results: Qatar*, ss.23-25.

⁴⁷² Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.85.

Şekil 4.1 Katar Kamuoyu Araştırması: Önemli Ulusal Kurumlara Güven

Kaynak: The Social and Economic Survey Research Institute (SESRI), *Annual Omnibus Survey 2014*, Executive Summary Report, Qatar University, 2015, s.22.

Ancak bir yandan Arap Baharı sürecinde bölgede siyasal katılımı desteklerken diğer yandan ülke içinde siyasal reformlarda önemli adımların atılmaması hükümete yönelik eleştirilere neden olmuştur. Özellikle basın ve ifade özgürlüğü konusunda Katar yönetimini eleştiren sesler artmıştır. “Yasemin Devrimi” adlı şiir ile Emir ve ailesini eleştiren Şair Muhammed ibn el-Dheeb el-Acami 2011 yılında tutuklanmış, duruşmalar kapalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında tamamlanan yargılama sonucunda el-Acami hükümeti devirme ve emire hakaret suçundan ömür boyu hapis cezası almış, ancak Emir tarafından affedilmiştir.⁴⁷³ Mart 2011-Şubat 2012 döneminde 60 Katarlı tarafından ülkenin politik ve ekonomik reformlarını tartışan *meclis* görüşmeleri yapılmıştır.⁴⁷⁴ Bu görüşmeler doğrultusunda 2012 yılında akademisyen Ali Halife el-Kuwari diğer katılımcıların da imzasıyla, Beyrut’ta *Halk Reform İstiyor* manifestosunu yayınlamıştır. Manifestoda Katar’ın yaptığı reformlar yetersiz bulunmuş, karar verme sürecinde halkın katılımı, düşünce özgürlüğü ve şeffaflık taleplerini dile getirmiştir.⁴⁷⁵ Nitekim 2014 yılında yapılan halk yoklamalarına göre hükümete ve devlet kurumlarına olan güven düşüşe geçmiştir.⁴⁷⁶

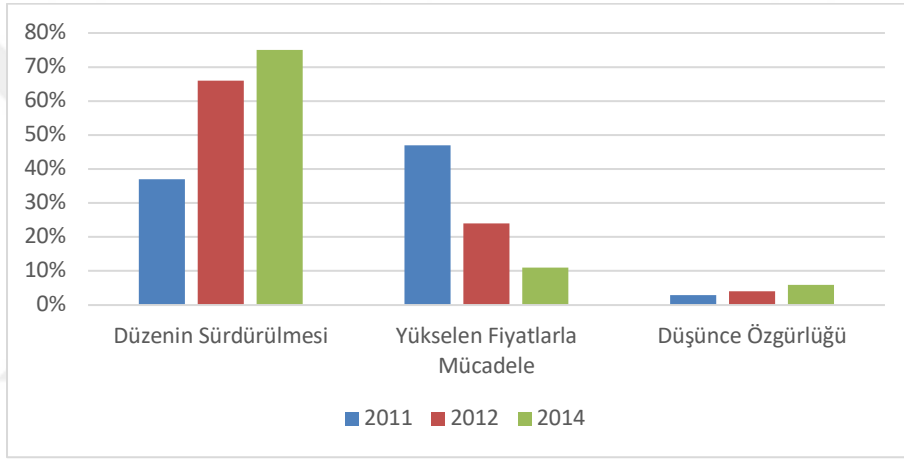
⁴⁷³ “Qatar poet Mohammed al-Ajami released after pardon”, *BBC News*, 17 March 2017, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35830372> (et.10.05.2020).

⁴⁷⁴ Khatib, *Qatar’s Foreign Policy: The Limits Of Pragmatism*, s.430.

⁴⁷⁵ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, ss.160-161.

⁴⁷⁶ SESRI, *Annual Omnibus Survey 2014*, s.22.

Eleştiriler karşısında Emir Hamad koltuğu oğlu Şeyh Tamim'e devretmiştir. Ancak Arap Dörtlüsünün 2014 yılından itibaren Katar'a karşı uyguladığı propaganda savaşı rejim istikrarına yönelik tehdit oluşturmuştur.⁴⁷⁷ Katar, bu dönemde ülkede rejime yönelik tehditlerin artması ile güvenlikçi politikalara ağırlık vermiştir. Sosyal medyada Katar'a yönelik Suudi Arabistan ve BAE destekli saldırılar karşısında 2014 yılında hükümet, “yalan haberi yaymak” suçu için üç yıla kadar hapis cezası öngören bir siber suç yasasını onaylamıştır. Ayrıca 2014 yılı çıkan yasayla 18 ila 35 yaş arasındaki erkekler için ile dört ay (öğrenciler için üç ay) askeri eğitim yapılmasını ve 10 yıllık (40 yaşına kadar) yedek askerlik zorunlu kılınmıştır.

Şekil 4.2 Katarlılar İçin Ulusal Öncelikler

Kaynak: SESRI, *Annual Omnibus Survey 2014*, s.19.

Nitekim 2017 yılında Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır'ın Katar'a yönelik abluka ve ambargo uygulaması, Katar ekonomisinin özellikle gıda alanında dışa bağımlılığını ortaya koymuştur. Ekonomiyi çeşitlendirme girişimlerine rağmen 2016 yılında Katar GSYİH'nın yaklaşık %45'ni doğalgaz ve petrol ürünlerinin ihracatı oluşturmaya devam etmiştir.⁴⁷⁸ Bu durum karşısında 2018-2023 Ulusal Gıda Güvenliği Stratejisi doğrultusunda tarım alanında düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreçte Katar, Eylül 2017'de 7 milyar dolar maliyetli Hamad Limanını açarak uluslararası kargo ulaşımını kolaylaştırarak re-export ürünlerde Dubai'ye bağımlılığı azaltmıştır.⁴⁷⁹ Yaşanan

⁴⁷⁷ Owen Pinne, “The online war between Qatar and Saudi Arabia”, *BBC News*, 3 June 2018, <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-44294826> (e.t.10.05.2020).

⁴⁷⁸ International Monetary Fund, *Qatar: Selected Issues*, Country Report No. 19/147, Washington, 2019, s.7.

⁴⁷⁹ Matt Smith, “How is Qatar coping with its economic embargo?”, *BBC News*, 10 January 2019 <https://www.bbc.com/news/business-46795696> (e.t.10.05.2020).

istikrarsızlık nedeniyle öngörülen meclis seçimleri de 2021 yılına kadar yapılmamıştır. Ancak yapılan kamuoyu yoklamalarına göre Katar toplumu düzenin korunmasını (%75), ekonomik istikrara göre daha çok önemsemiş, düşünce özgürlüğüne önem ise yine düşük seviyede kalmıştır.⁴⁸⁰ Nitekim Dünya Bankası Yönetişim Endeksine göre Katar'ın rejim istikrarı kısmı olarak düşse de diğer bölge ülkelerine göre yüksek olmaya devam etmiştir.

4.3.2. Toplumsal Birlik

Katar'da yerli nüfusun büyük bir çoğunluğu Necid kökenli Hanbeli mezhebi Vehhabi itikadına bağlı Araplardan (yaklaşık %90'ı) oluşmaktadır. Günümüzde yerli nüfusun yaklaşık %40'ı Sani ailesine bağlı ailelerden oluşmaktadır.⁴⁸¹ Ancak iklim koşulları nedeniyle nüfusun oldukça az olması ve gelişmişlik seviyesinin düşük olması Katarlı kimliğinin/ bilincinin oluşmasını uzun süre engellemiştir.⁴⁸² Özellikle bazı kabilelerin komşu ülkelerde bağlı bulunması hem Sani hanedanlığını meşruluğunu hem de ulus bilincinin oluşmasını engellemiştir. Bu çerçevede 3 Eylül 1971'de Katar'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından 6 bin kişilik Mahandah kabilesi Emir Ahmed bin Ali'ye bağlılık yemini etmeyi kabul etmeyerek Kuveyt'e sığınmak istemiştir. Yine 1996 yılında darbe girişiminde yer aldığı iddia edilen Bani Murra kabilesine bağlı el-Ghufran ailesinin 6 bin üyesi sınır dışı edilmiş, 2001 yılında sona eren yargılama sonucunda çifte vatandaşlığı bulunması gerekçesiyle Katar vatandaşlığından çıkarılmıştır.⁴⁸³ Ancak aileye bağlı 1000-2000 kişilik vatandaşlığı olmayan bir grup (bidun) hala Katar'da yaşamaktadır. Bu grup sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanamamakta, mülk edinmemektedir.⁴⁸⁴

Diğer yandan Katar vatandaşı nüfusunun toplam nüfusa oranının düşük olması, toplumsal birliği tehdit eden diğer bir unsur olarak görülmüştür. Katar bağımsızlığını kazandığında ülke nüfusunun %40'ı Katar vatandaşı oluşturmaktaydı. Petrol endüstrisinin gelişmesine paralel olarak bu oran 1980'lerde %25'e kadar düşmüştür. Bu

⁴⁸⁰ SESRI, *Annual Omnibus Survey 2014*, s.19.

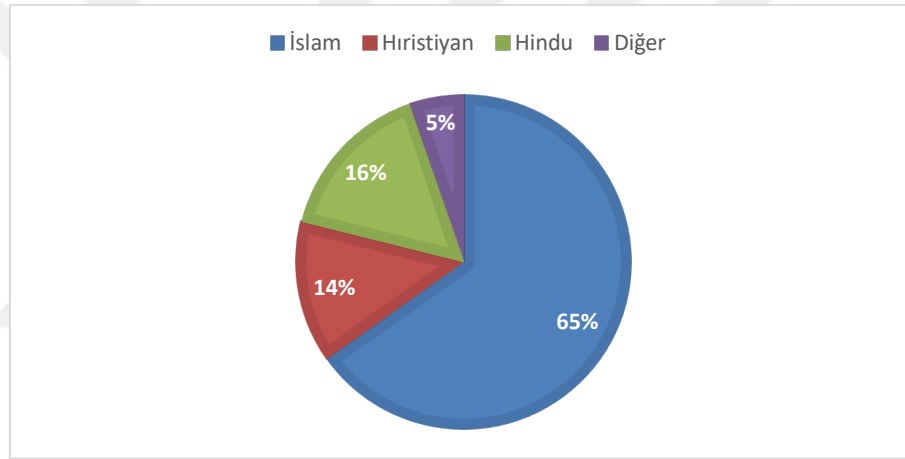
⁴⁸¹ El-Katiri ve Tatham, s.2.

⁴⁸² Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme

⁴⁸³ Mohammed Al-Sulami, ““The Unforgiven”: Qatar’s Al-Ghufran tribe fights for justice — and right to citizenship”, *Arab News*, 6 Ekim 2019, <https://www.arabnews.com/node/1565061/middle-east> (e.t.27.06.2021).

⁴⁸⁴ Human Right Watch, “Qatar: Reform Efforts Fail to Remedy Rights Abuses”, 14 Ocak 2020, <https://www.hrw.org/news/2020/01/14/qatar-reform-efforts-fail-remedy-rights-abuses> (e.t.10.05.2020).

durum sadece üretimde değil, eğitim ve savunmada da yabancı işgücüne bağımlılığa neden olmuştur. 1990'lı yıllarda Katar silahlı kuvvetlerinde görev yapan personelin %70'ni yabancılar (Umman ve Pakistan kökenli) oluşturmuştur. Nüfus yapısındaki bu dengesizlik özellikle ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde sorun oluşturmuştur. 1990'lı yıllarda azalan gelirler nedeniyle Katarlılar yabancı işçilerin ülkeyi terk etmesini talep etmişlerdir.⁴⁸⁵ Nitekim 1990'ların sonlarından itibaren yargı ve eğitim alanlarında reformlar yapılarak bürokraside yabancı nüfusa bağlılık azaltılmaya çalışılmıştır. Ordu personeli alımlarında ve eğitim alanında yerli nüfus memur alımlarında öncelikli olmuştur. Ayrıca 1990'lı yıllarda doğum oranının artması ile yerli nüfus oranı artmış, ancak %35 oranla azınlık olmaya devam etmiştir.⁴⁸⁶

Şekil 4.3 Katar'ın Nüfus Yapısı

Kaynak: CIA, "The World Factbook: Qatar", <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/qatar/#people-and-society> (e.t.27.06.2021).

Ancak LNG endüstrisinde yaşanan gelişme ile Katar yabancı işçi nüfusunda yeniden bir yükseliş yaşanmıştır. Ülke 2003-2007 döneminde 914.602 net göç almıştır.⁴⁸⁷ Günümüzde yaklaşık 2,5 milyon olan Katar nüfusunun sadece %11,6'nı Katar vatandaşı oluşturmaktadır.⁴⁸⁸ Nitekim nüfusun çoğunluğu Müslüman olsa da bu oran son yıllarda önemli ölçüde değişmiştir. 1990'lı yıllarda bu toplam Müslüman oranı %95 iken günümüzde %65,2'ye düşmüştür. 2000'li yıllarda yaşanan ekonomik reform ve eğitim

⁴⁸⁵ Cordesman, Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security, s.273.

⁴⁸⁶ Cordesman, Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security, s.235.

⁴⁸⁷ World Bank Data Bank, World Development Indicators: Qatar.

⁴⁸⁸ CIA, "The World Factbook: Qatar", <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/qatar/#people-and-society> (e.t.27.06.2021).

alanında yatırımlarla özellikle Batılı beyaz yaka göçmen nüfusu önemli ölçüde artmış, ülke nüfusunun %13,7'i Hristiyan, %15,9 Hindu, %3,8 Budist oluşturmuştur.⁴⁸⁹ Ayrıca nüfusunun yaklaşık %10'nu Şiiler oluşturmaktadır. Oranlar konusunda resmi bilgi olmasa da bu kesimin çok az kısmının Katar vatandaşı olduğu (1800'li yıllarda göç ettikleri tahmin edilmektedir) bilinmektedir. Ancak bu grupta el-Fardan gibi zengin aileler bulunmakta, bakanlık görevi almış Yusuf Kemal gibi üst düzey devlet yönetiminde de yer almaktadır.⁴⁹⁰

Diğer yandan göçmen nüfusun siyasal hakları bulunmamakta sosyo-ekonomik olarak kısıtlanmaktadır. Nitekim etnik kökene ve eğitim seviyesine bağlı olarak göçmenlerin yaşam koşulları arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır.⁴⁹¹ Özellikle 2022 FIFA Dünya Kupası müsabakaları için spor tesisleri inşaatlarında yabancı işçi haklarının ihlal edildiği ve yetersiz koşullar nedeniyle 1000'den fazla işçinin öldüğü ileri sürülmüştür.⁴⁹² Bu eleştiriler nedeniyle 2016'da "kafala" sistemini değiştirerek yabancı işçilere daha fazla koruma sağlayan bir iş yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasaya göre yabancı işçiler sözleşmeleri bittiğinde Katar'ı terk etmek zorunda kalmayacaklardır. Ancak yabancı işçilere yönelik ihlallerin devam ettiği görülmektedir.⁴⁹³

Diğer yandan 2000'li yıllarda BAE'de olduğu gibi Katar'da da ulusal kimlik inşası hızlanmıştır. Bu bağlamda 2007 yılında 18 Aralık 1878 tarihinde Katar'daki kabileleri birleştiren Şeyh Casim bin Muhammed'in anısında Katar Milli Günü ilan edilmiştir. Ayrıca şahin ve deve yarışları, çeşitli kültürel aktiviteler düzenlenerek ve tarihi müzeler vasıtasıyla "Katarlı" kimliği inşa edilmeye çalışılmıştır. Nitekim nüfusun yapısındaki değişim, sosyal ve kültürel normları korumak konusunda Katar vatandaşlarının endişelerine yol açmıştır. 2013 yılında Katar Üniversitesi tarafından düzenlenen kamuoyu yoklamasında katılımcıların (Katar vatandaşlarının) %70'i artan yabancı çalışanların Katar kültürünü ve değerlerini yozlaştırdığını ifade etmişlerdir.

⁴⁸⁹ CIA, "The World Factbook: Qatar", <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/qatar/#people-and-society> (e.t.27.06.2021).

⁴⁹⁰ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.179.

⁴⁹¹ Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme.

⁴⁹² Human Right Watch, "Qatar: Take Urgent Action to Protect Construction Workers", 27 Eylül 2017, <https://www.hrw.org/news/2017/09/27/qatar-take-urgent-action-protect-construction-workers> (e.t.20.08.2020).

⁴⁹³ Human Right Watch, "Qatar: Reform Efforts Fail to Remedy Rights Abuses", 14 Ocak 2020, <https://www.hrw.org/news/2020/01/14/qatar-reform-efforts-fail-remedy-rights-abuses> (e.t.20.08.2020).

Araştırmada özellikle Arap olmayan yabancılara yönelik hassasiyetin olduğu görülmektedir. Katılımcıların %75'ten fazla Katar hayat tarzının yabancıların nüfuzundan korunması gerektiğini dile getirmişlerdir.⁴⁹⁴ Eleştiriler karşısında 2011 yılında eğitim dili Arapça olarak değiştirilmiş, ülkede alkol satışı yasaklanmıştır.⁴⁹⁵ Ayrıca Katar Ulusal Kalkınma Stratejisinde 2011-2016 kadın işgücünün artırılması öngörmüş, hükümette kadınların görünümü artırılmıştır.⁴⁹⁶ Ayrıca 2017 yılında yaşanan Katar Krizi, Katarlı kimliğinin oluşmasında önemli katkı sağlamış, son yıllarda ulus bilincinin arttığı gözlemlenmiştir.⁴⁹⁷

4.3.3. Elit Uyumu

Çok sınırlı nüfusa sahip olan ve demokratik temsil bulunmayan Katar'da elit uyumunu büyük ölçüde Sani ailesi içerisindeki ilişkiler ve diğer büyük ailelerin nüfuzu belirlemektedir. Bu çerçevede Sani ailesindeki elitler arasında iç siyasal iktidar için mücadele veya dış güçlerle (Suudi Arabistan veya BAE) kendi kişisel gücünü artırmak veya iktidar olmak için işbirliği yapmak isteyen fırsatçı elitlerin bulunması elit uyumunu olumsuz etkilemektedir.

Bağımsızlığın ardından Katar'da siyasal elitler arasında uyumsuzluk göze çarpmıştır. Bu dönemde bakanlıklar kendi çıkarları için çatışırken Emir Halife, güvensizlik nedeniyle kişiselleşmiş yönetim benimsemiş, başbakanlık görevini de kendi üstlenmiştir. Ancak Emir Halife dış politikada görünür olmamış, bölge politikalarında Suudi Arabistan'ın peşine takılmıştır.⁴⁹⁸ Nitekim Attiyah gibi bazı nüfuzlu ailelerin ülkede Suudi Arabistan'ın çıkarlarını temsil ettiği iddia edilmiştir.⁴⁹⁹ Ancak 1990'lı yıllarda Veliaht Prens Şeyh Hamad'ın ülke yönetiminde rolünün artması elit bölünmüşlüğü artırılmıştır. 1992 yılında kabineyi yeniden düzenleyen Veliaht Prens Hamad, Hamad bin Casim bin Cabir es-Sani'yi Dışişleri Bakanı olarak atamıştır. İktidari

⁴⁹⁴ Social and Economic Survey Research Institute, **Qataris' Attitudes towards Foreign Workers: Executive Summary Report**, Doha: Qatar University, March 2014, s.15.

⁴⁹⁵ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.168.

⁴⁹⁶ SESRI, *Annual Omnibus Survey 2014*, s.22.

⁴⁹⁷ Fragile State Index, "Cohesion Indicator Trends", <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (e.t.10.02.2022).

⁴⁹⁸ David B. Roberts, "Understanding Qatar's Foreign Policy Objectives", **Mediterranean Politics**, Vol. 17, No. 2, 233–239, (July 2012), s.234.

⁴⁹⁹ Randeep Ramesh, "The long-running family rivalries behind the Qatar crisis", *The Guardian*, 21 Temmuz 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/21/qatar-crisis-may-be-rooted-in-old-family-rivalries> (e.t.21.07.2020).

sınır sorunları nedeniyle Suudi Arabistan'ı tehdit olarak algılamış, bağımsız dış politika izleme taraftarı olmuştur. 1992 yılında Suudi Arabistan ile yaşanan sınır çatışması da Emir Halife'nin yurtdışında olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir.⁵⁰⁰ Ancak Emir Halife, Suudi Arabistan'a karşı doğrudan dengeleme politikasını izlemekten çekinmiştir. Nitekim 1995 yılında yaşanan darbenin nedenlerinden birisi de dış politikada Emir Halife ile Şeyh Hamad arasındaki anlaşmazlık görülmüştür.

1995 darbesinin ardından da bazı Sani ailesi mensuplarının yurtdışında Hamad bin Halife'ye karşı girişimlerde bulunmuştur. Emir Hamad'ın kuzeni Şeyh Hamad bin Casim bin Hamad darbe girişiminde yer aldığı iddia edilmiş ömür boyu hapis cezası almıştır.⁵⁰¹ Ancak ülke içinde gücünü konsolide eden Hamdan bin Halife döneminde elit uyumunu önemli ölçüde artmıştır.⁵⁰² Bu dönemde özellikle Emir Hamad ve Dışişleri Bakanı Hamad bin Casim arasından uyum yüksek derecede olmuştur. Bu bağlamda Hamad bin Casim'in dışişleri bakanlığının uzun bir süre yürütmesi, 2007 yılında başbakanlık görevini de ele alması önemli bir gösterge olmuştur.⁵⁰³

Diğer yanda Emir'in ikinci eşi Mozah bint Nasser el-Misnad ve 2005'te veliaht prens olarak atanan Şeyh Tamim bin Hamad ile Başbakan Hamad bin Casim arasındaki rekabet elit uyumunu olumsuz etkileyen unsur olmuştur. İkili başbakanın ülke içindeki nüfuzunu sınırlandırmak için bakanlıkların gücünü kısıarak Emirliğe bağlı yüksek konseylerin rolünü artırmaya ve dış politikada etkin olmaya çalışmışlardır.⁵⁰⁴ Bu rekabet dış politika tercihlerine ve stratejilerine doğrudan yansımaya da elit uyumunu olumsuz etkilemiştir. Ancak 25 Haziran 2013'te Emir Hamad'ın görevinden ayrılması, veliaht prensin sorunsuz bir şekilde göreve başlaması bu rekabeti sonlandırmıştır.

2017 Katar Krizinin ardından Sani ailesi içerisindeki muhalifler yeniden boy göstermiştir. Emir Tamim'in amcası Şeyh Abdul Aziz Bin Halife es-Sani, Saud bin Nasser es-Sani, Şeyh Abdullah bin Ali Mısır ve Suudi yayın organlarında Emir Tamim

⁵⁰⁰ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.274.

⁵⁰¹ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.29.

⁵⁰² Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.170.

⁵⁰³ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.174.

⁵⁰⁴ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, ss.78-88.

yönetiminin meşru olmadığını iddia etmiş, Katar'ın dış politikasını eleştirmişlerdir.⁵⁰⁵ Darbe söylentileri karşısında Şeyh Abdullah bin Ali'nin Katar'daki mal varlıklarına el konulmuş, Sultan bin Suhaim'e ise evinde baskın düzenlenmiştir. Yine Mayıs 2020'de Twitter'da Emire yönelik başarısız darbe girişiminde bulunduğu iddia edilmiş, ancak bu durum birçok kaynak tarafından yalanlanmıştır.⁵⁰⁶ Ancak David Roberts'a göre Sani ailesindeki muhaliflerin ülke içindeki etkinliği büyük ölçüde azalmıştır, bu nedenle darbe girişimlerinin başarılı olması imkansızdır.⁵⁰⁷

4.4. Kuveyt'in Devlet Tutarlılığının Değerlendirilmesi

Kuveyt, Basra Körfezi'nin kuzeyinde 17.818 kilometrekarelik alanı kapsamaktadır. Kuzey ve kuzeybatıda Irak ile 254 km, batı ve kuzeybatıda Suudi Arabistan ile 221 km kara sınırı bulunmaktadır.⁵⁰⁸ Toplam nüfusu yaklaşık 4,270,563 olan nüfusun çoğunluğu şehirlerde (Kuveyt Şehri, el-Jahrah, el-Ahmedi) yaşamaktadır.⁵⁰⁹ 101,5 milyar varillik petrol rezervi ile dünya petrol rezervlerinin %6'sına, 1,7 Trilyon metreküplük doğal gaz ile ise dünya doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %1'ne sahiptir.⁵¹⁰ Ancak Kuveyt, balıkçılık dışında gıda ürünlerinde büyük oranda dışa bağımlı haldedir. Nitekim sıcak çöl iklimine sahip ülke, %1 ekilebilir alana sahipken, su kaynakları bakımından da yetersizdir.

1962 yılında kabul edilen anayasa göre Kuveyt, anayasal monarşi sistemi ile yönetilmektedir. Devletin başı olan Emir, ülkenin iç ve dış politikasını belirleyen temel karar vericidir. Emir, Silahlı Kuvvetler Başkomutanı görevini icra etmek, başbakanı, bakanları ve tüm hakimleri atama ve azletme yetkilerine sahiptir. Ayrıca Emir in yasa tasarısı sunma, meclis tarafından kabul edilen yasaları (bir kez) veto etme ve Ulusal

⁵⁰⁵ "Qatari ruling family dissidents to form opposition party", *Egypt Today*, 1 Haziran 2017, <https://www.egypttoday.com/Article/2/6257/Qatari-ruling-family-dissidents-to-form-opposition-party> (e.t.13.05.2020).

⁵⁰⁶ "Qatar coup rumors leave trail to regional rivals", *Al Monitor*, 7 Mayıs 2020, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/05/qatar-coup-saudi-disinformation-online-twitter-fake-news.html#ixzz6O3O86jMV> (e.t.20.07.2020).

⁵⁰⁷ Roberts, 16.02.2021 tarihli görüşme

⁵⁰⁸ CIA, "The World Factbook: Kuwait", <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/kuwait/> (e.t.04.02.2021).

⁵⁰⁹ World Bank Open Data, "Kuwait", <https://data.worldbank.org/country/kuwait> (04.02.2021).

⁵¹⁰ BP, *Statistical Review of World Energy*, s.12.

Meclisi (Majlis el-Umma) askıya alma hakkı da bulunmaktadır. Veliaht Prens ise Emir'in göreve başlamasında sonra en geç bir sene içerisinde Emir'in aday göstermesi ve Genel Meclisin çoğunluğunun onayı ile belirlenmektedir. Başbakanın liderliğinde oluşan 15 kişilik Bakanlar Konseyi, Emir tarafından meclisten veya meclis dışından seçilebilmektedir.⁵¹¹ Sabah ailesinin etkin olduğu kabinede, başbakanlık görevini 2003 yılına kadar Veliaht Prens yürütmekteydi. Bu dönemden itibaren iki makam ayrıştırılmıştır. Başbakan ülkenin Emir'in belirlediği genel politika çerçevesinde ülke yönetimini yürütmekte, bakanlar arasında koordinasyon sağlamaktadır.⁵¹²

Yasama görevini Emir ile beraber yürüten Ulusal Meclis kamuoyu araştırması dört yıllık süre için seçilmektedir. Meclis seçimlerinde Sabah hanedanlığına mensup kişiler aday olamamakta, ancak seçmen olarak oy verebilmektedir. 50 üyesi doğrudan seçilen Ulusal Meclis'e Emir'in atadığı Bakanlar Konseyi'nin üyeleri re'sen eşlik etmektedir. Kabin üyeleri, seçilmiş üye sayısının 1/3 geçmemekte, güven oylamaları dışındaki oylamalara katılmaktadır. Seçilmiş parlamenterin bakan olarak atanması durumunda ise seçilmiş üye sıfatı düşmektedir.⁵¹³ Yasa tasarısını sunma ve kabul etme ve bütçe onaylama yetkisine sahip meclis, bakanlara ve başbakana karşı gensoru verebilir ve güvensizlik oyu kullanabilir. Bu durumda başbakan veya bakanların istifa etmesi gerekmekte veya Emir meclisi feshedebilmektedir. Emir'in meclisi feshetmesi durumunda iki ay içerisinde yeninden seçimlerin yapılması gerekmektedir.⁵¹⁴ Ayrıca meclisin uluslararası antlaşmaları (savaş veya barış ilan eden, ülke sınırlarına ilişkin, vatandaşların medeni, egemenlik ve sosyal haklarını düzenleyen, ticari anlaşmalar ve s.) onaylayarak yasalaştırması gerekmektedir.⁵¹⁵

Yargı erkinin başı ise Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Temyiz Mahkemesi'dir. Anayasa Mahkemesi, meclisi feshetme yetkisine sahiptir. Yargıçlar Emir tarafından ömür boyu süreliğine atanmaktadır. Katar ve BAE'de olduğu gibi Kuveyt'te de Şeri ve seküler

⁵¹¹ Alazemi, s.143.

⁵¹² Kuwaiti Constitution, Article 80. https://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/law-library-files/Kuwait_Constitution_1962_en.pdf (e.t. 03.04.2021).

⁵¹³ Hamad H. Albloshi, "Kuwait's National Assembly: Roles and Dynamics", **Monograph Series: The Shura Councils in the Persian Gulf**, Gulf Studies Center, 2019, s.2

⁵¹⁴ Kuwaiti Constitution, Article 107.

⁵¹⁵ Kuwaiti Constitution, Article 70.

hukuk karma bir şekilde uygulanmaktadır. Aile mahkemeleri mezhepsel olarak da ayrılmaktadır.

Kuveyt'te rejimin meşruluğu ve intikali, meclisin Emir karşısındaki tutumu, ekonomik istikrar ve yolsuzlukların önlenmesi, rejim istikrarını etkileyen faktörler olmuştur. Günümüzde hem yasama (meclis) ile yürütme (Sabah ailesi) arasında hem de meclisteki siyasi gruplar arasında önemli çıkar çatışmaları bulunmaktadır. Nitekim farklı alt kimlik gruplarına sahip Kuveyt toplumu, birçok siyasal konuda çatışma yaşamaktadır. Bu durum elit uyumu ve elit fikir birliğine de yansımaktadır.

4.4.1. Rejim İstikrarı

BAE ve Katar'da rejim istikrarı ve meşruiyetinde hanedanlık içerisinde yaşanan rekabet önde gelen faktörken, Kuveyt'te Sabah hanedanlığı ile tüccar sınıfı daha sonra meclis arasındaki rekabet ön plana geçmektedir. Kuveyt'te Sabah rejiminin oluşması uzun bir tarihe sahiptir. 18.yüzyılın başından itibaren Sabah ailesinin de bağlı olduğu Necid kökenli Bani Utub kabilesine bağlı ailelerin (Halife, Jalahima, Sabah) Kuveyt topraklarına yerleşmiştir. Bu dönemde Halife ailesi ticareti, Jalahima ailesi balıkçılık ve inci avı, Sabah ailesi ise yerel hükümeti ve askeri ilişkileri kontrol etmekteydi.⁵¹⁶ Ancak ülkede Sabah ailesinin nüfusu giderek artmış, 1756 yılında Şeyh Sabah bin Cabir ülkede yönetici şeyh olarak seçilmiştir. Bu dönemde tüccar aileler (Sager, Kharafi, Ganim, Budai ve s.) vergi yoluyla şeyhliğin finansal kaynağının büyük bölümünü sağlamakta ve bu durum Sabah ailesi karşısında tüccarları güçlü kılmaktaydı.⁵¹⁷ Daha 1756 yılından itibaren Şeyhe öncü ailelerden oluşan Şura eşlik etmiştir. Bu aileler, Sünni, asil olarak görmüş, evlilik yoluyla kendi aralarında birlik oluşturmuşlardır.⁵¹⁸

Ancak 1896 yılında Şeyh Muhammed'in kardeşi Mübarek tarafından öldürülmesi sonucu ülkede istikrarsızlık ortaya çıkmıştır. Osmanlı yöneticileri, Şeyh Mübarek'in kaymakam olarak tanımaya yanaşmamış, Ahşa'daki yönetici Şemmar kabilesinin Kuveyt'i ele geçirme girişimlerini engellememiştir. Bu durum Şeyh Mübarek'i 1899 yılında İngiliz korumasına başvurmaya yönlendirmiş, 1904'te ülkede ilk İngiliz Temsilci

⁵¹⁶ Casey, ss.26-32.

⁵¹⁷ Gokhan Bacik, **Hybrid Sovereignty: Kuwait, Jordan, Iraq**, New York: Palgrave Macmillan, 2008, s.67.

⁵¹⁸ Crystal, s. 429.

(Agent) yerleşmiştir.⁵¹⁹ Bu dönemden itibaren İngiliz korumasına dayanan Şeyh Mübarek, merkezi yönetimi güçlendirmeye çalışmış, bu durum tüccar sınıfının tepkisini çekmiştir. Nitekim tüccar ailelerin tarihsel olarak karar verme sürecinde yer alması, bu süreçte önce eğitim daha sonra belediye konseyleri gibi siyasal kurumlar vasıtasıyla Sabah yönetimine karşı organize olmayı sağlamıştır.⁵²⁰ Bu çerçevede 1921 yılında halk protestoları düzenlenerek yeni Şeyh Ahmed el-Cabir'in 12 üyeden oluşan Meclis el-Şura'nın kurulmasını kabul etmesi sağlanmıştır.⁵²¹

Tablo 4.5
Sabah Hanedanlığı

Şeyh/Emir	Yıl	Selefi ile Akrabalık İlişkisi	Yönetiminin sona erme nedeni
Sabah bin Cabir	1756-1762	-	Doğal Ölüm
Abdullah bin Sabah	1762-1814	Oğlu	Doğal Ölüm
Cabir bin Abdullah	1814-1859	Oğlu	Doğal Ölüm
Sabah II bin Cabir	1859-1866	Oğlu	Doğal Ölüm
Abdullah II bin Sabah	1866-1892	Oğlu	Doğal Ölüm
Muhammed bin Sabah	1892-1896	Kardeşi	Öldürüldü
Mübarek bin Abdullah	1896-1915	Kardeşi	Doğal Ölüm
Cabir II bin Mübarek	1915-1917	Oğlu	Doğal Ölüm
Salim bin Mübarek	1917-1921	Kardeşi	Doğal Ölüm
Ahmed el-Cabir	1921-1950	Yeğeni	Doğal Ölüm
Abdullah III el-Salim	1950-1965	Kuzeni	Doğal Ölüm
Sabah III el-Salim	1965-1977	Kardeşi	Doğal Ölüm
Cabir III el-Ahmed	1977-2006	Yeğeni	Doğal Ölüm
Saad el-Abdullah	2006-2006	Kuzeni	Azledildi
Sabah el-Ahmed	2006-2020	Kuzeni	Doğal Ölüm
Nevaf el-Ahmed	2020-	Kardeşi	-

Kaynak: Kuwait Prime Minister Official Website, “Rulers of The State of Kuwait”, <https://www.pm.gov.kw/rulers-kuwait-en.aspx> (e.t. 20.06.2020).

⁵¹⁹ Casey, s.51.

⁵²⁰ Crystal, s.429.

⁵²¹ Paul Salem, **Kuwait: Politics in a Participatory Emirates**, Carnegie Endowment for International Peace, June 2007, s.3.

Ayrıca 1915 yılında yapılan düzenleme ile Mübarek'in oğulları (Cabir ve Salim) soyu sırayla tahta geçeceği kararlaştırılmıştır. Şura kısa sürede çözülse de 1938 yılında yapılan meclis harekâtı ile küçük çaplı seçim yapılmış ve yeni meclis (*al-Majlis al-Tashrî*) kurulmuştur. Tüccar sınıfının etkin olduğu meclis ekonomik, sosyal hizmet, eğitim ve diğer alanlarda reform talebinde bulunmuş, Sabah ailesinin gücünü kısıtlayan Anayasa hazırlamıştır.⁵²² Ancak Şeyh Ahmed, yıl sonunda meclisi ortadan kaldırılmış, onun yerine Danışma Konseyi (eski adıyla Şura) tesis edilmiştir.⁵²³

Nitekim 1946 yılında petrol ihracatının başlaması ile devlet gelirlerinde önemli bir artış yaşanmış, bu dönemden itibaren ülkede rantiyer ekonomik sistem oluşturulmuştur. Emirlik, petrol gelirlerinin yarısını kamu harcamalarına ayırmış, özellikle, eğitim, sağlık ve şehir altyapısına önemli yatırım yapılmıştır. Bu bağlamda gelir dağıtımının bir aracı olarak memur alımlarıyla ülkede bürokrasi önemli ölçüde genişlemiştir.⁵²⁴ Ancak bu durum yeterli bulunmamış, 1950'li yıllarda ülkede anayasal sistemin oluşması ve bağımsızlığın ilan edilmesi için protestolar düzenlenmiştir.⁵²⁵ Bu talepler karşısında Birleşik Krallık, ülkedeki Nasırcılığı önlemek için bağımsızlık sürecini onaylamıştır.⁵²⁶ 1956 yılında Yüksek Konsey ve ona bağlı Belediye Konseyi, Awqaf Konseyi ve İletişim Konseyi kurulmuştur. Ayrıca 1959 yılında Merkezi Bank, 1960 yılında Kuveyt Ulusal Petrol Firması kurulmuştur.⁵²⁷ Böylelikle 19 Haziran 1961'de Birleşik Krallık ile yapılan dostluk antlaşması ile Kuveyt bağımsızlığını ilan etmiştir. Kasım 1962 yılında kabul edilen anayasa ile Kuveyt'in yönetim şekli anayasal monarşi olarak belirlenmiştir. Anayasa'da ulusal egemenliğin halka dayandığı, yönetimin meşruiyetinin de buradan kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda seçimlerin ardında ilk meclis Aralık 1963'te kurulmuştur.⁵²⁸

Bağımsızlık sonrasında Sabah ailesi ile tüccar aileler arasındaki rekabet, Sabah yönetimi ile meclis arasındaki yetki rekabetine evrilmiştir. Emir, kabineye Sabah ailesi üyelerini atayarak (aynı zamanda meclis üyesi oldukları için) meclisin gücünü

⁵²² Abloshi, *Kuwait's National Assembly: Roles and Dynamics*, s.2.

⁵²³ Casey, s.58.

⁵²⁴ Bacik, s.112.

⁵²⁵ Alazemi, s.88.

⁵²⁶ Salem, s.3.

⁵²⁷ 1976 yılında petrol endüstrisi tamamen devlet yönetimine geçmiştir. Casey, s.60.

⁵²⁸ Salem, s.4.

kısıtlamaya çalışmıştır. Ayrıca 1967 yılında bedevi kabilelere vatandaşlık verilerek meclisin yapısı değiştirilmeye çalışmıştır.⁵²⁹ Ancak yaşanan istikrarsızlık nedeniyle 1976 yılında meclis feshedilmiş, Anayasa askıya alınmıştır. Nitekim 1979 yılında İran’da yaşanan devrim Kuveyt’teki istikrarı önemli ölçüde etkilemiştir. 1980 yılında *al-Rai al-Amm* gazete binasına, İran havayolu şirketi ofisine dahil çok sayıda bombalı saldırı düzenlenmiştir.⁵³⁰ İran’daki sürecin yaşanmaması için Emir Cabir, 1981 yılında parlamento seçimlerinin yapılmasına karar vermiştir. Ancak Emir, seçim bölgelerini 10’dan 25’e çıkararak muhalefetin gücünü kırmaya çalışmıştır.⁵³¹ Emir’in bu müdahaleleri ise geleneksel muhalefetin karşısında İhvan’ın güçlenmesine yol açmış, örgüt üyeleri ilk kez mecliste koltuk kazanmışlardır.⁵³² Nitekim ülke, bu yıllarda birçok dış bağlantılı saldırılara maruz kalmıştır. 1983’te Amerikan ve Fransız Büyükelçiliklerine, Kuveyt Uluslararası Havaalanı yönelik bombalı saldırılar gerçekleştirilmiştir. 1985 yılında Emire karşı suikast girişimi yaşanmış, girişimi İran ile bağlantılı Şii terör örgütün yaptığı iddia edilmiştir. Örgütün üyeleri yargılanmış, birçoğu ölüm cezasına çarptırılmıştır.

Diğer yandan Kuveyt’te rejim istikrarını etkileyen diğer bir faktör ekonomik istikrarsızlık ve yolsuzluk olmuştur. 1980’li yılların ortasından itibaren petrol fiyatlarının düşmesi ile Kuveyt ekonomisi de yavaşlama sürecine girmiştir. 1982 yılında resmi olmayan borsanın (Souk al-Manakh) çöküşü sonrası yaşanan siyasal kriz, Sabah ailesine yönelik eleştirileri artırmıştır. Bu süreçte Adalet Bakanı yolsuzluk nedeniyle istifa etmek zorunda kalmıştır. Ancak Meclis’in yeni bakanı atamaya çalışması nedeniyle Emir yeniden 1986 yılında meclisi feshetmiş, Anayasa uzun bir süre askıya alınmıştır.⁵³³ Muhaliflerle Sabah rejimi arasındaki bu çatışma Irak’ın ülkeyi işgaline kadar devam etmiştir. Politik fraksiyonların çoğunluğu işgal karşıtı tutum benimsemişlerdir, ancak işgalin sonlandırılmasının ardından Emir yeniden geniş bir muhalif blok ile karşı karşıya kalmıştır. Daha Ekim 1990’da sürgündeki Veliaht Prens Saad el-Abdullah, Cidde’de politik gruplarla bir araya gelerek 1962 Anayasası’na uyacağı sözünü vermiştir.⁵³⁴ Ocak

⁵²⁹ Bacik, s.129.

⁵³⁰ Alazemi, s.109.

⁵³¹ Alblosi, *Kuwait’s National Assembly: Roles and Dynamics*, s.3.

⁵³² Salem, s.12.

⁵³³ Casey, s.79.

⁵³⁴ Bu dönemde Emir Cabir devlet yönetimini büyük ölçüde Veliaht Prens ve Başbakan Saad el-Abdullah’a bırakmıştır. Alazemi, s.30.

1992’de basına karşı sansürü kaldırmak zorunda kalan Emir, muhalefetin baskısıyla Ekim 1992’de meclis seçimlerinin yapılmasına karar vermiştir. 5 Ekim 1992’de yapılan seçimlerde meclisin 2/3 çoğunluğu muhalifler kazanırken liberal muhalif Ahmad el-Sa’dun meclis sözcülüğünü yapmıştır. Nitekim muhaliflerin baskısı sonucunda ilk kez 16 kişilik kabinenin 6’sını seçilmiş parlamenterler oluşturmuştur. Meclisteki politik fraksiyonlar zaman zaman ittifak kurarak, sosyal reformların yapılmasını sağlamışlardır.⁵³⁵

Diğer yandan 1990’lı yılların sonunda Kuveyt’te muhalefetin de yapısı değişmiştir. 1999 yılında liberaller Sünni İslamcılara karşı oya kaybederken meclis sözcülüğünü Emir yanlısı Jasim el-Khrafi almıştır.⁵³⁶ Bu dönemde Emir, kadınların siyasal katılımını desteklerken İslamcı muhalifler süreci engellemeye çalışmıştır. Emir Cabir’in 1999 yılında kadınlara oy kullanma hakkı tanıdığı karar, Meclis tarafından iptal ettirilmiştir. Kararın iptalinde yetki aşımı neden gösterilse de İslamcılarının ağırlıklı olduğu Mecliste kadın haklarına karşı tutum benimsendiği iddia edilmiştir.⁵³⁷ Bu nedenle kadın siyasi elitler, politik süreçlerde Emir’in yanında yer almışlardır. Nitekim kadınların seçme ve seçilme hakkı reformistlerin güçlendiği dönemde Mayıs 2005’te Meclis tarafından yasalaştırılmıştır.⁵³⁸

Nitekim 2000’li yıllarda Katar ve BAE’de olduğu gibi Kuveyt’te de radikal gruplar güç kazanmıştır. Irak’ın ülke içindeki bu gruplara desteği nedeniyle, çok sayıda terör eylemi gerçekleşmiştir. 2002-2003 yıllarında ABD askerlerine yönelik saldırılar düzenlenmiştir.⁵³⁹ Ocak 2005’te Kuveyt güçleri ile el-Kaide’ye bağlı ‘Yarımada Aslanları’ adlı grup arasında çatışma yaşanmıştır. Tutuklanan 37 saldırgandan 30’u Kuveyt rejimini ortadan kaldırmayı ve ABD askerlerini öldürmeyi hedeflediklerini itiraf etmiştir. Ayrıca bazı Kuveyt vatandaşlarının Irak’ta “cihat”a katılması, Kuveyt güvenliği açısından önemli sorun oluşturmuştur.

⁵³⁵ Salem, s.6.

⁵³⁶ Albloshi, *Kuwait’s National Assembly: Roles and Dynamics*, s.10.

⁵³⁷ Casey, s.92.

⁵³⁸ Selem, s.7.

⁵³⁹ Alazemi, s.278.

Diğer yandan 15 Ocak 2006'da Emir Cabir el-Ahmed'in ölümünün ardından Emir'in veliaht olarak belirlediği Saad el-Abdullah tahta geçmiştir. Ancak Meclis, Saad el-Abdullah'ın akıl sağlığının yerinde olmaması nedeniyle tahtan indirilmesini istemiştir. Bu girişim karşısında Saad el-Abdullah istifa etmiş, 2003 yılından itibaren başbakanlık görevini yürüten Sabah el-Ahmed emir olarak seçilmiştir. Bu dönemden itibaren Veliaht Prens'in başbakan olarak atanmaması konusunda uzlaşmış, başbakan olarak Na'sir el-Muhammed el Sabah olmuştur.⁵⁴⁰ Ancak teamüllere aykırı olarak Veliaht Prens Cabir kolundan Nevaf el-Ahmed atanmıştır. Emir'in tahta çıkmasıyla, muhaliflerin talepleri yeniden gündeme gelmiştir. Meclisteki liberallerden oluşan "29 Bloku" seçim bölgesinin 25'ten 5'e inmesini ve seçmenlere her bölgede dört adaya oy verme hakkı tanınmasını talep etmişlerdir. Bu süreçte "Turuncu" hareketini başlatan genç reformistler, önce internet üzerinden örgütlenerek ardından protestolar düzenleyerek 29 Blok'unu desteklemişlerdir.⁵⁴¹ Bu dönemde Şii parlamenterler de "Turuncu" hareketine destek vermiştir. Yine Sabah ailesinin Salim kolunun yönetimden uzaklaştırılması nedeniyle Turuncu Harekatı'na destek verdiği iddia edilmiştir.⁵⁴² Buna karşılık Emir, Mayıs 2006'da Meclis'i dağıtmış, Haziran 2006'da yeni seçimler yapılmıştır. 350 bin seçmenin katıldığı seçimlerde muhalifler (Sünni İslamcılar, milliyetçiler, liberaller, Şii İslamcılar ve s.) 50 koltuğun 33'ünü kazanmışlardır. Böylelikle yeni meclis beş seçim bölgesini öngören seçim yasasını onaylamıştır.⁵⁴³ Yeni yasayla ilk seçim 2008 yılında yapılmış, muhalifler önemli üstünlük kazanmıştır.

Diğer yandan Katar ve BAE'de olduğu gibi petrol fiyatlarındaki artış, ülkenin ekonomik gelirlerin artmasını sağlamıştır. Ancak Kuveyt GSYİH'nın yarısı, ihracat gelirlerinin ise %95'i petrole dayanmıştır.⁵⁴⁴ Bunun yanında hükümette yolsuzluk ve usulsüzlük artmış, bu dönemde Katar ve BAE'ye nispeten uluslararası yatırımlar da çok düşük düzeyde kalmıştır. Nitekim yolsuzluklar nedeniyle Arap Baharı sürecinde hükümet karşıtı gösteriler düzenlenmiş, bir tutuklunun gözetiminde ölmesi üzerine muhalifler

⁵⁴⁰ Kristin Diwan, "Kuwait's Impatient Youth Movement", *Foreign Policy*, 29 June 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/06/29/kuwaits-impatient-youth-movement/> (e.t.15.10.2020).

⁵⁴¹ Hamad Albloshi and Faisal Alfahad, "The Orange Movement of Kuwait: Civic Pressure Transforms a Political System", Stephan M.J. (Ed.), *Civilian Jihad* içinde, New York: Palgrave Macmillan, s.234.

⁵⁴² Diwan, *Kuwait's Impatient Youth Movement*, par.5.

⁵⁴³ Albloshi ve Alfahad, *The Orange Movement of Kuwait: Civic Pressure Transforms a Political System*, s.235.

⁵⁴⁴ Khizar Niazi, "Kuwait Looks towards the East: Relations with China", *The Middle East Institute*, Policy Brief No.26, September 2009, s.1.

tarafından İşleri Bakanı istifaya zorlanmıştır. Bu süreçte Emir'in ekonomik destek paketlerini ilan etmesi yolsuzluk karşıtı gösterileri engelleyememiştir. Haziran 2011'de Kararlılık Meydanında yapılan gösteriler ve memur grevleri sonucunda Ekonomi Bakanı istifa etmiştir.⁵⁴⁵ İki Kuveyt bankasının bazı meclis üyelerine 92 milyon dolar aktardığının ortaya çıkması sonucu tepkiler daha da artmıştır. Kasım 2011'de yaklaşık 100.000 protestocunun Meclis binasını kuşatması sonucunda Başbakan Nas'ir el-Muhammed el-Sabah da istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte çok sayıda protestocu Emir'e hakaret suçundan tutuklanmış, bu durum yeni protestolara yol açmıştır.

Halk gösterileri karşında Emir, Aralık 2011'de Meclis'i feshederek Şubat 2012'de seçim yapılacağını duyurmuştur. Seçimlerde 50 koltuktan 35'i muhalifler tarafından kazanılmış, Meclis sözcülüğünü muhalif lider Ahmet el-Sadun geçmiştir.⁵⁴⁶ Ancak Anayasa Mahkemesi, Aralık 2011'deki meclis feshini geçersiz kılarak 2009 yılında kurulan Meclis'in geçerli olduğuna karar vermiştir.⁵⁴⁷ Emir Aralık 2012'de yeni seçimlerin yapılmasına karar vermiş, ancak muhaliflerin gücünü kırmak için 2006'daki düzenlemeyi iptal edilerek 25 seçim bölgesi ve her seçmenin dört yerine (ilçe başına) bir aday için oy kullanmasına karar vermiştir.⁵⁴⁸ Seçim sürecini protesto eden muhalifler, Anayasayı Koruma için Ulusal Cephe (*Karāmat Watan*) bloğu altında örgütlenmişlerdir. Ekim 2012'de yaklaşık 150.000 kişi sokak protestolarına katılmış, demokrasiye tam geçiş ve yolsuzluklara mücadele talep edilmiştir.⁵⁴⁹ Bu bağlamda ilk kez doğrudan Emir'i hedef alan rejim karşıtı söylemler gerçekleşmiştir. Nitekim güvenlik güçlerinin durum karşısındaki tepkisi de daha yoğun olmuş, protestolara müdahale edilmiş, 20'den fazla kişinin toplanması yasaklanmıştır.⁵⁵⁰ Ayrıca protestocular tutuklanma, işten çıkarılma ve vatandaşlıktan çıkarılma gibi birçok baskıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu süreçte Aralık 2012'de yapılan seçimler de Emir tarafından yapılan usulsüz seçim düzenlemesi nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Ancak muhaliflerin çoğunluğu

⁵⁴⁵ Lawson ve Legrenzi, *Repression and Monarchial Resilience in the Arab Gulf States*, s.82.

⁵⁴⁶ Alblosi, *Kuwait's National Assembly: Roles and Dynamics*, s.11.

⁵⁴⁷ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.15.

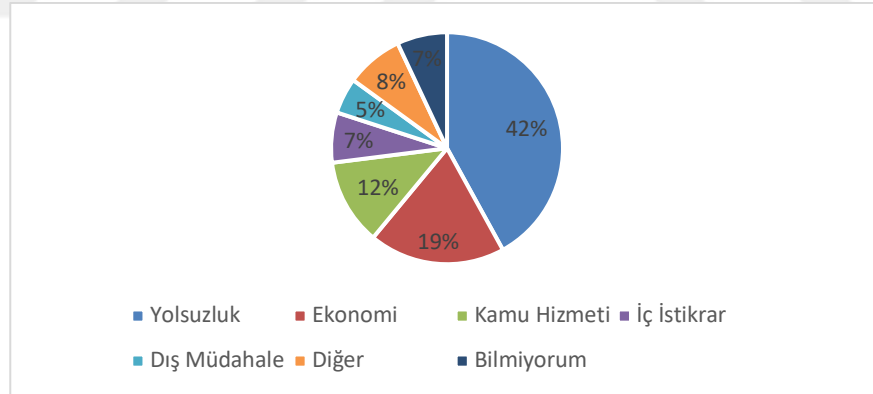
⁵⁴⁸ Cordesman, Shelala ve Mohamed, "The Gulf and Arabian Peninsula", *The Gulf Military Balance*, Vol.3, s.126.

⁵⁴⁹ Kenneth Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, Congressional Research Service, RS21513, 4 Mart 2019, s.4.

⁵⁵⁰ Lawson ve Legrenzi, *Repression and Monarchial Resilience in the Arab Gulf States*, s.83.

Temmuz 2013'te yeni seçimleri de protesto etmiş, yeni meclis liberallerin üstünlüğünde kurulmuştur.⁵⁵¹

Yaşanan gelişmeler ülkede ulusal güvenliği de doğrudan etkilemiştir. Ağustos 2015'te Abdali'de bir çiftlikte saklanmış çok sayıda silah ele geçirilmiş, “Abdali Hücresi” olarak bilenen 25 Şii Kuveyt ve 1 İran vatandaşı hükümete karşı eylem planlamakla suçlanmıştır.⁵⁵² İki ay sonra ise DAEŞ tarafından ülkede İmam es-Sadık Şii Camisine bombalı saldırı düzenlenmiş, 27 kişi ölmüştür.⁵⁵³ Yine Ekim 2016'da ABD askeri aracına yönelik arabayla saldırı düzenlenmiştir.⁵⁵⁴ Bölgede devrim hareketlerinin başarısız olması ve iç çatışmalar nedeniyle muhaliflerin de söylemleri değişmiş, doğrudan rejimi hedef almadan ekonomik istikrar taleplerinde bulunmuşlardır. 2014-2020 döneminde GSYİH azalırken kamu harcamalarının artması nedeniyle bütçe açığı (46 milyar dolar) giderek artmıştır.⁵⁵⁵ Bunun yanında ülke ekonomisi petrol gelirlerine bağımlılığı devam etmiş, GSYİH'nın %45'ni oluşturmuştur.⁵⁵⁶ Nitekim 2019'da yapılan kamuoyu araştırmasında Kuveyt halkının %42'si yolsuzluğu, %19'u ekonomiyi en önemli sorun olarak görmüştür.

Şekil 4.4 Kuveyt Kamuoyu Araştırması (2019): Bugün Kuveyt'in karşı karşıya kaldığı en önemli zorluk nedir?

Kaynak: Arab Barometer, s.10.

⁵⁵¹ Albloschi, *Kuwait's National Assembly: Roles and Dynamics*, s.21.

⁵⁵² Kristian Coates Ulrichsen, “Walking the Tightrope: Kuwaiti-Iranian Relations in the Aftermath of the Abdali Affair”, *Ifimes*, <https://www.ifimes.org/en/researches/walking-the-tightrope-kuwaiti-iranian-relations-in-the-aftermath-of-the-abdali-affair/4215#> (e.t.10.05.2021), par.8.

⁵⁵³ Ulrichsen, *Walking the Tightrope: Kuwaiti-Iranian Relations in the Aftermath of the Abdali Affair*, par.9.

⁵⁵⁴ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.18.

⁵⁵⁵ Bader Al-Saif, “Rescuing Kuwait”, *Carnegie Middle East Center*, 27 Kasım 2020, <https://carnegie-mec.org/diwan/83318> (e.t.10.02.2021).

⁵⁵⁶ International Monetary Fund, *Kuwait: 2020 Article IV Consultation-Press Release*, Staff Report and Staff Supplement, March 2020, s.52.

Bu süreçte muhalifler uzlaşmacı tutum benimsemiş, Kasım 2016’da gerçekleşen seçimlere katılarak mecliste 24 koltuk elde etmişlerdir.⁵⁵⁷ Bu gelişmeleri dikkate alan Sabah yönetimi, Ocak 2017’de “2035 Yeni Kuveyt Vizyonu”nu ilan etmiştir. Ekonomiye çeşitlendirmeyi amaçlayan bu programla sağlık, çevre, eğitim dahil birçok alana 100 milyar dolar yatırım yapılması hedeflenmiştir.⁵⁵⁸ Bu süreçte Emir Sabah el-Ahmed’in vefatının ardından kardeşi Nevaf el-Ahmed tahta geçmiştir. Ancak yeni dönemde de meclis ile hükümet arasında rekabet devam etmiş, istikrarlı hükümet kurulamamıştır. Nitekim halkın sadece hükümete değil, parlamentoya güvenin düşük olduğu görülmüştür. 2014 yılında parlamentoya güven %70 iken 2019 yılında bu oran %32’ye gerilemiştir.⁵⁵⁹ Bu bağlamda mecliste de değişim isteyen halk, 2020 yılında gerçekleşen seçimlere Covid-19 küresel salgınına rağmen %65 katılım sağlamıştır. Seçimlerin ardından (her gruptan) eski parlamenterler koltuklarını kaybetmiş, 22 yeni üye kazanırken, 45 yaş altı gençler çoğunluğu (30 koltuk) elde etmişlerdir.⁵⁶⁰

4.4.2. Toplumsal Birlik

Emirliğin kuruluşunda Necid kökenli Sünni Arap kimliği ön planda olmuştur. Bu bağlamda Anayasada Kuveyt Arap devleti, Kuveyt halkı Arap Milletinin bir parçası, devletin dini ise İslam olarak belirtilmiştir.⁵⁶¹ Ancak Kuveyt’te de kabile bağları ve etnik ve mezhepsel kimlikler gibi alt kimliklerin ön plana geçmesi toplumsal birliği olumsuz etkilemiştir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında ülkede bedevi ve yerleşik (hazara) kabileler arasında ayırım da etkili olmuştur. Nitekim vatandaşlık sorunun doğrudan çözilememesi, ülke toplumunun birliğini sağlamasını engellemiştir. Şöyle ki, 1948 yılında kabul edilen kanunla sadece 1899 yılından itibaren ülke yaşayan kabileler ve onların (erkeklerin) çocukları Kuveyt vatandaşı olarak tanımlanmıştır. Daha sonra 1959 yılında yapılan yeni

⁵⁵⁷ “Kuwait poll: Opposition wins nearly half of parliament”, *Al Jazeera*, 27 Kasım 2016, <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/27/kuwait-poll-opposition-wins-nearly-half-of-parliament/> (e.t.17.12.2020).

⁵⁵⁸ Kuwait MOFA, “Kuwait Vision 2035 New Kuwait”, <https://www.mofa.gov.kw/en/kuwait-state/kuwait-vision-2035/> (e.t.20.04.2020).

⁵⁵⁹ Bakınız Arab Barometer, s.5.

⁵⁶⁰ Kristen Smith Divan, “Kuwaitis vote for Change”, *The Arab Gulf States Institute in Washington* (AGSIW), 8 December 2020, <https://agsiw.org/kuwaitis-vote-for-change/> (17.12.2020).

⁵⁶¹ Alazemi, s.112.

vatandaşlık kanunu ile esneklik yapılmış Kuveyt vatandaşlığı için 1920’de itibaren Kuveyt’te ikamet etmek şartı aranmıştır. Ancak ülkede sürekli ikamet etmeyen bedevi kabilelerin çoğunluğu vatandaşlık alamamış, ülkede bidun (vatansız) nüfus sorunu ortaya çıkmıştır. Nitekim Emir’in 1967 yılında bedevi kabilelere vatandaşlık verilerek meclisin yapısı değiştirmeye çalışması diğer kesimlerin tepkisini çekmiştir.⁵⁶² 1980’lı yılların ortasından itibaren sayısı 225.000’ni bulan bidunlara casusluk suçlamasıyla kısıtlama uygulanmaya başlanmış, bidunların serbest dolaşımı ve devlet memurluğuna (asker ve polis hariç) girişi yasaklanmıştır.⁵⁶³

Kuveyt’te toplumsal birliği etkileyen diğer bir unsur, vatandaş-göçmen ayırımı olmuştur. Petrol üretimine dayalı ülke ekonomisi, yabancı işçi nüfusun ülkede artmasına yol açmıştır. Sağlık ve eğitim alanında da yabancı iş gücüne ihtiyaç duyulmuş, bürokrasinin büyük çoğunluğunu da göçmenler oluşturmuştur. 1957 yılında yapılan nüfus sayımında 206.473 olan nüfusun, %55’i (113.633) Kuveyt vatandaşı iken %45’ini (92.851) göçmenler oluşturmuştur.⁵⁶⁴ Bu artış Kuveyt vatandaşları arasında endişeye neden olmuş, düzenlenen “kafala” sistemi ile vatandaşlar göçmenler karşısında ayrıcalıklı hale gelmişlerdir. Bu sisteme göre Kuveyt’te ticari işletme açılması için en az %51’nin Kuveyt vatandaşının sahip olması gerekirken, yabancı işçilerin serbest dolaşımı da yasaklanmıştır.⁵⁶⁵ Ancak diğer Körfez ülkelerinden farklı olarak göçmenler ülke içindeki siyasal süreçlerde etkili olmuşlardır. Özellikle 400.000 bini bulan Filistinli göçmen, ülkedeki gelişmelerde ve Kuveyt dış politikasında etkili olmuştur.⁵⁶⁶

Kuveyt toplumunda diğer bir çatışma alanı Sünni-Şii ayrışması olmuştur. Ülkede hem Arap hem de İran kökenli Şii’ler bulunmaktadır. Nüfusunun yaklaşık %25-%30’nu oluşturan Şii’ler, diğer bölge ülkelerine göre dini ritüellerin uygulanması ve diğer yurttaş hakları bakımından eşit olmuşlardır. Nitekim Şii’ler, ülkede ticari faaliyetlerde de çok etkin olmuş, zengin tüccar aileleri (Behbehani, Dhashti, Bukhamseen, Mazidi) ortaya çıkmıştır.⁵⁶⁷ Ancak 1979 yılında gerçekleşen İran devriminin ardından Ayetullah

⁵⁶² Bacik, s.129.

⁵⁶³ Casey, s.91.

⁵⁶⁴ Alazemi, s.124.

⁵⁶⁵ Bacik, s.129.

⁵⁶⁶ Casey, s.90.

⁵⁶⁷ W. Andrew Terrill, **Kuwaiti National Security And The U.S.-Kuwaiti Strategic Relationship After Saddam**, Strategic Studies Institute, US Army War College, 2007, s.54.

Humeyni'ye bağılı bazı Şii gruplar (Şiraziler) Körfez'de örgütlenerek rejim değişikliği talebinde bulunmuşlardır. Bu bağlamda orta sınıf göçmen Şii gruplar aktif olmuş, Kuveyt'in Irak'ı desteklemesi nedeniyle Şii camilerinde İran'ı destekleyen mitingler ve grevler düzenlemiştir.⁵⁶⁸ İran destekli bazı radikal Şii gruplar (İslami Cihat/ Irak'tan kaçan Dava Partisi üyeleri) ise Emir'e karşı suikast dahil birçok terör eylemlerinde yer almışlardır.⁵⁶⁹ Buna karşılık Şiilerin bağılılığı sorgulanarak kritik devlet görevlerinde ve petrol endüstrisinde çalışmalarına izin verilmemiştir. Bu süreçte hükümet (ağırlıklı olarak Şii) çok sayıda göçmen işçiyi sınır dışı etmiş⁵⁷⁰, bazı Şii ailelerin vatandaşlığını iptal etmiştir.⁵⁷¹

Diğer yandan işgal sırasında Irak güçlerine karşı direnişi ağırlıklı olarak Kuveyt vatandaşları yapmıştır. Kuveytliler kamudaki görevlerine gitmeyerek, yeni kimlikleri kabul etmeyerek sivil direniş göstermişlerdir.⁵⁷² Şii vatandaşlar da mevcut dernek altyapılarını kullanarak Irak güçlerine karşı organize direniş göstermişlerdir.⁵⁷³ Yerel İhvan üyeleri de uluslararası Müslüman Kardeşler ile bağıını koparmış, direnişte önemli rol oynamıştır.⁵⁷⁴ Ayrıca Saad el-Abdullah'ın Irak işgaline karşı uluslararası arenadaki çabaları, Kuveytliler tarafından desteklenmiştir. Yurtdışındaki Kuveytliler Londra'da Kuveyt Topluluğu'nu kurarak "Kuveyt'e Özgürlük" kampanyasını yürütmüşlerdir.⁵⁷⁵ Ancak bu süreçte FKÖ'nün Irak'ı desteklemesi nedeniyle, ülkedeki Filistinlilerin sadakati sorgulanmıştır. Nitekim savaşın ardından 350.000 Filistinli göçmen ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Irak'ı destekledikleri gerekçesiyle bidunlara karşı da ayrımcılık artmış, savaş sırasında ülkeden ayrılan 50.000 bidun geri dönememiştir. 1993-2001 döneminde bidunların orduya alınması da yasaklanmıştır. Böylelikle ülke nüfusu savaş öncesinde 2,3 milyon kişiyken, savaş sonrasında 1,1 milyon olmuştur. Vatandaşların genel nüfustaki oranı da %25'ten %50'ye yükselmiştir.⁵⁷⁶

⁵⁶⁸ Hamad H. Albloshi, "Sectarianism And the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi'a", *The Muslim World*, Vol. 106, No:1, January 2016, DOI: 10.1111/muwo.12127, s.113.

⁵⁶⁹ Ulrichsen, *Walking the Tightrope: Kuwaiti-Iranian Relations in the Aftermath of the Abdali Affair*, par.1.

⁵⁷⁰ Cordesman, Shelala ve Mohamed, *The Gulf and Arabian Peninsula*, s.116.

⁵⁷¹ Albloshi, *Sectarianism and the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi'a*, s.114.

⁵⁷² Alazemi, s.209.

⁵⁷³ Ulrichsen, *Walking the Tightrope: Kuwaiti-Iranian Relations in the Aftermath of the Abdali Affair*, par.4.

⁵⁷⁴ Davidson, *After the Sheikhs: The Coming Coolapse of the Gulf Monarchies*, s.102.

⁵⁷⁵ Alazemi, s.209.

⁵⁷⁶ Casey, s.91.

Savaş sonrası ulusal bilinç artsa da toplum içinde mezhepsel ve ideolojik ayrışmalar devam etmiş, kent (hazara)-kırsal (bedevi) ayrışması daha da belirginleşmiştir. 1992 yılında yapılan seçimlerde seçmen kitlesi de genişletilmiş, 1920’den itibaren Kuveyt’te ikamet eden erkek Kuveyt vatandaşları ve onların erkek varislerinin yanı sıra ve en az 20 yıllık Kuveyt (sonradan kazanılan) vatandaşlarına ve erkek varislerine oy verme hakkı tanınmıştır.⁵⁷⁷ Böylelikle solcu, liberal kentli nüfusa (%35) karşı muhafazakar bedevi gruplar (%65) üstünlük sağlamaya başlamıştır.⁵⁷⁸ Bu kesimler arasında, özellikle bürokraside üstünlük kurma konusunda rekabet yaşanmıştır. Emir’in rejim istikrarını korumak için ülke içindeki grupları denge unsuru olarak birbirlerine karşı kullanması toplumsal bütünleşmeyi engellemiştir. Muhalefet karşısında Emir kırsal bölgelerde yaşayan Sünni kabileler, Şiiler ve kadınların desteğini sağlamaya çalışmıştır. Buna karşın bu dönemde toplumsal bütünlüğü etkileyecek önemli önemli çatışma yaşanmamış, muhalifler Emir karşısında örgütlene bilmişlerdir.

Ancak Irak’ta başlayan mezhepsel savaş Kuveyt’e de yansımış, Sünni ve Şii İslamcılar arasında ayrışma yaşanmıştır. Bu durum karşısında Kuveyt Emiri, Kuveyt’in tek bir gruba veya mezhebe ait olmadığını dile getirmiş, mezhepsel ayrışmaya karşı uyarıda bulunmuştur.⁵⁷⁹ Nitekim Sünni-Şii tansiyonu, Bahreyn ve Suriye’de yaşanan Arap Baharı sürecinde artmıştır. Kuveyt toplumu kendi mezhepsel kimliğine göre bu ülkelerdeki muhalifleri (Şiiler Bahreyn’deki gösterileri desteklerken, Sünniler Suriye’de Esad karşıtı muhalifleri) desteklemiş, Kuveyt’teki ulusal birliği tehdit etmiştir.⁵⁸⁰ Şii ve Sünni elitler arasında gerilim artarken Şiilerin çoğunluğu Sünni radikallerin varlığı nedeniyle hükümet karşıtı Karamat Watan protestoların katılmamışlardır. Nitekim Sünni muhaliflerin 2012-2013 meclis seçimlerine katılmaması nedeniyle Şii temsilciler ve büyük kabile temsilcileri, olağandışı üstünlük sağlamışlardır.

⁵⁷⁷ Albloshi, *Kuwait’s National Assembly: Roles and Dynamics*, s.5.

⁵⁷⁸ Salem, s.7.

⁵⁷⁹ Aktaran Terrill, s.52.

⁵⁸⁰ Albloshi, *Sectarianism and the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi’a*, s.123.

Tablo 4.6.

Kuveyt'in Nüfus Yapısı

MENŞE ÜLKE	TOPLAM NÜFUSA ORANI	DİN/ MEZHEP	TOPLAM NÜFUSA ORANI
KUVEYT VATANDAŞI	%30,4	Sünni	%45-50
ARAP KÖKENLİ GÖÇMEN	%27,4	Şii	%25-30
ASYA KÖKENLİ GÖÇMEN	%40,3	Hristiyan	%18
DİĞER (AVRUPA, ABD VE S.)	%1,9	Diğer	%7

Kaynak: CIA The World Factbook, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/kuwait/#people-and-society> (e.t.10.09.2021)

Diğer yandan 2000'li yıllarda nüfusta göçmen nüfusun oranı önemli ölçüde artmıştır. Alınan önlemlere rağmen, eğitim ve sağlık alanında yetişmiş insan eksikliği nedeniyle göçmen nüfusa bağımlılık devam etmiştir. Nitekim 2000'li yıllarda şehirlerin altyapısını modernleştirme sürecinde yabancı işçilere ihtiyaç duyulmuştur. 2018 yılında 3,3 milyon nüfusun %70'ini göçmenler oluşturmuştur. Ayrıca hala yaklaşık 100.000 bidun nüfus bulunmaktadır.⁵⁸¹ Son yıllarda göçmen nüfusunun artışına paralel olarak yapısı da değişmiş, Müslüman olmayan nüfus artmıştır. Günümüzde çoğunlukla göçmen olan 750.000 Hristiyan, 400 Bahai, 100.000 Budist, 100.000 Hindu, 10.000 Sih bulunmaktadır.⁵⁸² Bu durum Kuveytli yetkililerin dikkatini çekmiş, Kuveyt'in Arap ve İslam kimliğine tehdit olarak görülmüştür.⁵⁸³ 2006 yılında parlamentoda kültürel yozlaşmayı önlemeye ilişkin özel komite kurulmuş, Noel ağacı süslemesi, kamuoyuna açık yerlerde mayo giyilmesi gibi uygulamaların cezalandırılması tartışılmıştır.⁵⁸⁴ Nitekim göçmen sorunu zaman zaman çatışma düzeyine gelmiştir. Örneğin 1999 yılında Mısırlı ve Bangladeşli göçmenler arasında çatışma yaşanmıştır. Yine 29 Temmuz 2008 Asya kökenli işçiler maaşların ödenmesini ve artırılması için isyan çıkarmışlardır.⁵⁸⁵

⁵⁸¹ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.8.

⁵⁸² Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.7.

⁵⁸³ Bakınız Alazemi, s.126.

⁵⁸⁴ Yasmeena Al-Mulla, "Parliamentary committees: How they work and why they matter", *Kuwaiti Times*, 30.12.2020, <https://news.kuwaittimes.net/website/parliamentary-committees-how-they-work-and-why-they-matter/> (e.t. 03.04.2021).

⁵⁸⁵ Alazemi, s.126.

Nitekim artan ekonomik istikrarsızlık nedeniyle Kuveyt vatandaşları ile göçmen nüfus arasındaki ayrışma da göçmen nüfus karşısında en sert tedbirleri Kuveyt almıştır. Şubat ve Mart 2011’de bidunlar da Kuveyt vatandaşlığını almak için protestolara katılmış, bu süreçte bidunlar ve göçmenler Emir’in baskı politikasının temel hedefi haline gelmiştir.⁵⁸⁶ Petrol fiyatlarının düşüşü ile beraber ekonomisinin kötüleşmesi ile toplum nezdinde de bidun ve yabancı işçilere karşı nefret söylemleri artmıştır. 2013 yılında Kuveyt, her yıl 100.000 yabancı işçi sayısını azaltacağını duyurmuştur. Bu bağlamda yabancı işçilerin ülkeyi terk etmesi için hastanelere başvurunun kısıtlandırılması, sürücü ehliyeti alınmasının zorlaştırılması gibi düzenlemeler yapılmıştır. Nitekim emeklilik yaşının doldurulması, trafik kurallarına uymama gibi nedenlerle çok sayıda yabancı işçiye sınır dışı işlemi yapılmıştır.⁵⁸⁷ Bu bağlamda Dünya Bankası verilerine göre Kuveyt, 2008-2012 döneminde 580.000 kişi net göç alırken, 2013-2017 döneminde sadece 197.600 kişi net göç almıştır.⁵⁸⁸ Ayrıca Kuveyt, diğer Körfez ülkelerinden farklı olarak “kafala” sisteminde de reform yapmamıştır.

4.4.3. Elit Uyumu

Katar ve BAE’ne nazaran daha siyasallaşmış bir topluma sahip Kuveyt’te elit uyumunu etkileyen en önemli unsur mezhepsel ve ideolojik kimlikler olmuştur. Ripsman’a göre kamuoyu fikri doğrudan dış politika karar alma mekanizmasına değil, dolaylı olarak yasama organındaki temsilcileri aracılığıyla dış politika kararlarını etkilemektedir.⁵⁸⁹ Bu bağlamda Kuveyt’te ayrı yasama erkinin bulunması, meclisin yapısı ve meclis ile hükümet arasındaki uyum da güvenlik ve dış politika kararlarını etmektedir. Nitekim uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisi bulunan Meclis, Emir’in dış politika adımlarını kısıtlaya bilmektedir. Ayrıca Meclis’e bağlı beş üyeden oluşan Dış İlişkiler Komitesi, dış politika konularında Dışişleri Bakanlığı ile görüşmeler yaparak ve imzalanan antlaşmaları inceleyerek önemli rol oynamaktadır.

⁵⁸⁶ Cordesman, Shelala ve Mohamed, *The Gulf and Arabian Peninsula*, ss.125-126

⁵⁸⁷ Davidson, s.282.

⁵⁸⁸ The World Bank Data Bank, “World Development Indicators”, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=NY.GDP.MKTP.CD> (e.t.05.04.2022).

⁵⁸⁹ Ripsman, s.171.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Kuveyt'in karşılaştığı ilk kriz, Irak'ın Kuveyt'i ülkenin bir parçası olduğunu iddia etmesi ve sınıra asker konuşlandırması olmuştur. Bu kriz karşısında Kuveyt, Birleşik Krallık'ın 8000 kişilik kuvvet göndermesine rağmen, 1961 yılında Arap Ligi'ne üye olmuş, Arap Ligi Güvenlik Güçleri bölgeye konuşlanmıştır.⁵⁹⁰ Irak tehdidi karşısında Kuveyt eliti pan-Arap ve antikolonyel çizgide dış politika yürüterek Mısır ve Ürdün ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Bu dönemde dış tehdit konusunda elit uyumunun yüksek olması karar verme elitinin manevra alanını genişletmiştir. Arap-İsrail Sorununda Filistinlileri destekleyen Kuveyt, 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası OPEC nezdinde uygulanan petrol ambargosunu öncülerinden olmuştur.

Ancak 1979 İran devriminin ardından ülke içindeki elit uyumu önemli ölçüde zayıflamıştır. Emir devrim ihracı söylemi nedeniyle İran'ı kendi rejimine yönelik tehdit olarak görürken, ülkedeki Şii elitin siyasal katılım talepleri artmıştır. Şii elitler tarihsel olarak Sabah ailesi ile yakın ilişki içerisinde olmuşlar, zaman zaman tüccar aileler karşı işbirliği yapmışlardır.⁵⁹¹ Ancak buna rağmen Şiiilerin siyasal temsili düşük olmuş, 1975 yılına kadar kabinde Şii bakan atanmamıştır. 1975 yılında Petrol Bakanı olarak atanan Abdul Muttalib el-Kadhimi tek Şii temsilci olmuştur.⁵⁹² Bu nedenlerle 1981 yılında meclisin yeninden açılmasıyla Şii elitlerin talepleri atmıştır. Nitekim Kuveyt'in İran-Irak Savaşında Irak'ı desteklemesi, ülke içindeki Şii elitlerin tepkisini çekmiştir. Elitler arasında yaşanan bu ayrışma nedeniyle Kuveyt KİK zirvesinde iç güvenlik konularında işbirliğini öngören anlaşmayı onaylayamamıştır. Bu anlaşma 1986 yılında Meclis'in feshinden sonra KİK tarafından kabul edilmiştir.⁵⁹³ Ancak ülke içinde elit ve toplumsal bölünmüşlük, uygun dengeleme politikasının izlenmesini engellemiş, Irak'ın Kuveyt'i işgaline varan sürece yol açmıştır. Özellikle bu süreçte siyasi elite askeri elit algısı arasında farklılık, Irak'ın saldırgan tutumunun doğru bir şekilde değerlendirmemesine yol açmıştır.⁵⁹⁴

⁵⁹⁰ 3300 kişilik askeri birliğin 1200'nü Birleşik Arap Cumhuriyeti, 1200'nü Suudi Arabistan, 300'nü Ürdün güçleri oluşturmaktaydı. Bakınız, Terrill, s.19.

⁵⁹¹ Albloshi, *Sectarianism And the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi'a*, s.112.

⁵⁹² Albloshi, *Sectarianism And the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi'a*, s.113.

⁵⁹³ Lagrenzi, sayfa numarası yok.

⁵⁹⁴ Alazemi, s.180.

İşgal sürecinde Kuveytli muhalifler Irak ile işbirliği yapmayı reddetmiş, Irak'ın kurduğu Özgür Kuveyt Hükümetinde az sayıda Kuveyt vatandaşı yer almıştır.⁵⁹⁵ Çoğu siyasi elit ise sürgündeki hükümet ile görüşmek için Ekim 1990'da Cidde'de toplanmış, işgale karşı mücadele kararı almışlardır.⁵⁹⁶ Nitekim 13 milyar ABD Doları yardımda bulunduğu Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, yıllardır desteklediği FKÖ'nün Irak'ın yanında yer alması, Kuveyt'in işgal sonrası iç politikasında önemli etkiye neden olmuştur. Kuveyt'te Arap milliyetçi hareketin temsilcisi olarak görülen Kuveyt Demokratik İlerlemeci Hareketi ismini Demokratik Forum olarak değiştirirken, Sünni İslami hareket de Müslüman Kardeşler'den ayrılarak İslami Anayasa Hareketi (Hadas) partisini kurmuştur. Humeyni yanlısı Şii gruplar ise Kuveyt Hizbullah'ı veya Khat el-İmam olarak bilinen yapılanmayı Ulusal İslami İttifak (al-Tah:a luf al-Isla m ĩ al-Wat:an ĩ) adı altında yasal bir politik grup haline getirmiştir.⁵⁹⁷ Ayrıca Ulusal Koalisyon ve İlerici Hareket seküler temelli partiler olarak ortaya çıkarken, Selefiler Selefi İslami Meclisi'ni kurmuşlardır.

Nitekim savaş sonrasında Pan-Arap görüşlerden sıyrılan Kuveyt eliti, Kuveyt ve Körfez kimliğini ön planda tutmuştur. Kuveyt Ulusal Güvenlik Konseyi Haziran 1992'de Irak'ı destekleyen veya işgali kınamayan ülkelere (Cezayir, Tunus, Libya, Moritanya, Sudan, Ürdün, Yemen ve FKÖ) ekonomik/ insani yardımları durdurma kararı vermiştir.⁵⁹⁸ Bu dönemde Emir Cabir'in ülke yönetimi ile ilgilenmemesi nedeniyle Veliaht Prens Saad el-Abdullah ile Dışişleri Bakanı Şeyh Sabah el-Ahmed arasında rekabet göze çarpmıştır. Veliaht Prens Saad, "duwal ağ-đidd" olarak görülen devletlere yaptırım politikasının devam etmesinden yana olmuş, meclisteki çoğunluk Şeyh Saad'ı desteklemiştir. Meclis ayrıca Arap Ligi veya İKÖ gibi örgütler nezdinde imzalanan Terörle Mücadele Antlaşmalarını veto etmiştir.⁵⁹⁹ Ancak Dışişleri Başbakanı Sabah el-Ahmed, Saad el-Abdullah'un bu politikasına karşı çıkmış, bu ülkeler ile ilişkilerin normalleşmesinden yana olmuştur. İkili arasındaki uyumsuzluk, Saad el-Abdullah'ın sağlık sorunları nedeniyle ülke yönetimindeki rolünü Şeyh Sabah'a devretmesiyle son

⁵⁹⁵ Alazemi, s.185.

⁵⁹⁶ Terrill, s.29.

⁵⁹⁷ Alblosi, *Sectarianism And the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi'a*, s.114.

⁵⁹⁸ Casey, s.102.

⁵⁹⁹ Alazemi, s.158.

bulmuştur. Bu bağlamda Şeyh Sabah, 1999 yılında bu ülkeler ile diplomatik ilişkilerin yeniden tesisinde önemli rol oynamıştır.⁶⁰⁰

Diğer yandan 2003 yılında Irak'ın ABD ve müttefikleri tarafından işgali, ülkedeki elitler tarafından olumlu karşılanmış, hükümetin dış politikası büyük ölçüde desteklenmiştir. Nisan 2003'te Meclis Saddam'ın düşmesi nedeniyle Irak halkını tebrik etmiştir. Bazı parlamenterler Kuveyt'in kararını desteklemeyen ülkelere yönelik yardımların durdurulması talebinde bile bulunmuştur. ABD Büyükelçisi, Kuveyt'in hem halk hem de hükümet olarak Irak müdahalesini destekleyen tek Arap devleti olduğunu dile getirmiştir.⁶⁰¹ Ancak Irak'ta yaşanan Şii-Sünni çatışması Kuveyt'teki siyasi dengeleri olumsuz etkilemiştir. Bölgede oluşan “Şii yayılması” tehdidi karşısında ülke içinde Sünni İslamcılar önemli güç kazanmıştır. Özellikle Şubat 2008'te Hizbullah üyesi Emad Mighniyya'nın Suriye'de öldürülmesinin ardından Kuveyt'te Şiiler tarafından yas merasimi düzenlemesi Sünni parlamenterlerin tepkisini çekmiştir. Mighniyya'nın Kuveyt'te 1988 yılında gerçekleşen uçak kaçırma eylemi ile bağlantılı olduğu iddia edilmiş, merasimler vatana ihanet olarak görülmüştür.⁶⁰² Baskılar sonucunda yas merasiminde yer alana Şii parlamenterler Abdulsamad ve Lari, muhalif Halk Blok'undan ihraç edilmiştir. Bu süreç sonucunda Şii parlamenterler Sabah ailesi ile daha yakın işbirliğine yönelmişlerdir.⁶⁰³

Nitekim Arap Baharı sürecinde elit uyumu önemli ölçüde düşmüş, elitlerin dış politikaya müdahaleleri de artmıştır. 2011 yılında Bahreyn'deki gösterilere müdahalelere Emir'in de yardım göndermesi, Şii parlamenterlerin tepkisini çekmiştir.⁶⁰⁴ Buna karşın Sünni muhalif parlamenterler ve aktivistler Mart 2011'de Bahreyn'deki hükümeti destekleyen (Tajammu' Thawa bit al-Umma) gösteri düzenlemişlerdir.⁶⁰⁵ Hadas üyeleri ise 2013 yılında Mısır'da Mursi'ye karşı yapılan askeri darbeyi ve hükümetin darbeye desteğini de eleştirmiştir. Bu süreçte Başbakan Nas'ir el-Muhammed'in Şii

⁶⁰⁰ Alazemi, s.149.

⁶⁰¹ Aktaran Alazemi, s. 171.

⁶⁰² Albloshi, *Sectarianism And the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi'a*, s.116.

⁶⁰³ Ulrichsen, *Walking the Tightrope: Kuwaiti-Iranian Relations in the Aftermath of the Abdali Affair*, par.7.

⁶⁰⁴ Yasmeh Al Mulla, “Kuwait's Parliament Abstains from Foreign Policy Yet Shapes Public Opinion”, *Politics Today*, 22 Ocak 2021, <https://politicstoday.org/kuwaits-parliament-abstains-from-foreign-policy-yet-shapes-public-opinion/> (e.t.15.10.2020).

⁶⁰⁵ Albloshi, *Sectarianism And the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi'a*, s.125.

parlamentarleri ile işbirliği Sünni İslamcılarının tepkisini çekmiştir. Buna karşılık hükümet Hadas'ı terör örgütlerine (DAEŞ, El-Kaide) destek vermekle suçlamıştır.⁶⁰⁶ Hakim el-Mutairi liderliğindeki Selefiler de Haccac el-Acmi vasıtasıyla Ahrar el-Şam'a destek sağlamış, örgütün lideri Hasan Abud'un 9 Eylül 2014'te ölümünün yasını tutan açıklama ilan etmişlerdir.⁶⁰⁷ Ayrıca Sünni milletvekilleri bazı Şii vekillerin (Ulusal İslami İttifak üyelerinin) İran'a sadık olduğunu, İran ve Hizbullah ile işbirliği yaparak hükümeti yıkmayı hedeflediğini iddia etmişlerdir.⁶⁰⁸ Buna karşılık Şii parlamenterler iktidarı, anti-Şii bağnazlıkla suçlamış, bazı Kuveyt vatandaşlarının Irak ve Suriye'de Selefi-Cihatçı gruplara finansal destek sağlamasına göz yumduğunu dile getirmiştir.

Ülke içindeki elitler arasındaki bu çatışma Sünni muhaliflerin seçimlere katılmayı kabul etmesi ile kısmen azalmıştır. Bu çerçevede Kasım 2016 seçimlerinin ardından meclisteki gruplar ülke içindeki ekonomik istikrara odaklanmış, dış politikaya müdahaleler azalmıştır. Eylül 2020'de Emir Sabah'ın vefat etmesinin ardından 2020 yılında kurulan yeni hükümette Salim koluna da iki bakanlık (Savunma ve İçişleri Bakanlıkları) verilerek Sabah ailesi içerisinde de uyum artırılmaya çalışılmıştır.⁶⁰⁹

4.5. Sonuç

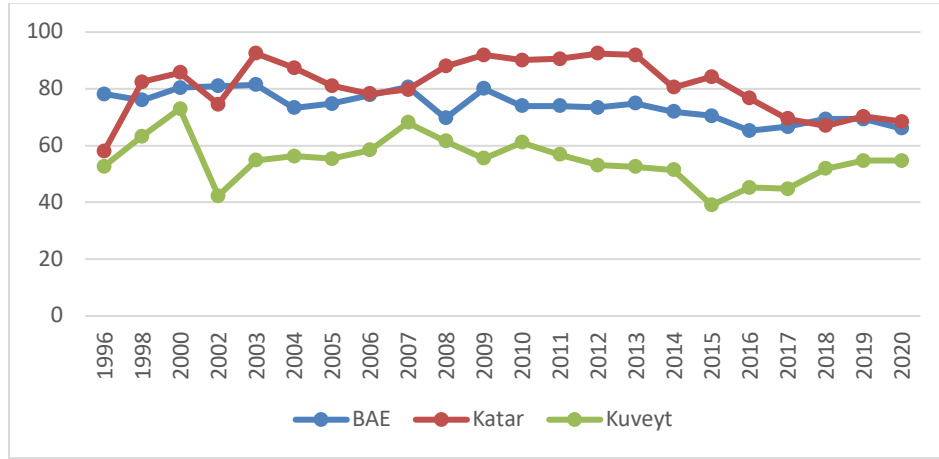
Bölgede hidrokarbon kaynaklarının keşfi, bu şeyhliklerin sosyo-ekonomik yapılarının benzemesine neden olmuştur. Büyük ölçüde hidrokarbon kaynak gelirlerine dayalı ekonomiye sahip şeyhlikler, yerli nüfusun kısıtlı olması nedeniyle yabancı işçi nüfusa da bağımlı hale gelmişlerdir. Ancak bağımsızlığın ardından üç yönetim yapısını benimsemesi devlet tutarlılığı farklılaşmasına neden olmuştur. Katar'da merkezi yönetim çok güçlüyken, BAE'nin federatif yapısına rağmen iç ve dış politikada federasyon başkanı ve başbakan yetkili kişi olarak ortaya çıkmaktadır. Daha uzun meclis geçmişine sahip Kuveyt'te ise yürütme ve yasama organları kısmen ayrılmaktadır.

⁶⁰⁶ Lawson ve Legrenzi, s.84.

⁶⁰⁷ Elizabeth Dickinson, "Kuwait: The Crisis in Syria Comes Home", *European Council on Foreign Relations*, 2 Ekim 2014, https://ecfr.eu/article/commentary_kuwait_the_crisis_in_syria_comes_home323/ (e.t.16.11.2020).

⁶⁰⁸ Giorgio Cafiero and Cinzia Miotto, "Kuwaiti-Iranian Relations: The Energy Angle", *Atlantic Council*, 29 Eylül 2016, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/kuwaiti-iranian-relations-the-energy-angle/> (e.t.15.10.2020).

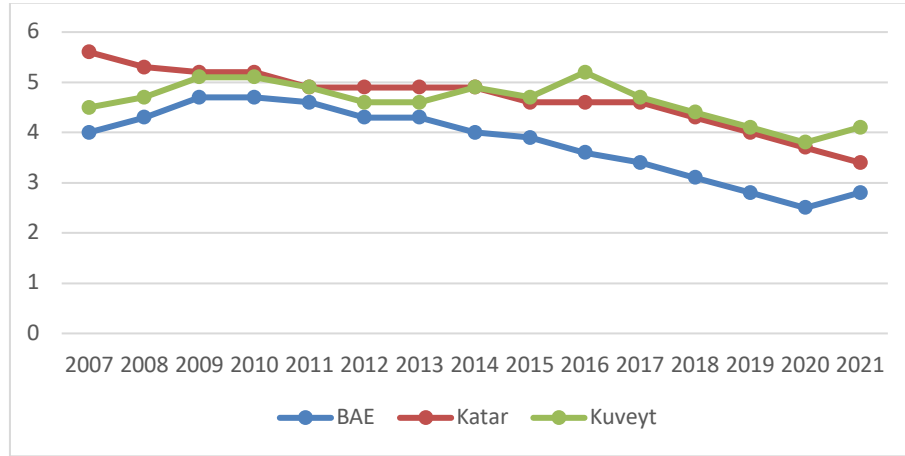
⁶⁰⁹ El-Saif, par.3.

Şekil 4.5. Siyasi İstikrar ve Terör Saldırısı veya Çatışmanın Olmaması: BAE, Katar, Kuveyt

Kaynak: World Bank Data Bank, “Worldwide Governance Indicators: Kuwait, Qatar, UAE”, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports> (e.t.05.04.2021).

Dünya Çağında Yönetim Göstergelerine göre BAE’nin rejim istikrarı 1996 yılından itibaren %70-80 seviyesinde ilerlemiştir. Bu dönemde karar verme elitini oluşturan Abu Dabi Emirliği ile Dubai Emirliği arasında uzlaşma artsa da İran konusunda görüş farklılıkları devam etmiştir. Buna karşın emirlikler arasında gelir farklılıkları, alt kimliklerin ön planda olması, yabancı işçi nüfusuna bağımlılık toplumsal bütünlüğü olumsuz etkilemiştir. Nitekim Kırılgan Devlet Endeksine göre 2007-2013 döneminde grup hoşnutsuzluğu orta düzeyde olmuştur. Gösteriler ve dilekçeler nedeniyle 2011-2015 döneminde rejim sorgulansa da bu dönemde alınan önlemlerle rejim istikrarı korunmuştur. Bunun yanında Dubai’nin yaşadığı finansal kriz sonrasında Abu Dabi’nin federasyondaki ağırlığı artmış, elit uyumu yükselmiştir. Bu bağlamda 1991-2015 döneminde BAE’nin devlet tutarlılığı orta olarak kabul edilmiştir. 2016-2021 döneminde ise BAE’nin devlet tutarlılığı yüksek olarak değerlendirmiştir. Özellikle Yemen’de BAE’nin gösterdiği askeri başarı, BAE’nin kimlik inşasında önemli yer edinmiş, toplumsal birlik artmıştır. Nitekim Kırılgan Endeksine göre 2013-2020 döneminde grup hoşnutsuzluğu giderek azalmıştır.

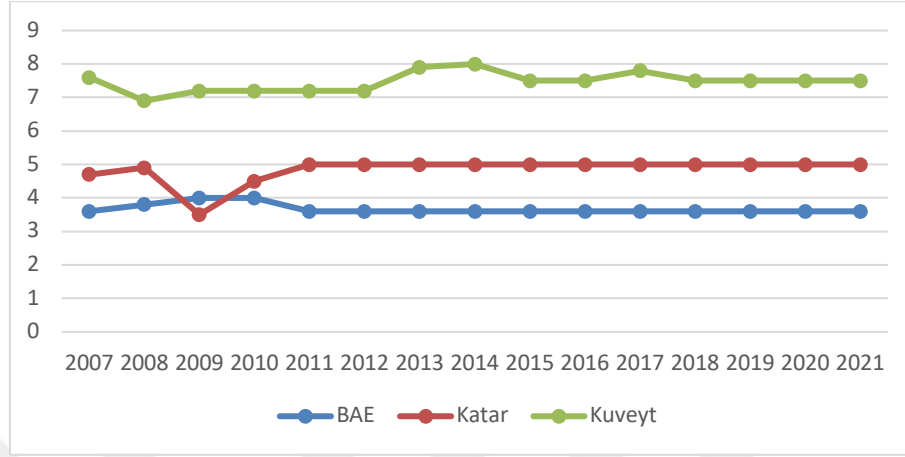

Şekil 4.6 Grup Hoşnutsuzluğu: BAE, Katar, Kuveyt

Kaynak: Fragile State Index, “Cohesion Indicator Trends”, <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (e.t.10.02.2022).

Katar açısından değerlendirildiğinde ise Sani ailesinde yaşanan rekabet ve petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle 1991-1996 döneminde devletin istikrarsız bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Enerji alanında reformlar yapılamamış, bürokraside ve hükümette rekabet ön planda olmuştur. 1995 darbesinin ardından ise Emir Hamad’ın yaptığı sosyal ve ekonomik reformlarla beraber 1996-2013 döneminde rejim istikrarı giderek artmıştır. Özellikle petrol ve doğal gaz fiyatlarında ikinci büyük artış (2004-2008) bu politikaları başarılı kılmıştır. Bu durum Dünya Yönetişim Endeksine de yansımış, Katar’da rejim istikrarı %80 ve üstü seviyesinde hesaplanmıştır. Bu dönemde toplumun dış politikaya ilgisi düşük düzeyde olmuş, Sani ailesinde de uyum artmıştır. Ancak yabancı işçi nüfusa bağımlılık, bazı kabilelerin vatandaşlığını kaldırılması ve bu grupların hoşnutsuzluğu toplumsal bütünlüğü olumsuz etkilemiştir. Bu çerçevede Katar’ın devlet tutarlılığı 1996-2010 döneminde orta olarak değerlendirilmiştir. 2011-2013 döneminde ise Katar’ın devlet tutarlılığı yüksek olarak değerlendirilmiştir. Şöyle ki Dünya Çapında Yönetim Göstergelerine göre rejim istikrarı 2009-2013 döneminde en yüksek seviyeye (%92) ulaşmıştır. Kırılgan Devlet Endeksine göre ise 2011’den itibaren grup hoşnutsuzluğu kısmı olarak azalmıştır. 2014-2021 döneminde ise Sani ailesindeki muhaliflerin yeniden boy göstermesi ve darbe girişimi söylentileri, doğal gaz fiyatlarındaki azalmaya paralel olarak devlet gelirlerinin azalması rejim istikrarı kısmı olarak düşmüştür. Ancak Arap Dörtlüsünün Katar’a yönelik uyguladığı ambargo ve abluka toplumun dış tehdit

karşısında birleşmesine ve Sani yönetimi desteklemesine neden olmuştur. Bu çerçevede 2014-2021 döneminde Katar'ın devlet tutarlılığı orta olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 4.7 Elit Bölünmüşlüğü

Kaynak: Fragile State Index, “Cohesion Indicator Trends”, <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (e.t.10.02.2022).

Kuveyt’te ise rejim istikrarı BAE ve Katar’a göre daha düşük düzeyde ilerlemiştir. İşgal sonrasında ülkenin yeniden inşasına odaklanılmış, muhalifler sosyal ve ekonomik reformların yapılması için Emire karşı örgütlenmişlerdir. Ancak bu dönemde rejime yönelik doğrudan tehdit oluşmamış, bazı siyasal reformlar yapılarak halkın istekleri karşılanmıştır. Nitekim işgal sonrasında Kuveyt’te ulus bilinci artmış, yabancı işçi oranı azalmıştır. Bu çerçevede 1991-2010 döneminde Kuveyt’in devlet tutarlılığı orta olarak değerlendirilmiştir. Ancak 2009 yılından itibaren Irak’ta yaşanan Sünni-Şii çatışması Kuveyt’e yansımış, toplum ve elitler arasında bölünmüşlük artmıştır. Kırılgan Devlet Endeksine göre de 2006 sonrasında Kuveyt’teki elit bölünmüşlüğü 7 ve üzeri değer almıştır. Nitekim 2011-2016 döneminde rejim meşruiyeti önemli ölçüde sorgulanmış, tam demokrasiye geçiş talepleri artmıştır. Bu dönemde altı kez parlamento seçimi gerçekleşmiş, çok sayıda kabine değişikliği yaşanmıştır. Bu nedenlerle 2011-2016 döneminde Kuveyt’in devlet tutarlılığı düşük olarak kabul edilmiştir. 2017 sonrası dönemde ise halkın yolsuzluklar nedeniyle memnuniyetsizliği devam etmekle birlikte alınan önlemlerle devlet tutarlılığı kısmı olarak yükselişe geçmiştir. Bu çerçevede Dünya Çapında Yönetim Göstergelerine göre Kuveyt’in rejim istikrarı 2016’dan itibaren

artmaya başlamıştır. Kırılgan Devlet Endeksine göre de grup hoşnutsuzluğu 2017'den itibaren azalmıştır.

Tablo 4.7.
Devlet Tutarlılığı: BAE, Katar, Kuveyt

	Rejim İstikrarı	Toplumsal Birlik	Elit Uyumu	Devlet Tutarlılığı
BAE	1991-2021 Orta	1991-2015 Orta 2016-2021 Yüksek	1991-2010 Orta 2011-2021 Yüksek	1991-2015 Orta 2016-2021 Yüksek
Katar	1991-1996 Düşük 1997-2010 Orta 2011-2013 Yüksek 2014-2021 Orta	1991-2010 Düşük 2011-2021 Orta	1991-1996 Düşük 1997-2021 Orta	1991-1996 Düşük 1997-2010 Orta 2011-2013 Yüksek 2014-2021 Orta
Kuveyt	1991-2010 Orta 2011-2015 Düşük 2016-2021 Orta	1991-2008 Orta 2009-2016 Düşük 2017-2021 Orta	1991-2021 Düşük	1991-2010 Orta 2011-2016 Düşük 2017-2021 Orta

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

5. BAE’NİN DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI

5.1. Giriş

Neoklasik realistler yürütmenin veya liderlerin tüm ulusun güvenliğini veya gücünü geliştirdiğini varsayımını kabul ederler.⁶¹⁰ Yürütme, devletin askeri-siyasal aygıtlarına ilişkin bilgilere ulaşabilecek ve uluslararası kısıtlamaları, göreceli güç dağılımındaki değişiklikleri algılayabilecek en iyi konumdadır ve bu nedenle ulusal çıkarların ve uzun dönemli stratejilerin belirlenmesinden sorumludur. Bu çerçevede BAE’nin dış politika yürütmesinde federasyon yönetimi, yani Ulusal Konsey, tam yetkiye sahiptir. Ulusal Konsey, uluslararası antlaşmaların (treaty) imzalanması, diplomatik temsilcilerin atanması ve kabul edilmesi, savaş ilan edilmesi konularında tek yasal otoritedir.⁶¹¹ Federasyon’a bağlı emirliklerin diğer devletlerle uluslararası anlaşmalar (agreement) imzala yetkisi bulursa da bu anlaşmaların federasyonun genel dış politikasına aykırı olmaması gerekmektedir.⁶¹² Ulusal Konseyde Abu Dabi ve Dubai’nin veto hakkı bulunmakta, kararlar oy çokluğu ile alınmaktadır. Ancak uygulamada federasyon başkanı dış politikanın temel belirleyicisi olarak çıkmaktadır. Bu çerçevede Emirlikler arasında dış politikada uyumun sağlanması için 2004 yılına kadar başkanlık yapan Şeyh Zayed’in prestiji önemli rol oynamıştır.⁶¹³ Diğer emirlikler dış politika kararlarını sorgulasa da son söz olarak Zayed’in belirlediği politika uygulanmıştır.⁶¹⁴ Bunun yanında dış politikanın yürütülmesinde Veliaht Prens, Dışişleri Bakanı ve Uluslararası İşbirliği Sorumlu Devlet Bakanlar yetkili isimlerdir.

⁶¹⁰ Lobell, *Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model*, s.56.

⁶¹¹ Al-Mashat, s.467.

⁶¹² Almezaini, *The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests*, s.47.

⁶¹³ Almezaini, *The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests*, s.36.

⁶¹⁴ Rugh, *The Foreign Policy of the United Arab Emirates*, s.58.

Tablo 5.1

BAE Dış Politika Karar Verme Eliti

Başkan	Veliaht Prens	Başbakan	Dışişleri ve Uluslararası İşbirliği Bakanı	Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı
1971-2004 Zayid bin Sultan	1976-2004 Halife bin Zayid	1971-1979 Maktum bin Raşid 1979-1990 Raşid bin Said 1990-2004 Maktum bin Raşid	1971-1980 Ahmed bin Halife el-Suadi 1980-2006 Raşid Abdullah el-Nuaimi	2006-2009 Muhammed Hüseyin el-Sha'ali
2004-Halife bin Zayid	2004-Muhammed bin Zayid	2004-Muhammed bin Maktum	2006-Şeyh Abdullah bin Zayed el-Nahyan	2009-2021 Enver Gargaş

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

BAE'nin anayasasının 12. maddesi dış politika hedeflerini, Arap ve İslami konuları ve çıkarlarını desteklemek, BM Sözleşmesi ve Uluslararası etik kuralları temelinde bütün ülkelerle işbirliği ve dostluk bağlarını güçlendirmek olarak belirtilmiştir. İlgili maddede BAE'nin ulus devletlerin meşruiyetini reddeden ve dış siyasi örgütlerin veya bölgesel hegemonların gündemlerini teşvik eden ulusötesi radikal ideolojilere karşı olduğu da vurgulanmıştır.⁶¹⁵ BAE dış politikasındaki bu ana yönelime rağmen ülkenin 1991 yılından itibaren yürüttüğü dış politika stratejileri sistemsel ve ara değişkenlerin etkisiyle şekillenmiştir. Rejim istikrarının nispeten yüksek olduğu, ancak tehdit algısında elit uyumunun sağlanamadığı 1991-2010 döneminde Abu Dabi yönetimi pasif dengeleme stratejisi izlemiştir. Uluslararası düzeyde korumaya ağırlık veren bu stratejiyle BAE dış politikasında İran tehdidine karşı koruma sağlanmıştır. Uluslararası korumanın zayıfladığı, bölgesel ve rejim istikrarına yönelik tehditlerin arttığı 2011-2015 döneminde ise BAE elitleri bölgesel düzeyde ittifaklara katılarak aktif dengeleme stratejisi izlemiştir. Bu dönemde merkezi hükümetin güçlenmesi ve tehdit algısında elit uyumunun artması dış politika etkin önlemlerin alınmasını sağlamıştır. Bölgesel tehditlerin bertaraf edildiği, uluslararası güçlerle esnek ilişkiye sahip olunduğu ve materyal kapasitenin arttığı 2016-

⁶¹⁵ Al Ketbi, s.5.

2021 döneminde ise karar verme elitinin ülkenin bölgesel nüfuzunu genişletmeye yönelik adımlar attığı görülmektedir.

5.2. 1991-2010 Pasif Dengeleme

1991 yılında uluslararası koalisyonun Irak’a müdahalesi ve Kuveyt işgalini sonlandırması BAE dış politikasında Irak tehdidinin sonlanmasını sağlamıştır. Ancak bu dönemde İran’ın Abu Musa’daki faaliyetlerini artırması ve BAE vatandaşlarını adadan ayrılmaya zorlaması nedeniyle İran tehdit algılaması devam etmiştir.⁶¹⁶ Ancak ABD’nin bölgedeki varlığını artırması ile uluslararası koruma elde eden BAE bölgesel düzeyde dengeleme politikası yürütmemiş, bölgesel ittifak ilişkisinden de kaçınmıştır.

Tablo 5.2

BAE Dış Politika Tehdit Algılama (1991-2010)

Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	Tek kutuplu sistem ABD’nin Irak ve İran’a yönelik çevreleme politikası	Tehdit Algısı: Düşük İran
Bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Çok kutuplu sistem Alt Bölgesel Sistemde: İran, Suudi Arabistan Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

1990’lı yılların Dubai ve Abu Dabi arasındaki uzlaşma sonucunda federal orduyu güçlendirmeye yönelik BAE’nin yıllık askeri harcaması GSYİH’nin yaklaşık %7’si, 6

⁶¹⁶ Peter, s.171.

milyar dolar seviyesinde olmuştur. 2000’li yıllarda bu oran azalmış, %3 seviyesinde ilerlemiştir.⁶¹⁷ Ayrıca BAE’nin dış politika araçlarında dış yardımlar ve yatırımlar da yer almıştır. Bu çerçevede Abu Dabi Kalkınma Fonu (ADFD), BAE Kızılayı, Zayed Yardım Vakfı ve Zekat Fonu gibi kuruluşlar uluslararası yardımların yürütülmesinde önemli rol almışlardır. Sadece Arap dünyasına değil, Çeçenistan ve Balkanlardaki Müslümanlara yönelik de insani yardımlarda bulunulmuştur. Ancak bu dönemde silahlanmaya ağırlık veren BAE’nin dış yardımları önceki dönemlere göre daha düşük düzeyde (ortalama GSYİH’nin %1’i) kalmıştır.⁶¹⁸ Uluslararası yatırımları için ise 1974 yılında faaliyete geçen ve başkanlığını Abu Dabi Emirinin yaptığı Abu Dabi Yatırım Otoritesi (ADIA) plana geçmiştir. Fon, daha çok ABD (%35-%50) ve Avrupa’daki (%20-35) uzun dönemli yatırımlara odaklanmıştır.⁶¹⁹

5.2.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

1990 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgali BAE dış politikasında uluslararası korumanın önemine varılmasını sağlamıştır. Daha önce Arap milliyetçiliği ekseninde dış politika yürüten Şeyh Zayed bölgesel işbirliğinin sınırlarını görmüştür. BAE, Kuveyt’in işgalini sonlandırması için 2000 kişilik kuvvetle uluslararası koalisyona katılmış, operasyonlarda el-Dafra hava üssünün kullanılmasına izin vermiştir. Abu Dhabi yönetimi 25 Temmuz 1994 tarihinde ise ABD ile Savunma İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. Ayrıca imzalanan Kuvvetler Statüsü Antlaşması ile Cebel Ali Limanı, el-Dafra Hava Üssü ve Füceyre Deniz Üssüne ABD kuvvetleri yerleştirilmiştir. BAE, bu üslerin Irak’ın güneyinde ilan edilen uçuşa yasak bölge kapsamında yürütülen operasyonlarda kullanılmasına izin vermiştir. Ayrıca BAE, 1996 yılında Birleşik Krallık ile Savunma İşbirliği Antlaşması, 1997 yılında Almanya ve 1998 yılında Fransa ile askeri personel yetiştirme antlaşması imzalamıştır.⁶²⁰

Bu dönemden itibaren BAE, ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonlarda yer alarak askeri kabiliyetini yükseltmeye çalışmıştır. Bu çerçevede BAE askeri gücü

⁶¹⁷ The World Bank Data Bank, “World Development Indicators”, <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators> (e.t.05.04.2022).

⁶¹⁸ Almezaini, *The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests*, s.95.

⁶¹⁹ ADIA, “Investment”, <https://www.adia.ae/En/Investment/Portfolio.aspx> (e.t.07.05.2021).

⁶²⁰ Kinne, *The Defence Cooperation Agreements Dataset*.

1992’de Somali’de ve 1995’te Bosna-Hersek’te BM kapsamında yürütülen barışı koruma operasyonlarında yer almıştır. Yine 1999’da Kosova’da yürütülen operasyonlar için NATO kapsamında kurulan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü’nde (ISAF) 250 BAE askeri yer almış, BAE’deki askeri üsler operasyonlarda kullanılmıştır.⁶²¹ Nitekim ABD’de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarının ardından Şeyh Zayed açık bir şekilde saldırıları kınamış, Bin Ladin’i teslim etmediği için Afganistan ile ilişkilerini kesen ilk Müslüman ülke olmuştur. Ayrıca BAE, Afganistan’da yeni hükümetin kurulmasına da destek vermiştir.⁶²² Buna karşın BAE, 2003 yılında Irak’a doğrudan saldırıya karşı çıkmış, ancak işgal sürecinde operasyonlara lojistik destek sağlamıştır. Bu süreçte 2002 yılında BAE ve ABD stratejik ortaklık anlaşması imzalamışlardır. Bu bağlamda Cebel Ali Liman’ı ABD savaş gemilerinin en çok uğrak yeri olurken ABD hava kuvvetlerine ait 380. Hava Seferi Birliği 2002 yılından itibaren el-Dafra Hava Üssü’ne konuşlanmıştır.⁶²³ Dubai Uluslararası Havaalanı da ABD askerlerinin Irak’a ulaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Bunun yanında BAE üsleri 2003 yılından itibaren Afganistan’daki Taliban ve El-Kaide’ye yönelik operasyonlarda önemli katkı sağlamıştır.⁶²⁴ ISAF’a katılan BAE güçleri (1200 kişilik askeri personel), savaş uçakları ve helikopterleri ile de operasyonlarda yer alan ilk Arap ülkesi olmuştur.

Nitekim NATO’nun İstanbul İnisiyatifine katılan BAE, Batı güvenlik sisteminde yer almaya çalışmıştır. Bu bağlamda BAE, AB ile Akdeniz ülkeleri arasında ortak güvenlik bölgesi oluşturmayı hedefleyen Akdeniz Diyaloguna da destek vermiştir.⁶²⁵ Bu çerçevede 2005 yılında terörizmi ve uyuşturucu trafiğini önlemek adına ABD ile Ortak Askeri Komisyon kurulmuştur. 2009 yılında ise BAE, ABD ile nükleer enerji alanında işbirliğini öngören anlaşma imzalamıştır.

Diğer yandan ABD ile silah ticareti uluslararası koruma ilişkisinde önemli yer edinmiştir. BAE, bölgede üretilen yeni nesil hava ve füze sistemlerine sahip olan ilk ülke olmuştur. 2000 yılında 7 milyar dolar değerinde 80 adet F-16; Eylül 2006’da 750 milyon

⁶²¹ Soubrier, s.181.

⁶²² Al-Mashat, s.476.

⁶²³ Davidson, *Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats*, ss.436-437.

⁶²⁴ Kenneth Katzman, **The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy**, Washington, D.C.: Congressional Research Service, 1 Kasım 2019, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS21852.pdf> (e.t. 03.04.2020), s.18.

⁶²⁵ Al-Mashat, s.476.

dolar değerinde Yüksek Hareket Kabiliyetli Topçu Roket Sistemleri (HIMARS) ve Ordu Taktik Füze Sistemleri (ATACM); Kasım 2010’da 5 milyar dolar değerinde 30 adet AH-64 Apache atak helikopter satın almıştır. 2008 yılında Başkan Bush’un BAE’yi ziyaretinin ardından onaylanan anlaşma ile 15 milyar dolar değerinde Patriot PAC-3 füze savunma sistemleri (2011’de teslimatı tamamlanmıştır); 737 milyon değerinde “Stinger” uçaksavar sistemleri satın alınmıştır.⁶²⁶ Bunun yanında BAE F-16 pilotları, 2009 yılından itibaren ABD Nevada’da Nellis Hava Kuvvetleri ssnde yıllık olarak düzenlenen “Red Flag” tatbikatlarında da yer almaya başlamıştır.⁶²⁷

Tablo 5.3.

BAE’nin Temel Silah Tedarikçileri (1991-2010)*

	ABD	Fransa	Rusya
1991-2010	4.996	5.565	1.506
Toplam Tutar	14.089		

Kaynak: SIPRI Arms Transfers Database

*Milyon SIPRI Gösterge Değeri.

Ayrıca BAE, uluslararası yatırımlar vasıtasıyla ABD ile yakın ilişkisini korumaya çalışmıştır. Bu çerçevede 2007 yılında Mubadala ve Abu Dabi Yatırım Otoritesi ABD’nin Merrill Lynch ve Citigroup firmasına önemli yatırımlar yapmıştır.⁶²⁸ Yine BAE, 2009 yılında Abu Dabi merkezli Advanced Technology Investment Company ABD’de 4,2 milyar dolar yatırım yaparak Global Foundries’i kurmuştur. Ancak BAE’nin ABD’deki yatırımları kamuoyunda temkinli karşılanmıştır. Ekim 2005’te Dubai Ports World’n (DPW) ABD limanlarını işleten İngiliz firmasını satın alma sürecinde BAE’nin Filistin sorununa tutumu nedeniyle uluslararası terörizmi desteklediği yönünde yayınlar

⁶²⁶ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.19

⁶²⁷ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.20.

⁶²⁸ UAE Embassy in USA, <https://www.uae-embassy.org/uae-us-relations/key-areas-bilateral-cooperation/uae-us-economic-relationship> (e.t. 20.03.2021).

yapılmıştır.⁶²⁹ Süreç kongre tarafından engellenmiş, DPW limanların işletimini üçüncü bir firmaya satmıştır.⁶³⁰

Diğer yandan BAE savunma alanında ABD'ye bağımlılığını da dengelemeye çalışmıştır. Bu bağlamda Fransa, BAE'nin önemli askeri silah tedarikçilerinden birisi olmuştur. 1998 yılında 30 adet Fransız Mirage 2000-9 savaş uçağı satışını öngören anlaşma imzalanmış, uçakların teslimatı 2003 yılında kadar gerçekleşmiştir. Benzer anlaşma 2008 yılında Fransa ile de yapılmış, 6 milyar dolar karşılığında Fransız askerlerinin ülkede bulunması ve nükleer enerji alanında işbirliği kararlaştırılmıştır.⁶³¹ Antlaşma ile Fransız deniz kuvvetleri için Zayid Limanı, hava kuvvetleri için el-Dafra Hava üssünde ve Abu Dabi askeri kampında ise 400 Fransız askeri için yerleşim yeri ayrılmış, bu üslerin tamamı "Barış Kampı" olarak adlandırılmıştır.⁶³² Yine aynı yıl İspanya ile Savunma İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.⁶³³ Ayrıca BAE, Avrupalı firmalarla ortak üretime de yönelmiştir. Bu bağlamda BAE, bir Alman firmasıyla kendi askeri motosikletlerini, Fransız firması ve Abu Dhabi Shipbuilding Company ortaklığında ise küçük amfibi gemileri ve iki kişilik mini denizaltı, bir dizi yeni fırkateyn ve korvet üretmiştir.⁶³⁴ Yine BAE, bu dönemde Rusya'dan 1,5 milyar dolar değerinde silah alımı yapmıştır.

5.2.2. Bölgesel Güvenlik

Bu dönemde BAE'nin bölgesel düzeyde uyguladığı dış politikada tarafsızlık ön planda olmuştur. Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı BAE, uluslararası müdahaleyi desteklemiş, savaş sırasında Kuveytli mültecilere ev sahipliği yapmıştır. Ancak Şeyh Zayed, işgalin sonlandırılmasının ardından Irak halkının yaptırımlarla cezalandırılmasına karşı çıkmış, sorunun diplomasi yoluyla çözülmesinden yana olmuştur. Bu çerçevede

⁶²⁹ Esam Al-Amin, "The Hamas Problem: Why is Hamas part of the GCC Crisis?", *Al Jazeera*, 16 Haziran 2017, <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/6/16/the-hamas-problem> (e.t.20.03.2021).

⁶³⁰ UAE Embassy in USA, "UAE-US Relations", <https://www.uae-embassy.org/uae-us-relations/key-areas-bilateral-cooperation/uae-us-economic-relationship> (e.t. 20.03.2021).

⁶³¹ Leah Sherwood, "Risk Diversification and the United Arab Emirates' Foreign Policy", Khalid S.Almezaini, Jean-Marc Rickli (ed.), *The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring* içinde, New York: Routledge, 2017, s.210.

⁶³² Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.22.

⁶³³ Kinne, *The Defence Cooperation Agreements Dataset*.

⁶³⁴ Davidson, *Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats*, s.434.

BAE, yaptırımlara rağmen Kızıl Haç örgütü vasıtasıyla Irak'a insani yardımda bulunmuştur.⁶³⁵ Arap Ligi zirvelerinde Irak ile diyalog kurulmasını öneren Şeyh Zayid, 2000 yılında Bağdat ile diplomatik ilişkilerini yeniden kurarak büyükelçiliğini yeniden açmıştır.⁶³⁶ Nitekim BAE, 2002 yılında Irak'a askeri müdahaleye karşı çıkmış, sürecin bölgesel güvenlik için tehdit oluşturduğunu düşünmüştür. Bu nedenle Şeyh Zayed, operasyonlar başlamadan önce Arap Ligi zirvesinde Saddam Hüseyin'e Irak'ı iki hafta içerisinde terk etmesini, bunun karşılığında yargılanmaması ve Irak'ta ise Arap Ligi'nin BM ile işbirliği ile geçiş sürecini yürütmesini öngören bir öneri sunmuştur. Ancak bu teklif Iraklı yetkililer tarafından Saddam'a iletilmemiştir.⁶³⁷

İşgal sonrasında da ise BAE yönetimi, merkezi hükümetin güçlenmesinden yana olmuş, ülkedeki bütün kesimlerle iletişimi açık tutmuştur. BAE, yeni Irak hükümeti ile diplomatik ilişkilerin kurulmasında da diğer Arap ülkelerine (Ürdün, Bahreyn, Mısır) öncülük etmiştir. İki ülke arasında Haziran 2008 yılında tüm diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuş, Bağdat'a büyükelçi atanmıştır. Temmuz 2008'te Maliki'nin Halife bin Zayed ile görüşmesinin ardından ise Irak'ın BAE'ne 7 milyar dolar değerindeki borcu silinmiştir.⁶³⁸ Nitekim BAE, 2003-2011 döneminde Irak'a eğitim ve sağlık altyapı harcamaları için 215 milyon dolar hibe etmiştir.⁶³⁹ Ayrıca BAE Silahlı Kuvvetleri Irak'a Bell 206 helikopterleri dahil askeri teçhizat hibe etmiş, Iraklı polisleri BAE'de eğitilmiştir.⁶⁴⁰ Ekim 2008'te ise Muhammed bin Zayed Irak'a ziyaret gerçekleştirmiş, iki ülke arasında işbirliğinin artması hedeflenmiştir.⁶⁴¹

Diğer yandan 1992 yılından itibaren İran'ın Abu Musa'daki askeri faaliyetlerini artırması ve BAE vatandaşlarını adadan ayrılmaya zorlaması nedeniyle İran tehdit algılaması devam etmiştir.⁶⁴² Nitekim BAE topraklarındaki İranlılara yönelik suikast

⁶³⁵ Almezaini, *The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests*, s.41.

⁶³⁶ Peter, s.169.

⁶³⁷ "Did Saddam accept exile offer before invasion?", *NBC News*, 30 Ekim 2005, <https://www.nbcnews.com/id/wbna9864433> (e.t.20.02.2021).

⁶³⁸ Mahmoud Habboush, "Mohammed's visit supports Baghdad", *The National News*, Oct 7, 2008, <https://www.thenationalnews.com/uae/mohammed-s-visit-supports-baghdad-1.561304> (e.t.20.02.2021).

⁶³⁹ UAE Embassy in USA, "UAE-US Relations" <https://www.uae-embassy.org/uae-us-relations/key-areas-bilateral-cooperation/uae-us-economic-relationship> (e.t. 20.03.2021).

⁶⁴⁰ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.13.

⁶⁴¹ Habboush, par.5.

⁶⁴² İran, 1971 yılında adayı işgal etmesine rağmen 1992 yılına kadar ilhak etmemiş, mevcut durumu korumuştur. Peter, s.171.

girişimleri, ülkede 60.000'i bulan İran vatandaşının İran yönetimi tarafından kullanılabileceği izlenimini vermiştir. Bu süreçte İran'ın İran-Irak savaşı sırasında İran'a zarar verdiği gerekçesiyle BAE'den ekonomik yardım talep etmesi, Saddam'ın Kuveyt'e yönelik taleplerine benzetilmiştir.⁶⁴³ Ancak ABD ile İran arasındaki gerilimin artmasıyla BAE yönetimi İran'a yönelik operasyonlara karşı çıkmıştır. İran'ın doğrudan hedefi olmaktan çekinen Abu Dabi, 2007 yılında her iki taraftan delegasyonları ağırlayarak BAE topraklarının İran'a karşı herhangi istihbarı veya askeri operasyonlar için kullanılmayacağını açıklamıştır.⁶⁴⁴ Nitekim BAE'nin İran'a yönelik dış politikasında ticari boyut önemli rol oynamıştır. Özellikle dünyada en çok İran diasporasına sahip Dubai Emirliği, Tahran ile ilişkilerin bozulmamasına önem göstermiştir. Yaptırımların gündemde olmadığı 2002-2006 döneminde BAE, İran'a en çok yatırım yapan ikinci ülke olmuştur.⁶⁴⁵ 2010 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 8,5 milyar dolara ulaşmış, BAE'in ihracatının %10'unu İran karşılamıştır.⁶⁴⁶ Nitekim Dubai, yaptırımlar nedeniyle İran ürünlerinin re-export noktası haline gelmiş, Dubai'de 12.000 İranlı ticari firma faaliyet göstermiştir. Ayrıca İran'ın bazı nükleer teknoloji ürünlerini BAE üzerinden elde ettiği, İran'ın bu teknolojiyi Irak ve Afganistan'da kullandığı ileri sürülmüştür.⁶⁴⁷

Diğer yandan BAE, Oslo Antlaşmalarının ardından Filistin sorununda FKÖ'nün Filistinlilerin temsilcisi olarak kabul etmiş, süreçte daha az görünür olmuştur. Bu çerçevede daha önce ağırlıklı olarak Ürdün, Suriye ve Mısır vasıtasıyla insani yardımda bulunan BAE, bu dönemden itibaren doğrudan FKÖ'ye yardımlarını artırmıştır. Ancak BAE, 1994 yılında KİK çerçevesinde İsrail'e yönelik ikincil yaptırımların kaldırılmasını kabul etse de Filistin sorunu tamamen çözülmeden İsrail ile doğrudan ilişkilerin kurulmasına karşı çıkmıştır. Bu bağlamda BAE, 1998'de Katar'ın ev sahipliğinde Arap devletleri ile İsrail arasında ilişkilerin geliştirmesini amaçlayan uluslararası konferansa karşı çıkarak katılmamıştır.⁶⁴⁸ Nitekim İkinci İntifadanın ardından Körfez vatandaşları tarafından İsrail karşıtı düzenlenen "Zionistlerle Normalleşmeye Karşı Direniş Halk Konferansları" çerçevesinde Emirlik Komitesi kurulmuştur. Komite 2002 yılında ABD

⁶⁴³ Rugh, s.62.

⁶⁴⁴ Davidson, *Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats*, s.439.

⁶⁴⁵ Young, s.55.

⁶⁴⁶ Sherwood, s.204.

⁶⁴⁷ Cordesman, Shelala ve Mohamed, s.178.

⁶⁴⁸ Peter, s.174.

mallarına boykotu öngören konferans düzenlemiştir.⁶⁴⁹ Bu süreçte BAE, Hamas ile de işbirliğini artırmış, bu durum Amerikan kamuoyunda eleştiriye neden olmuştur. Ancak Abu Dabi yönetimi 2007 yılında Hamas-FKÖ arasında yaşanan çatışmada FKÖ'nün yanında yer almıştır. BAE, Müslüman Kardeşler bağı ve İran ile yakın ilişkileri nedeniyle Hamas'ın güçlenmesine karşı çıkmış, örgüte insani yardımları durdurmuştur. Bu süreçte Gazze'de FKÖ yöneticisi Muhammed Dahlan'ın BAE tarafından yönlendirildiği iddia edilmiştir.⁶⁵⁰

Bu dönemde BAE'nin Suudi Arabistan ile ise ilişkileri istikrarsız yapıya sahip olmuştur. 1996 yılında KİK nezdinde ortak gümrük tarifesinin uygulanması gündeme gelmiş, BAE bu girişime karşı çıkmıştır. Yine Şeyh Zayed'in ölümünün ardından Şeyh Halife, 1974 yılında imzalanan sınır anlaşmasının yeniden düzenlenmesini gündeme getirmiş, ancak bu istek Suudi Arabistan tarafından kabul görmemiştir.⁶⁵¹ Nitekim Suudi Arabistan, BAE ile Katar arasında Körfez üzerinden köprü ile bağlantı kurmasına karşı çıkmıştır. Bu sorunlar KİK sürecinde de yansımış, BAE Mayıs 2009'da KİK Para Birliğinden çekilmiştir. Buna karşın ise Suudi Arabistan, BAE vatandaşlarının uyuşmazlık konusu olan bölgeye pasaport ile giriş yapması uyarısında bulunmuştur.⁶⁵² Ancak Filistin'de yaşanan gelişmeler Hamas'a karşı iki ülkenin ortak tutum benimsemesini ve İran'a karşı yakınlaşmasına yol açmıştır.

5.3. 2011-2015 Aktif Dengeleme

Bu dönemde BAE dış politikasında temel tehdit Körfezdeki askeri varlığını giderek artıran İran olmuştur. Ancak İran'ın sadece askeri kapasitesi değil, revizyonist söylemleri ve bölge ülkelerindeki nüfuzu BAE'nin tehdit algılamasında önemli etken olmuştur. Bu bağlamda İran'ın müttefikleri olan Hamas ve Hizbullah gibi militan gruplar da tehdit olarak görülmüştür. BAE karar vericileri açısından diğer tehdit kaynağı ise

⁶⁴⁹ Al-Thani, s.78.

⁶⁵⁰ Al-Amin, *The Hamas Problem: Why is Hamas part of the GCC Crisis?*, par.3.

⁶⁵¹ BAE yetkililerine göre, anlaşmada Zararah petrolünün işletmesine ilişkin hükümler, yanlış bir şekilde ifade edilmiştir. Bakınız, Noura S. Al Mazrouei, "The Revival of the UAE-Saudi Arabia Border Dispute in the 21st Century", *Journal of Borderlands Studies*, Vol.32, No.2, (2017), s.163.

⁶⁵² "Saudi and UAE border in dispute over ID cards", *Reuters*, 23 Ağustos 2009, <https://www.reuters.com/article/idINIndia-41923020090823> (e.t.28.04.2020).

Tunus, Libya ve Mısır'da Müslüman Kardeşlerin iktidara gelmesi olmuştur. Bu gelişmeler karşısında ABD'nin İran'a yönelik doğrudan aksiyon almaması ve bölgedeki demokratik değişimleri desteklemesi BAE'nin tehdit algısını güçlendirmiştir.

Diğer yandan Friedberg'e göre gücün hem devlette hem de ulusal hükümet içinde yoğunlaştığı ülkelerin, en azından teoride, göreceli düşüşün erken aşamalarında eşgüdümlü, merkezi olarak yönlendirilmiş bir şekilde yanıt verme şansı daha yüksektir.⁶⁵³ Bu çerçevede Dubai'nin yaşadığı ekonomik kriz, hem BAE'nin yeni grand strateji benimsemesine hem de ülkede elit uyumunun artmasına yol açmış, dış politikada daha etkin adımların atmasını sağlamıştır. Nitekim bu dönemde Halife bin Zayed'in sağlık sorunları nedeniyle Veliaht Prens Muhammed bin Zayed el-Nahyan ülkedeki gücünü konsolide etmiş, kardeşlerini de önemli mevkilere yerleştirmiştir. 2009 yılında Mansur bin Zayed ve Saif bin Zayed başbakan yardımcıları, 2013 yılında Tahnun bin Zayed Ulusal Güvenlik Danışmanı Yardımcısı, Hamed bin Zayed Abu Dhabi Yatırım Otoritesinin genel müdürü olarak atanmıştır. Böylelikle yakın tehdit algılaması karşısında devlet tutarlılığı orta olan BAE, Suudi Arabistan dış ittifaka yönelerek aktif dengeleme politikası yürütmüştür. Buna karşın BAE, iç dengeleme (silahlanma) stratejisine de devam etmiştir. Bu çerçevede BAE'nin yıllık askeri harcaması GSYİH'nın %5'ne, 20 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.⁶⁵⁴

Tablo 5.4.

BAE Dış Politika Tehdit Algılama (2011-2015)

Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	Tek Kutuplu Sistemden Çok Kutuplu Sisteme Geçiş ABD'nin bölgeden çekilmesi; Mısır, Libya ve Tunus'taki demokratik dönüşümleri desteklemesi	Dış Tehdit Algısı: Yakın İran ve İhvan
Bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Çok Kutuplu Sistem	

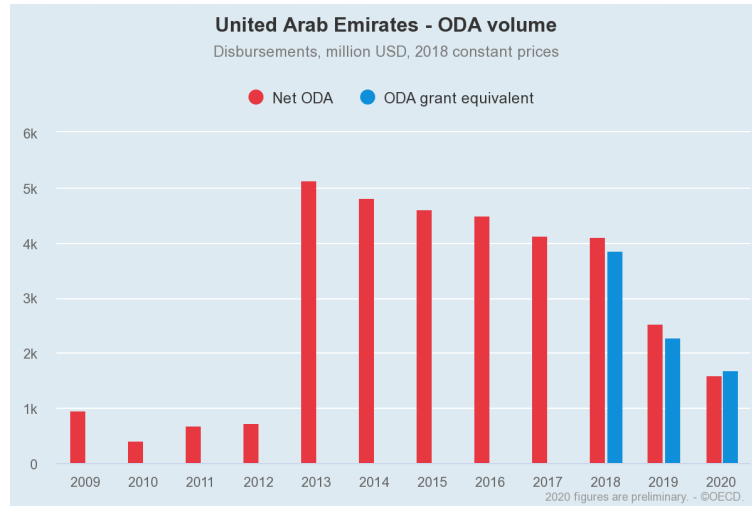
⁶⁵³ Friedberg, *The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline*, s.290.

⁶⁵⁴ World Bank Data Bank, "World Development Indicators", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (e.t.05.04.2022).

	Alt Bölgesel Sistemde: İran, Suudi Arabistan	
	Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu dönemde BAE, dış politikada askeri araçlara ağırlık vermiş, askeri müdahalelere de iştirak etmiştir. Ayrıca uluslararası yardımlar ve yatırımlar önemli dış müdahale aracı olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede 2009 yılında uluslararası yardımların merkezi yönetimi için Dış Yardım Koordinasyon Ofisi'nin faaliyete başlaması, daha güvenilir verilerin elde edilmesini sağlamıştır. Buna göre BAE, 2011-2015 döneminde yaklaşık 21 milyar dolar dış yardımda bulunmuştur. Nitekim BAE, 1 Temmuz 2014 tarihinden itibaren Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) Kalkınma Yardım Komitesi'nin ilk üye dışı ortağı olmuştur.⁶⁵⁵ Şeyh Muhammed bin Zayed'in başkanlığını yaptığı 232 milyar dolarlık servete sahip Mubadala Yatırım Fonu ise (2017 yılında Mubadala Kalkınma Şirketi ve Uluslararası Petrol Yatırım Şirketi birleşiminden doğmuştur) Kuzey Amerika (%38) ve ülke içinde (%28) yatırımlara yönelmiştir.⁶⁵⁶

Şekil 5.1 BAE'nin Yıllık Dış Yardım Tutarları (2009-2020)

Kaynak: OECD, "Development Co-operation Profiles: United Arab Emirates", https://www.oecd-ilibrary.org/sites/153f7558-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&csp=_b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter&_ga=2.251558159.843670711.1637239235-1522960277.1636797800 (e.t.10.05.2022).

⁶⁵⁵ Mason, s.105.

⁶⁵⁶ Mubadala, "Annual Review, 2019", https://www.mubadala.com/annual-review-2019/MIC_2019_Annual_Review_Brochure.pdf (e.t.05.05.2021).

https://www.mubadala.com/annual-review-2019/MIC_2019_Annual_Review_Brochure.pdf

5.3.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

Arap Baharı sürecinde ABD'nin demokratik değişimi desteklemesi, BAE tarafından olumlu karşılanmamıştır. Özellikle ABD'nin Mısır'daki tutumu ikili ilişkilere olumsuz etki etmiştir. Bunun yanında Obama yönetiminin İran ile nükleer müzakereler yürütmesi, BAE tarafından endişeye neden olmuştur. BAE yetkilileri, ABD'de nezdindeki görüşmelerde İran'ın imzalanacak anlaşmaya uymayacağı ve nükleer silah üreteceği yönünde uyarılarda bulunmuşlardır.⁶⁵⁷ Bu gelişmeler BAE'nin ABD korumasının sorgulanmasına neden olmuştur.

Ancak BAE'nin daha önceki dönemde olduğu gibi Suriye, Irak, Afganistan ve Yemen'deki radikal gruplara yönelik uluslararası koalisyonlara desteği devam etmiştir. Bu bağlamda 2012-2014 yıllarında Yemen ve Afganistan'da el-Kaide terör örgütüne yönelik düzenlenen operasyonlarda F-16'larıyla hava desteği vermiştir.⁶⁵⁸ Yine Suriye'de BAE hava güçleri, ABD öncülüğünde koalisyona katılarak (Operation Inherent Resolve) DAESH güçlerine karşı çok sayıda hava saldırısı düzenlemiş, koalisyonda yer alan Fransız ve Avusturya güçlerine el-Dafra Hava Üssünde ev sahipliği yapmıştır.⁶⁵⁹ BAE, hava operasyonlarında başarısı nedeniyle "Küçük Sparta" olarak adlandırılmaya başlanmıştır.⁶⁶⁰ Ancak BAE'nin Libya'da Hafter'i desteklemesi ve Yemen'deki insan hakları ihlalleri ABD tarafından eleştirilere neden olmuştur.

Diğer yandan ABD'nin doğrudan desteğini alamayan BAE, İran'ın artan füze silah kapasitesine karşı silahlanmaya ağırlık vermiştir. BAE, ABD'nin dördüncü büyük silah alıcısı olarak 2011'de AIM, Hellfire, Javelin tanksavar füzeleri; 2013'te 200 milyon dolar değerinde Predator X-P İHA'ları (2017'de teslim edilmiştir) satın almıştır. Ayrıca, 2013 yılında onaylanan anlaşma ile 4 milyar dolar değerinde 2 batarya Terminal Yüksek

⁶⁵⁷ Chandrasekaran, par.21.

⁶⁵⁸ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.3.

⁶⁵⁹ Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.30.

⁶⁶⁰ Rajiv Chandrasekaran, "In the UAE, the United States has a quiet, potent ally nicknamed 'Little Sparta'", *Washington Post*, 9 Kasım 2014, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-the-uae-the-united-states-has-a-quiet-potent-ally-nicknamed-little-sparta/2014/11/08/3fc6a50c-643a-11e4-836c-83bc4f26eb67_story.html (e.t.20.03.2021).

İrtifa Hava Savunma Sistemi (THAAD) satın alınması öngörülmüştür.⁶⁶¹ Teslimatın 2015 yılında başlanması ile BAE, Körfez bölgesinde kıtalararası ölçekte füze savunma sistemine sahip ilk ülke olmuştur.⁶⁶²

Bu dönemde BAE'nin iç güvenlik politikasında da değişim yaşanmıştır. 2010 yılında Başkanlık Muhafız Gücü (Haras al-Ri'asa) kurulmuş, Haziran 2014'te kabul edilen yasayla 18-30 arasındaki lisans mezunlarının 9 aylık, lisans derecesi olmayanlarının ise 2 yıllık askerlik hizmeti mecbur kılınmıştır.⁶⁶³ Ayrıca orduya bağlı askeri birlikler dışında Blackwater gibi özel askeri firmalar ile hem ülke içinde hem de ülke dışında (yaklaşık 529 milyon dolar değerinde) sözleşmeler yapılmıştır.⁶⁶⁴ The New York Times'ın haberine göre Abu Dabi yönetimi petrol boru hatlarının ve gökdelenlerin güvenliğini sağlamak ve ülke içinde kalkışmaları önlemek için firmadan 800 kişi (Güney Afrikalı ve Kolombiyalı) kiralamıştır.⁶⁶⁵ Mayıs 2011'de BAE yetkilileri BAE ordusuna operasyon, planlama ve eğitim desteği vermek için Blackwater'a bağlı Amerikalı firma Reflex Responses ile anlaşma yaptıklarını kabul etmiştir.⁶⁶⁶ Bunun yanında Abu Dabi, 2009-2013 yıllarında Rusya'dan 800 milyon dolar değerinde 50 adet Pantsir S1 ve 1000 adet SA-19 füzesi satın almıştır.

Tablo 5.5.

BAE'nin Temel Silah Tedarikçileri (2011-2021)*

	ABD	Fransa	Rusya
2011-2021	7.191	1.279	578
Toplam İthalat Tutarı	11.421		

Kaynak: SIPRI, Arms Transfers Database.

*Milyon SIPRI Gösterge Değeri.

⁶⁶¹ Hadell Al Sayegh, "UAE Billionaire: Gulf Arabs Could Pull Billions in Investment", *Haaretz*, 14 Ocak 2016, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/2016-01-14/ty-article/uae-billionaire-gulf-money-would-quit-u-s-if-trump-wins/0000017f-e3f8-d804-ad7f-f3fa12da0000> (e.t.03.04.2020).

⁶⁶² Debalina Ghoshal, "The United Arab Emirates and Missile Defense", 1 Mart 2020, <https://sldinfo.com/2020/01/the-united-arab-emirates-and-missile-defense/> (e.t.03.04.2020).

⁶⁶³ Mason, s.104.

⁶⁶⁴ Adam Entous, Greg Miller, Kevin Sieff ve Karen De Young, "Blackwater founder held secret Seychelles meeting to establish Trump-Putin back channel", *Washington Post*, April 3, 2017, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/blackwater-founder-held-secret-seychelles-meeting-to-establish-trump-putin-back-channel/2017/04/03/95908a08-1648-11e7-ada0-1489b735b3a3_story.html (e.t.24.07.2020).

⁶⁶⁵ Christopher M. Davidson, "Expatriates and the Gulf Monarchies: Politics, Security and the Arab Spring", *Asian Affairs*, Vol.45, No.2, (2014), s. 279.

⁶⁶⁶ Young, s.108.

5.3.2. Bölgesel Güvenlik

Bu dönemde BAE yetkilileri İran ve İhvan'ı tehdit olarak algılandıklarını sık sık dile getirmiştir. 2010 yılında BAE'nin ABD Büyükelçisi Yusuf el-Uteybe, The Atlantic gazetesine verdiği mülakatta İran'ın BAE için tek askeri tehdit olduğunu, BAE'nin bölgedeki tüm ülkeler arasında İran'a karşı en savunmasız ülke olduğunu dile getirmiştir.⁶⁶⁷ BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayed ise 2011 KİK zirvesinde İran'ın bölgesel güvenliği ve istikrarı tehdit ettiğini açıklamıştır. Şeyh Abdullah, Eylül 2016'da BM Genel Kurul konuşmasında da İran'ın anayasasında rejim ihracını öngören tek ülke olduğunu, İran'ın bölgedeki sorunları artırdığını dile getirmiştir.⁶⁶⁸ Bunun yanında Temmuz 2012'de Dahi Khalfan "Körfez devletlerini Müslüman Kardeşler konusunda uyarıyoruz, zira onlar bize karşı İran'dan daha çok tehdit oluşturmaktadır" açıklamasında bulunmuştur.⁶⁶⁹ Nitekim Ekim 2012'de Şeyh Abdullah bin Zayed Müslüman Kardeşlerin ulus devlete inanmadığını dile getirmiştir.⁶⁷⁰ Ancak BAE'nin bu tehdit tanımlamasında sadece rejim güvenliği ön planda olmamıştır. Birol Başkan'a göre BAE yöneticiler, doğrudan rejime yönelik tehditten ziyade İhvan'ın insan hakları ihlallerini ön plana geçirerek Batılı devletler nezdindeki etkileşimini artırması ve bunun yanında bölgedeki ülkelerde bu grupların hükümete gelmesinin yaratabileceği jeopolitik etkileri tehdit olarak görmüştür.⁶⁷¹ Bu bağlamda İhvan'ın sadece devlet üstü tutumu değil, Mısır'daki yeni rejimin Katar, Türkiye ve İran ile işbirliği yaparak bölgedeki çıkarlarını tehdit etmesi de BAE'nin tepkisini çekmiştir. Nitekim bu süreçte ABD'nin bölgede demokratik dönüşümü desteklemesi ve İran ile müzakerelere devam etmesi BAE'nin tehdit algısını güçlendirmiş, Suudi Arabistan ile bölgesel ittifak ilişkisine yönlendirmiştir. İkili bir yandan İhvan'ın bölge ülkelerinde iktidara gelmesini engellemeye, diğer yandan bölgede askeri müdahalelerle İran'ın artan nüfuzunu kırmaya çalışmıştır.

⁶⁶⁷ Aktaran Salisbury, s.14.

⁶⁶⁸ UN News, "United Arab Emirates, in UN debate, says Iran's actions destabilized region", 24 Eylül 2016, <https://news.un.org/en/story/2016/09/540872-united-arab-emirates-un-debate-says-irans-actions-destabilized-region> (e.t.03.04.2020).

⁶⁶⁹ "Dubai police chief warns of Muslim Brotherhood, Iran threat", *Reuters*, July 26, 2012, <https://www.reuters.com/article/us-emirates-police-brotherhood-idUSBRE86P10420120726> (e.t.03.04.2021).

⁶⁷⁰ Aktaran Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.119.

⁶⁷¹ Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme

5.3.2.1. İhvan'ı sınırlama

BAE ve Suudi Arabistan'ın devrim karşıtı statükocu müdahale alanlarından en önemlisi Mısır olmuştur. Devrim sonrasında Mısır'da hem İhvan'ın hem de İran'ın nüfuzunun artmasını istemeyen ikili, ülkedeki siyasal sürece müdahil olmaya başlamıştır. Bu çerçevede 2011-2012 meclis seçimlerinde Suudi Arabistan ve BAE'nin İhvan karşısında meclisteki ikinci büyük parti Selefi örgüt olan Nur Partisine destek verdiği iddia edilmiştir. İkili 2012 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Mübarek döneminde etkili olan Ahmet Şefik'i desteklemiştir. BAE, ayrıca Siyasal İslamcı görüşler karşısında Mısır'da önemli etkinliğe sahip geleneksel ekole sahip Sünni el-Ezher Üniversitesi ile işbirliğine yönelmiştir. Bu kapsamda 2012 yılında BAE, üniversite ile milyon dolarlık projeye imza atmıştır.⁶⁷² Nitekim Mursi'nin cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmasının ardından BAE ve Suudi Arabistan'ın dönemin Savunma Bakanı Abdel Fettah el-Sisi'yi desteklemiştir. Ayrıca ikilinin Mursi karşıtı protestoları düzenleyen 'Tamarrud' genç aktivistlere de finansal destek sağladığı iddia edilmiştir.⁶⁷³

Mısır'da Sisi tarafından gerçekleşen darbenin ardından ise BAE Dışişleri Bakanı Şeyh Abdullah, ülkeyi ziyaret ederek yeni rejime destek vermiştir. BAE, Temmuz 2013'te Mısır Merkez Bankası'na 1 milyar dolarlık hibe ve 2 milyar dolarlık faizsiz kredi vermiştir.⁶⁷⁴ Katzman'a göre BAE, Sisi hükümetine toplam 20 Milyar dolar yardımda (yatırımlar dahil) bulunmuştur.⁶⁷⁵ Ayrıca BAE, Mısır'ın Sina Yarımadasındaki DEAŞ'e yönelik operasyonlarını da desteklemiş, BAE özel kuvvetleri Mısır askeri güçlerine eğitim vermiştir.⁶⁷⁶ BAE ve Suudi Arabistan, ayrıca, Tunus'ta İhvan kökenli Ennahda'nın demokratik dönüşümde yer almasının ardından, 2014 seçimlerinde seküler aday Essebi'yi desteklemişlerdir. Nitekim ikili, Fas ve Cezayir hükümetlerine finansal yardımda bulunarak hükümet değişikliklerini önlemeye çalışmışlardır. Ayrıca BAE, Suudi

⁶⁷² Guido Steinberg, **Regional Power, UAE: Abu Dhabi is No Longer Saudi Arabia's Junior Partner**, SWP Research Paper, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, July 2020, s.19.

⁶⁷³ Par Arwa Ibrahim, "Leaks from Sisi's office allege far-reaching UAE 'interference' in Egypt", *Middle East Eye*, 2 Mart 2015, <https://www.middleeasteye.net/fr/news/fresh-leaks-462283720> (e.t.23.02.2021).

⁶⁷⁴ Yasmine Saleh ve Tom Perry, "Egypt showered with Gulf billions in show of support for army", *Reuters*, 9 Temmuz 2013, <https://www.reuters.com/article/egypt-protests-elections-idINDEE9670GE20130709> (e.t.23.02.2021).

⁶⁷⁵ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.12.

⁶⁷⁶ Steinberg, *Regional Power, UAE: Abu Dhabi Is No Longer Saudi Arabia's Junior Partner*, s.20.

Arabistan ve Kuveyt'le beraber diğer statükocu güç Ürdün'e 2,5 Milyar ABD doları yardımında bulunmuştur.

Diğer yandan BAE, Suudi Arabistan'ın çekincelerine rağmen, Kaddafi karşıtı koalisyonunda yer almış, 6 F-16'sıyla hava operasyonlarına katılmıştır. BAE, ayrıca, Bingazi'de kurulan Libya Ulusal Geçiş Konseyi'ni de temsilci olarak tanımış, Libyalı muhalifleri ülkesinde ağırlamıştır. Böylelikle 2012-2013 döneminde BAE, Libya ile ticaret hacmi %300 artmış, özellikle Libya'daki enerji sektörü ve havaalanlarına yatırım yapmıştır.⁶⁷⁷ Ancak Abu Dabi, Kaddafi sonrası dönemde İhvan'ın iktidarda yer almasına karşı çıkmış, Trablus'un güneybatısındaki 50-60.000 nüfuslu Zintani Tugaylarına destek vermiştir. Libya milliyetçi cephesinde yer alan Zintani Tugayları, ülke siyasetinde Siyasal İslamcılarının güçlenmesine karşı çıkmışlardır. BAE'nin desteği ile bu güçler, Trablus'un güneyindeki uluslararası havaalanını kontrol altına almışlardır.⁶⁷⁸ Nitekim Libya'da 2014 yılında iç savaşın patlak vermesinin ardından BAE, Suudi Arabistan ve Mısır ile beraber Libya Ordusu eski generali Halife Haftar'a destek vermiştir. Mayıs 2014'te Haftar, ülkede teröristlerin güçlenmesinde başbakan Ahmed Maiteg'i sorumlu tutmuş, Zintani Tugaylarının katılımıyla Libya Ulusal Ordusunu kurmuştur. Bu güçler Bingazi'deki İhvan bağlantılı İslamcı güçlere karşı Karama Operasyonu düzenlemiştir.⁶⁷⁹ Bu süreçte BAE'ne ait F-16 uçakları Mısır'daki üstün havalanarak operasyona önemli destek sağlamıştır.⁶⁸⁰ Buna karşın Temmuz 2014'te İslamcı grupların etkin olduğu Libya Şafağı cephesi (Fajr Libya) Zintani güçlerine karşı Şafak Operasyonunu düzenlemiştir. Ancak BAE ve Mısır'ın hava desteğine rağmen Libya Şafağı'nın Trablus'u ele geçirilmesine engel olamamışlardır.⁶⁸¹

Diğer yandan Katar'ın İhvan'ı desteklemesi ve İran ile yakın ilişkiler kurması, BAE ve Suudi Arabistan'ın tepkisini çekmiştir. Bu süreçte Suudi Arabistan, Mısır, BAE ve Bahreyn, Mart 2014'te büyükelçiliklerini geri çekerek Katar'ın bölgesel politikalarını değiştirmesini talep etmişlerdir. Ayrıca, Türkiye'nin Mısır'da gerçekleşen darbenin ardından yeni rejimi tanımaması ve darbeyi destekleyenleri eleştirmesi BAE'nin tepkisini

⁶⁷⁷ Sherwood, s.204.

⁶⁷⁸ Hedges ve Cafiero, s.152.

⁶⁷⁹ Sherwood, s.205.

⁶⁸⁰ Pollack, s.6.

⁶⁸¹ Hedges ve Cafiero, s.138.

çekmiştir. BAE Dışişleri Bakanı Şeyh Abdullah, Erdoğan'ın Mısır politikasını eleştiren açıklamalarda bulunmuştur.⁶⁸² Abdulla'ya göre bu dönemde Türkiye'nin Katar ile paralel bir şekilde Mısır ve Suriye'de uyguladığı politikaları bölgesel istikrarsızlığı artırmış, BAE için tehdit oluşturmaya başlamıştır.⁶⁸³ Nitekim Almezaini de Türkiye'nin bölgedeki varlığını AB ile ilişkilerinin kötüleşmesi nedeniyle artırdığını, bölgede uyguladığı politikanın merkezinde petrol/ doğal gaz çıkarı olduğunu iddia etmiştir.⁶⁸⁴ Bu nedenle BAE ve Suudi Arabistan Türkiye'nin 2014 yılında Güvenlik Konseyi geçici üyeliğini engellemeye çalışmıştır.⁶⁸⁵ Ayrıca BAE Türkiye'ye enerji alanında 12 milyar dolarlık yatırım kararını iptal etmiştir.⁶⁸⁶ BAE sadece ikilinin değil, Umman'ın da İran'a karşı tutumundan rahatsız olmuştur. 2011 yılında Umman, BAE casuslarının faaliyetlerini ortaya çıkarmış, sorun Kuveyt'in arabuluculuğuyla çözülmüştür.

5.3.2.2. İran'ı çevreleme

BAE ve Suudi Arabistan, Bahreyn'de yaşanan protestoları da kendi güvenliklerine yönelik tehdit olarak görmüş, İran'ın girişimi olarak değerlendirmişlerdir. Protestoların bastırılması için KİK Yarımada Kuvveti kapsamında Suudi Arabistan 1000 kişilik askeri grup, BAE 500 kişilik polis gücü göndermiştir.⁶⁸⁷ Bu süreçte BAE'nin İran ile ikili ilişkilerde de gerilim artmıştır. Abu Dabi, 2012 yılında Ahmedinejat'ın işgal edilen adaları ziyaret etmesini İran'daki Büyükelçisini geri çağırarak protesto etmiştir. Nitekim Aralık 2012'de Emir Halife'nin İran'a sorunun diplomatik çözüm öneresi karşılık bulmamıştır. İran Dışişleri Bakanı üç adanın da İran'ın toprağı olduğu ve olmaya devam edeceğini açıklamıştır. Bu süreçte BAE, bazı İranlı iş adamlarını İran istihbaratına çalışmak ve kaçakçılık yapmak suçlamasıyla ülkeden sınır dışı etmiştir.⁶⁸⁸

Diğer yandan İran'ın bölgedeki önemli müttefiki Suriye'deki protestolar, BAE ve Suudi Arabistan açısından İran'ı çevreleme fırsatı olarak görülmüştür. Bu bağlamda BAE

⁶⁸² “UAE denounces Erdogan’s U.N. attack on Egypt”, *Al Arabiya*, 25 Eylül 2014, <https://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/09/25/UAE-denounces-Erdogan-s-U-N-attack-on-Egypt.html>, (e.t.02.09.2019).

⁶⁸³ Abdulla, 27.04.2021 tarihli görüşme.

⁶⁸⁴ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme

⁶⁸⁵ Yeşilyurt, s.75.

⁶⁸⁶ Oktav, s.60.

⁶⁸⁷ Sherwood, s.206.

⁶⁸⁸ Cordesman, Shelala ve Mohamed, s.179.

Arap Ligi toplantısında Suriye'nin üyeliği dondurulmasını ve Beşir Esad hükümetine yönelik yaptırım kararı alınmasını onaylamıştır.⁶⁸⁹ Ancak sadece İran'ın değil, İhvan kökenli grupların da sahada varlık göstermesi, BAE ve Suudi Arabistan'ın ülkedeki sürece doğrudan müdahale etmeye itmiştir.⁶⁹⁰ Bu süreçte ikili eski Baas üyelerini(Riad Hijab, Mustafa al-Asad) ve Özgür Suriye Ordusundaki seküler isimleri (Michel Kilo, Lu'ay Miqdat) desteklemişlerdir.⁶⁹¹ Ancak 2013 sonunda Suudi Arabistan Selefi gruplara (İslam Ordusu/Ceyşül İslam'a bağlı Liwa el-İslam, Yarmuk Tugayı, Facr el-İslam Tugayı) doğrudan finansal ve silah desteğinde bulunurken BAE ülkede "İslami radikalizmin" güçlenmesine karşı çıkmıştır. BAE, Türkiye'nin ülkenin kuzeyinde Cebhel Şamiye, Faylak el-Şam gibi "İslamcı" grupları desteklemesini de eleştirmiştir.⁶⁹²

Diğer yandan İran'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından İran'daki reformist hükümet ile yeniden yakın ilişkiler tesis edilmeye çalışılmıştır. 2013 yılında BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayed el-Nahyan Tahran ziyaret sırasında İran'ı stratejik ortak olarak tanımlamıştır.⁶⁹³ Ancak bu girişimler de başarısız olmuş, İran bölgede yayılıma stratejisi devam etmiştir. Bu süreçte BAE ve Suudi Arabistan, İran ile yürütürken nükleer müzakerelere de karşı çıkmış, Avrupa ülkeleri İran'ın agresif politikasını görmemekle eleştirmiştir.⁶⁹⁴ Nitekim 2014'te Yemen'de eski cumhurbaşkanı Husilerin (Ensarullah Hareketi) Mansur Hadi hükümetine yönelik gerçekleştirdiği darbenin de İran tarafından desteklendiği iddia edilmiştir. Buna karşın BAE ve Suudi Arabistan (Sudan, Katar, Bahreyn ve Ürdün'den sınırlı katılımıyla) 26 Mart 2015'te Kararlılık Fırtınası Operasyonu düzenlemiştir. Sürecin başında BAE Cibuti Ambouli Uluslararası Havalimanını kullanarak F-16 ve Mirage uçaklarıyla operasyonlara destek vermiştir. Zamanla Abu Dabi'nin angajmanı artmış, Eylül 2015 itibari ile Yemen'de Başkanlık Muhafızlarına bağlı Özel Kuvvetlerin de katılımıyla 5000 BAE askeri ülkeye konuşlanmıştır.⁶⁹⁵ Nitekim BAE askeri güçleri savaş alanında etkili olmuş, Temmuz

⁶⁸⁹ Kararı, Lübnan, Yemen ve Suriye veto etmiş, Irak kararsız oy kullanmamıştır. Bakınız Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, 134.

⁶⁹⁰ Line Khatib, "Syria, Saudi Arabia, the U.A.E. and Qatar: the sectarianization of the Syrian conflict and undermining of democratization in the region", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol.46, No.3, (2017), ss.385-403, DOI: 10.1080/13530194.2017.1408456, ss.394-396.

⁶⁹¹ Khatib, s.396.

⁶⁹² Nuruzzaman, s.230.

⁶⁹³ Mason, s.98.

⁶⁹⁴ Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.24.

⁶⁹⁵ Ragab, *Beyond Money and Diplomacy: Regional Policies of Saudi Arabia and UAE after the Arab Spring*, s.45.

2015'te Aden'deki Husi güçlerine yönelik geniş kapsamlı operasyon düzenleyerek Aden ve sonrasında Taiz'i ele geçirilmesinde rol almışlardır.⁶⁹⁶ Yine 2016'da Mukalla'da el-Kaide güçlerine karşı operasyon düzenleyen BAE, şehrin ele geçirilmesini sağlamıştır. Operasyon sırasında BAE güçleri gemiyle şehre çıkarma yapmış, çok eksenli kara saldırısı düzenlemiştir.⁶⁹⁷

Nitekim Ocak 2016'da İran'da Suudi Büyükelçiliğine yönelik saldırıları, Körfez'deki gerilimi artırmıştır. Diğer KİK üyeleri gibi BAE de diplomatik temsilciliklerini geri çekmiş, Dubai güvenlik şefi Dhahi Khalfan, halka İran ürünleri satın alınmaması çağrısında bulunmuştur. Nitekim Nisan 2016 ABD-KİK zirvesinde Obama'nın İran ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerin artırılması isteğine BAE'nin karşı çıktığı iddia edilmiştir.⁶⁹⁸ BAE ve Suudi Arabistan, diğer bölge ülkelerinin de İran karşıtı politikalara katılmasını sağlamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Mart 2016'da Hizbullah'ın terör örgütü ilan edilmesinin ardından Lübnan'ın kararı desteklememesi nedeniyle BAE vatandaşlarının Lübnan'a seyahatini yasaklamıştır.

Diğer yandan BAE, bölgede insani yardım ve mali desteklere devam etmiştir. BAE, BM Yardım ve Çalışma Ajansı (UNRWA) vasıtasıyla Filistin ve Suriye'deki Filistinlilere 500 milyon dolar değerinde insani yardım sağlamıştır. Yine Abu Dabi, Haziran 2015'te İsrail'in Gazze'ye saldırısının ardından el-Fetih aracılığıyla 12 milyon dolar yardımda bulunmuştur.⁶⁹⁹ BAE, Almanya ile IŞİD'den kurtarılan bölgelerin yeniden inşası için Irak hükümetine 50 milyon ABD doları değerinde bir fon ayırmıştır. Ayrıca BAE, 2011-2012 kuraklığın ardından Somali'ye 2 milyon dolar destek sağlamıştır.⁷⁰⁰

⁶⁹⁶ Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.28.

⁶⁹⁷ Kenneth Pollack, **Sizing Up Little Sparta: Understanding UAE Military Effectiveness**, Middle East Military Balance, American Enterprise Institute, October 2020, s.13.

⁶⁹⁸ Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.27.

⁶⁹⁹ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.17.

⁷⁰⁰ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.13.

5.4. 2016-2021 Yayılma

Bu dönemde bir yandan ABD'nin İran'a yaptırım politikasına geri dönmesi, diğer yandan İhvan'ın bölgedeki kazanımlarını kaybetmesi BAE'nin bu iki tehdit karşısında konumunu güçlendirmiştir. Ayrıca önceki dönem uyguladığı başarılı dengeleme politikası ile BAE devlet tutarlığın ve materyal kapasitesini artırmıştır. Bu süreçte ekonomik çeşitlendirme bağlamında uluslararası yatırımları çekme ve ticaret yollarını kontrol etmek BAE'nin temel hedefi haline gelmiştir. Bu çerçevede Yemen'e yönelik operasyonlar sırasında Afrika Boynuzunda elde ettiği askeri üsler, BAE'nin güvenlik politikasında yer edinmiştir. Bunun yanında Rusya, Çin ve Fransa gibi büyük güçlerle yakın ilişkiler kuran BAE, bölge aşırı ilişkilerini de önemli ölçüde çeşitlendirmiştir. Nitekim BAE Dışişleri Bakanlığı'nın 2017-2021 dönemi için belirlenen stratejik planda istikrarın korunması için bölge aşırı işbirliklerinin altı çizilmiş, aktif küresel sorumluluk ilkesi benimsenmiştir.⁷⁰¹ Buna karşın BAE, Suudi Arabistan ile bölgesel ittifak ilişkisinde de özerk olmaya başlamıştır.

Tablo 5.6.

BAE Dış Politika Tehdit Algılama (2016-2021)

Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	Tek Kutuplu Sistemden Çok Kutuplu Sisteme Geçiş ABD'nin İran'a yönelik maksimum baskı politikası	Tehdit Algısı Türkiye ve İran
Bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Çok kutuplu sistem Alt Bölgesel Sistem: İran ve Suudi Arabistan Bölgesel Sistem: İsrail ve Türkiye	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

⁷⁰¹ MOFA UAE, "The Strategy", <https://www.mofaic.gov.ae/en/The-Ministry/The-Strategy> (e.t.23.03.2021).

Diğer yandan BAE, uluslararası yatırım ve yardım araçlarını da aktif bir şekilde kullanmaya devam etmiştir. BAE'nin dış politika araçlarından birisi de danışmanlık firmaları vasıtasıyla yapılan lobi faaliyetleri olmuştur. Yemen müdahalesi nedeniyle BM nezdinde yürütülen soruşturmalara karşı BAE, Max Gleischman'ın başkanlığını yaptığı Glover Park Group ile yapılan anlaşma ile BAE'nin çıkarlarını korumaya yönelik adımlar atmıştır.⁷⁰² Ayrıca BAE, ülke içinde İslami radikalleşmeyi engellemeye çalışırken “hoşgörü” ve “dini çeşitlilik” söylemi geliştirilmiştir. Bu çerçevede Abu Dabi yönetimi, BAE’de kilise ve sinagogların inşası için fonlar ayrılmış, Papa Francis gibi Hristiyan din adamları ülkeye davet etmiştir.⁷⁰³ Almezaini’ye göre bu girişimler sadece ulusal güvenlik araçları değil, aynı zamanda dış politika araçları olarak ortaya çıkmakta, dış yatırımcıları ve uluslararası ortakların ilgisini çekmeyi de hedeflemektedir.⁷⁰⁴ Nitekim BAE uluslararası yatırımları çekme konusunda başarılı olmuş, 2020 yılında net tutar 19,88 milyar dolarla GSYİH’nın %5,5’ni oluşturmuştur.⁷⁰⁵

Diğer yandan daha önceki dönemlerde yapılan girişimler sonuç vermiş BAE savunma sanayisinde önemli bir noktaya gelmiştir. Önce Abu Dabi merkezli International Golden Group firması, savunma sanayisinde önemli yatırımlar yapmış, Aralık 2014’te üç savunma firması Emirlik Savunma Endüstrisi Firması (Emirates Defence Industries Company /EDIC) birleşmiştir. Kasım 2019’da ise EDIC ve diğer savunma firmaları ile beraber EDGE Holding kurulmuş, 5 milyar dolar değeri ile Ortadoğu’nun en büyük savunma firması olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁰⁶ Firma 2020 yılında 4,8 milyar dolarlık satışla dünyada ilk 25’e girmiştir. Nitekim BAE, Global Fire Power endeksine göre Ortadoğu’nun altıncı en büyük askeri gücü haline gelmiştir.⁷⁰⁷ Bunun yanında 2014 yılında kurulan BAE Uzay Ajansı, 2018’te ilk uzay uydusunu fırlatmış, Temmuz 2020’de

⁷⁰² Aaron Schaffer, “UAE hires its second former Samantha Power aide to defend itself at UN”, *Al Monitor*, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/12/uae-hires-former-samantha-power-aide-un-lobbying.html#ixzz69D8TEcAJ> (e.t.26.12.2020).

⁷⁰³ Asli Aydintaşbaş ve Cinzia Bianco, “Useful Enemies: How The Turkey-UAE Rivalry Is Remaking The Middle East”, *ECFR Policy Brief*, March 2021, <https://ecfr.eu/publication/useful-enemies-how-the-turkey-uae-rivalry-is-remaking-the-middle-east/> (e.t.05.06.2021).

⁷⁰⁴ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme

⁷⁰⁵ World Bank Open Data, “Foreign direct investment, net inflows (% of GDP) - Qatar, United Arab Emirates, Kuwait”, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?locations=QA-AE-KW> (e.t.21.04.2022).

⁷⁰⁶ Khalid Almezaini, “The UAE’s Security Perceptions in the Middle East: Regional Challenges, Alliances and the Diversification of Partners”, Silvia Colombo ve Andrea Dessi (ed.), **Fostering A New Security Architecture in the Middle East** içinde, FEPS & IAI, 2020, ss.201-221, s.214.

⁷⁰⁷ Global Fire Power, “Middle East Military Strength”, 2021, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-middle-east.php> (e.t.07.09.2021).

ilk uzay aracını (Hope Probe) Mars'a göndermiştir. Aralık 2020'de ise Barakat Nükleer Tesisinin birinci ünitesi %100 kapasiteyle çalışmaya başlamıştır.⁷⁰⁸

5.4.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

ABD'de yeni seçilen Donald Trump yönetiminin İran'ı Ortadoğu'daki temel tehdit olarak ilan etmesi ve Mayıs 2018'de JCPOA'dan tek taraflı olarak çekilmesi (maksimum baskı politikası), ABD ile KİK ülkeleri arasında yeniden işbirliğini gündeme getirmiştir. Bu çerçevede BAE, Mayıs 2017'de uluslararası terörizme karşı ilan edilen Ortadoğu Stratejik İttifakı'nın (MESA) önemli destekçisi olmuştur. Ayrıca Mayıs 2017'de Abu Dhabi ABD ile Savunma ve İşbirliği Antlaşmasını 15 yıllığına yenilemiş, 11 Nisan 2019'da "Ortak Askeri Diyalog" oluşturulmuştur. Dördüncüsü imzalanan bu antlaşmaya göre BAE saldırı durumunda iki ülke ortak savunma planı yapacaktır. Antlaşmanın yenilenme sürecinde 5000 ABD askerinin BAE'deki üslerinde yerleştiği belirtilmiş, DAESH'e karşı operasyonlarda kullanılması öngörülmüştür. Nitekim Nisan 2019'da İran ile gerilimin artması ile Ortadoğu'da ilk kez F-35 savaş uçakları el-Dafra üssüne yerleştirilmiştir.⁷⁰⁹ Yine BAE, 2019'ta Hürümüz Boğazının güvenliği için ABD liderliğinde kurulan deniz koalisyonuna (Operation Sentinel) katılmıştır.

Diğer yandan Şeyh Zayed'in ABD ve Rusya arasında arabuluculuk yaptığı iddia edilmiştir. Blackwater firmasının sahibi Erik Prince'in de bulunduğu Ocak 2017'de gerçekleşen Seychelles görüşmelerinde, Trump ve Putin arasında uzlaşma sağlanmasına çalışıldığı ileri sürülmüştür.⁷¹⁰ Ayrıca BAE yönetiminin başkanlık seçimlerinde Trump'ı desteklediği ve ABD dış politikasını yönlendirmeye iddia edilmiştir.⁷¹¹ Bu bağlamda Trump Libya'da ABD'nin uzun süre uyguladığı politikaya aykırı olarak Hafter'in Trablus saldırısını savunmuştur. Trump'ın Muhammed bin Zayed ile telefon görüşmesinin ardından bu açıklamayı yaptığı iddia edilmiştir.⁷¹² Nitekim Trump yönetimi ABD Kongresinin eleştirilerine rağmen BAE'nin Yemen politikasını desteklemiş, sivil

⁷⁰⁸ Embassy of the United Arab Emirates in Washington, "UAE-US Cooperation", <https://www.uae-embassy.org/uae-us-cooperation/reliable-allies-41-years> (e.t.03.04.2021).

⁷⁰⁹ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, ss.18–19.

⁷¹⁰ Entous ve d., "Blackwater founder held secret Seychelles meeting to establish Trump-Putin back channel", par.5.

⁷¹¹ "US charges Trump ally with undisclosed lobbying for UAE", *Al Jazeera*, 20.07.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/20/us-charges-trump-ally-with-undisclosed-lobbying-for-uae> (e.t. 18.09.2021).

⁷¹² Steinberg, *Regional Power, UAE: Abu Dhabi is No Longer Saudi Arabia's Junior Partner*, s.23.

kayıplara rağmen ülkenin güneyinde el-Kaide bağlantılı gruplara ortak hava saldırısı gerçekleştirilmiştir.⁷¹³ Yine 13 Ağustos 2020'de imzalanan İbrahim Anlaşmalarını (Abraham Accords) karşılığında BAE, ABD'den F-35 uçakları alma garantisini almıştır. Bu çerçevede Ocak 2021'de 23,4 milyar dolar değerinde 50 adet F-35 savaş uçağı satışı öngören anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca iki ülke arasında 3 Mayıs 2019'da 2,728 milyar dolar değerinde PAC-3 füze sistemi ve ekipmanını; 24 Mayıs 2019'da 80 milyon değerinde Blackjack İHA'sının satışını öngören anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca BAE, mevcut uçak filosunu yenilemek adına 2021 yılında Fransa'dan 80 adet Rafale savaş uçağı satın almıştır.⁷¹⁴

Nitekim, BAE Rusya ve Çin ile ilişkileri giderek artırmış, savunma alanında da işbirliği gündeme gelmiştir. David Roberts'e göre Rusya ve Çin'in öngörülebilir olması ve dış politikada tutarlı adımlar atması, BAE'nin bu güçlerle işbirliğine yönelmesinde etkili olmuştur.⁷¹⁵ Almezaini de Rusya'nın bölgede varlığının denge yarattığını ileri sürmüştür.⁷¹⁶ BAE ve Rusya Arap Baharının başlangıcında Suriye ve Libya'da karşı karşıya gelseler de bölgede Siyasal İslam'ın güçlenmesinden tehdit algılamışlardır. Bu çerçevede iki ülke arasındaki diplomatik temaslar artmıştır. Muhammed bin Zayed Nisan 2017'de Moskova'da Putin ile görüşmüş, Suriye, Yemen ve Libya dahil birçok bölgesel sorunda işbirliği olanakları tartışılmıştır. Nitekim Mayıs 2017'de Abu Dabi'de gerçekleşen Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Hafter'in kurduğu Libya Ulusal Ordusu arasındaki görüşmelerde Rusya da arabuluculuk yapmış, tarafları kendi ülkesinde de ağırlamıştır. Haziran 2018'de Muhammed bin Zayed'in Moskova ziyaretinde ise iki ülke arasında stratejik ortaklık anlaşması imzalanmıştır.⁷¹⁷ Ayrıca Yemen'e yönelik müdahalede ABD Kongresinin BAE'ye yönelik eleştirileri nedeniyle Abu Dabi yönetimi silah tedarikini çeşitlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda BAE ve Rusya Şubat 2017'de 1,9 milyar dolarlık silah anlaşması imzalamıştır. Bu süreçte ayrıca BAE'nin Su-35 savaş uçakları alımı ve Rusya ile ortak 5. nesil savaş uçağı (Mig-29) geliştirme projesi gündeme gelmiştir.⁷¹⁸ Ayrıca Şubat 2019'da BAE Rus silah firmasına 40 milyon değerinde EM150

⁷¹³ Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.28.

⁷¹⁴ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.20.

⁷¹⁵ Roberts, 16.02.2021 tarihli görüşme.

⁷¹⁶ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

⁷¹⁷ Ramani, *Russia and the UAE: an Ideational Partnership*, s.125.

⁷¹⁸ Borshchevskaya, *The Tactical Side of Russia's Arms Sales to the Middle East*, s.9.

“Kornet” tanksavar füze siparişi vermiştir.⁷¹⁹ Ekim 2019’da ise Putin Abu Dabi’yi ziyaret etmiş, iki ülke arasında 1,3 milyar dolarlık ticari anlaşma imzalanmıştır.⁷²⁰ Nitekim 2019’dan itibaren Rusya ve BAE’nin Libya’da Hafter’e desteği artmış, Rusya’dan satın alınan silahlar buraya konuşlandırılmıştır. Ayrıca BAE’nin, Suudi Arabistan ile beraber Libya’da hükümete karşı faaliyet gösteren Rus Wagner paralı askerlerinin maaşını ödediği iddia edilmiştir.⁷²¹ Fransa da bu süreçte BAE ile ortak politika izlemiş, Hafter’in liderliğindeki Libya Ulusal Ordusunu desteklemişlerdir. Almezaini, BAE’nin son yıllarda geliştirdiği ‘dini çeşitlilik’, ‘hoşgörü’ söylemlerinin Avrupa değerleriyle uyumlu olduğunu, Fransız tarafının ikili ilişkilerin gelişmesinde hoşnut olduğunu dile getirmiştir.⁷²²

BAE, ayrıca, benzer politik hassasiyetleri (liberal demokrasiye karşı olma, ülke bütünlüğü ve radikal İslami gruplara karşı mücadele) bulunan Çin ile de işbirliğini artırmıştır. Bu dönemden itibaren Çin’in Ortadoğu’daki yatırımlarında BAE’nin diğer ülkelere göre çok büyük orana sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede 2016 yılında Halife Endüstri Bölgesi ile Çinli firma arasında 35 yıllık sözleşme imzalanmıştır. Yine 2017 yılında Çin Petrol Firması Abu Dabi Kara Konsorsiyumunun %8’ni 1,7 milyar dolara satın almıştır. 2018 yılında ise Çin devlet yatırım firması (Ocean Shipping Company), Halife Limanına 35 yıl süreli 300 milyon dolar yatırım yapmıştır. Böylelikle 2015-2020 döneminde Çin’in BAE’ye toplam yatırımı 25 milyar doları geçmiş, BAE, Çin’in Ortadoğu’daki en büyük ticari ortağı olmuştur. 2018 yılında ise Çin Başkanı Xi Jinping’in BAE ziyareti sırasında ikili “Kapsamlı Stratejik Ortaklık” antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde iki ülke arasında politik, ekonomi, finans, enerji ve eğitim alanlarında işbirliği öngörülmüştür. Nitekim anlaşma çerçevesinde BAE, Çin’e özel elçisi atamış, diplomatik temaslar artmıştır. Nisan 2019’da Muhammed bin Maktum, Temmuz 2019’da ise Muhammed bin Zayed Çin’i ziyaret etmiştir.⁷²³ Bu dönemde iki ülke dış politika ve güvenlik alanında da karşılıklı müdahaleden kaçınmışlardır. Bu çerçevede BAE, Çin’in Uygur Türklerine uyguladığı politikayı eleştirmeden Pekin de

⁷¹⁹ Katzman, *The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy*, s.23.

⁷²⁰ “UAE and Russia sign deals worth \$1.3bn during Putin’s Abu Dhabi visit”, Arab News, 15 Ekim 2019, <https://www.arabnews.com/node/1569171/middle-east> (e.t.23.05.2020).

⁷²¹ Ali Bakir, “The UAE’s Disruptive Policy in Libya”, *Insight Turkey*, Vol. 22, No. 4, (2020), s.169-170.

⁷²² Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

⁷²³ Mohamed bin Huwaidin, “China’s Strategic Partnership with the UAE: Foundation and Prospects”, *Comparative Strategy*, 2022, DOI: 10.1080/01495933.2022.2057734, ss.7-8.

BAE'nin Yemen politikasına müdahil olmamıştır.⁷²⁴ Ayrıca Çin ile askeri ve savunma alanında işbirliğine yönelmiştir. BAE, Yemen savaşı nedeniyle ABD'nin çekince koyduğu savaş İHA'larını (Wing Loong I/ II) Çin'den temin etmeye başlamıştır.⁷²⁵ Yine 2019 yılında yapılan açıklamayla Çin Savunma Firması (China North Industries Group Corporation) ile BAE savunma firmasının (International Golden Group) Abu Dabi'de ortak yatırım yapacağı duyurulmuştur. Özellikle İHA teknolojisine odaklanacağı belirtilen girişim iki ülkenin bilim adamları tarafından gerçekleştirilecek.⁷²⁶ İkili 2020 Covid-19 salgın sürecinde sağlık alanında da işbirliğini artırmış, BAE Çin'den çok sayıda test kiti satın alırken, üretilen Çin aşısının ilk uygulama alanlarından birisi de BAE olmuştur.⁷²⁷ Böylelikle BAE, bu dönemde hem temel koruyucusu ABD ile ilişkilerini geliştirmiş hem de yükselen güçlerle yakın ilişkiler kurarak bölgesel güvenlik konularında yeni ortaklık alanlarını artırmıştır.

5.4.2. Bölgesel Güvenlik

Bu dönemde BAE'nin bölgesel güvenlik politikasında yayılma stratejisi ön plana geçmiştir. Bu çerçevede BAE önemli ticari rota olarak gördüğü Afrika Boynuzunda askeri ve ekonomik nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. Buna karşın BAE, bölgedeki yayılmasına karşı tehdit olarak gördüğü Katar ve Türkiye'ye karşı çevreleme politikası uygulamış, bu çerçevede Doğu Akdeniz'de yeni ortaklıklar kurmuştur. Diğer yandan BAE'nin İran tehdidi ve Yemen konusunda görüş ayrılığı yaşadığı Suudi Arabistan ile ittifak ilişkisi zayıflamıştır. Betül Doğan Akkaş da BAE'nin Körfez bölgesinde Suudi Arabistan ve İran'ın hegemonik gücüne zaman zaman meydan okuduğunu iddia etmiştir.⁷²⁸

⁷²⁴ Huwaidin, s.10.

⁷²⁵ Almezaini, *The UAE's Security Perceptions in the Middle East: Regional Challenges, Alliances and the Diversification of Partners*, s.211.

⁷²⁶ Elham Fakhro, "What The Abraham Accords Reveal About The United Arab Emirates", *War on the Rocks*, 30 Ekim 2020, <https://warontherocks.com/2020/10/what-the-abraham-accords-reveal-about-the-united-arab-emirates/> (e.t.15.03.2021).

⁷²⁷ Simeon Kerr, "UAE caught between US and China as powers vie for influence in Gulf", *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/1ff119ff-50bf-4b00-8519-520b8db2082b> (e.t.05.08.2021).

⁷²⁸ Doğan Akkaş, 05.03.2021 tarihli görüşme.

5.4.2.1. Afrika Boynuzunda Yayılma

BAE, Yemen'deki operasyonlarını gerçekleştirmek ve Bab al-Mandab boğazındaki ticari çıkarlarını korumak için Afrika Boynuzu bölgesindeki askeri varlığını artırmıştır. Düşünce kuruluşu Strafor'a göre bölgedeki ekilebilir alanlar ve geniş işgücü BAE ve Suudi Arabistan'ın bölgedeki askeri, ticari ve politik varlığının önemli nedenlerinden biridir.⁷²⁹ Ancak David Roberts'a göre ilk yıllarda Afrika Boynuzundaki aktifliğinde ticari amaç ön plandayken son yıllarda güvenlik ön plana geçmiştir.⁷³⁰ Almezaini'ye göre ise coğrafi konumu nedeniyle illegal göçü engellemek ve ticari limanların güvenliğini sağlamak hem BAE hem de Suudi Arabistan için stratejik öneme sahiptir.⁷³¹ İkili özellikle bölge ülkelerinin İran ile diplomatik ilişkilerini kesmeye ve Yemen operasyonları için lojistik destek sağlamaya çalışmıştır. Bu çerçevede 2016 yılında İran ile diplomatik ilişkileri kesmesi karşılığında Abu Dabi, Eritre'ye askeri destek sağlamaya başlamıştır. Ayrıca Abu Dabi yönetimi 2016 yılında BM'nin ambargosuna rağmen Eritre ile 30 yıllık Assab'ta hava ve deniz üssü anlaşması imzalamıştır.⁷³² Anlaşmanın ardından 4000 Yemenli üstte eğitim alarak Yemen'deki El-Kaide'ye yönelik operasyonlarda kullanılmıştır.⁷³³

Buna karşın BAE, Türkiye-Katar ikilisinin bölgedeki etkinliğini kendi çıkarlarına aykırı görmüştür. Almezaini, Türkiye'nin Afrika Boynuzunda ticari veya politik çıkarı olmadığını, BAE'yi sınırlamak için bulunduğunu iddia etmiştir.⁷³⁴ Bu çerçevede BAE, Katar'a karşı yaptırımlara katılmayan ve Türk üssüne ev sahipliği yapan Somali merkezi hükümetine desteğini kesmiştir. Buna karşın Abu Dabi, ülkedeki Somaliland ve Puntland yarı özerk bölgeleri ile ilişkilerini geliştirmiş, 2017'de Somaliland'da bulunan Berbera ve Puntland'da bulunan Bosaso'da askeri üsler elde etmiştir. Ayrıca Dubai Port World firması 2016 yılında 336 milyon dolarlık anlaşma ile Bosaso limanının 30 yıllık işletmesini, 2018 yılında imzalanan 440 milyon dolarlık anlaşma ile ise Berbera limanının %51

⁷²⁹ Aktaran Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.35.

⁷³⁰ Roberts, 16.02.2021 tarihli görüşme

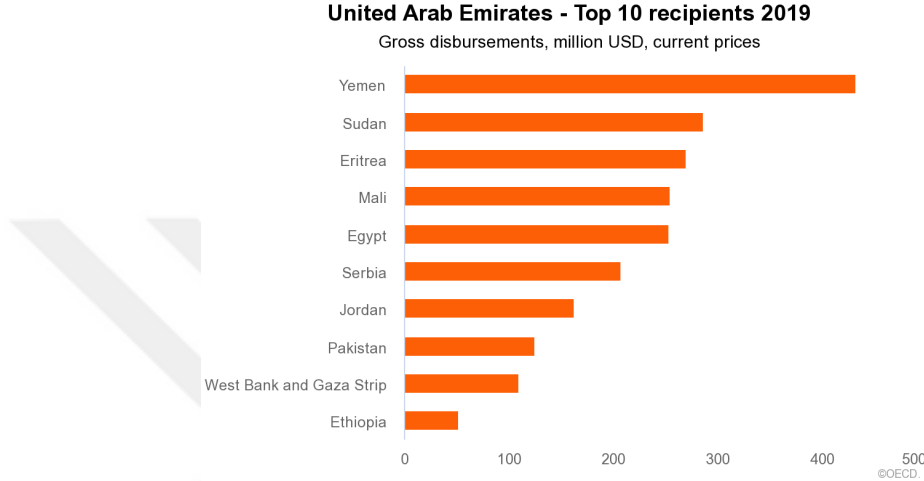
⁷³¹ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme

⁷³² Diana Alghoul, "The Gulf Arabs' Military Expansion in the Horn of Africa," *Middle East Monitor*, 31 Aralık 2016, <https://www.middleeastmonitor.com/20161231-the-gulf-arabs-military-expansion-in-the-horn-of-africa/>, (e.t. 15.03.2021).

⁷³³ Ibish, *The UAE's Evolving National Security Strategy*, s.34.

⁷³⁴ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

hisselerini satın almıştır.⁷³⁵ Yine BAE, Eritre ve Cibuti'ye yatırımlar üzerinden baskı yaparak Katar'a karşı diplomatik ablukaya katılmasını sağlamıştır.⁷³⁶ Ayrıca BAE ve Suudi Arabistan'ın arabuluculuğuyla Eritre ve Etiyopya, Temmuz 2018'de barış anlaşması imzalamıştır. Bu süreçte Haziran 2018'de BAE, Etiyopya'ya 3 Milyar dolarlık yatırım yapmıştır.⁷³⁷

Şekil 5.2 BAE'nin En Çok Dış Yardım Yaptığı Ülkeler (2019)

Kaynak: OECD, *Development Co-operation Profiles: United Arab Emirates*.

BAE'nin nüfuz kurma hedeflerinden birisi de Sudan olmuştur. İhvan kökenli Sudan lideri Ömer el-Beşir İran'ı destekleyen politikalar izlemiş, Husiler'e İran vasıtasıyla silah sağladığı iddia edilmiştir. Ancak BAE ve Suudi Arabistan'ın mali yardımları karşılığında 2016 yılında Sudan da İran ile diplomatik ilişkisini kesmiştir. Bunun yanında yaklaşık 15.000 Sudanlı paralı askeri Yemen operasyonlarında yer almıştır.⁷³⁸ Ayrıca Beşir, Şubat 2017'de BAE'ni ziyaret etmiş, Abu Dabi Sudan'a 28 milyar dolar yatırım kararı almıştır.⁷³⁹ Ancak Sudan Katar krizinde tarafsız kalmış, Katar'da mali destek almaya devam etmiştir. Bu nedenle Aralık 2018'de Sudan'da rejim

⁷³⁵ Ronen Bergman ve David D. Kirkpatrick, "With Guns, Cash and Terrorism, Gulf States Vie for Power in Somalia", *The New York Times*, 22 Temmuz 2019, <https://www.nytimes.com/2019/07/22/world/africa/somalia-qatar-uae.html> (e.t.10.10.2019), par.6.

⁷³⁶ Fuller ve Roy, *Exporting (In)stability: The UAE's Role in Yemen and the Horn of Africa*, par.8.

⁷³⁷ B. Fuller ve E. Roy, "Exporting (In)stability: The UAE's Role in Yemen and the Horn of Africa", *ACLEd*, 2018, https://www.acleddata.com/2018/10/10/exporting-instability-the-uaes-role-in-yemen-and-the-horn-of-africa/#_ftn2, (e.t. 04.07.2018).

⁷³⁸ Pollack, s.21.

⁷³⁹ Jean-Baptiste Gallopin, "The Great Game of the UAE and Saudi Arabia in Sudan", *Middle East Political Science*, <https://pomeps.org/the-great-game-of-the-uae-and-saudi-arabia-in-sudan> (e.t.03.02.2022).

karşıtı gösterilerin başlamasıyla BAE ülkedeki askeri elitlerle, eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Salah Gosh, özel kuvvet komutanı Muhammed Hamdan Daglo ve Sudan'ın Yemen'deki operasyonlarından sorumlu General Abdel Fattah el-Burhan ile ilişkilerini geliştirmiştir.⁷⁴⁰ Nisan 2019'da yaşanan askeri darbenin ardından ise BAE, General Abdel Fattah el-Burhan liderliğinde kurulan Askeri Geçiş Konseyi'ne 3 milyar dolarlık mali yardım sözü vermiştir.⁷⁴¹ BAE, ayrıca bazı muhalif gruplar ile de temasa geçmiş Temmuz 2019'da muhalif çatı örgüt Özgürlük ve Değişim Güçleri ile askeri hükümet arasındaki anlaşmayı desteklemiştir. Anlaşma doğrultusunda kurulan egemenlik konseyinde hem askeri elitler hem de muhalif temsilciler yer almıştır. Ancak Ekim 2021'de askeri elitler darbe düzenleyerek ülkedeki yönetimi tamamen ele almışlardır. BAE, bu süreçte askeri elitlere siyasi ve ekonomik desteğini sürdürmüştür.

5.4.2.2. Katar ve Türkiye'yi çevreleme

Bu dönemde Türkiye ve Katar'ın BAE'nin hedefleri aleyhine geliştirdiği bölgesel politikaları nedeniyle hedef haline gelmiştir. Abdul Khaleq Abdulla'ya göre İran sınırda yakın tehdit oluştururken Türkiye bölgesel istikrarsızlığı artırdığı için BAE açısından sabit tehdit olarak görülmüştür.⁷⁴² Nitekim Abdulla, Türkiye'nin arabuluculuk yapmayarak Katar'a doğrudan destek vermesinin ve Katar'da askeri üs kurmasının BAE'nin tepkisini çektiği ileri sürmüştür.⁷⁴³ Bu çerçevede 5 Haziran 2017'de Arap Dörtlüsünün Katar'a karşı alınan kararda İran ile ilişkileri ileri sürülse de 13 maddelik talepte Türkiye ile ittifak ilişkisinin de hedef alındığı görülmüştür.⁷⁴⁴ Abdulla'ya göre ikili ilişkilerdeki diğer bir dönüm noktası ise Çemal Kaşıkçı olayı olmuştur.⁷⁴⁵ Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Ekim 2018'de Suudi Arabistan Konsoloslukunda işkenceyle öldürülmesi uluslararası arenada önemli yer edinmiştir. Cinayetin ardından BAE adına casusluk yaptıkları ve Kaşıkçı cinayetiyle bağlantılı oldukları şüphesiyle 9 Nisan'da 2

⁷⁴⁰ Gallopin, par.3.

⁷⁴¹ "Sudan has received half the \$3 billion promised by Saudi Arabia and UAE", *Reuters*, 2019, <https://www.reuters.com/article/us-sudan-emirates-saudi/sudan-has-received-half-the-3-billion-promised-by-saudi-arabia-and-uae-idUSKBN1WN137> (22.10.2019).

⁷⁴² Abdulla, 27.04.2021 tarihli görüşme.

⁷⁴³ Abdulla, 27.04.2021 tarihli görüşme.

⁷⁴⁴ "Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis", *Al Jazeera*, 12.07.2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/06/arab-states-issue-list-demands-qatar-crisis-170623022133024.html> (e.t.10.09.2017).

⁷⁴⁵ Abdulla, 27.04.2021 tarihli görüşme.

Filistinli tutuklanmış ve zanlılardan Zeki Hasan hapishanede intihar etmiştir.⁷⁴⁶ Abdulla'ya göre Türkiye bu süreci BAE ve Suudi Arabistan aleyhine kullanarak BAE tarafından nefrete neden olmuştur.⁷⁴⁷ Ayrıca Almezaini, Türkiye'nin İhvan'ı desteklemesi ve askeri müdahalelerinin, sadece BAE tarafından değil diğer Arap devletleri tarafından olumsuz karşılandığını dile getirmiştir.⁷⁴⁸

BAE'nin bu tutumu elitlerin söylemlerine de yansımıştır. Önceki dönemde sürekli İran ve İhvan tehdidi üzerine yorumlar yapan elitler, bu dönemde Türkiye karşıtı söylemlerde bulunmuşlardır. BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayed Twitter hesabından Osmanlı'nın Medine'deki valisi Fahreddin Paşa'yı Arap Halkına ihanet etmekle ve Medine'deki kutsal emanetleri çalmakla suçlayan ve Erdoğan'ın da seleflerine benzediğini vurgulayan yazıyı paylaşmıştır. Buna karşılık Erdoğan, bakanı sert bir dille eleştirmiş ve BAE Büyükelçiliğinin bulunduğu sokağın ismi Fahrettin Paşa olarak değiştirilmiştir.⁷⁴⁹ 2020'de ise dönemin Dışişlerinden Sorumlu Bakanı Anwar Gargash, Almanya'dan Die Welt'e verdiği bir röportajda, Avrupa'yı Erdoğan'ın "imparatorluklarını canlandırmaya" yönelik İslamcı ideolojik projesine karşı birleşik bir tavır alarak Fransa'nın liderliğini takip etmeye davet etmiştir. Yine Dhahi Khalfan, 2020'de Türkiye'ye karşı halk boykotu çağrısında bulunarak, "Bugün Erdoğan yönetiminde Türkiye'ye seyahat ettiğinizde baskıcı bir devlete seyahat ediyorsunuz" açıklamasını yapmıştır.⁷⁵⁰

Bu dönemde BAE-Suudi Arabistan ikilisinin ABD'de Türkiye'nin aleyhine lobicilik faaliyetleri sürdürmüştür. BAE'nin Akin Gump lobi firması vasıtasıyla, Kasım 2019'dan itibaren ABD Senatosunda Suriye operasyonu nedeniyle Türkiye'ye yönelik yaptırım kararını alınması için lobi yaptığı iddia edilmiştir.⁷⁵¹ 2019'da Facebook

⁷⁴⁶ "BAE adına casusluk yaptığı iddia edilen tutuklu Silivri Cezaevi'nde ölü bulundu", *Deutsche Welle Türkçe*, 2019, <https://www.dw.com/tr/bae-adına-casusluk-yaptığı-iddia-edilen-tutuklu-silivri-cezaevinde-ölü-bulundu/a-48524301>, (18.09.2019).

⁷⁴⁷ Abdulla, 27.04.2021 tarihli görüşme.

⁷⁴⁸ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

⁷⁴⁹ "BAE Büyükelçiliği'nin sokağına "Fahreddin Paşa" ismi verildi", *TRT Haber*, 2018, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/bae-buyukelciliginin-sokagina-fahreddin-pasa-ismi-verildi-345882.html> (10.09.2019).

⁷⁵⁰ Aydıntaşbaş ve Bianco, par.9.

⁷⁵¹ B. Al Kasem, "UAE lobby group calls on US senators to impose Turkey sanctions", *Al Jazeera*, 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/uae-lobby-group-calls-senators-impose-turkey-sanctions-191217074943261.html> (25.12.2019).

yönetimi “Katar’ın uluslararası terörizmi desteklediği” iddia eden eşgüdümlü Suudi Arabistan, Mısır ve BAE kaynaklı yüzlerce hesabı sildiklerini açıklamıştır.⁷⁵² 2020 yılında Twitter da aynı şekilde açıklama yapmış, Türkiye ve Katar aleyhinde propaganda yapan hesaplarını sildiklerini açıklamıştır.⁷⁵³ Bunun yanında Dubai merkezli Suudi sermayeli Al Arabiya ve Sky News Arabiya televizyon kanalları Arap toplumlarında Türkiye ve Katar karşıtı propagandada yer almıştır.

Nitekim BAE ve Suudi Arabistan, Türkiye’nin Katar’a desteği karşısında terör örgütü YPG bağlantılı güçleri desteklemeye başlamıştır. Ekim 2017’de Suudi Arabistan’ın Körfez Dış İlişkileri Bakanı Thamer el-Sabhan PYD’nin kontrol ettiği Rakka’yı ziyaret etmiş, 100 milyon dolarlık mali yardımda bulunmuştur.⁷⁵⁴ BAE ise Ağustos 2018’te DAESH’ten kurtulan bölgelerin yeniden imarı için 50 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur.⁷⁵⁵ Ayrıca İran’ın ülkedeki gücünü kısıtlamak için Esad hükümeti ile ilişkilerin yeniden kurulmasını savunan BAE, Aralık 2018’de Suriye’deki Esad hükümeti ile yeniden ilişkileri tesis etmiştir. BAE, Suudi Arabistan’ın da ilişkileri normalleşmesini sağlamaya çalışmış, Esad hükümetinin Arap Ligne yeniden alınması için girişimlerde bulunmuştur.⁷⁵⁶ Nitekim BAE, Türkiye’nin Ekim 2019’da YPG terör örgütüne karşı Suriye’nin kuzeyinde yürüttüğü Barış Pınarı Harekatı’nı Arap Birliği nezdinde kınamıştır. Anwar Gargash, Türkiye’nin operasyonunu bir Arap devletinin bütünlüğü ve egemenliğine karşı uluslararası hukuka aykırı bir eylem olarak değerlendirmiştir.⁷⁵⁷ Bunun yanında BAE’nin Rusya ve Türkiye arasında Mart 2020’de

⁷⁵² “Facebook deletes hundreds of accounts from Egypt and UAE over misinformation”, *Middle East Monitor*, 4 Ekim 2019, <https://www.middleeasteye.net/news/facebook-removes-hundreds-accounts-egypt-and-uae-spreading-misinformation> (e.t.21.05.2020).

⁷⁵³ “Twitter deletes 7,800 fake accounts linked to Saudi Arabia, Egypt, UAE”, *Middle East Monitor*, 3 Nisan 2020, <https://www.middleeastmonitor.com/20200403-twitter-deletes-7800-fake-accounts-linked-to-saudi-arabia-egypt-uae/> (e.t.21.05.2020).

⁷⁵⁴ Ramani, Russia and the UAE: an Ideational Partership, s.133.

⁷⁵⁵ Samuel Ramani, “UAE steps up anti-Turkey efforts in Syria”, *Al Monitor*, 25 Şubat 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/02/uae-syria-turkey-containment-efforts-kurds-erdogan.html> (e.t.21.05.2020).

⁷⁵⁶ Ramani, Russia and the UAE: an Ideational Partership, s.133.

⁷⁵⁷ “Saudi Arabia, UAE, Bahrain, and Egypt condemn Turkey’s aggression on Syria”, *Alarabiya News*, 15 October 2019, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2019/10/09/Saudi-Arabia-condemns-Turkish-aggression-on-north-east-Syria> (e.t.21.05.2020).

yapılan İdlib Anlaşmasını engellemek için Esad hükümetine mali destek (3 milyar dolar) sözü verdiği iddia edilmiştir.⁷⁵⁸

Bu dönemde tarafların rekabet alanlarında birisi de Libya olmuştur. Ocak 2016'da BM'in desteği ile Tunus'ta Trablus merkezli Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin kurulmasına rağmen BAE Haftar'ı (Libya Ulusal Ordusu'nu) desteklemeye devam etmiştir.⁷⁵⁹ Abu Dabi, Libya Ulusal Ordusu'nun merkez üssü olan el-Hadim askeri üssünün kurulmasına finans sağlamış, Temmuz 2017'de Bingazi'nin ele geçirilmesinde rol almıştır. Nitekim Bingazi'de kendi hükümetini kuran Haftar, Temmuz 2018'de Derna'yı ele geçirmiş, Nisan 2019'da başkent Trablus'a yönelik saldırılara başlamıştır. Haftar güçlerinin düzenlediği hava saldırılarında BAE'nin envanterinde yer alan Mirage 2000-9 uçakları ve Wing Loong II İHA'ları da yer almıştır. Bu bağlamda Trablus'taki askeri okula saldırı sonucu Wing Loong II İHA'ları tarafından 26 silahsız askeri öğrencinin öldürülmesi soruşturmaya neden olmuştur.⁷⁶⁰

Diğer yandan Türkiye, Libya'da Fayeze el-Sarrac liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümetini desteğini artırmış, Haftar'ın saldırıları karşısında Trablus'un savunmasında Türk İHA'ları önemli rol oynamıştır.⁷⁶¹ Nitekim Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı sorunuyla karşı karşıya gelen Türkiye, Libya ile Deniz Yetki Alanların Sınırlandırılmasına Dair Mutabakatı Muhtırası imzalamış, anlaşma gereği Libya'ya askeri heyet göndermiştir.⁷⁶² Türkiye'nin desteği ile Trablus hükümeti, Haftar güçlerini Sirte'ye kadar geriletse de BAE, Mısır ve Rusya'nın da desteğini artırması ile karşı saldırı durdurulmuştur. Bu süreçte BAE'nin Haftar güçlerine muhtelif askeri desteği (İHA, hava savunma sistemleri ve s.) 65 milyon doları geçmiştir.⁷⁶³ 12 Ocak 2020'de Berlin'de Türkiye ve BAE'nin de katıldığı uluslararası zirvede (ABD, Rusya, Çin, Almanya,

⁷⁵⁸ Nuri Aydın, "BAE Veliaht Prensi Zayed'in ateşkesi bozması için Esad'e para teklif ettiği iddiası", *Anadolu Ajansı*, 08.04.2020, <https://www.aa.com.tr/dunya/bae-veliaht-prensi-zayed-in-ateskesi-bozmasi-icin-esade-para-teklif-et-tigi-iddiasi/1797731> (e.t. 21.05.2020).

⁷⁵⁹ Hedges ve Cafiero, s.139.

⁷⁶⁰ "UAE implicated in lethal Libya drone strike UAE implicated in lethal Libya drone strike", *BBC News*, 28 Ağustos 2020, <https://www.bbc.com/news/av/world-africa-53930032> (e.t.08.02.2021).

⁷⁶¹ A. Delalande, "How Libya's skies became battleground for UAE-Turkey proxy war", *Middle East Eye*, 2019, <https://www.middleeasteye.net/news/how-libyas-skies-became-battleground-uae-turkey-proxy-war> (13.09.2019).

⁷⁶² "Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya anlaşması bölgede dengeleri nasıl etkiler?", *BBC News*, 6 Aralık 2019 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215> (20.12.2019).

⁷⁶³ Ayrıca, Anadolu Haber ajansı, BAE'nin Libya'da 1400 Rus, 3000 Sudanlı ve 700 Çadlı paralı askerin maaşını ödediğini iddia etmiştir. Bakınız Bakır, *The UAE's Disruptive Policy in Libya*, s.171.

Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, Kongo, Mısır ve Cezayir) taraflara silah teminin durdurulması ve ateşkes öngörülmüştür.⁷⁶⁴ Ağustos 2020’de ise Libya Başbakanı el-Sarrac ile Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi temsilcisi Aguila Saleh 5+5 askeri komitenin kurulması konusunda anlaşmış, 24 Ekim’de Cenevre’de ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Bu süreçte Hafter yer almamış, ancak BAE’nin Hafter’e desteği devam etmiştir.

Ayrıca Almezaini’ye göre Türkiye’nin uyguladığı müdahaleci politika BAE’yi onun karşısında Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan dahil diğer güçlerle ittifak kurmaya yönlendirmiştir.⁷⁶⁵ Bu çerçevede BAE, Fransa, Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Mısır’ın oluşturduğu Doğu Akdeniz Gaz Formuna gözlemci üye olarak katılmıştır. Mayıs 2020’de bu dört ülke Türkiye’nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu politikalarını eleştiren bildiriye imza atmışlardır.⁷⁶⁶ Yine Ağustos 2020’de Yunanistan ve Türkiye arasında gerilimin artması sürecinde BAE, Yunanistan’a dört adet F-16’sını göndererek ortak tatbikat gerçekleştirmiştir.⁷⁶⁷ Nitekim Kasım 2020’de Yunanistan Başbakanı’nın Abu Dabi ziyaretinin ardından iki ülke arasında Dış Politika ve Savunma Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmada Ortak Yüksek Seviyeli Komite’nin oluşturulması, askeri personelin karşılıklı konuşlandırılması ve istihbaratı paylaşımı öngörülmüştür.⁷⁶⁸ Almezaini’ye göre bu adım, Türkiye’ye karşı uyarı mahiyeti taşımaktadır.⁷⁶⁹ Ayrıca BAE’nin Doğu Akdeniz Formu’nu desteklemesinin nedenleri arasında Katar’ın doğal gaz sektöründeki nüfuzunu kırma isteği ve Türkiye’nin enerji koridoru olma girişimlerini engelleme de görülmektedir.⁷⁷⁰

Nitekim BAE’nin İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesi, ABD ile ittifakını sıkılaştırmaktan ziyade stratejik bağlarını çeşitlendirmek isteği olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede BAE, halkın olumsuz görüşüne rağmen Ağustos

⁷⁶⁴ “Libya’s Haftar makes renewed push in west as ceasefire falters”, *Middle East Eye*, 26 Ocak 2020, <https://www.middleeasteye.net/news/libyas-haftar-makes-push-western-libya-ceasefire-falters> (30.01.2020).

⁷⁶⁵ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

⁷⁶⁶ Antonia Dimou, “Greece and UAE’s Strategic Cooperation: A New Regional Equilibrium in the Making”, *Modern Diplomacy*, 1 Aralık 2020, <https://modern diplomacy.eu/2020/12/01/greece-and-uaes-strategic-cooperation-a-new-regional-equilibrium-in-the-making/> (e.t.15.03.2021).

⁷⁶⁷ “UAE vs Turkey: the regional rivalries pitting MBZ against Erdogan”, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/990f13cf-613f-48a5-ac02-c8c73741a786> (e.t.04.03.2021).

⁷⁶⁸ Dimou, par. 7.

⁷⁶⁹ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme

⁷⁷⁰ Aydıntaşbaş ve Bianco, *Useful Enemies: How The Turkey-UAE Rivalry is Remaking the Middle East*, s.6.

2020’de İsrail ile imzalanan normalleşme antlaşması imzalamıştır. Yapılan kamuoyu araştırmalarında BAE vatandaşlarının yarsının İsrail ile normalleşmeye karşı çıkmıştır.⁷⁷¹ Betül Doğan Akkaş’a göre de BAE halkının Arap milliyetçisi görüşü devam etmekte, karar halk tarafından onaylanmamaktadır.⁷⁷² Ancak bu görüşlere rağmen antlaşmanın ardından iki ülke arasında ticari uçuşlar başlamış, diplomatik temsilcilikler atanmıştır. Bu süreçte iki ülke arasında savunma alanında işbirliği artmış, BAE’nin İsrail’den 100 milyon dolara yakın silah ve siber savunma sistemleri alımı yaptığı iddia edilmiştir.⁷⁷³

5.5.2.3. Yemen’de yayılma ve İran’ı çevreleme

Bu dönemde Katar ve Türkiye’yi çevreleme politikasında ortak adımlar atan BAE ve Suudi Arabistan, İran ve Yemen politikalarında görüş ayrılıkları yaşamışlardır. Bu çerçevede Yemen’de Suudi Arabistan ve Katar Husilere karşı ülkedeki Müslüman Kardeşler’in (el-İslah) nüfuzunu kullanmaya çalışırken BAE buna karşı çıkmıştır. Nisan 2016’da Ali Mohsen el-Ahmar’ın başkan yardımcısı olarak atanması BAE’nin eleştirilerine neden olmuştur. Abu Dabi, el-İslah askeri gruplarının BAE askerlerine saldırılar düzenlediğini iddia etmiştir.⁷⁷⁴ Buna karşın BAE’nin Hadramat’taki askeri grupları desteklemesi, Suudi Arabistan’ın desteklediği Hadi hükümeti tarafından olumsuz karşılanmıştır. Şubat 2017’de Hadi, Abu Dabi ziyareti sırasında BAE’nin Yemen’de işgalci güç gibi hareket ettiğini söylemiştir.⁷⁷⁵ Hadi hükümetinin, Nisan’da Aden’deki Aidarus al-Zubaidi’yi görevden alması ise bu grupların ayrılıkçı Güney Direniş Cephesini (el-Dhale, Mirak ve Devler Tugayı, Cumhuriyet Muhafızları ve Tihama Direnişi) kurmasına yol açmıştır. Ocak 2018’te Hadi güçleri ile çıkan çatışmada Güney Direniş Cephesi BAE’nin desteği ile Aden’i kontrol altına almışlardır.⁷⁷⁶ BAE, ayrıca Mayıs 2018’de kontrol altına geçirdiği Socatra adasında üs kurmuştur.⁷⁷⁷ Ayrıca Yemen

⁷⁷¹ Dylan Kassin ve David Pollock, “Arab Public Opinion on Arab-Israeli Normalization and Abraham Accords”, Whashington Institute, 15 Temmuz 2022, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/arab-public-opinion-arab-israeli-normalization-and-abraham-accords> (e.t.20.07.2022).

⁷⁷² Doğan Akkaş, 05.03.2021 tarihli görüşme.

⁷⁷³ Elham Fakhro, “What The Abraham Accords Reveal About The United Arab Emirates”, *War on the Rocks*, 30 Ekim 2020, <https://warontherocks.com/2020/10/what-the-abraham-accords-reveal-about-the-united-arab-emirates/> (e.t.15.03.2021).

⁷⁷⁴ Hedges ve Cafiero, s.138-139.

⁷⁷⁵ Ragab, *Beyond Money and Diplomacy: Regional Policies of Saudi Arabia and UAE after the Arab Spring*, s.46.

⁷⁷⁶ Steinberg, *Regional Power, UAE: Abu Dhabi is No Longer Saudi Arabia’s Junior Partner*, s.25.

⁷⁷⁷ Fuller ve Roy, *Exporting (In)stability: The UAE’s Role in Yemen and the Horn of Africa*, par.4.

hükümeti, BAE'nin Bab el-Mendeb boğazında bulunan ve deniz ulaşımı için önemli kontrol noktası olan Mayun (Perim) adasında hava üssü kurduğunu iddia etmiştir.⁷⁷⁸

Diğer yandan Yemen'deki müdahalenin uzaması, uluslararası alanda da BAE ve Suudi Arabistan'a yönelik eleştirileri artırmıştır. Özellikle Haziran 2018'te BAE ve Suudi güçleri tarafından Hudeyde'de Husilere karşı yapılan operasyonda bölgedeki sivillere yönelik uygulanan abluka tepki çekmiştir. BM raporlarında saldırılar sonucunda binlerce sivilin öldürüldüğü ve sivillere yönelik işkencenin yapıldığı ileri sürülmüştür.⁷⁷⁹ Ayrıca BAE ve Suudi Arabistan'ın ABD silahlarını el-Kaide bağlantılı gruplara verdiği iddia edilmiştir.⁷⁸⁰ Bu iddialar karşısında Aralık 2018'te ABD Senatosu, ABD'nin Yemen'deki savaşa bütün askeri desteği sonlandırma çağrısında bulunan karar almıştır. Nitekim Aralık 2018'de Hudeyde'de hükümet ile ayrılıkçı Güney Direniş Cephesi arasında Kuveyt ve Umman arabuluculuğuyla ateşkes (Stockholm Anlaşması) ilan edilmiştir. Bu süreçte BAE, Yemen'deki güçlerinin büyük bir bölümünü çekeceğini açıklasa da Güney Direniş Cephesine bağlı askeri grupları desteklemeye devam etmiştir.⁷⁸¹ Abu Dabi Ağustos 2019'da Hadi güçlerine hava saldırısı düzenlemiş, Güney Direniş Cephesi'nin Aden'i tamamen kontrol altına almasını sağlamıştır. Nitekim Şubat 2020'de BAE, Yemen'deki askeri operasyonları tamamen sonlarsa da sürece müdahaleye devam etmiştir. Bu çerçevede Güney Direniş Cephesi ile askeri işbirliği devam etmekte, Socatra ve Mayun adalarında askeri danışmanlar bulunmaktadır.⁷⁸²

Diğer yandan bu dönemde BAE, ABD'nin İran'a uyguladığı maksimum baskı politikasını desteklemiştir. Bu bağlamda BAE İran'a yönelik ekonomik yaptırımlara katılmış 2019 yılında ülkenin İran ile ticareti önemli ölçüde düşmüştür.⁷⁸³ Ancak Mayıs

⁷⁷⁸ "Mysterious airbase being built on volcanic island off Yemen", *The Guardian*, 25 Mayıs 2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/may/25/mysterious-airbase-being-built-on-volcanic-island-off-yemen> (e.t.02.08.2022).

⁷⁷⁹ Nick Cumming-Bruce, "War Crimes Report on Yemen Accuses Saudi Arabia and U.A.E.", *The New York Times*, 28 Ağustos 2018, <https://www.nytimes.com/2018/08/28/world/middleeast/un-yemen-war-crimes.html> (e.t. 05.06.2020).

⁷⁸⁰ "Saudi Arabia, UAE gave US arms to al-Qaeda-linked groups: Report", *Aljazeera*, 5 Şubat 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/5/saudi-arabia-uae-gave-us-arms-to-al-qaeda-linked-groups-report> (e.t.05.06.2020).

⁷⁸¹ Fuller ve Roy, *Exporting (In)stability: The UAE's Role in Yemen and the Horn of Africa*, par.6.

⁷⁸² Aziz Al-Ahmadi, "UAE sends military officials to Yemeni island: Adviser", *Anadolu Ajansı*, 02.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/uae-sends-military-officials-to-yemeni-island-adviser/2161735> (e.t. 05.04.2021).

⁷⁸³ Salisbury, s.14.

ve Haziran 2019'da BAE limanlarındaki ticari tankerlere, Suudi petrol tesislerine ve yerleşim yerlerine çok sayıda füze ve İHA saldırısı düzenlenmiştir. Ayrıca ABD'nin İranlı kumandanlara karşı düzenlediğini operasyonların ardından Hizbullah lideri Hasan Nasrullah, savaş çıkması durumunda BAE'nin hedef alınacağını açık bir şekilde dile getirmiştir.⁷⁸⁴ Bu gelişmelerin etkisiyle BAE İran ile ilişkilerinde gerilimi azaltmaya yönelik adımlar atmıştır. BAE tanker saldırılarında doğrudan İran'ı suçlayıcı açıklamalardan kaçınmış, Süleymani krizinde çatışmanın tırmanması yönünde uyarılarda bulunmuştur. İran ile artan gerilimin doğrudan BAE'yi hedef alacağını düşünen Dubai Emiri, Haziran 2019'da toplanan Federasyon Yüksek Konseyi'nde Abu Dabi dış politikasına yönelik çekincelerine dile getirmiştir. Dhahi Khalfan da Yemen müdahalesini eleştiren açıklamalar yapmıştır.⁷⁸⁵ Nitekim Steinberg'e göre BAE'nin Yemen'den çekilme kararında İran'ın gerçekleştirdiği saldırılar etkili olmuştur.⁷⁸⁶ BAE, ayrıca İran ile nükleer müzakerelerin yeniden başlamasını desteklemiştir. BAE'nin İran ile ticareti de yeniden eski seviyesine yükselmiş, BAE bankalarının İran'ın petrol ile ilgili yaptırımlardan kaçınmasında etkin olduğu iddia edilmiştir.

Diğer yandan BAE'nin bölgedeki yayılmacı politikası diğer statükocu güçlerinin tepkisini çekmiştir. Mahmud Abbas'ın siyasi rakibi Muhammed Dahlan'ın BAE'ne sığınması, Abbas'ın tepkisini çekmiş, FKÖ-BAE arasında da gerilime neden olmuştur.⁷⁸⁷ Kasım 2016'da BAE ve Suudi Arabistan, Dahlan'ın Filistin'e dönmesi için baskı uygulamış, ancak Mahmud Abbas durumu kabul etmemiştir. Bu süreçte Dahlan, BAE ve Mısır'da İhvan'a baskı uygulamak için danışmanlık yapmıştır.⁷⁸⁸ Nitekim bu dönemde BAE'nin bölgenin diğer statükocu monarşisi Ürdün ile ittifak ilişkisi zayıflamıştır. Ekim 2018'de BAE, Kuveyt ve Suudi Arabistan toplam 2,5 milyar dolarlık yardım paketi sunmuştur. Haziran 2019'da ise Kral Abdullah Abu Dabi'yi ziyaret etmiş iki ülke kuvvetleri orta askeri tatbikat gerçekleştirmişlerdir. Ancak BAE'nin İsrail ile ilişkilerini

⁷⁸⁴ Lara Jakes ve Edward Wong, "The U.S. Has Joined Secret Talks With Israel and the U.A.E. The Topic? Iran.", *The New York Times*, 15 August 2019, <https://www.nytimes.com/2019/08/15/us/politics/us-iran-uae-israel.html>, (e.t.19.09.2019).

⁷⁸⁵ Ragab, *Beyond Money and Diplomacy: Regional Policies of Saudi Arabia and UAE after the Arab Spring*, s.50.

⁷⁸⁶ Steinberg, *Regional Power, UAE: Abu Dhabi is No Longer Saudi Arabia's Junior Partner*, s.20.

⁷⁸⁷ Moran Zaga, "The intra-GCC competition over the Palestinian heart", *Middle East Institute*, 18 Aralık 2019, <https://www.mei.edu/publications/intra-gcc-competition-over-palestinian-heart> (e.t.04.08.2020).

⁷⁸⁸ Yousef Munayyer, "The Gaza Crisis and the Politics of the Light Switch", *Arab Center Whashington D.C.*, 26 Haziran 2017, <https://arabcenterdc.org/resource/the-gaza-crisis-and-the-politics-of-the-light-switch/> (e.t.04.04.2020).

normalleştirilmesi Ürdün tarafından hoş karşılanmamış, özellikle Trump'ın Batı Şeria'daki yerleşim yerlerinin İsrail tarafında ilhakını desteklemesi endişelendirmiştir.⁷⁸⁹

Nitekim BAE'nin İran ile uzlaşma girişimleri Suudi Arabistan tarafından olumlu karşılanmamıştır. İran'ı birincil tehdit olarak gören Suudi Arabistan, Körfez'de birliğin sağlanmasından yana olmuş, Katar ile görüşmelere ağırlık vermiştir. Bu süreçte Abu Dabi'nin gönülsüz bir şekilde el-Ula'da Katar ile normalleşme anlaşması imzaladığı iddia edilmiştir.⁷⁹⁰ Bunun yanında BAE ve Suudi Arabistan ticaret yolları ve uluslararası yatırımlar için rekabet etmeye başlamıştır. Çin'in yatırımlarını kendine yönlendirmek isteyen Suudi Arabistan yeni Cidde Liman'ını açmış, KİK ülkelerinde serbest bölgeden üretilen ürünlerin ithalatına yeni sınırlamalar getirmiştir. Bu çerçevede Suudi Arabistan hem Kızıl Deniz hem de Basra Körfezi'ne çıkışının bulunmasının avantajını kullanmaya çalışmaktadır.⁷⁹¹ Ayrıca iki ülke arasında OPEC çerçevesinde petrol üretim kotları konusunda da anlaşmazlık yaşanmıştır. Nitekim Mısır'ın güçlenmesi, özellikle, Afrika Boynuzunda BAE'nin yayılmacı politikasını sınırlamaktadır. Örneğin Mısır, Nil nehri üzerinde baraj inşa etmek isteyen Etiyopya ile sorun yaşamakta, bu nedenle BAE'nin Etiyopya, Sudan ve Eritre arasında arabuluculuk yapmasını olumlu karşılamamaktadır.

5.5. Sonuç

BAE, devlet tutarlılığının orta olduğu 1991-2010 döneminde Abu Dabi yönetimi Pasif Dengeleme stratejisi izlemiştir. Bu dönemde BAE yönetimi, merkezileştirme girişimlerini artırmış, ulusal kaynakların etkin kullanımına odaklanmıştır. Bu çerçevede Abu Dabi yönetimi, Dubai dışındaki emirliklerin dış politikadaki etkisini kısıtlamış, elit uyumunu artırmıştır. Nitekim ABD'nin bölgedeki varlığı, BAE'nin bölgesel düzeydeki ilişkilerinde özerkliğini korumasını yardım etmiş, BAE'nin bölgesel ittifak ilişkisinden kaçınarak çok taraflı dış politika uygulamasına olanak sağlamıştır. Bu süreçte BAE

⁷⁸⁹ Osama Al Sharif, "Jordan, Qatar close ranks following emir's visit", *Al Monitor*, Şubat 2020, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/02/jordan-king-qatar-emir-visit-relations-economy-us-peace-plan.html>, (e.t.16.05.2021).

⁷⁹⁰ Dania Thafer, "What the Al-Ula GCC Summit Has (and Has Not) Accomplished", *Gulf International Forum*, 11 Ocak 2021, <https://gulfif.org/what-the-al-ula-gcc-summit-has-and-has-not-accomplished/> (e.t.10.09.2021).

⁷⁹¹ John Calabrese, "The 'New Normal' in Saudi-UAE Relations Tying China In", *Middle East Institute*, 3 Şubat 2022, <https://www.mei.edu/publications/new-normal-saudi-uae-relations-tying-china> (e.t.15.02.2022).

yönetimi ABD öncülüğündeki uluslararası barışı koruma faaliyetlerine katılarak askeri kabiliyetini yükseltmeye çalışmıştır. Nitekim BAE askerleri 2003 yılında Afganistan’da Taliban ve El-Kaide’ye yönelik operasyonlarında yer almıştır. Ancak Abu Dabi, ABD’nin Irak’a yönelik çevreleme politikasına ve işgaline bölgede istikrarsızlık yaratacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Nitekim Abu Dabi ve Dubai arasındaki uyuşmazlık nedeniyle ABD’nin İran’ı çevreleme politikasına doğrudan destek sağlamamıştır.

2011-2015 döneminde ise BAE dış politikasında İhvan ve İran’a karşı aktif dengeleme politikası ön planda olmuştur. Arap Baharı sürecinde İhvan bağlantılı gruplar Tunus, Mısır ve Libya’da etkinlik kazanırken Körfez bölgesinde de rejim karşıtı tutumlarını devam ettirmişlerdir. İran ise balistik füze teknolojisini önemli ölçüde geliştirmiş, Irak’ta belirleyici güç olmuştur. Nitekim İran, Bahreyn’deki rejim karşıtı gösterileri desteklemiş, Kuzey Afrika’daki yeni hükümetlerle de yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu iki gücün bölgede artan nüfuzuna karşı ABD’nin etkin koruma önermemesi, BAE’ni Suudi Arabistan ve diğer statükocu güçlerle ittifaka yönlendirmiştir. Bu süreçte Abu Dabi ile Dubai arasındaki uzlaşının artması ve rejim istikrarının orta olması BAE’nin doğrudan dengeleme politikasını izlemesini sağlamıştır. Bu çerçevede, dış yardım aracını etkin olarak kullanan BAE, Suudi Arabistan ile beraber Tunus, Ürdün, Libya ve Mısır’da seküler güçleri desteklemiştir. BAE, ayrıca Libya, Bahreyn ve Yemen’de doğrudan askeri müdahalede bulunmuştur. Nitekim BAE, İran ve İhvan’a karşı çevrelemeye katılmadığı gerekçesiyle Türkiye ve Katar’a karşı da önleyici adımlar atmışlardır.

Diğer yandan 2016 sonrasında BAE dış politikasında yayılma stratejisi ön plana geçmiştir. Arap Baharı sürecinde ülke içindeki muhalifleri sindiren ve ülke yönetimini ele alan Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayed, oluşturduğu yeni karar verme eliti ile dış politikada daha radikal adımlar atmıştır. Devlet tutarlılığına paralel olarak askeri ve ekonomik kapasitesini artıran ve Trump yönetiminin desteğini sağlayan BAE, bu dönemde enerji nakil ve uluslararası ticaret yollarını kontrol altına almaya odaklanmıştır. Suudi Arabistan’ın tehdit algılamasında ise birincil tehdit İran olmaya devam etmiş, bu durum ikilinin Yemen’de çatışan stratejilerine de yansımıştır. Bu

nedenle BAE'nin askeri stratejisinde yerel gruplarla (Haftar, Yemen Ulusal Direniş Cephesi, Somaliland) ve diğer bölgesel güçlerle işbirliği ön plana geçmiştir. Buna karşın BAE, Türkiye ve Katar'ın bölgesel politikalarını yayılma stratejisine engel olarak görmüş, Suudi Arabistan ile işbirliği yaparak ikiliye karşı adımlar atmıştır. Nitekim BAE'nin Basra Körfezinde ABD'ye bağımlılığı devam etse de Fransa, Rusya ve Çin ile işbirliği önemli ölçüde artmıştır.

6. KATAR'IN DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI

6.1. Giriş

Katar'ın dış politika kararları çok dar bir çevre tarafından alınmaktadır. Bu bağlamda Emir, Veliaht Prens, Başbakan ve Dışışleri Bakanı temel dış politika karar vericileri olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Katar halkının dış politikaya doğrudan bir müdahalesi bulunmamaktadır.⁷⁹² Katar karar vericilerinin dış politikada temel hedefi çok küçük yüzölçümüne ve nüfusa sahip Katar'ın güvenliğini ve bağımsızlığını sağlamak olmuştur. Bu bağlamda Katar materyal kapasitesinin büyük ölçüde bağımlı olduğu doğal gaz ihracatı dış politikada da grand stratejisinin bir parçası olmuştur. Yapılan mülakatlarda da Katar'ın dış politikasında enerji ihracatının önemi vurgulanmıştır. Birol Başkan'a göre doğalgaz ihraç eden Katar, ithalatçı ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda doğalgazın ulaşımında güvenlik sorununun yaşanmaması, Katar dış politikası açısından yapısal bir unsurdur.⁷⁹³ Betül Doğan Akkaş da Katar dış politikasında enerji ihracatının en önemli unsur olduğunu ileri sürmüştür.⁷⁹⁴

Ancak Katar'ın ara ve sistemsel değişkenler karşısında uyguladığı dış politika stratejileri değişiklik göstermiştir. Bu bağlamda 1991 sonrasında Katar dış politikasında dört temel dönemin ortaya çıktığı görölmektedir. Bunlardan ilki, materyal kapasitenin sınırlı olduğu ve dış tehdit konusunda elit uyumunun sağlanamadığı 1991-1996 dönemidir. Bu dönemde ABD koruması henüz belirginleşmemiş, Katar karar verici elitleri dış tehdit sıralaması konusunda anlaşılamamıştır. Bu nedenle Katar bu dönemde eksik dengeleme uygulamıştır. Materyal kapasitenin arttığı, devlet tutarlılığının yükseldiği, uluslararası korumanın sağlandığı ve dolayısıyla yakın tehdit algılamasının olmadığı 1997-2010 döneminde ise Katar pasif dengeleme stratejisi izlemiştir. Bu

⁷⁹² Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme

⁷⁹³ Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme.

⁷⁹⁴ Doğan Akkaş, 05.03.2021 tarihli görüşme.

dönemde Katar karar vericileri, dış politika yumuşak güç unsurlarına ağırlık vererek devlet gücünü artırmaya çalışmışlardır. 2010-2013 döneminde ise bölgesel sistemdeki değişimleri kendi lehine çevirmeye çalışan Katar dış politikada yayılmacı politikalar izlemiştir. Bu dönemde Katar'ın dış politikada askeri araçlara ağırlık verdiği görülmektedir. 2014-2021 döneminde uluslararası korumanın eksikliği nedeniyle yakın bölgesel tehditlerin oluşması ve devlet tutarlılığının kısmı olarak düşüşe geçmesi, Katar'ın bu tehditler karşısında Türkiye ile bölgesel ittifak kurarak aktif dengeleme politikası izlemesine neden olmuştur.

Tablo 6.1.

Katar Dış Politika Karar Verme Eliti

Emir	Veliaht Prens	Başbakan	Dışişleri Bakanı	Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı
1960-1972 Ahmed bin Ali es-Sani	Halife bin Hamad es-Sani	Halife bin Hamad es-Sani (1970-1995)	Halife bin Hamad es-Sani (1971-1972)	
1972-1995 Halife bin Hamad es-Sani	Hamad bin Halife (1977-1995)	Halife bin Hamad es-Sani (1970-1995)	Suhaim bin Hamad es-Sani (1972-1985) Ahmed bin Saif es-Sani (1985-1989) Abdullah bin Halife el-Attiyah (1989-1990) Mubarek Ali el-Hater (1990-1992) Hamad bin Casim bin Cabir es-Sani (1992-2013)	
1995-2013 Hamad bin Halife es-Sani	Casim bin Hamad (1996-2003) Tamim bin Hamad (2003-2013)	Hamad bin Halife (1995-1996) Abdullah bin Halife es-Sani (1996-2007) Hamad bin Casim bin Cabir es-Sani (2007-2013)	Hamad bin Casim bin Cabir es-Sani (1992-2013)	Halid bin Muhammed el-Attiyah (2011-2013)
2013- Şeyh Tamim bin Hamad es-Sani		Şeyh Abdullah bin Nasser es-Sani (2013-2020) Halid bin Halife bin Abdulaziz es-Sani (2020-)	Halid bin Muhammed el-Attiyah (2013-2016) Muhammed bin Abdülrahman es-Sani (2016-2021)	Sultan bin Saad el-Muraikhi (2013-)

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

6.2. 1991-1996: Eksik Dengeleme

Irak'ın Kuveyt'i işgali, Katar'ın dış politikada Suudi Arabistan'a bağımlılığın yeterli olmadığını göstermiştir.⁷⁹⁵ Bu dönemde itibaren Katar, dış politikada seçeneklerini artırmaya çalışmış, 1992 yılında ABD ile Savunma İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. Antlaşma ile iki ülke arasında hukuksal anlamda ittifak ilişkisi kurulmasa da savunma alanında işbirliği öngörülmüştür. Ancak Katar'ın materyal kapasitesinin çok sınırlı olması ve devlet tutarlılığının düşük olması yeni dış politikada tutarlı stratejinin belirlenmesini ve uygulanmasını engellemiştir. Bu süreçte rejim güvenliğini ön planda tutan Emir Halife Suudi Arabistan'ın peşine takılmadan yana iken Veliaht Prens Hamad bin Halife ve Dışişleri Bakanı Hamad bin Casim bu tehdidi dengeleme taraftarı olmuştur.

Tablo 6.2
Katar Dış Politika Tehdit Algılama (1991-1996)

Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	Tek kutuplu sistem	Tehdit Algısı: Uzlaşa yok
Bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Alt Bölgesel Sistemde: İran ve Suudi Arabistan Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu dönemde Katar dış politikasındaki temel gündem, komşu ülkelerle sınır sorunları olmuştur. Bağımsızlığından itibaren Katar'ın tek kara sınırı bulunan ve deniz yetki alanları konusunda anlaşama yapamadığı Suudi Arabistan, Katar doğalgazının boru hatlarıyla kuzeyde Kuveyt ve Bahreyn'e, güneyde BAE ve Umman'a taşınmasına engel olmuştur.⁷⁹⁶ 1991 Körfez Savaşı sırasında da Suudi Arabistan, Katar güçlerinin kendi sınırlarının 14 km aştığını indigini iddia etmiştir.⁷⁹⁷ Ayrıca savaş sırasında Veliaht Prens

⁷⁹⁵ Roberts, *Understanding Qatar's Foreign Policy Objectives*, s.235.

⁷⁹⁶ Roberts, *Understanding Qatar's Foreign Policy Objectives*, s.235.

⁷⁹⁷ Krista E. Wiegand, "Bahrain, Qatar, and the Hawar Islands: Resolution of a Gulf Territorial Dispute", *Middle East Journal*, Vol. 66, No. 1 (Winter 2012), s.88.

Hamad bin Halife'nin komutasındaki güçlerin Suudi güçlerine dost ateşi açması karşı tarafın şüphesine neden olmuştur. Eylül 1992'te ise Emir Halife yurtdışındayken Katar-Suudi Arabistan sınırında çatışma yaşanmış, iki Katar askeri ölmüştür. Bu gelişme sonucunda Katar, 1965'te imzalanan sınır antlaşması ve 1982 tarihli ikili savunma antlaşmasını dondurmış, KİK zirvesine katılmayı reddetmiştir.⁷⁹⁸ Sorun Mısır'ın arabuluculuğu ile geçici olarak çözülsede sonraki yıllarda da ikili arasındaki küçük çaplı çatışmalarla devam etmiştir.

Nitekim Temmuz 1991'de Katar ile Bahreyn arasında deniz yetki alanları ve Hawar Adaları sorunu yeniden gündeme gelmiştir. Katar anakarasına daha yakın bulunan Hawar adaları, 1939 yılında sınır düzenlemesi ile Birleşik Krallık tarafından Bahreyn'e bırakılmıştır. Ancak adaların deniz yetki alanlarının bulunması, Katar'ın dış dünya ile bağlantısını ve hidrokarbon kaynaklarının arzını sınırlamıştır. Katar sorunu Suudi Arabistan'ın arabuluculuğuyla çözmeye çalışmış, ancak iki ülke arasında da krizin artması Doha'yı yeni çözüm yollarına yönlendirmiştir.⁷⁹⁹ Bu çerçevede Katar, tek taraflı olarak sorunu Uluslararası Adalet Divanına götürmüş, bu durum ise Körfez'de yeni krize neden olmuştur. Bu dönemde Katar'ın Ekim 1992'de KİK'in aksi yönünde kararına rağmen Irak'a büyükelçisini geri gönderme isteği de diğer komşu ülkeler tarafından olumsuz karşılanmıştır.⁸⁰⁰

Diğer yandan Katar yönetiminde yaşanan anlaşmazlık, Veliaht Prens Hamad bin Halife'yi darbe yönlendirmiştir. Darbe girişiminden önce Dışişleri Bakanı Hamad bin Casim, Whashington'a ziyaret gerçekleştirmiş, ABD'nin örtülü onayını almıştır.⁸⁰¹ Ancak Haziran 1995'te gerçekleşen kansız darbe komşu Arap devletleri tarafından olumlu karşılanmamıştır. Komşu ülkeler arasında yaşanan gelirim Aralık 1995'te gerçekleşen KİK zirvesine de yansımıştır. Yeniden Suudi genel sekreterin seçilmesine karşı çıkan Katar temsilcileri diğer Konsey üyeleri ile tartışmış, toplantıyı terk etmişlerdir.⁸⁰² Katar ile diğer KİK üyeleri arasındaki kriz 1996 yılı boyunca sürmüş, Doha Suudi Arabistan ve

⁷⁹⁸ Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security*, s.274.

⁷⁹⁹ Wiegand, s.83.

⁸⁰⁰ Wiegand, s.83.

⁸⁰¹ Sir Graham Boyce, "Qatar's Foreign Policy", *Asian Affairs*, Vol.44, No.3, (2013), DOI: 10.1080/03068374.2013.826003, s.367.

⁸⁰² Barnett ve Gausse, s.180.

BAE'yi Halife bin Hamad'ın Ocak 1996'ta düzenlediği başarısız darbe girişimini desteklemekle suçlamıştır. Karşı darbe girişiminin ardından Halife bin Hamad Bahreyn, Suudi Arabistan'a ziyaretlerde bulunmuş, BAE'ye sığınmıştır. Bu nedenle Katar, 1996 yılında Yarıma Kalkanı Gücünün tatbikatlarına katılmayacağını söylemiştir. Bahreyn ise Katar'ın Uluslararası Adalet Divanına başvurusunu ileri sürerek Aralık 1996 KİK Doha zirvesine katılmamıştır.⁸⁰³

Böylelikle bu dönemde ABD'nin bölgedeki varlığı Katar dış politikasında değişimleri başlatsa da enerji politikası ve güvenlik konusunda ülke yönetiminde uyumsuzluk doğrudan dengeleme politikasını engellemiştir. Katar'ın koşulları değiştirmek için attığı her adım diğer komşu devlet tarafından sınırlandırılmış, Doha istikrarlı dış politika yürütememiştir.

6.3. 1997-2010: Pasif Dengeleme

Bu dönemde Katar'ın doğrudan sınır sorunu yaşamadığı İran ve Irak tehdidi düşük düzeyde olmuş, hegemonya girişimlerine maruz kaldığı ve tek kara sınırına sahip olduğu Suudi Arabistan da tehdit kaynağı olarak görülmeye devam edilmiştir. Ancak ABD üssüne ev sahipliği yapan ve devlet tutarlılığı orta olan Katar, bu iki yapısal tehdit karşısında bağımsız, çok taraflı dış politika yürütmüştür. Bu çerçevede karar verme eliti Emir Hamad ve Dışişleri Bakanı Hamad bin Casim arasındaki yüksek derecede uyum, dış politikada tutarlılığın artmasını sağlamıştır. Ayrıca yüksek derecede refaha kavuşan Katar vatandaşlarının dış politikaya müdahalesi çok düşük düzeyde kalmıştır. Örneğin 11 Eylül saldırılarının ardından yapılan kamuoyu yoklamasında Katar vatandaşlarının %76'sı ülkede ABD varlığına karşı çıkmış⁸⁰⁴, ama bu durum elitlerin ABD Merkezi Komutanlığının Üdeyd'e taşınmasını istemesine engel olmamıştır.

⁸⁰³ Barnett ve Gausse, s.180.

⁸⁰⁴ Al-Thani, s.75.

Tablo 6.3

Katar'ın Dış Politika Tehdit Algılama (1997-2010)

Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	Tek kutuplu sistem ABD'nin Irak ve İran'ı çevreleme politikası	Tehdit Algısı: Düşük Suudi Arabistan
Bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Çok kutuplu sistem Alt Bölgesel Sistemde: İran, Suudi Arabistan Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

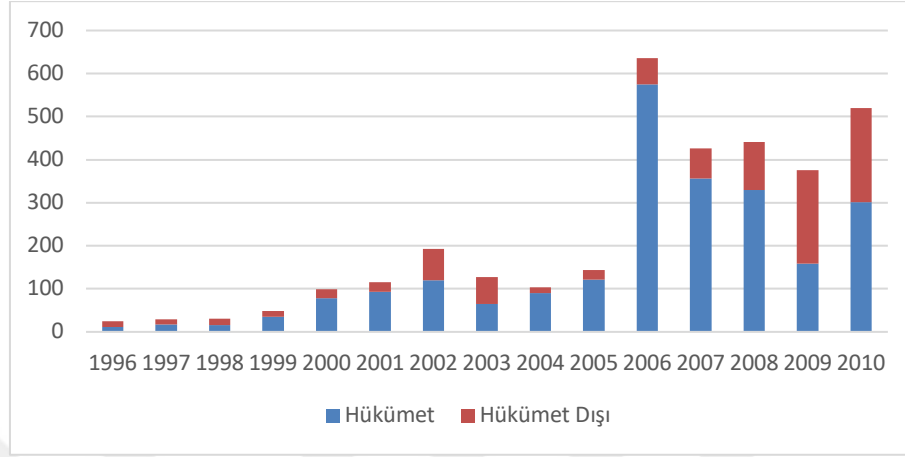
Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu dönemde Katar, yatırım ve dış yardım politikasını arabuluculuk faaliyetleri ile paralel bir şekilde uygulayarak uluslararası diplomaside önemli aktör olmaya çalışmıştır. Katar'ın dış politikasındaki bu yönelim 2003 Anayasasında da belirtilmiştir. Anayasanın 7.maddesine göre uluslararası anlaşmazlıklarda barışçıl çözümleri teşvik etme prensibi benimsenmiştir.⁸⁰⁵ Nitekim Dışişleri Bakanı Hamad bin Casim, Devlet Rezervleri Yatırım Yüksek Konseyi'nin üyesi ve 2005 yılında kurulan Katar Yatırım Otoritesi'nin (Qatari Diar ve Qatar Holding) başkanı olarak Katar dış yardım ve yatırımlarını da yönlendirmiştir. Hamad bin Casim'in oğlu Şeyh Hamad'ın yönettiği Qatar Islamic Bank (%50'si Yatırım Otoritesine aittir) ve QInvest de bu süreçte etkin olarak kullanılmıştır. Nitekim dış yardımlar ve yatırımlar BM nezdinde de etkin olarak kullanılmış, bazı ülkelerin ortak oy kullanılması sağlanmıştır.⁸⁰⁶ Bu girişimler önemli sonuçlar doğurmuş, Katar, BM Güvenlik Konseyinde 2006-2007 döneminde geçici üye olmuştur. Buna karşın diğer bölge ülkelerinden farklı olarak silahlanma stratejisine ağırlık vermeyen Katar'ın

⁸⁰⁵ Khatib, *Syria, Saudi Arabia, the U.A.E. and Qatar: the sectarianization of the Syrian conflict and undermining of democratization in the region*, s.397.

⁸⁰⁶ Bashir ve Abdelsalam, *Qatar's Foreign Aid Policy: Evolution, Motives and Values*, s.12.

Batılı ülkelerden silah tedariki düşük düzeyde olmuştur. Katar, 1996-2010 döneminde sadece 1,2 milyar dolarlık silah ithalatı yapmıştır.⁸⁰⁷

Şekil 6.1 Katar'ın Yıllık Dış Yardım Tutarları (1996-2010)

Kaynak: Fadhl A. Bashir ve Elfatih Abdelsalam, “Qatar’s Foreign Aid Policy: Evolution, Motives and Values”, *Al-Hikmah International Journal of Islamic Studies and Human Sciences*, Vol.4, Issue 1, (January 2021), s.6.

6.3.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

Materyal kapasitesi kısıtlı olan Katar'ın dengeleme politikasındaki öncelik, uluslararası düzeyde ittifak veya ortaklık kurulması olmuştur.⁸⁰⁸ Bu bağlamda 23 Haziran 1992'de ABD ile imzalanan Savunma İşbirliği Antlaşması, Katar'ın ABD ile işbirliğinin temel taşı olmuştur. Bu antlaşmaya istinaden Katar'da 1996 yılında el-Üdeyd Hava Üssü inşa edilmeye başlamıştır. Ayrıca Katar ve ABD arasında 2000 yılında imzalanan 20 yıllık anlaşmayla es-Sayliyah'da yeni bir askeri üs kurulmuştur.⁸⁰⁹ Bunun yanında 1998 yılında Katar, Fransa ve Rusya ile de Savunma İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. Doha, 2001 saldırılarının ardından ABD öncülüğünde uluslararası terörizme karşı kurulan CENTCOM koalisyonuna da katılmıştır. Nitekim 2002 yılında Prens Sultan üssündeki ABD Merkezi Komutanlığı'nın deniz aşırı üssü el-Üdeyd'e taşınmış, ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük üssü haline gelmiştir. Bu dönemde ülkeye yaklaşık 10.000 kişilik Amerikan askeri personeli ve 120 savaş uçağı yerleştiği tahmin edilmektedir.

⁸⁰⁷ SIPRI, “Military Expenditure Data 1949-2019”, <https://www.sipri.org/databases/milex> (e.t.10.04.2020).

⁸⁰⁸ Almezaini, 24.02.2021 tarihli görüşme.

⁸⁰⁹ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.131.

Bunun yanında 2006'da Birleşik Krallık da Ortadoğu'daki hava kuvvetlerinin (83.Seferi Hava Grubu) merkezini el-Üdeyd'e taşımıştır.⁸¹⁰ Nitekim 2004 yılında NATO İstanbul İşbirliği Girişimine katılan Katar, Büyük Ortadoğu Girişimi'ni en çok destekleyen ülkelerden birisi olmuştur.

Ancak Katar'ın dış politikasında NATO ittifakı ile işbirliği öncelikli olsa da, uluslararası koruma ilişkisinde esnekliği korumaya çalışmıştır. Bu bağlamda ABD tarafından olumsuz karşılanmasına rağmen Katar, İran ve "radikal İslami" gruplarla (özellikle Hamas) olan yakın ilişkilerine ve el-Cezire Arapçanın ABD karşıtı yayınlarına izin vermeye devam etmiştir.⁸¹¹ 2006 yılında İngilizce kanalını da açan kurum, uluslararası arenada da önemli yer edinmiştir. İngiliz Eski Büyükelçisi Boyle'a göre ABD Başkan Yardımcısı Cheney, Emri Hamad'tan el-Cezire'yi kapatmasını istemiş, Emir Hamad Fox kanalının kapatılması durumunda kanalı kapatabileceğini söylemiştir.⁸¹²

Nitekim Katar, uluslararası koruma ilişkisinde tek taraflı bağımlılığı engellemek adına dış politikada ekonomik araçları etkin bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu bağlamda dış politika araçlarından birisi de temel tedarikçisi olduğu doğal gaz (LNG) ihracatı olmuştur. Temel alıcılar olarak Birleşik Krallık, Çin, Güney Kore, Japonya ön plana geçmiştir. Mart 2009'dan itibaren Ras Laffan Endistirüyel şehrinden Birleşik Krallık'ın Sout Hook LNG Terminal Limanına kargo taşınması başlamıştır.⁸¹³ 2008 yılında Qatargas, Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi (CNOOC) 2009'dan itibaren yıllık 2 milyon ton, PetroChina ile ise 2011'den itibaren yıllık 3 milyon ton LNG'nin Çin'e ihracatını öngören iki anlaşma imzalamıştır.⁸¹⁴

Ayrıca Katar ikili ticari anlaşmalar ve yatırımlarla ABD ve Avrupa ülkeleri ile karşılıklı bağımlılığı artırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Katar, ABD'ye 2006 yılında 5,4 milyar 2007 yılında 7,1 milyar dolar yatırımda bulunmuştur.⁸¹⁵ Nitekim 2008 küresel finansal krizinin ardından Katar'ın ABD ve Avrupa'daki yatırımları hızlı bir şekilde

⁸¹⁰ Kenneth Katzman, **Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy**, Washington, D.C: Congressional Research Service, R44533, 11 Mart 2020., s.7.

⁸¹¹ Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.8.

⁸¹² Boyce, s.371.

⁸¹³ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.32.

⁸¹⁴ Emma Graham Harrison ve Chen Aizhu, "Qatar in LNG deal with PetroChina, CNOOC", *Reuters*, 10 Nisan 2008, <https://www.reuters.com/article/china-qatar-lng-idUSPEK18455620080410> (e.t.15.05.2020).

⁸¹⁵ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.120.

artmıştır. Özellikle Qatar Holding'in Birleşik Krallık'nın Barclays Bankasına %6'lık hisse karşılığında 4 milyar dolar yatırım yapması dikkat çekmiştir.⁸¹⁶ Ayrıca Qatar Tiffany, Lagardere ve Porche gibi uluslararası markaların hisselerini satın almıştır.

Bu dönemde özellikle Katar ile Fransa arasında bölgesel politikalarda işbirliği artmıştır. Katar'ın Sudan ve Lübnan'da yaptığı arabuluculuk girişimleri Fransa tarafından olumlu karşılanmıştır. Nitekim Katar'ın FIFA Dünya Kupası düzenleme imtiyazını almasında da Katar'ın Fransız Cumhurbaşkanı ile geliştirdiği yakın ilişkilerin etkili olduğu iddia edilmiştir.⁸¹⁷ Katar Rusya ile ilişkiler de geliştirmiş, ortak doğal gaz politikası oluşturma yönünde adımlar atılmıştır. 2007 yılında Putin, Körfez temasları sırasında Katar'ı da ziyaret etmiştir. İkili İran ve diğer bölgesel konularda da zaman zaman ortak adımlar atmışlardır.

Böylelikle ABD ile uluslararası korumayı sağlayan Katar, diğer büyük güçlerle geliştirdiği yakın ilişkilerle uluslararası koruma ilişkisinde özerkliğini de korumayı başarmıştır. Bu durum, Katar'ın bölgesel düzeyde çok taraflı dış politika izlemesini ve devlet tutarlılığını artırmaya yönelik adımlara ağırlık vermesini sağlamıştır.

6.3.2. Bölgesel Güvenlik

1997 sonrası dönemde Katar iki yükselen bölgesel güç, İran ve Suudi Arabistan karşısında dengeli dış politika izleyerek bağımsızlığını korumaya ve bölgesel düzeyde varlığını artırarak güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. David Roberts'a göre bu dönemde Katar olabildiğince tarafsız dış politika yürütmüş, tüm taraflarla bir araya gelmiştir.⁸¹⁸ Öncelikli olarak Katar yönetimi Arap komşuları ile sorunları çözmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Katar Bahreyn nezdinde girişimlerde bulunmuş, Şubat 1997'de Dışişleri Bakanı Hamad bin Casim, Bahreyn Veliaht Prensi Hamad bin İsa ile görüşmüştür. Aralık 1998'de ise Emir Hamad Bahreyn'i ziyaret etmiştir. Görüşmeler sonucunda Aralık 1999'ta her iki taraf da sorunun Uluslararası Adalet Mahkemesine götürme konusunda

⁸¹⁶ Jamie Robertson, "Qatar: Buying Britain by the pound", *BBC News*, 9 Haziran 2017, <https://www.bbc.com/news/business-40192970> (e.t.10.04.2020).

⁸¹⁷ Rick Noack, "Former senior soccer official Michel Platini released after being questioned over 2022 World Cup in Qatar", *Washington Post*, 19 Haziran 2019, <https://www.washingtonpost.com/world/2019/06/18/former-senior-soccer-official-michel-platini-reportedly-detained-amid-investigation-into-world-cup-qatar/> (e.t.23.04.2020).

⁸¹⁸ Roberts, 16.02.2021 tarihli görüşme.

anlaşmışlardır. 2001’de Uluslararası Adalet Mahkemesinde sonuçlanmış, Hawar ve Fahst el-Jaradah adaları Bahreyn’in egemenliğine verilmiştir. Buna karşılık Zubara, Janan ve Fahst el-Dibal adaları Katar’ın egemenliğinde olduğu onaylanmıştır.⁸¹⁹ Sorunun çözümü ardından karşılıklı büyükelçiler atanmış, Katar Hava Yolları Bahreyn’e günlük uçuşlara başlamıştır.⁸²⁰

Nitekim Umman’ın arabuluculuğuyla 1999 yılında imzalanan ön anlaşmanın ardından Katar ile Suudi Arabistan arasındaki sınır sorunu da Mart 2001’de yapılan nihai antlaşma çözülmüştür. Katar BAE ve Umman ile de ilişkilerini geliştirmiş, bu ülkelere boru hattı ile doğalgaz satışını öngören “Dolphin” projesi gündeme gelmiştir. Ancak Suudi Arabistan deniz yetki alanlarını öne sürerek bu projeye karşı çıkmıştır. Nitekim Hamad bin Halife’nin daha aktif dış politika izlemesi ve Arap monarşilerini eleştiren El-Cezire televizyon kanalına ev sahipliği yapması Suudi Arabistan’ın tepkisini çekmiştir. 2002 yılında Riyad yönetimi, el-Cezire’nin Suudi Arabistan’da yaşanan gösterileri haber yapması nedeniyle Katar’daki büyükelçiliğini geri çekmiştir.⁸²¹ Ancak Katar, Suudi Arabistan ile uzlaşma yolunu seçmiş, el-Cezire’nin Suudi Arabistan’a yönelik haberlerine müdahale etmiştir. Böylelikle 2007 yılında iki ülke yeniden diplomatik temsilciliklerini açmıştır.

Diğer yandan Kuveyt gibi önemli Şii nüfusa sahip olmayan ve BAE gibi sınır sorunu yaşamayan Katar için İran tehdidi diğer Körfez ülkelerine göre düşük düzeyde kalmıştır. Ayrıca Katar’ın 1995 darbesinin ardından Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn ile ilişkilerde sorunlar yaşaması, İran’ın dengeleyici bir unsur olarak görülmesine neden olmuştur. Nitekim Katar’ın İran ile ortak Güney Pars/ Kuzey Gaz Sahası’nın bulunması İran ile işbirliğini önemli kılmıştır.⁸²² Katar, 2006-2007 döneminde Güvenlik Konseyi geçici üyesi olarak 2006 yılında İran’a yönelik yaptırım kararı oylamasında 14 olumlu oya karşı ret oyu kullanmıştır.⁸²³ Bu dönemde Katar ile İran arasında karşılıklı diplomatik ziyaretler de artmıştır. Doha’da düzenlenen Dünya Ekonomi Forumu’na dönemin İran

⁸¹⁹ Wiegand, s.87.

⁸²⁰ Wiegand, s.93.

⁸²¹ Hedges ve Cafiero, ss.144-145.

⁸²² İki ülke arasında deniz yetki alanları 1969 yılında yapılan antlaşma ile belirlenmiştir. 9700 km karelik alanın 6000 kilometrekaresi Katar’a, 3700 kilometrekaresi İran’a aittir. Alanın Bakınız, Kamrava, “Iran-Qatar Relations”, s.179.

⁸²³ Birleşmiş Milletler Dijital Kütüphane, <https://digitallibrary.un.org/record/582227?ln=en> (e.t.20.03.2020).

Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Hasan Ruhani katılmıştır. Yine Katar, 2007’de Doha’da düzenlenen KİK zirvesine İran’ı da davet etmiş, Ahmedinejad bu zirveye katılan ilk İran lideri olmuştur.⁸²⁴ Bu dönemde Rusya, İran ve Katar arasında, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) benzeri, Gaz İhraç Eden Ülkeler Formu şeklinde bir platformun kurulmuş, üç devlet, Ocak 2008’de ilk toplantılarını gerçekleştirmişlerdir.⁸²⁵ Nitekim Katar, 2009 yılındaki şaibeli seçimlerin ardından Ahmedinejad’ı tebrik eden ilk Körfez ülkesi olmuştur. 2010 yılında da dönemin Veliaht Prensi Şeyh Tamim İran’ı ziyaret etmiş, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para aklamaya karşı işbirliğini öngören güvenlik paktı imzalamıştır.⁸²⁶ Hamad bin Casim’in Aralık 2010 tarihindeki Tahran ziyareti ise Katar’ın ABD ile İran arasında uzlaştırma girişimi olarak görülmüştür. Bu ziyarette Katar’ın İran’ı Hizbullah’a desteğini azaltması için ikna etmeye çalıştığı iddia edilmiştir.⁸²⁷ Ancak Katar’ın ABD üssüne ev sahipliği yapması İran tarafından olumlu karşılanmamış, Ahmedinejad İran’a yönelik Katar topraklarından bir saldırı olması durumunda karşılık vereceğini söylemiştir.⁸²⁸

Ayrıca Katar, İsrail ile ilişkilerin düzelmesinden yana olmuştur. 1995 yılında dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres Doha’yı ziyaret etmiş, iki ülke arasında doğalgaz satış anlaşması imzalanmıştır. 1996 yılında ise Şimon Peres bu sefer başbakan sıfatıyla Katar’ı ziyaret etmiş, ülkede İsrail Ticaret Temsilciliği açılması kararlaştırılmıştır. Katar, 1997 yılında Doha’da düzenlenen Uluslararası Ekonomi Konferansına İsrail’in Lübnan’ın güneyini işgali nedeniyle diğer Arap ülkelerinin itirazına rağmen İsrail’i de davet etmiştir. Ancak Eylül 2000’de İkinci İntifadanın başlaması ile Katar halkında sürece yönelik hassasiyet artmış, öğrenciler İsrail karşıtı gösteriler düzenlerken Doha “Zionistlerle Normalleşmeye Karşı Direniş” konferanslarının dördüncüsüne ev sahipliği yapmıştır.⁸²⁹ Bu durum Katar’ın tutumunu da etkilemiş Kasım 2000’de Doha’daki İsrail’in ticaret ofisi kapatılmıştır.⁸³⁰ Bu süreçte Katar temsilcileri İsrail’in saldırgan tutumunu ve Filistinlilerin haklarının korunmasını

⁸²⁴ Bahgat, s.313.

⁸²⁵ Giorgio Cafiero, “Iran’s role in Qatar’s new foreign policy”, *Al Monitor*, 30 Ağustos 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/08/iran-role-qatar-new-foreign-policy-gcc-dispute-saudi-arabia.html#ixzz4ssqIEaL6> (e.t.10.09.2017).

⁸²⁶ Akbarzadeh, *Iran And Gulf Cooperation Council Sheikhdoms*, s.144.

⁸²⁷ Kamrava, *Iran-Qatar Relations*, s.176.

⁸²⁸ Kamrava, *Iran-Qatar Relations*, s.175.

⁸²⁹ El-Thani, s.78.

⁸³⁰ El-Thani, s.120.

BM'nin çeşitli organları ve İslam Konferansı Örgütü gibi kurumların gündemine getirmiştir. Krizin azalmasıyla Ocak 2005'te ofis yeniden açılmış, Katar İsraili yetkililerle görüşmelere ve taraflar arasında arabuluculuk girişimlerine devam etmiştir. Bu çerçevede Eylül 2005'te BM Genel Kurulu toplantısında Başbakan Hamad bin Casim İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Shalom ile görüşmüş, Ocak 2007'de Şimon Peres yeniden Doha'yı ziyaret etmiştir.

Nitekim Katar 1990'ların sonundan itibaren Müslüman Kardeşler kökenli Ömer el-Beşir'in liderliğindeki Sudan ile ilişkilerin geliştirmiştir. Katar, Sudan lideri el-Beşir'in tutuklanmasını öngören BM Güvenlik Konseyi kararında Rusya ve Çin ile beraber çekimser oy kullanmıştır.⁸³¹ Ayrıca Katar, arabuluculuk yaparak bölge ülkeleri için vazgeçilmez ortak olmaya çalışmıştır. 2008 yılında Sudan'ın Darfur bölgesinde ayrılıkçılarla el-Beşir yönetimi arasında çıkan çatışmalar sonucunda Katar, Arap Birliği temsilcisi olarak arabuluculuk yapmıştır. Diğer devlet ve örgütlerin de etkin olarak katıldığı süreçte Şubat 2010'da Doha'da el-Beşir ile Adalet ve Eşitlik Harekâtı arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu süreçte Katar yatırım aracını kullanmış, Qatari Diar Hartum'da otel projesine 400 milyon, Katar Yatırım Otoritesi ise Katar'a ihracat için gıda ürünlerini yetiştirmek için 1 milyar dolar yatırım sözü vermiştir.⁸³² Ayrıca 2008 yılında Katar, Cibuti ve Eritre arasındaki sınır sorunlarında da başarılı bir şekilde arabuluculuk yapmış, 2010 yılında barış koruma kuvvetlerini sınıra yerleştirmiştir.⁸³³

Katar, Lübnan'da da 2008 yılında Hizbullah ile Başbakan Fouad Siniora arasında cumhurbaşkanı seçimi konusunda çıkan anlaşmazlık sonrası arabuluculuk girişiminde bulunmuştur. 17 Mayıs 2008'de Doha'da taraflar arasında görüşmelerin ardından 21 Mayıs'ta antlaşma (Doha Antlaşması) imzalanmıştır. Anlaşmada ortak aday General Michel Süleyman'ın cumhurbaşkanı olması öngörülmüş, karşılığında Hizbullah'a mecliste 19 temsilci sözü verilmiştir.⁸³⁴ Doha anlaşmanın gerçekleşebilmesi için bir yandan Hizbullah'a (Şii bölgesinde 150 milyon dolarlık imar fonu) diğer yandan merkezi

⁸³¹ United Nations Digital Library, "Security Council resolution 1706 (2006) [on expansion of the mandate of the UN Mission in Sudan (UNMIS) to support the implementation of the Darfur Peace Agreement]", <https://digitallibrary.un.org/record/582227?ln=en> (e.t. 20.03.2020).

⁸³² Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.85.

⁸³³ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.137.

⁸³⁴ Kaussler, s.21.

hükümete (İslam Bankası Lübnan'da ortak teşebbüs kurmuştur) finansal destek sözü vermiştir. Ayrıca Katar yatırımlar vasıtasıyla (yaklaşık 12 Milyar dolarlık yatırım yapılmıştır) Suriye ile de ilişkileri önemli ölçüde geliştirmiş, Suriye'nin Doha antlaşmasına desteğini sağlamıştır.⁸³⁵ Doha 2004 yılında Yemen'de Ali Abdullah Salih hükümeti ile Husiler arasında yaşanan çatışmalara da müdahil olmuştur. Emir Hamad'ın 2007 yılında başlattığı arabuluculuk girişimlerinin sonucunda Şubat 2008'de Doha'da taraflar arasında barış antlaşma imzalanmıştır. Bu süreçte uluslararası yatırım aracılığıyla Katar tarafları ikna etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Sana'da Qatari Diar, konut yapımı (Al-Rayyan Hills) projesine 600 milyon dolarlık yatırım yapma sözü vermiştir.⁸³⁶

Ancak Katar'ın İran, İhvan ve Hizbullah cephesiyle yakın ilişkiler kurması İsrail, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün gibi geleneksel statükocu yönetimlerin tepkisini çekmiştir. 2008 yılında Doha'nın hem Hamas ile FKÖ arasında hem de İsrail ile Hamas arasındaki arabuluculuk girişimleri başarısız olmuştur.⁸³⁷ Nitekim 2009 yılında İsrail'in Gazze'ye saldırısı sonucu Katar hem İsrail hem de Arap ülkeleri ile gerilim yaşamıştır. Emir Hamad Filistin'de Gazze'ye yönelik operasyonlara karşı çıkarak Hamas'ı desteklemiş, İsrail'in Katar'daki ticari ofisini kapatmasını istemiştir.⁸³⁸ Katar'ın bölgesel sorunlardaki aktivizmi özellikle Mısır tarafından olumsuz karşılanmış, Doha'nın Arap Ligi çerçevesindeki girişimleri engellenmeye çalışılmıştır.⁸³⁹ Bu çerçevede Katar'ın 2009'da Doha'da düzenlenen Arap Ligi zirvesine Hamas ve Hizbullah'ı da davet etmesi üzerine Mısır ve Suudi Arabistan zirveyi boykot etmiş, Riyad'da toplantı düzenlemişlerdir.⁸⁴⁰ Ayrıca Mısır, Refah sınır kapısını kapatarak İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ablukaya katkı sağlamıştır. Nitekim Katar'ın Yemen'deki arabuluculuk girişimleri de Suudi Arabistan ve Salihi hükümeti tarafından olumsuz karşılanmış, Katar Husilere destek sağlanmakla suçlanmıştır. Bu süreçte Suudi Arabistan'ın Salih'e desteği ile taraflar arasında çatışmalar yeniden başlamıştır.⁸⁴¹

⁸³⁵ Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, s.143.

⁸³⁶ Ancak taraflar arasında çatışmalar devam etmiştir. Bakınız, Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.88.

⁸³⁷ Abu Sulaib, s.30.

⁸³⁸ Mohammed Nuruzzaman, "Qatar and the Arab Spring down the Foreign Policy Slope", *Contemporary Arab Affairs*, Vol.8, No.2, (2015), ss.226-238, s.226.

⁸³⁹ Kaussler, s.16.

⁸⁴⁰ "Qatar says has quorum for Arab summit on Gaza", *Reuters*, 14 Ocak 2009, <https://www.reuters.com/article/idUSLE494480> (e.t.21.03.2021), par.5-6.

⁸⁴¹ Kaussler, s.25.

6.4. 2011-2013: Yayılma

Arap Baharının başladığı dönemde Katar tarihinin en yüksek devlet gücüne sahipti. Bu dönemde Katar'ın GSYİH'ı 100 milyar doları geçmiş, toplumda Sani yönetimine güven en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak Schweller'e göre tutarlılık, devletin bunları gerçekleştirmeye yönelik amaçlarının veya politikalarının pratikte rasyonel veya ihtiyatlı olduğu anlamına gelmez. Bu durumda yüksek mobilizasyon kabiliyetine sahip devletler revizyonist olabilmektedir.⁸⁴² Yüksek derecede devlet tutarlılığına sahip Katar karar vericileri de Arap Baharı sürecini kendi lehine gelişen bir durum olarak görmüş, bölgedeki ekonomik ve siyasi nüfuzunu geliştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Katar'da Müslüman Kardeşlerin örgütlü yapıya sahip olmaması, ülkeye sığınan İhvan mensuplarının kendi ülkelerindeki siyasi gelişmelerle ilgilenmesi Katar'ın bu süreçten tehdit algılanmamasında etkili olmuştur.⁸⁴³ Nitekim ABD ve diğer Batılı devletlerin bölgedeki demokratik dönüşümü desteklemesi Katar'ın dış politikada daha cesur adımlar atmasına yönlendirmiştir.

Tablo 6.4

Katar'ın Dış Politikasında Tehdit Algılama (2011-2013)

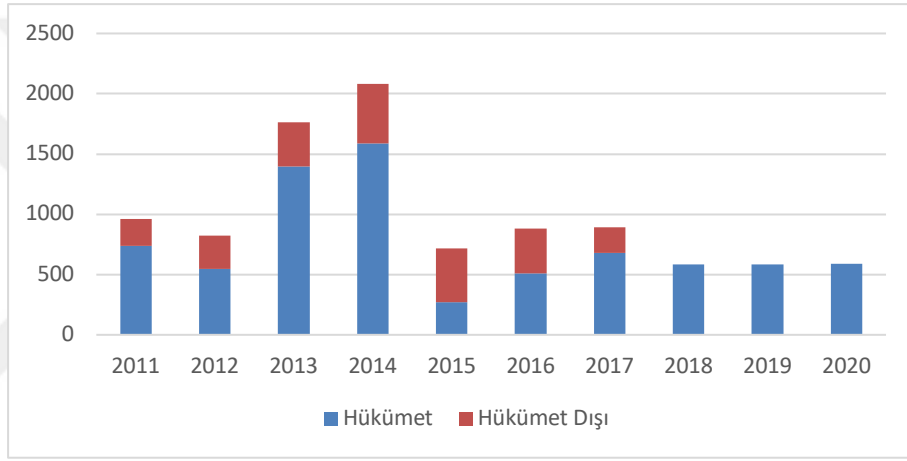
Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	Tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçiş ABD'nin bölgedeki demokratik dönüşümü desteklemesi	Tehdit Algısı: Düşük
Bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Çok kutuplu sistem Alt Bölgesel Sistemde: İran, Suudi Arabistan Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

⁸⁴² Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, s.85.

⁸⁴³ Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme.

Bu dönemde dış politika araçlarında da önemli değişim yaşanmıştır. 2011'e kadar dönemde askeri araçları kullanmadan taraflar arasında arabuluculuk yaparak nüfuz kurmaya çalışan Katar, Arap Baharı sonrası silah desteği ve askeri müdahaleler vasıtasıyla kendi desteklediği grupların ve kişilerin iş başına geçmesini sağlamaya çalışmıştır.⁸⁴⁴ İngiliz Büyükelçisi Boyce'a göre bu dönemde Katar, "kolaylaştırıcı" dan "manipülâtör" e dönüşmüştür.⁸⁴⁵ Katar'ın yayılma politikasında dış yardım da önemli bir araç olarak kullanılmış, 2011 yılında dış yardım tutarı iki katına çıkarken 2014 yılında en yüksek seviye gelerek 2 milyar doları aşmıştır.

Şekil 6.2. Katar'ın Yıllık Dış Yardımları (2011-2020)

Kaynak: Bashir ve Abdelsalam, s.7; OECD, "Development Co-operation Profiles: Qatar", https://www.oecd-ilibrary.org/sites/32d62def-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&_csp=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemGO=oecd&itemContentType=chapter&_ga=2.251558159.843670711.1637239235-1522960277.1636797800 (e.t.10.05.2022).

6.4.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

ABD için önemli, benzersiz bir ortak olmak, Katar dış politikasının önemli bir unsuru olmuştur.⁸⁴⁶ Bu bağlamda ABD'nin Arap Baharı sürecinde Ortadoğu'daki demokratik dönüşümleri desteklemesi, Katar'ı bölgesel düzeydeki etkinliğini artırmasında etkili olmuştur. 14 Nisan 2011'de Şeyh Hamad bin Halife'nin Beyaz Saray'ı

⁸⁴⁴ Elizabeth Dickinson, "The Case Against Qatar", *Foreign Policy*, 30 Eylül 2014, <https://foreignpolicy.com/2014/09/30/the-case-against-qatar/> (e.t.03.03.2021).

⁸⁴⁵ Boyce, 373.

⁸⁴⁶ Roberts, 16.02.2021 tarihli görüşme.

ziyaretinin ardından Obama, Emir'e Ortadoğu'daki demokratik değişimleri desteklediği için teşekkür etmiştir. Obama, özellikle, Katar'ın Libya'da aldığı rolden memnun olduğunu dile getirmiş, Doha'nın Sudan ve Filistin'deki süreçlerde etkinliğini de vurgulamıştır.⁸⁴⁷

Nitekim doğalgaz ihtiyacının %40'nı karşıladığı Birleşik Krallık'ın Katar'ın rolünü destekleyen politikası göze çarpmıştır. Şubat 2011'de Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron, ilk kez yabancı devlet adamını, Katar Başbakanı Hamad bin Casim'i resmi konutunda ağırlamıştır.⁸⁴⁸ Mart 2011'de Birleşik Krallık, NATO'nun Libya'ya müdahalesinin ardından Libya Konferansı düzenlemiş, Hamad bin Casim Uluslararası Temas Grubu'nun kurulmasında aktif rol almıştır. Başbakan Cameron, Arap Baharı sürecini desteklediğini Suudi Arabistan ziyareti sırasında da dile getirmiştir.⁸⁴⁹ Ancak Arap Baharı sürecinde Katar'ın "İslamcı" gruplara desteği, önemli ortaklarından olan Fransa'nın tepkisini çekmiştir. Bu çerçevede Mali'de 2012'de ülkenin kuzeyindeki "İslamcı" gruplara (Anasa el-Dine) Katar Kızılhaç'ı tarafından silah desteği sağlandığı iddia edilmiş, bu durum ikili arasında krize neden olmuştur.⁸⁵⁰ Yine Katar'ın Siyasal İslamcı grupları desteklemesine karşı çıkan Rusya, Libya ve Suriye'de Doha ile karşı karşıya gelmiştir.

Nitekim Eylül 2012'de Libya'da Bingazi'de ABD Büyükelçiliğine saldırı düzenlenmiş, büyükelçi dahil dört kişi öldürülmüştür. Bu gelişme üzerine Katar'ın Libya'daki radikal gruplarla ilişkisi ABD tarafından sorgulanmaya başlanmıştır.⁸⁵¹ Bu gelişmeler üzerine Emir Hamad, Nisan 2013'te ABD'yi ziyaret etmiştir. Görüşmeler sırasında Suriye'deki gelişmeler ön plana geçmiş, Obama, muhalif grupları desteklemeye devam ettiklerini bildirmiştir. Obama, ayrıca, Mısır'daki demokratik süreçten memnun olduğu dile getirmiştir.⁸⁵² Katar, ABD'nin talebi üzerine Haziran 2013'te Taliban'ın

⁸⁴⁷ "President Obama Meets with Amir Hamad Bin Khalifa Al-Thani", *Youtube*, 14 Nisan 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=Un99AnSX4UY> (e.t.03.03.2021).

⁸⁴⁸ Joe Devanny ve Philip Berry, "Gulf Security is Our Security: Global Britain and UK Gulf Strategy, 2010-20", *Defence Studies*, Vol.21, No.2, (January 2021), ss.141-161, DOI: 10.1080/14702436.2021.1874244, s.149.

⁸⁴⁹ Devanny ve Berry, s.149.

⁸⁵⁰ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, ss.152-153.

⁸⁵¹ James Risen, Mark Mazzetti ve Michael S. Schmidt, "U.S.-Approved Arms for Libya Rebels Fell Into Jihadis' Hands", *The New York Times*, 5 Aralık 2012, <https://www.nytimes.com/2012/12/06/world/africa/weapons-sent-to-libyan-rebels-with-us-approval-fell-into-islamist-hands.html?searchResultPosition=5> (e.t.03.03.2021).

⁸⁵² "President Obama Meets with the Amir of Qatar", *Youtube*, 24.04.2013, <https://www.youtube.com/watch?v=1ru4e6AUrRM> (e.t.20.02.2021).

Doha’da ofis açmasına izin vermiştir. Bu süreçte ikili arasındaki SİA Aralık 2013’te 10 yıllığına yenilenmiştir.

6.4.2. Bölgesel Güvenlik

Arap Baharı sürecinde ülkesindeki ekonomik gelişmişliğe güvenen Katarlı elitler bölgedeki devletlerin uyguladığı adaletsiz sosyo-ekonomik politikaları açık bir şekilde eleştirebilmişlerdir.⁸⁵³ Bu çerçevede Arap Ligi başkanlığını yürüten Katar, “Arap Sorunlarına Arap Çözümü” söylemini geliştirmiştir.⁸⁵⁴ Tunus’ta yaşanan devrimin ardından bölge ülkelerinde Siyasal İslam bağlantılı grupların etkinliğini artırması, Katar’ın dış politikasında müdahaleci politikanın yolunu açmıştır. Birol Başkan’a göre muhalif Siyasal İslamcılar bir şekilde Katar ile ilişkisinin bulunması veya Katar’da ikamet ediyor olması Katar açısından bir fırsat olarak görülmüştür. Ayrıca, Başkan’a göre bu süreçte el-Cezire televizyonunun bölgedeki süreçte rol alması, Katar’ın bu gelişmelere doğrudan taraf olmasında etkili olmuştur.⁸⁵⁵ Bu bağlamda Katar, Libya, Mısır ve Suriye’deki süreçlere aktif bir şekilde müdahil olmuş, bu gruplara askeri ve finansal destekte bulunmuştur.

Ocak 2011’de Mısır’da başlayan protesto gösterilerinin ardında Katar muhaliflere destek vermeye başlamış, el-Cezire televizyonu Tahrir Meydanından canlı yayınlar yapmıştır. Nitekim Mübarek sonrası Mısır’da tek örgütlü siyasi grup olan Müslüman Kardeşlerin etkinlik kazanması, uzun süredir bu hareketin sürgündeki üyelerine ev sahipliği yapan Katar için önemli fırsat olarak görülmüştür. Bu bağlamda Şubat 2011’de yapılan seçimlerde Müslüman Kardeşlerin kökenli Özgürlük ve Adalet Partisi kurucu meclisin %50’ni kazanmıştır. Temmuz 2011’de Şeyh Tamim, Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi başkanı olarak Mısır’ı ziyaret etmiştir. Mursi’nin cumhurbaşkanı olarak seçilmesini ardından ise Eylül 2012’de Hamad bin Casim, Mısır’a 5 yıl içerisinde doğal kaynaklar ve turizm alanında 8 Milyar ABD doları yatırım yapacağını açıklamıştır.⁸⁵⁶ Bu

⁸⁵³ “Jordan 2011 - Special Address H.E. Sheikh Hamad Bin Jassim Bin Jabr Al Thani(Qatar)”, *Youtube*, 24 Eki 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=KD875jbltiM> (e.t.03.03.2021).

⁸⁵⁴ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.121.

⁸⁵⁵ Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme.

⁸⁵⁶ Watanabe, s.226;

bağlamda ilk aşamada 543,8 milyon dolarlık yatırım yapılmış, Mısır Merkez Bankasına 2 milyar dolarlık kredi verilmiştir.⁸⁵⁷ Ayrıca 2012 yılında Kata Petrol Firması (Qatar Petroleum), Mısır Rafine Firması ile beraber Kahire'nin kuzeyindeki Musturad'ta petrol çıkarmak için anlaşmışlardır.⁸⁵⁸ Katar, Tunus'ta da Ocak 2011'deki devrimin ardından işbaşına gelen İhvan kökenli Hamadi Jebali liderliğindeki Ennahda hükümetine de benzer bir politika yürütmüştür. Mayıs 2012'de La Skhira bölgesindeki Gabes Körfezi sahilinde petrol rafinerisinin kurulması için 2 milyar dolarlık yatırım yapacağını ilan etmiştir. Ayrıca Katar Bankası, Tunus'a 1 milyar dolar kredi sözü vermiştir.⁸⁵⁹

Katar, Libya'da ise Bingazi'de başlayan gösteriler sırasında El-Cezire televizyonu vasıtasıyla devrim propagandası yaparak uluslararası kamuoyu ve Arap toplumunun desteğini sağlamaya çalışmıştır. Nitekim Katar'da bulunan Mahmud Cibril başkanlığında Bingazi merkezli Ulusal Geçiş Konseyi kurulmuş, Katar, konseyi ilk tanıyan Arap devleti olmuştur. Bu süreçte Katar, Libya'nın Arap Ligi üyeliğinin dondurulması ve "uçuşa yasak bölge" kararının alınmasında rol oynamış, 6 Mirage savaş uçağı NATO'nun askeri müdahalesinde yer almıştır.⁸⁶⁰ Ayrıca Katar, Nisan 2011'de Doha'da Libya ile ilgili Uluslararası Temas Grubu toplantısı düzenlemiş, Kaddafi hükümeti ve muhaliflerin temsilcileri arasında görüşmeler yapılmıştır. Bu girişimlere paralel olarak Katar, İhvan bağlantılı İslamcı (Abdel Hakim Belhaj liderliğindeki Trablus Tugayı, Mistara Tugayı) ve devrimci gruplara (Bingazi Devrimci Taburu, Mahdi al-Harati liderliğindeki Trablus Devrimci Taburu) silah desteği sağlamıştır.⁸⁶¹ Katar'da sürgünde bulunan ilahiyatçı Ali el-Salabi ve kardeşi İsmail el-Salabi, Bingazi'de Rafallah el-Sehati Companies vasıtasıyla Katar'dan Libya silah sevkiyatını (Fransız üretimi Milan antitank füzeleri, Belçika yapımı FN tüfekleri) yürütmüşlerdir. Muhalifler ile Kaddafi arasındaki görüşmelerin başarısız olmasının ardından ise Katar Özel Kuvvetleri, Mayıs 2011'de itibaren muhaliflerle beraber savaşmaya başlamış, Trablus'un alınmasına önemli rol oynamıştır. Katar, ayrıca isyancıların kontrolü altındaki doğu limanlarından Libya

⁸⁵⁷ Toplam 7,5 milyar dolarlık kısmı gerçekleşmiştir. Bakınız Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.157.

⁸⁵⁸ Mohamed Saied, "Qatari investments continued in Egypt despite political tensions", *Al Monitor*, 30 Temmuz 2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/07/egypt-qatar-investments-economy-political-relations-tension.html#ixzz7C5u8hkYX> (e.t.07.04.2021).

⁸⁵⁹ Anna L. Jacobs, "Qatar-Tunisia Ties Spur Competition with Gulf Arab Neighbors", *AGSIW*, 14 Aralık 2020, <https://agsiw.org/qatar-tunisia-ties-spur-competition-with-gulf-arab-neighbors/> (e.t.04.06.2021).

⁸⁶⁰ Lina Khatib, "Qatar's foreign policy: the limits of pragmatism", *International Affairs*, Vol.89, No. 2 (2013) 417–431, s.421.

⁸⁶¹ Harchaoui, *Proxy War Dynamics in Libya*, ss.9-12.

petrolünün satışını ve pazarlanmasını sağlamıştır. Bu süreçte Katar'ın Libyalı muhaliflere yaklaşık 2 milyar ABD Doları destek sağladığı iddia edilmiştir.⁸⁶²

Kaddafi'nin 20 Ekim 2011'de öldürülmesinin ardından ise Katar, yeni kurulacak rejimi şekillendirmeye çalışmıştır. Aralık 2011'de Doha'da kutlanan Katar Milli Gününe, Ulusal Geçiş Konseyinin başkanı Mustafa Abdül Celil de misafir olarak katılmıştır. Ziyaret sırasında toplam 8 milyar dolar hacminde ticari anlaşma imzalanmıştır.⁸⁶³ Bu bağlamda Nisan 2012'de Katar Ulusal Bankası (QNB), Libya Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın %49 hissesini satın almıştır.⁸⁶⁴ Ancak devrim sonrasında çok sayıda silahlı grubun varlığı ve Katar'ın bu gruplara silah desteğini devam ettirmesi ülkede istikrarlı bir rejimin kurulmasını engellemiştir. Ulusal Geçiş Konseyi temsilcileri Katar'ın müdahaleci politikasını birçok platformda eleştirmeye başlamışlardır.⁸⁶⁵ Nitekim Temmuz 2012'de yapılan kurucu meclis seçimlerinde desteklediği Abdulhakim Belhaj'ın kurduğu el-Vatan partisi başarısız olmuştur.⁸⁶⁶

Katar diğer ülkelerden farklı olarak Mart 2011'de Suriye'de başlayan sürece tedricen müdahil olmuş, son dönemde Esad ile geliştirdiği ilişkilerini korumaya çalışmıştır. Ancak Esad yönetimi protestolara kanlı bir şekilde müdahale etmiş, yaşanan şiddet görüntüleri el-Cezire'de yayınlanmıştır. Temmuz 2011'de el-Cezire yayınları öne sürülerek Şam'daki Katar Büyükelçiliğine saldırı düzenlenmiş, ardından Katar Suriye ile diplomatik ilişkilerini dondurmıştır.⁸⁶⁷ Buna karşılık Doha, 12 Kasım 2011'de Mısır'da düzenlenen Arap Ligi zirvesinde Suriye'nin üyeliğinin dondurulması ve Esad'a yönelik yaptırım kararında önemli rol oynamıştır. Nitekim Katar, Arap Ligi misyonu ve "Suriye'nin Dostları" gibi başarısız girişimlerinin ardından muhalif gruplara silah ve mali destek önermiş, bu durum Suudi Arabistan tarafından da olumlu karşılanmıştır. Nitekim bu süreçte Türkiye de muhalifleri desteklemiş, Suriye ordusundan ayrılan muhalif komutanların oluşturduğu ve İhvan'ın etkin olduğu Özgür Suriye Ordusu ve Suriye

⁸⁶² Khatib, *Qatar's Foreign Policy: The Limits of Pragmatism*, s.421.

⁸⁶³ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.39.

⁸⁶⁴ Nuruzzaman, s.230.

⁸⁶⁵ Alastair Macdonald, "Analysis: As Libyans wrangle, Qatar in wings", *Reuters*, 18 Kasım 2011, <https://www.reuters.com/article/cnews-us-libya-qatar-idCATRE7AH1R120111118> (e.t. 09.03.2020).

⁸⁶⁶ Khatib, *Qatar's Foreign Policy: The Limits of Pragmatism*, s.424.

⁸⁶⁷ Birol Başkan, "Turkey between Qatar and Saudi Arabia", *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 16, No. 62, (2019), ss. 85-99, DOI: 10.33458/uidergisi.588947, s.90.

Ulusal Konseyi toplantılarına ev sahipliği yapmıştır. Kasım 2012’de ise Doha’da farklı muhalif grupların çatı örgütü Suriye Devriminin ve Muhalif Güçlerin Ulusal Konseyi kurulmuştur. Şubat 2013’te Şeyh Hamad, uluslararası camiayı Suriye’deki katliamları durdurmaya çağırmıştır.⁸⁶⁸ 23 Mart 2013’te Katar’da gerçekleşen Arap Ligi zirvesinde ise Suriye temsilcisi olarak Esad Hükümeti yerine Suriye Devriminin Ulusal Konseyi kabul edilmiştir.⁸⁶⁹ Bu süreçte Katar’ın Suriyeli muhaliflere büyük ölçüde mali destek (yaklaşık 3 Milyar dolar) verdiği ve taşınabilir hava savunma sistemleri gibi (MANPAD) gelişmiş silahlar tedarik ettiği iddia edilmiştir.⁸⁷⁰ Ancak Katar’ın Suriye’deki süreci kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme isteği ve Suriye Devriminin Ulusal Konsey’inde kendine bağlı grupları desteklemesi ülkede muhalifler arasında birliğin sağlanmasını engellemiştir. Örneğin Mart 2013’te İhvan adayı Ghassan Hitto’nun geçici başbakan olarak seçilmesi diğer grupların tepkisini çekmiş, koalisyonun 9 üyesi istifa etmiştir. Katar’ın sürece müdahalesi Konesy’in başkanı Moaz el-Khatib’in de istifasına yol açmıştır.⁸⁷¹ Nitekim uluslararası medyada Katar’ın Suriye’de de radikal “İslamcı” gruplara da (Nusra Cephesi, Ahrar-ı Şam ve s.) silah desteği sağladığı yönünde iddialar ortaya atılmıştır.⁸⁷²

Diğer yandan Katar, Körfez bölgesinde yaşanan protestolara karşı sessiz kalmıştır. Umman’a yardım paketini onaylamış, Suudi Arabistan’ın doğusunda yaşanan kanlı protestoları görmezlikten gelmiştir. Bahreyn’e gönderilen Yarmada Kalkan Gücünde az sayıda Katar askeri de yer almıştır. Nitekim Katar, Yemen’de Şubat 2011’de yaşanan çatışmalar karşısında diğer KİK ülkeleriyle ortak politikalar yürüterek örgüt nezdinde arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Ancak Katar’ın İhvan bağına öncelik vermesi, onun arabuluculuk imajına önemli ölçüde zarar vermiştir. El-Salih, sert bir dille Katar’ın sürece müdahil olmasını istememiştir. Katar’ın “İslamcı” gruplara yönelik desteği BAE ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bölgedeki statükocu rejimlerin tepkisini çekmiştir. 2012 yılında El-Cezire televizyonunda “Şeriyat ve Hayat” programını yapan Karadavi’nin

⁸⁶⁸ UN Web Tv, “His Highness Sheikh Hamad bin Khalifa Al-Thani (Qatar), UNAOC, 5th Global Forum, Vienna 2013 Official Opening”, 27.02.2013 <http://webtv.un.org/watch/his-highness-sheikh-hamad-bin-khalifa-al-thani-qatar-unaoc-5th-global-forum-vienna-2013-official-opening/2193247319001> (e.t.05.04.2021).

⁸⁶⁹ Nuruzzaman, s.230.

⁸⁷⁰ Kaussler, s.31.

⁸⁷¹ Jeremy Shapiro, “The Qatar Problem”, *Foreign Policy*, 28 Ağustos 2013, <https://foreignpolicy.com/2013/08/28/the-qatar-problem/> (e.t.05.04.2021).

⁸⁷² Dickinson, *The Case Against Qatar*, par.3.

BAE'yi ülke içindeki baskı politikası nedeniyle eleştirmesi, Katar (ve Mısır) ile BAE arasında gerilime neden olmuştur.

Katar'ın bu dönemde uyguladığı yayılcı dış politika İran'ın da tepkisine neden olmuştur. Mayıs 2011'de İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi Katar'ı ziyaret ederek Emir Hamad ile görüşmüş, ikili işbirliğini artırma kararı alınmıştır.⁸⁷³ Ancak Suriye'de yaşanan gelişmelerin ardından Ahmedinejat Doha ziyaretini ertelemiştir. Bu süreçte İran medyasında Katar'ı eleştiren yayınlar artmıştır. Katar, sadece Suriye'de değil, Lübnan, ve Filistin gibi ülkelerdeki İran müttefiklerine maddi destek vererek İran'a yönelik bağlarını zayıflatmaya çalışmıştır.⁸⁷⁴ 29 Ocak 2012'de Şeyh Temim, Amman'da Halid Meşal liderliğindeki Hamas delegesi ile FKÖ arasında arabuluculuk yapmış, taraflar ortak hükümet kurma konusunda anlaşmışlardır.⁸⁷⁵ Katar Emiri Şeyh Hamad ve eşi Ekim 2012'de Gazze'yi ziyaret etmiş, 400 milyon ABD Doları yatırım sözü vermiştir.⁸⁷⁶ Katar'ın girişimleri sonucunda Hamas lideri Halid Meşal, İran ile yakın ilişkilerine rağmen Şam'daki merkez ofisini Suriye'den taşımıştır.⁸⁷⁷

6.5. 2014-2021: Aktif Dengeleme

Bu dönemde devlet tutarlılığının kısmen düşüşe geçmesi ve uluslararası koruma ilişkisinin zayıflaması Katar'ın tehdit algısını güçlendirmiştir. Obama yönetiminin 2013 yılının sonunda Suriye politikasında geri adım atması ve Mısır'daki darbeye sessiz kalması ile Katar uluslararası korumasını sorgulamıştır. Bu durum, Katar'ın bölgesel düzeyde diğer statükocu devletler tarafından sınırlandırılmaya çalışılmasına yol açmış, Mısır, Suudi Arabistan ve BAE'nin Katar'a yönelik talepleri artmıştır. Bu tehditler karşısında Katar Türkiye ile bölgesel ittifak ilişkisine yönelmiştir. Ali Bakeer'e göre de

⁸⁷³ "Iran's FM Meets Qatari Amir in Doha", *Fars News*, May 2, 2011, <http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=9002121248> (e.t.05.04.2021).

⁸⁷⁴ Faisal Mukhyat Abu Sulaib, "Understanding Qatar's Foreign Policy, 1995-2017", *Middle East Policy*, Vol. 24, No. 4, (Winter 2017), ss.29-44, s.31.

⁸⁷⁵ "Jordan's king receives Hamas leader", *Aljazeera*, 30 Ocak 2012, <https://www.aljazeera.com/news/2012/1/30/jordans-king-receives-hamas-leader> (e.t.22.02.2021).

⁸⁷⁶ "Qatari emir's visit to Gaza is a boost for Hamas", *The Guardian*, 23 Ekim 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/23/qatari-emir-welcome-gaza-visit> (e.t.22.02.2021).

⁸⁷⁷ "Hamas'ın yeni rotası", *Deutch Well*, 26.04.2012, <https://www.dw.com/tr/hamasın-yeni-rotası/a-15912666> (e.t.22.02.2021).

Katar'ın Türkiye ile ittifaka yönelmesinde ABD'nin bölgedeki korumasının zayıflaması neden olmuştur.⁸⁷⁸ Bu dönemde Katar'ın dış politikasının en önemli hedefi Körfez'de ve onun yansıması olarak bölgede Katar'a yönelik izolasyonu bitirmek olmuştur.⁸⁷⁹ Batılı müttefikleri ile temaslarını artıran Katar, Rusya ve Çin ile de işbirliği olanaklarını artırmaya çalışmıştır. Nitekim 2011-2013 döneminde Katar dış politikasına yönelik eleştirilerin ardından 25 Haziran 2013'te Emir Hamad görevini Şeyh Tamim'e devretmiş, yeni dış politika karar verme eliti oluşturulmuştur. Başbakan olarak Abdullah bin Nasser es-Sani, Dışişleri Bakanı olarak Halid bin Muhammed el-Attiyah atanmıştır. Kasım 2014'te ise Veliaht Prens ve Emir yardımcısı olarak Emir'in kardeşi Ahmed bin Hamad seçilmiştir.

Tablo 6.4
Katar Dış Politika Tehdit Algılama (2014-2021)

Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	Tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçiş ABD'nin Uluslararası Terörizme odaklanması	Tehdit Algısı: Yüksek Arap Dörtlüsü
Bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Çok kutuplu sistem Alt Bölgesel Sistemde: İran, Suudi Arabistan Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Diğer yandan yakın tehdit karşısında Katar, silahlanmayı da önemli ölçüde artırmıştır. 2009-2013 döneminde GSMH'nın 0,7'ni silahlanmaya harcarken 2014-2018

⁸⁷⁸ Bakeer, 17.12.2021 tarihli görüşme.

⁸⁷⁹ Başkan, 20 Ocak 2021 tarihli görüşme.

döneminde %2 oranıyla dünya genelinde silah ithalatında ilk 15’te yer almıştır.⁸⁸⁰ Ayrıca 2014 yılı çıkan yasayla 18 ila 35 yaş arasındaki erkekler için dört ay (öğrenciler için üç ay) askeri eğitim yapılmasını ve 10 yıllık (40 yaşına kadar) yedek askerlik zorunlu kılınmıştır. Böylelikle Katar’ın askeri personel sayısı 2016 yılından itibaren 21.000 sayısına ulaşmıştır.⁸⁸¹ Ayrıca Katar, bu dönemde de uluslararası yardımları ve yatırımları dış politika aracı olarak kullanmaya devam etmiştir. 2014 yılında (2002 yılında kabul edilen Emir kararnamesine istinaden) Katar Kalkınma Fonu kurularak, dış yardımlar Dışişleri Bakanının yönlendirmesi ile bu fon üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nitekim Katar sürecin şeffaflığı için 2016 yılında OECD Kalkınma Yardım Komitesi ile işbirliğine başlamıştır.

6.5.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

ABD’nin Suriye’de doğrudan müdahaleden kaçınması ve Mısır’daki darbeye sessiz kalması Katar’ın dış politikasında ana destekçisini kaybetmesine yol açmıştır. Katar yönetiminin ABD’nin görüş değişikliğinden duyduğu hayal kırıklığı eski Dışişleri Bakanı Şeyh Hamad bin Casim’in röportajında da ortaya çıkmıştır. Şeyh Hamad bin Casim, açık bir şekilde ABD’nin Suriye politikasındaki değişikliğin nedenin İsrail’in güvenliğini sağlamak olduğunu, Esad yönetiminin İsrail için en güvenli seçenek olarak görüldüğünü dile getirmiştir.⁸⁸² Ancak bu görüşlere rağmen uluslararası korumaya ihtiyaç duyan Katar, ABD ile uzlaşma girişimlerine devam etmiştir. Emir Tamim, ünlü gazeteci ve siyasetçilerle görüşerek Katar’ın teröristleri desteklemediği yönünde ABD kamuoyunu ikna etme çabalarını sürdürmüştür. Bu bağlamda Doha, 2014 yılında artan terörü finanse etme suçlamalarına karşı Katarlı yardım kuruluşlarının finans hareketliğine kısıtlamalar getirmiştir.⁸⁸³ Nitekim Katar, ABD’nin uluslararası terörizme karşı mücadelesini desteklemiş, ülkedeki Amerikan üslerin DAESH’e karşı operasyonlarda

⁸⁸⁰ Pieter D. Wezeman, Aude Fleurant ve d., “Trends in International Arms Transfers, 2018”, *SIPRI*, March 2019, https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-03/fs_1903_at_2018.pdf, (e.t.10.08.2019).

⁸⁸¹ World Bank Data Bank, “World Development Indicators”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (e.t.05.04.2022).

⁸⁸² “Saudi crown prince ‘not well advised’, former Qatari PM tells FRANCE 24”, *Youtube*, 17 Eyl 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=vXCi7NsDmTc> (e.t.23.05.2021).

⁸⁸³ Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.20.

kullanılmasına izin vermiştir. Emir Tamim bin Hamad, ABD'ye ilk ziyaretini Şubat 2015'te gerçekleştirmiş, görüşmenin ardında Obama Katar'ın DAES'e yönelik operasyonlarda koalisyon güçleri işbirliği için teşekkür etmiştir.⁸⁸⁴

Ancak Katar'ın bu girişimlerine rağmen ABD'nin koruması belirsiz hal almıştır. Bu durum özellikle Trump yönetimin başlaması ile görülmüştür. 2017 Katar'a yönelik ablukayı destekleyen Trump, Twitter hesabından Katar'ı eleştirirken ABD Savunma Bakanı James Mattis Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Salman'ı arayarak herhangi bir askeri girişimde bulunmama konusunda uyarmıştır.⁸⁸⁵ ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ise arabuluculuk için iki özel elçi görevlendirmiştir. Nitekim Trump'ın Arap Dörtlüsünü destekleyen açıklamaları kısa sürmüş, para karşılığı koruma politikası Katar'a uygulanmaya devam etmiştir. Bu dönemde Katar, ABD firmaları ile çok sayıda silah alım sözleşmesi imzalamıştır:

- 2014'te 11 milyar dolar değerinde Patriot (PAC-3) füze sistemleri, 500 adet Javelin anti-tank füzesi (2018'ten itibaren teslimi başlamıştır);
- 2017'de toplam 21 milyar ABD doları değerinde 72 adet F-16 savaş uçağı (teslimatın 2022'de tamamlanması beklenmektedir);
- Şubat 2017'de 1,1 milyar dolar değerinde Raytheon Erken Uyarı Sistemleri;
- Mayıs 2019'da 3 milyar dolar değerinde 24 adet AH-64E Apache helikopter satışını öngören anlaşma imzalanmıştır.⁸⁸⁶

Trump yönetimi yapılan anlaşmalardan memnuniyetini, Tamim bin Hamad'ın Nisan 2018 tarihinde Beyaz Saray ziyareti sırasında da dile getirmiştir. Emire dostum diye hitap eden Trump, Katar'ın aldığı silahların altını çizmiştir.⁸⁸⁷ Ocak 2018'de itibaren ikili arasında Ortak Startejik Diyalog toplantıları başlatılmıştır. Görüşmeler sırasında Katar, ABD ülkede kalıcı üs bulundurmanın finansal maliyetlerini karşılayacağını dile

⁸⁸⁴ "President Obama Meets with The Amir of Qatar", *Youtube*, 24 Şubat 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=gbPz49KfHII> (e.t.10.05.2021).

⁸⁸⁵ Kristian Coates Ulrichsen, "Kuwait as a Mediator in Regional Affairs: The Gulf Crises of 2014 and 2017", *The International Spectator*, Vol.56, (2021), DOI: 10.1080/03932729.2021.1982293, 2021, ss.119-133, s.126.

⁸⁸⁶ Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.18.

⁸⁸⁷ "President Trump welcomes Emir of Qatar to the White House", *Youtube*, 15 Nisan 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=VqeCwxL-fbM> (e.t.10.03.2021).

getirmiştir.⁸⁸⁸ Temmuz 2018’de ise ABD ve Katar askeri kuvvetleri el-Üdeyd üssünün genişletilmesi törenine katılmışlardır. Nitekim Şubat 2018’de CENTCOM Komutanı General Joseph Votel KİK içerisinde yaşanan sorunların ikili işbirliğini etkilemediğini dile getirmiştir. 24 Ocak 2019’de ikincisi gerçekleşen Ortak Startejik Diyalog toplantısında Katar, üssün altyapı maliyetlerini karşılama taahhüdünü yenilemiştir. Mayıs 2019’da İran’ı sınırlandırmaya karşı üsse ek ABD askeri gücü ve F-22 savaş uçakları yerleştirilmiştir. Temmuz 2019’da gerçekleşen Beyaz Saray ziyaretinin ardından Trump, yeniden Katar’ın ABD için önemli ticari partner olduğunu söylemiş, el-Üdeyd üssünün önemini vurgulamıştır.⁸⁸⁹

Nitekim Katar, Taliban ile arabuluculuk yaparak ABD nezdinde imajını düzeltmeye çalışmıştır. 2018 yılında başlayan görüşmelerin ardından Doha’da 29 Şubat 2020’de ABD ve Taliban arasında barış anlaşması imzalanmıştır.⁸⁹⁰ Ayrıca bu dönemde BAE ve Suudi Arabistan’ın ABD nezdinde lobi faaliyetleri karşısında özellikle Demokratlar ile Katar’ın çıkarlarını korumaya yönelik anlaşmalar yapılmıştır. Bu bağlamda 2020 yılında Katar, *Holland and Knight* firması ile aylık 230.000 dolarlık lobi anlaşması imzalamıştır.⁸⁹¹ Nitekim Katarlı bir işadınının ABD’de Alabama’daki nükleer tesisin inşası için 45 milyar dolar yatırım sözü verdiği, Trump’ın bu süreçte önemli rol aldığı iddia edilmiştir.⁸⁹²

Katar, savunma alanında ABD’ye bağımlılığı azaltmak ve kendisine uygulanan ambargo girişimlerine karşı destek almak için Avrupa ülkeleri nezdinde de girişimleri artırmıştır. Bu bağlamda Emir Tamim Avrupa’daki ilk ziyaretini Fransa’ya gerçekleştirmiştir. 2013-2014 görüşmeleri sonucunda Mayıs 2015’te 7,8 milyar dolar değerinde 24 adet Fransız Rafale savaş uçağı satışını öngören sözleşme imzalanmıştır. Aralık 2017’de Fransız Cumhurbaşkanı Emenuel Macron, Doha’yı ziyaret etmiş, taraflar

⁸⁸⁸ Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.18.

⁸⁸⁹ “President Trump Participates in a Bilateral Meeting with the Amir of the State of Qatar”, *Youtube*, 9 Temmuz 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=3Z-5a-e1a5o> (e.t.10.03.2021).

⁸⁹⁰ Ayrıca Katar, 2019’da Taliban ile Afganistan hükümeti arasında tutuklu takasında da önemli rol oynamıştır. Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.13.

⁸⁹¹ Aaron Schaffer, “Qatar brings on Republican lawmakers for new GOP push”, *Al Monitor*, 25 Şubat 2020, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/02/qatar-holland-and-knight-republican-contract-lobby-congress.html#ixzz6O7Zu4cJU> (e.t.10.05.2021).

⁸⁹² Laura Rozen, “Trump introduced Qatari to donor pursuing nuclear power project, report says”, *Al Monitor*, 21 Şubat 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/02/trump-introduce-qatar-donor-nuclear-power.html> (e.t.10.05.2021).

terörizmle mücadele alanında işbirliği kararı almıştır.⁸⁹³ Ziyaret sırasında 12 adet Rafale savaşı uçağı ve 50 adet Airbus yolcu uçağı satışı dahil toplam 14,1 milyar dolar değerinde sözleşme imzalanmıştır.⁸⁹⁴ 2018’de Fransız Başbakan Edouard Phillipe’in Doha’yı ziyaret sırasında ise savunma dahil birçok alanda 5 anlaşma imzalanmıştır. Yine Kasım 2014’te Katar Birleşik Krallık ile siber güvenlik ve terörizmle mücadele alanında işbirliğini öngören ikili memorandum imzalamışlardır. Ayrıca iki ülke Aralık 2017’de 6 milyon sterlin tutarında 24 adet Typhoon savaş uçağı satışını öngören sözleşme imzalamıştır.⁸⁹⁵ Ağustos 2017’de ise Doha, İtalya’dan 5 milyar dolar değerinde dört korvet gemisi, iki hızlı devriye füze gemileri ve amfibi lojistik gemisi satın almıştır. Ayrıca 2015’te Almanya’dan Leopard 2 tankları alımını öngören sözleşme imzalanmıştır.⁸⁹⁶ Katar dış politika adımlarında destek almak için özellikle Birleşik Krallık ve Fransa’ya yatırımlarına devam etmiştir. Bu çerçevede Katar Yatırım Fonu 2014 yılında Londra’da HSBC Gökdeleni 1,1 milyar sterlin karşılığında; 2015 yılında emlak firması Canary Wharf Group’un (CWG) 2,6 milyar sterlin karşılığında satın almıştır.⁸⁹⁷

Tablo 6.5
Katar’ın Temel Silah Tedarikçileri (2011-2021)

	ABD	Fransa	Almanya
2011-2021	4235	2.338	532
Toplam	8.262		

Kaynak: SIPRI Arms Transfers Database.

*Milyon SIPRI Gösterge Değeri.

⁸⁹³ France Diplomacy, “Qatar”, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/qatar/> (e.t.22.05.2021).

⁸⁹⁴ Gregory Viscusi ve Mohammed Aly Sergie, “Qatar, France Sign Plane, Transport Deals Worth \$14 Billion”, *Bloomberg*, 12 Temmuz 2017, <http://69f0c4a0ef237fa5b1b3cc7ca9e640bde575d444.vetisonline.com/eds/detail/detail?vid=9&sid=d593e97e-61b3-4c0f-8a26-83a6564cb248%40sessionmgr103&bdata=Jmxhbm9dHmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=140648517&db=bsu> (e.t.22.05.2021).

⁸⁹⁵ Tim Robinson, Ben Smith ve Matt Ward, “UK relations with Qatar”, *House of Commons Library*, Debate Pack, 21 Mayıs 2018, s.6.

⁸⁹⁶ Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.19.

⁸⁹⁷ Robertson, par.10-15.

Nitekim Katar'a uygulanan ambargoya destek vermeyen Rusya ile ticari ilişkiler geliştirilmiştir. 2016 yılında Emir Tamim'in Moskova ziyaretinin ardından yeni yatırımlar gündeme gelmiştir. Katar Hava Yolları, St. Petersburg's Pulkova ve Moskova Vnukovo Airport havalimanlarının %25 hissesini satın almış, Katar Yatırım Otoritesi Rus petrol şirketi Rosneft'in büyük ortağı (%19,5) haline gelmiştir.⁸⁹⁸ Ekim 2017'de ise iki ülke askeri ve teknik işbirliğini öngören anlaşma imzalamıştır.⁸⁹⁹ Yine Emir Tamim Mart 2018'de Moskova'yı ziyaret etmiş, Katar'ın S-400 füze savunma sistemi alınması gündeme gelmiştir. Mart 2019'da Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un Doha'yı ziyaretinde de konu tartışılmış, ancak karara bağlanmamıştır. Nitekim Katar, görüşme sırasında Suriye'nin Arap Ligi'ne dönüşüne olumlu bakmamıştır.⁹⁰⁰ Lavrov'un Mart 2021'de gerçekleştirdiği Katar ziyareti sırasında ise Suriye sorunu için Türkiye-Katar-Rusya üçlü form oluşturulmuştur. Üçlü görüşmeler sırasında Suriye'deki insani durumu ön planda tutan Katar, Suriye'nin Arap Ligi'ne dönüşüne yine olumsuz yanıt vermiştir.⁹⁰¹

Katar'ın Çin ile ilişkilerinde ise karşılıklı yatırımlar ön planda olmuştur. İki ülke 2014 yılında stratejik ortaklık anlaşması imzalamış, Katar Çin'e yatırım için 10 milyar dolarlık fon ayırmıştır. 2015 yılında iki Katar firması, Çin'de petrokimya fabrikasının %49'unu, Katar Havayolları ise Çin Güney Havayolları'nın %5'ni satın almıştır.⁹⁰² 2018 yılında Qatar Petroleum, Çin ile 600.000 tonluk LNG satışını öngören 5 yıllık sözleşme imzalamıştır. Ocak 2019'da Emir Tamim Çin'i ziyaret etmiş, ikili Çin'in "Tek Kuşak, Tek Yol" projesi kapsamında Hamad Limanına yatırım kararı almıştır.⁹⁰³ Ancak Katar, güvenlik alanında uluslararası bağını çeşitlendirmede BAE gibi başarılı olamamıştır. Fulton, bu bağlamda, Emir Tamim'in ziyareti sırasında ikili arasındaki ortaklık statüsünü "kapsamlı stratejik ortaklık"a yükseltilmemesini, Çin'in BAE'ye oranla Katar'a daha

⁸⁹⁸ Dmitriy Frolovskiy, "Russia and Qatar: The Middle East's newest pragmatic friendship?", *The Jerusalem Post*, 1 Kasım 2019, <https://www.jpost.com/opinion/russia-and-qatar-the-middle-east-s-newest-pragmatic-friendship-585461>, (e.t.22.05.2021).

⁸⁹⁹ Vivienne Machi, "Qatar Advancing Missile Defense Capabilities As Patriot Units Arrive in Country", *Defense Daily*, 11.27.2018, <https://www.defensedaily.com/qatar-advancing-missile-defense-capabilities-patriot-units-arrive-country/international/> (e.t.22.05.2020).

⁹⁰⁰ Belenkaya, par.11.

⁹⁰¹ MOFA Qatar, "Qatar, Turkey and Russia Affirm the Need to Preserve Sovereignty and Territorial Integrity of Syria", 11 Mart 2021, <https://mofa.gov.qa/en/all-mofa-news/details/1442/07/27/qatar-turkey-and-russia-affirm-the-need-to-preserve-sovereignty-and-territorial-integrity-of-syria> (e.t.25.04.2021).

⁹⁰² Austin Bodetti, "The Gulf's balance between the US and China", *Gulf State Analytics*, 20.06.2019, <https://gulfstateanalytics.com/the-gulfs-balance-between-the-us-and-china/> (23.03.2021).

⁹⁰³ Ben Blanchard, "China calls for harmony as it welcomes Qatar emir amid Gulf dispute", *Reuters*, 31 Ocak 2019, <https://www.reuters.com/article/us-china-qatar/china-calls-for-harmony-as-it-welcomes-qatar-emir-amid-gulf-dispute-idUSKCN1PPIEV> (e.t.23.02.2021).

mesafeli durduğunun göstergesi olduğunu iddia etmiştir.⁹⁰⁴ Bakeer de bu durumun Katar'ın Çin'deki Uygur sorununa BAE ve Suudi Arabistan'ın aksine daha tereddütlü yaklaşmasından kaynaklandığını dile getirmiştir.⁹⁰⁵

6.5.2. Bölgesel Güvenlik

Bu dönemde Katar, dış politikasında temel tehdit Suudi Arabistan, Mısır, BAE ve Bahreyn'in oluşturduğu Arap Dörtlüsü ittifakı olmuştur. David Roberts'e göre Emir Tamim, önceki dönemde uygulanan dış politikanın yarattığı yapısal etkiler tarafından kısıtlanmıştır.⁹⁰⁶ Nitekim Arab Opinion Index'in 2019-2020 döneminde yaptığı halk yoklamalarında da Katar vatandaşlarının %55'nin komşu Arap devletlerinden tehdit algıladığı ortaya çıkmıştır.⁹⁰⁷ Kamuoyu yoklamasında İran tehdidi ise %9 düzeyinde kalmıştır.⁹⁰⁸ Bu tehdit karşısında zaman zaman uzlaşma adımları atsa da Katar'ın dış politikasında temel bir değişiklik yaşanmamıştır. Doha, Suudi Arabistan'ın peşine takılmayı kabul etmemiş, İhvan bağlantılı gruplara desteği de devam etmiştir. Bakeer'a göre bu dönemde dış politika tercihlerinde bir değişiklik olmamış, araçlar artmıştır.⁹⁰⁹

Ağustos 2013'te Riyad'da Kuveyt Emiri Sabah el-Ahmed'in arabuluculuğuyla Emir Tamim ile Kral Abdullah arasında görüşme gerçekleşmiş, bölgesel güvenlik konularında uzlaşma sağlanmıştır. Uzlaşma sonucu 2013 yazında Suudi Arabistan, Suriye'deki süreçte de ağırlığını artırmıştır.⁹¹⁰ Suudi Arabistan Suriye'deki Suriye Devriminin ve Muhalif Güçlerin Ulusal Konseyinin yapısını değiştirmeye çalışmış, İhvan kökenli kişilerin muhaliflerin başkanlığına karşı çıkmıştır. Böylelikle 6 Temmuz 2013'te Konsey başkanı olarak Suudi Arabistan ile bağı olan Şammar kabilesinden Ahmed Jarba seçilmiştir.⁹¹¹ Ancak Suudi Arabistan'ın Kasım 2013'te Emir Tamim'den Katar'ın iç işlerine karışmama konusunda imzalı taahhüt alma isteği kabul görmemiştir. Bu

⁹⁰⁴ Fulton, *China's challenge to US dominance in the Middle East*, s.14.

⁹⁰⁵ Bakeer, 17.12.2021 tarihli görüşme.

⁹⁰⁶ Roberts, 16.02.2021 tarihli görüşme

⁹⁰⁷ Arab Center for Research and Policy Studies, **The 2019-2020 Arab Opinion Index: Main Results in Brief**, 2020.

⁹⁰⁸ Arab Center for Research and Policy Studies, "The 2019-2020 Arab Opinion Index: Main Results in Brief", 2020, s.7.

⁹⁰⁹ Bakeer, 17.12.2021 tarihli görüşme.

⁹¹⁰ Amena Bakr, "Saudi supplying missiles to Syria rebels: Gulf source", *Reuters*, 17 Haziran 2013, <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-missiles-saudi/saudi-supplying-missiles-to-syria-rebels-gulf-source-idUSBRE95G0DK20130617> (e.t.23.03.2021).

⁹¹¹ Ulrichsen, *Qatar and Arab Spring*, s.143.

çerçevede Katar darbenin ardından Mısır'da Mursi taraflarını desteklemeye devam etmiş, ülkeden kaçan İhvan yöneticilerine ev sahipliği yapmıştır. Yine Ocak 2014 Katar Dışişleri Bakanlığı Mısır'da Rabiya Meydanındaki protestolarda çok sayıda insanın öldürülmesinden endişe duyduğunu açıklamıştır.⁹¹² Mısır Dışişleri Bakanlığı ise Katar'ın içişlerine karışmamasına istemiş, ikili ilişkiler önemli ölçüde zarar görmüştür. Ayrıca Sisi yönetimi Mısır'da el-Cezire kanalında çalışan gazeteciler tutuklanmış, terör örgütü bağlantı suçundan yargılamıştır.⁹¹³ Bu süreçte Mısır, Katar'ın çekince koyması nedeniyle önceki dönem verilen 3 milyar dolarlık tahvili iade etmiş, kalan 3 milyar doları da iade edeceğini açıklamıştır.⁹¹⁴

Nitekim el-Attıyah, İran ile Suriye'de yaşadıkları görüş farklılıklarına rağmen İran'ı düşman olarak görmediklerini açıklamıştır. 2013 yılında Hasan Ruhani'nin İran cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından, Emir Tamim yemin törenine katılmıştır. Bu süreçte ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilme karar almış, iki ülke arasında ticaret hacmi artmıştır. 2014'te İran'da Buşehr, Katar'da Doha ve El-Ruwai'de serbest ticaret bölgesi oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁹¹⁵ Ekim 2015'te iki ülke arasında ortak sulara suçlara karşı güvenlik paktı imzalamıştır. Nitekim Katar Emiri, İran'ın P5+1 ile imzalandığı nükleer anlaşmayı da sevinçle karşılamış, bölge güvenliğine olumlu katkı sunacağını ifade etmiştir.⁹¹⁶

Buna karşın Suudi Arabistan, Mısır, BAE ve Bahreyn, Mart 2014'te büyükelçiliklerini geri çekerek Katar'ın bölgesel politikalarını değiştirmesini talep etmişlerdir. Krizin ardından Katar geri adım atmış el-Cezire Mısır kanalı (Al Jazeera Mubasher Misr) kapatılmıştır. Darbenin ardından Katar'a sığınan İhvan yöneticileri ise Mısır'ın talebiyle Katar'dan ayrılmışlardır.⁹¹⁷ Böylelikle Kasım 2014'te Arap Dörtlüsünün büyükelçileri Katar'a dönmüştür. Ayrıca Katar Mart 2015'te Yemen'e düzenlenen askeri operasyonlar sırasında Husiler'in saldırılarını önlemek amacıyla 1000

⁹¹² Ayah Aman, "Egypt warns Qatar about interference", *Al Monitor*, 26 Ocak 2014, <https://www.al-monitor.com/originals/2014/01/conflict-tension-egypt-qatar.html> (e.t.02.05.2021).

⁹¹³ "Egypt expels Al Jazeera journalists in crackdown on Qatari channel", *Reuters*, 1 Eylül 2013, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-protests-jazeera-idUSBRE97S0ZL20130901> (e.t.18.04.2021).

⁹¹⁴ Aman, par.2.

⁹¹⁵ Han ve Hakimian, s.500.

⁹¹⁶ Akbarzadeh, s.147.

⁹¹⁷ "Katar'dan ayrılması istenen İhvan yöneticisi Türkiye'de", *T24*, 15 Eylül 2014, <https://t24.com.tr/haber/katardan-ayrilmasi-istenen-ihvan-yoneticisi-turkiyede,270829> (e.t.02.05.2021).

kişilik Katar gücünü Suudi Arabistan sınırına konuşlandırılmış, Katar Hava Güçleri hava saldırılarında yer almıştır.⁹¹⁸ Doha, 2016 yılında İran'da Riyad'ın diplomatik temsilciliklerine karşı düzenlenen saldırılar karşısında İran'dan büyükelçiliğini geri çekmiştir.⁹¹⁹ Katar, DAESH'e karşı Riyad'ın öncülük ettiği İslam Ordusu'na da katılmış ve Hizbullah'ı terör örgütü listesine almıştır.

Diğer yandan artan Suudi Arabistan ve BAE tehdidine karşı Katar, Türkiye ile ittifak oluşturmuştur. 2014 yılında iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey oluşturulmuş, güvenlik ve savunma anlaşması imzalanmıştır. Aynı yıl Emir Tamim Türkiye'yi dört kez, Erdoğan ise Katar'ı iki kez ziyaret etmiştir.⁹²⁰ Nitekim iki ülke Aralık 2015 yılında Katar'da Türk askerinin bulundurulması konusunda anlaşmış, 2016 yılında askeri üs inşası başlamıştır.⁹²¹ Ayrıca Kasım 2016 yılında imzalanan antlaşmayla karşılıklı doğrudan yatırımlar ve ikili ticaret gözle görülür bir şekilde artmıştır. 2015 yılında Katar'ın Türkiye'deki yatırımları 715 milyon dolar iken 2016 yılında 4,5 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Katar BAE ve Mısır'ın girişimleri karşısında Libya'da da Libya Şafağını destekleyerek Trablus'un alınmasında önemli rol oynamıştır.⁹²² Yine Temmuz 2014'te Katar ve Türkiye Suudi Arabistan ve Mısır'ın itirazlarına rağmen ABD'nin isteği üzerine Hamas ile İsrail arasında arabuluculuk yapmıştır.⁹²³ Suriye'de de Katar, muhalif gruplara silah desteğini devam ettirmiştir. Ayrıca Katar Tunus'ta da yatırımlar yoluyla nüfuzunu korumaya çalışmıştır. 2015 yılı itibari ile Katar, ülkedeki en büyük ikinci yatırımcı olmuştur.⁹²⁴

Nitekim Katar'ın uyguladığı uzlaşma politikası Suudi Arabistan ve BAE tarafından yeterli bulunmamıştır. 2016 yılında el-Kaide kökenli Nusra Cephesine Batılı ve Lübnanlı esirlerin bırakılması karşılığında fidye verdiği iddia edilmiştir. Ayrıca 2017'de Irak'ta av için bulunan Sani ailesi mensuplarını kaçıran Şii militanlara 100

⁹¹⁸ Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.11.

⁹¹⁹ Giorgio Cafiero, "Iran's role in Qatar's new foreign policy", *Al Monitor*, 30 Ağustos 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/08/iran-role-qatar-new-foreign-policy-gcc-dispute-saudi-arabia.html#ixzz4ssqIEaL6>, (e.t.10.05.2021).

⁹²⁰ Başkan, s.93.

⁹²¹ Başkan, s.96.

⁹²² Harchaoui ve Lazib, *Proxy War Dynamics in Libya*, s.11.

⁹²³ Bernd Kaussler, *Tracing Qatar's Foreign Policy Trajectory and its Impact on Regional Security*, Arab Center for Research and Policy Studies, Research Paper, Eylül 2015, s.14.

⁹²⁴ Anna L. Jacobs, "Qatar's Regional Relations and Foreign Policy After Al Ula", *AGSIW*, 14 Nisan 2021, <https://agsiw.org/qatars-regional-relations-and-foreign-policy-after-al-ula/> (e.t.10.03.2022), par.10.

milyon dolardan fazla fide ödemesi şüphesiyle karşılanmış, Şii grupları finanse ettiği iddia edilmiştir.⁹²⁵ Nitekim Mayıs 2017’de Katar Devlet Haber Ajansı’nın Emir Tamim’in İran, Hizbullah ve Müslüman Kardeşleri destekleyen açıklamalarını yayınlaması, taraflar arasındaki ilişkileri koparmıştır. Katar, haber ajansının sitesinin ele geçirildiğini iddia etse de 5 Haziran 2017’de BAE, Bahreyn, Mısır ve Suudi Arabistan Katar’ı uluslararası terörizmi ve İran’ın yayılmacı politikalarını desteklemekle suçlayarak bütün diplomatik ve ticari ilişkilerini kesmişlerdir. Bu ülkeler Katar’a İran ile ilişkileri azaltmak, Türkiye’nin ülkedeki açılması planlanan askeri üssünü kapatmak ve El Cezire, Middle East Eye gibi televizyon kanallarını kapatmak, Müslüman Kardeşler ve Hizbullah gibi örgütler ile ilişkilerini kesmek dâhil 13 maddelik talepte bulunmuşlardır.⁹²⁶

Bu girişime karşı Katar, görüşmelerin yapılmasını kabul etse de talep edilen maddeleri egemenliğine karşı saldırı olarak niteleyerek reddetmiştir. Arabuluculuk sürecinin başarısız olması sonucunda Suudi Arabistan Kasım 2017’de Katar katar sınırını kapatmıştır. Ayrıca Arap Dörtlüsü, diğer bölge ülkelerini de ikna etmiş, Ürdün, Cibuti, Senegal, Moritanya, Maldivler ve Komor Adaları da diplomatik ambargoya katılmışlardır. Yaptırımların ardından Katar’a en büyük desteği Türkiye vermiştir. Türkiye Türk gıda ürünlerini Katar’a ulaştırarak yaptırımların boşa çıkarmaya yönelik adımlar atmıştır. Ayrıca Türkiye Tarık bin Ziyad üssünü kurma sürecini hızlandırmış, 2000 kişilik asker yerleştirmiştir. 1-7 Ağustos 2017 tarihlerinde iki ülke ortak askeri tatbikat gerçekleştirmiştir.⁹²⁷ Ayrıca Katar Türkiye ile ortak savunma sanayi projeleri gerçekleştirmiş, Türk BMC Otomotiv’in %49,9’unu 300 milyon dolara satın almıştır. Eylül 2019’da ise Katar’da üs inşası tamamlanmış, toplam 5000 Türk askeri konuşlanmıştır. 2018 yılında Türkiye’de yaşanan döviz krizinin ardından ise Katar, 15 milyar dolarlık swap anlaşması imzalamıştır. 2020 yılında ise Katar Yatırım Fonu, İstanbul Borsasının %10’nu satın almıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi ise 2017’de 1,3 milyar dolardan 2020’de 2,4 milyar dolara yükselmiştir.⁹²⁸

⁹²⁵ Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.11.

⁹²⁶ “Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis”, *Al Jazeera*, 12 Temmuz 2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/06/arab-states-issue-list-demands-qatar-crisis-170623022133024.html> (e.t.10.09.2017).

⁹²⁷ Selin Girit, “Why is Turkey standing up for Qatar?”, *BBC News*, 14 Haziran 2017, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40262713> (e.t. 21.08.2019).

⁹²⁸ Jacobs, par.3.

Tablo 6.6.

Katar'ın Türkiye'ye Doğrudan Yatırımları (Milyon Dolar)

Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam Tutar	323	778	715	4941	5663	6257	22.039	32.993	10.409

Kaynak: TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü, “Uluslararası Yatırım Pozisyonu”, Mayıs 2022.

Katar ve Türkiye'nin işbirliği alanlarından birisi de Kuzey Afrika olmuştur. İkili Libya'da BM'nin tanıdığı Sarraç hükümetini desteklemiş, Türkiye'nin askeri yardım sağlarken Katar bu süreci finanse etmiştir. Ayrıca Katar, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde yürüttüğü operasyonları desteklemiş, insani yardımlar için finansal destek sağlamıştır. Bu çerçevede Katar, 2019 Arap Ligi zirvesinde Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yönelik operasyonunu kınamayan tek ülke olmuştur. Nitekim ikili Somali'de de merkezi hükümeti desteklemeye devam etmiş, Türkiye ülkede askeri üs kurarken Katar, Hobyo limanı dahil birçok alanda yatırım yapmıştır.⁹²⁹ Bunun yanında Somali'de devam eden otoyol projesinin finansmanını Katar sağlarken Türk firmaları projeyi yürütmektedir.⁹³⁰ Ayrıca Katar, ülkede gerçekleşen terör saldırıları karşısında da insani yardımlarda bulunmuş, yaralıları Doha'da tedavi ettirmiştir.⁹³¹ Aralık 2017'de Türk, Katarlı ve Sudanlı yetkililer Hartum'da görüşme yapmışlardır. Görüşmeler sonucunda Mart 2018'de Türkiye'nin Sudan Kızıl Denizi sahilindeki Saukin adasını kiralaması, Katar'ın ise Suakin limanına toplam 4 milyar dolarlık ortak yatırım yapması konusunda anlaşmaya varılmıştır.⁹³² Ayrıca Doha, yaşanan sel felaketinin ardından Sudan'a 5 milyon dolar değerinde yardımda bulunmuştur.⁹³³

İran bu süreçte Katar'ı desteklemiş, daha önce Suudi Arabistan'dan ithal edilen gıda ürünlerini tedarik etmeye başlamıştır. Ayrıca Katara Havayollarının İran hava

⁹²⁹ Ronen Bergman ve David D. Kirkpatrick, “With Guns, Cash and Terrorism, Gulf States Vie for Power in Somalia”, *The New York Times*, 22 Temmuz 2019, <https://www.nytimes.com/2019/07/22/world/africa/somalia-qatar-uae.html> (e.t.10.10.2019).

⁹³⁰ Katar Üniversitesinde öğretim üyesi, 19.05.2021 tarihli görüşme.

⁹³¹ Jonathan Fenton-Harvey, “Qatar seeks increasing development projects in Africa”, *Al Monitor*, 6 Eylül 2019, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/09/qatar-support-projects-africa-somalia.html> (e.t.11.04.2020).

⁹³² Katzman, *Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.14.

⁹³³ Harvey, par.3.

sahasını kullanılmasına izin vermiştir. Buna karşılık Ağustos 2017’de Katar, İran’a yeniden büyükelçi atamıştır. İran’ın Katar’a ihracatı 2016-17 mali yılında 60 milyon dolardan 2017-18 mali yılında 250 milyon dolara yükselmiştir.⁹³⁴ Ocak 2020’de ilk kez İran’ı ziyaret eden Tamim Hamad, Hasan Ruhani ve üst düzey yetkilerle görüşmüştür. ABD’nin Irak’ta Kasım Süleymani’ye yönelik suikastını ardından artan gerilim nedeniyle her iki tarafa itidal çağrısında bulunmuştur.⁹³⁵

Diğer yandan Katar, 2003-2010 döneminde olduğu bölgedeki bütün taraflarla bir araya gelmeye çalışmıştır. Katar 2016’da Hamas ile el-Fetih liderleri arasındaki görüşmelere de ev sahipliği yapmıştır. Ancak Katar, ABD’nin Filistin Sorununda arabuluculuk yapmasını desteklese de “Yüzyılın Antlaşması” planına temkinli yanaşmıştır. Nitekim İsrail’in Batı Şeria’yı ilhak edeceğini açıklaması Ürdün’ü Katar ile ilişkilerini yeniden geliştirmeye yönlendirmiştir. Bu süreçte Katar’ın Ürdün ekonomisine desteği (500 milyon dolar) önemli bir adım olmuş, Temmuz 2019’da Katar ile diplomatik ilişkileri yeniden tesis edilmiştir. Ayrıca Ürdün Kralı Abdullah, Şubat 2020’de Emir Tamim’i ağırlamış, süreçte Filistinlilerin hakları vurgulanmıştır.⁹³⁶ Nitekim Ekim 2019’dan itibaren Katar, Suudi Arabistan ile yeniden görüşmelere başlamıştır. Böylelikle Aralık 2019 Katar Başbakanı Abdullah bin Nasir KİK Zirvesine katılmış, Katar askeri güçleri KİK Yarımada Kalkanı tatbikatlarında yer almıştır. Bu dönemde Katar ve Suudi Arabistan, İsrail ile normalleşme sürecine benzer şekilde temkinli yanaşmışlardır. Ocak 2021’de ise el-Ula zirvesinin ardından Katar’a yönelik yaptırımlar ve abluka kaldırılmıştır.⁹³⁷

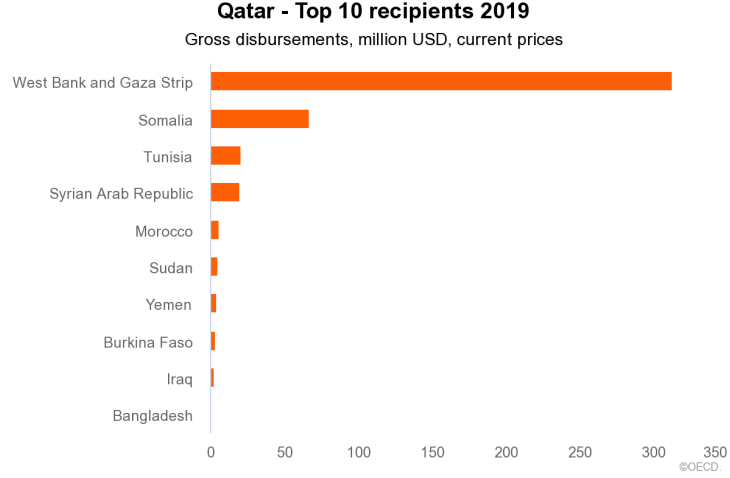
Bu dönemde Katar, insani yardımlara devam etmiş, bu bağlamda en büyük payı Filistinliler almıştır. ABD’nin baskısı sonucu Hamas’a doğrudan desteği azaltan Katar, insani yardımlarını BM’ye bağlı kurumlar (UNRWA) vasıtasıyla yürütmeye başlamıştır. Bu bağlamda Katar, 2018 yılında kuruma 50 milyon dolar bağışta bulunmuştur. Ayrıca Doha, insani yardımların sürdürülmesi için İsrailli yetkililerle işbirliğine de yönelmiştir.

⁹³⁴ Jacobs, par.5.

⁹³⁵ “Katar ABD ve İran arasında barışçıl çözüm çağrısında bulundu”, *Youtube*, 12 Ocak 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=MluMvsEx2rY> (e.t.12.04.2021).

⁹³⁶ Al Sharif, *Jordan, Qatar close ranks following emir’s visit*, par.3.

⁹³⁷ Jacobs, *Qatar’s Regional Relations and Foreign Policy After Al Ula*, par.5.

Şekil 6.3 Katar’ın En Çok Dış Yardım Yaptığı Ülkeler (2019)

Kaynak: “Development Co-operation Profiles: Qatar”, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/32d62def-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&csp=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter&ga=2.251558159.843670711.1637239235-1522960277.1636797800> (e.t.10.05.2022).

6.6. Sonuç

Katar, sahip olduğu kısıtlı materyal kapasite ve siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle uzun süre Suudi Arabistan’ın gölgesinde kalmıştır. 1991-1996 döneminde Katar’da rejim istikrarsız yapıya sahip olmuş, dış tehdit konusunda karar verici elitler arasında uyum sağlanamamıştır. Bu nedenle dönemin Veliaht Prensi Hamad bin Halife’nin girişimlerine rağmen Suudi Arabistan’ın sınırlayıcı adımları engellenememiştir. Bu dönemde Katar, doğalgaz kaynaklarının kullanımı için gerekli adımları atamamış, dış politikada da tutarlı strateji uygulanmamıştır. Ancak Katar, 1997 yılından itibaren ülke içinde reformlar yaparak devlet tutarlılığını yükseltmiştir. Babasını tahtan indirerek yönetime geçen Emir Hamad bin Halife, uluslararası yatırımlar vasıtasıyla ülkedeki LNG endüstrisini geliştirmiş, Katar vatandaşları kişi başına düşen milli gelirden dünyada ilk sırada yer almışlardır. Ekonomik istikrarın sağlanmasıyla homojen bir toplumsal yapıya sahip Katar’da elit uyumu da artmıştır. Bu dönemden itibaren Suudi Arabistan tehdidine karşı, bölgesel düzeyde diplomatik etkinliğini artıran Katar, çok taraflı dış politika izlemiştir. Nitekim 2003 Irak müdahalesi nedeniyle Katar’ın ABD’nin Ortadoğu’daki merkez üssü haline gelmesi, uluslararası korumayı artırmıştır. Bu nedenle ülke içindeki reformlara odaklanan Katar, silahlanmaya kaynak ayırmamış, bölgesel ittifak ilişkisinden kaçınmıştır. Katar, özellikle, uluslararası yatırım ve dış yardımlar vasıtasıyla uluslararası

ve bölgesel düzeyde işbirliği olanaklarını artırmaya çalışmış, arabuluculuk rolü ile tanınmıştır.

Ancak Arap Baharı süreci ile Katar, dış politikada daha müdahaleci politika izlemiştir. Önceki dönem bütün taraflarla bir araya gelmeye çalışan Katar, bu dönemde kendi yerel ortakları vasıtasıyla Mısır, Tunus, Libya, Suriye ve Yemen’de nüfuz kurmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Katar sadece dış yardım ve yatırım aracını kullanmamış, doğrudan yerel gruplara silah desteği sağlamış, bölgeye askeri unsurlarını yerleştirmiştir. Ancak Katar’ın yayılma girişimi hem Suudi Arabistan hem de İran bloğu tarafından engellenmiştir. Bu süreçte Katar karar vericilerinin başarısızlığının temel nedeni yapısal faktörleri doğru değerlendirmemesi olmuştur. Katar, Rusya’nın bölgede artan nüfuzunu, hem de ABD dış politikasındaki değişimi göz ardı etmiştir. Koşulsuz ABD korumasının olmadığı, Obama’nın tepkisizliği ile görülmüştür. Nitekim Katar’ın askeri materyal kapasitesinin sınırlı olması, hedefleri için yerli grupların kullanmasını gerektirmiştir. Ancak bu grupların askeri kabiliyetinin düşük olması, radikal unsurlar barındırması Katar’ın yayılma politikasının başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Birol Başkan bu dönemde uygulanan dış politikayı bir “kaza” olarak değerlendirmiştir. Başkan’a göre Katarlı karar vericiler, Arap Baharı sürecinin başarısız olacağını tahmin etmemişlerdir.⁹³⁸

2013 yılından itibaren uluslararası arenada ve bölgede eleştirilere maruz kalan Katar, savunma durumuna geçmiştir. 2014 yılında Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn (Arap Dörtlüsü) ile yaşanan diplomatik krizin ardından Katar’ın dış politikasına sürekli müdahale edilmiş, iki taraf arasından propaganda savaşı yaşanmıştır. Bu durum Katar içindeki devlet tutarlılığına da zarar vermiş, darbe söylentileri gündeme gelmiştir. Nitekim ABD’nin korumasının zayıflaması, özellikle Trump’ın Katar’a yönelik çelişen politikası, Doha’yı Türkiye ile sıkı ittifak ilişkisine yönlendirmiştir. İki ülke hemen hemen bütün bölge ülkelerinde ortak politika geliştirmişlerdir. Buna karşın Katar, İran ile de işbirliğine devam etmiş, dış politika seçeneklerini artırmaya çalışmıştır. Katar’ın

⁹³⁸ Başkan, 20.01.2021 tarihli görüşme.

yapısal tehditler karşısında etkin dengeleme politika izlemesinde devlet tutarlılığının (kısmen zarar görse de) yüksek düzeyde olması ve güçlü lider faktörü etkili olmuştur.

7. KUVEYT’İN DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI

7.1. Giriş

Kuveyt’te dış politika kararları çok dar bir çevre, Sabah ailesi tarafından alınmaktadır. Bu bağlamda Emir, Veliaht Prens, Başbakan ve Dışişleri Bakanı temel karar vericiler olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında 1997 yılında kurulan Emir’in başkanlık yaptığı Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı, Bütçe ve Finans Bakanı, Genel Kurmay Başkanı ve Ulusal Muhafız Komutanından oluşan Kuveyt Ulusal Güvenlik Konseyi de Kuveyt’in dış ve güvenlik politikalarının belirlendiği mekanizmalardan birisidir.

Kuveyt dış politikasının temel hedefi, diğer ülkeler gibi bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak olmuştur. Ayrıca Kuveyt, Arap ve İslam Milletinin çıkarlarını korumayı kendi dış politika hedeflerinden birisi olarak görmektedir. Bunun yanında bölgesel ve uluslararası sorunlara arabuluculuk, insani yardım Kuveyt’in dış politika hedefleri olarak belirlenmiştir.⁹³⁹ Nitekim petrol üretimine daha erken dönem başlayan Kuveyt, dış yardım politikasının öncülerinden olmuştur. Bu çerçevede Kuveyt, bölgede etkin bir aktör olmak için petrol gelirlerini, Arap ve İslam dünyasında paylaşmış, geçmiş yıllarda daha bağımsızlığını henüz kazanmamış Katar ve BAE’nin küçük emirliklerine de destek sağlamıştır. Ayrıca Cengiz’e göre Kuveyt dış politikasının temel prensiplerinden birisi diğer ülkelerin iç işlerine karışmamadır, dolayısıyla Kuveyt, iç işlerine karışmayı kendi ülkesine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır.⁹⁴⁰ Bunun yanında BAE ve Katar’a nazaran daha erken bir dönemde siyasi kurumları oluşan Kuveyt’in siyasi yapısı da daha katılımcıdır. Bu durum Kuveyt toplum ve elitinin dış politikaya etkin bir şekilde müdahil olmasına yol açmıştır.

⁹³⁹ Kuwait MOFA, “Kuwait Foreign Policy”, <https://www.mofa.gov.kw/en/kuwait-state/kuwait-foreign-policy/> (e.t.20.06.2021).

⁹⁴⁰ Cengiz, 30.11.2021 tarihli görüşme.

Tablo 7.1
Kuveyt Dış Politika Karar Verme Eliti

Emir	Veliaht Prens	Başbakan	Dışişleri Bakanı
1950-1965 Abdullah el-Salim	Sabah el-Salim	1962-1963 Abdullah el-Salim 1963-1965 Sabah el-Salim	1962-1963 Sabah el-Salim 1963-2003 Sabah el-Ahmed
1965-1977 Sabah el-Salim	Cabir el-Ahmed el-Cabir	1965-1977 Cabir el-Ahmed	1963-2003 Sabah el-Ahmed
1977-2006 Cabir el-Ahmed el-Cabir	Saad el-Abdullah el-Salim	1977-2003 Saad el-Abdullah el-Salim 2003-2006 Sabah el-Ahmed el-Cabir	2003-2011 Muhammed Sabah el-Salim
2006-2020 Sabah el-Ahmed el-Cabir	Nevaf el-Ahmed el-Cabir	2006-2011 Naser el-Muhammed el-Sabah 2011-2020 Cabir el-Mübarek el-Sabah	2003-2011 Muhammed Sabah el-Salim 2011-2020 Sabah el-Halit el Sabah
2020 - Nevaf el-Ahmed el-Cabir	Mişal el-Ahmed el-Cabir	2020 Sabah el-Halit el-Sabah	2020-Ahmed Naser el-Muhammed el-Sabah

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu çalışmada da Kuveyt dış politikasının etkileyen faktörlerin, dolayısıyla tehdit algısının dönemlere göre değiştiği iddia edilmiştir. Bu çerçevede 1991 sonrasında Kuveyt'in üç temel dış politika stratejisi uyguladığı görülmektedir. Uluslararası korumanın yüksek olduğu, temel tehdit kaynağı Irak'ın zayıfladığı ve iç istikrarın kısmen sağlandığı 1991-2010 döneminde pasif dengeleme uygulamıştır. Rejim yönelik tehditlerin belirginleştiği, İran'ın bölgedeki yayılımının arttığı ve uluslararası sistemde Körfez güvenliğinin arka plana itildiği 2011-2016 döneminde ise Kuveyt, eksik

dengeleme stratejisi izleyerek Suudi Arabistan'ın uyguladığı dengeleme stratejisine yasalanmıştır. Ülke içinde istikrarın kısmen sağlayan ve ABD'nin fiili korumasını artıran Kuveyt, 2017 sonrası dönemde ise bölgesel tarafsızlık anlamına gelen pasif dengeleme politikası uygulamıştır.

7.2. 1991-2010 Pasif Dengeleme

ABD ve müttefiklerinin Irak'ı işgali, Katar ve BAE nazaran Kuveyt'in dış politikasında daha çok yer tutmuş, doğrudan güvenliğini etkilemiştir. Bu dönemde Kuveyt elitlerinin çoğunluğu Irak'a karşı yaptırım politikasını desteklemiş, bu durum Kuveyt karar vericilerin ABD korumasına devam etmesini sağlamıştır. Nitekim Kuveyt halkı, diğer Körfez ülkelerine nazaran ABD'nin ülkedeki varlığına daha olumlu yanaşmışlardır.⁹⁴¹ İşgalin sonlanmasının ardından Kuveyt ulusal ordusunu yeniden kurmak önemli adımlar atmış, 1991 yılında GSYİH'nın %117'si, 1992 yılında ise %31,8'i askeri harcamaya ayrılmıştır. Zamanla bu oran düşmüş, 1990'lı yıllarda ortalama %8, 2000'li yıllarda ortalama %6 olarak seyretmiştir.⁹⁴² Kuveyt, 2003 yılında Irak'a askeri müdahaleyi de desteklemiş, merkezi hükümetin zayıflaması, ülkenin fiili olarak üçe bölünmesi Irak tehdidinin bertaraf edilmesi anlamına gelmiştir.

Tablo 7.2
Kuveyt Dış Tehdit Algılama (1991-2010)

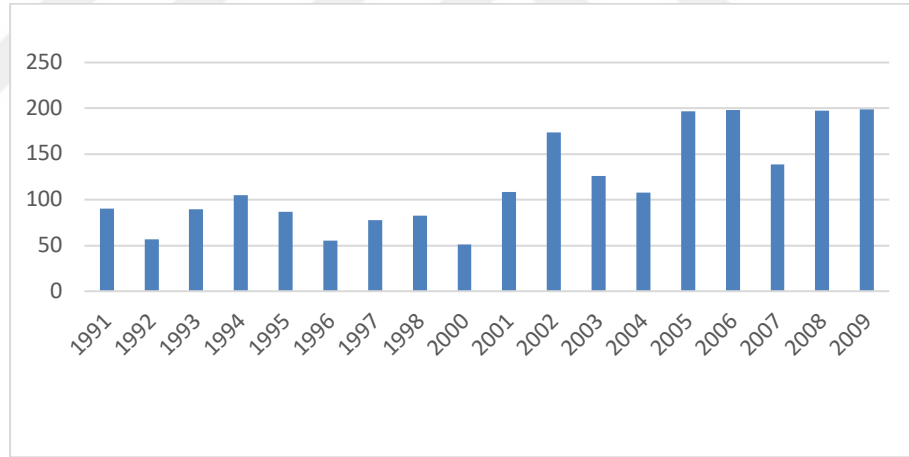
Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	Tek Kutuplu Sistem ABD'nin Irak ve İran'ı çevreleme politikası	Tehdit Algısı: Uzak Irak
Jeopolitik konum ve bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Alt Bölgesel Sistemde: İran, Suudi Arabistan Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

⁹⁴¹ Al-Thani, s.75.

⁹⁴² World Bank Data Bank, "World Development Indicators", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (e.t.05.04.2022).

Bu dönemde Kuveyt'in dış politikada temel araçlarından birisi diplomasi olmuştur. Bu bağlamda Kuveyt 2011 yılı itibari ile 90'dan fazla ülkede diplomatik temsilcilik açmıştır. Emir Sabah, 2004'te Doğu Asya, 2006'da Güney Asya, 2009'da Avrupa, 2010'da Güney Amerika turu gerçekleştirmiştir. Ayrıca Emir Sabah, bölgesel sorunlarda çok sayıda arabuluculuk sürecine öncülük etmiştir. Bunun yanında ekonomik yatırımlar ve destekler de Kuveyt dış politikasının önemli bir unsuru olmuştur. Dışişleri Bakanı Şeyh Muhammed el-Sabah'ın "ekonomik diplomasi" olarak adlandırdığı dış politika ile hem Asya'da hem de Avrupa'da önemli ortaklıklar kurulmuştur. Bu bağlama dünyadaki ilk yatırım fonu olarak kurulan Kuveyt Yatırım Otoritesi, çok sayıda ülkeye yatırım yaparak karşılıklı bağımlılığı artırmaya çalışmıştır.⁹⁴³ Bunun yanında Kuveyt, Arap Ekonomik Kalkınma Fonu (Kuwait Fund for Arab Economic Development) vasıtasıyla yardımlar ve finansal desteklerde bulunarak, özellikle, Arap ve İslam ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Nitekim 2003'te fon Finans Bakanlığından alınarak Dışişleri Bakanlığının yönetimine verilmiştir.

Şekil 7.1. Kuveyt Arap Ekonomik Kalkınma Fonu Destekleri (Milyon Kuveyt Dinarı)

Kaynak: Kuwait Fund for Arab Economic Development, "Annual Reports", <https://www.kuwait-fund.org/en/web/kfund/annual-reports> (e.t. 10.05.2021).

⁹⁴³ 1853 yılında Londra'da Kuveyt Yatırım Kurulu olarak kurulan fon, 1965 yılında Kuveyt Yatırım, Ofisi 1982 yılında Finans Bakanlığına bağlı Kuveyt Yatırım Otoritesi adını almıştır. Bakınız, Kuwait Investment Authority, "About", <https://kia.gov.kw/about-kia/> (e.t. 10.05.2021).

7.2.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

Irak'ın Kuveyt'i işgalinin sonlandırılmasının ardından Kuveyt'in dış politikasında temel öncelik uluslararası düzeyde korumayı devam ettirmek olmuştur. Bu bağlamda Eylül 1991'de ABD ile imzalanan Savunma İşbirliği Antlaşması gereği ülkede Camp Arifjan ve Camp Buehring üsleri, Ali es-Salem ve Şeyh Ahmed el-Cabir hava üsleri, Camp Patriot deniz üssü kurulmuştur. Kuveyt, ayrıca 11 Şubat 1992'de Birleşik Krallık, 18 Ağustos 1992'te Fransa, 18 Şubat 1993'te ise İtalya ile savunma alanında işbirliği öngören anlaşma imzalamıştır. ABD ve Birleşik Krallık 1990'lı yıllarda Irak'a yönelik hava harekâtlarında ülkedeki üsleri kullanmıştır. Ayrıca Kuveyt, Irak'a yönelik BM Güvenlik Konseyi kararlarını onaylayan Rusya ve Çin ile de savunma ve dostluk anlaşması imzalamış, bu devletlerden de silah alımı yapmıştır.

Nitekim 2003 yılında Irak işgali büyük ölçüde Kuveyt üzerinden gerçekleşmiş, bu süreçte 25.000 ABD askeri ülkeye konuşlanmıştır. Ayrıca operasyonlar için Kuveyt, yıllık 210 milyon dolarlık destekte bulunmuştur.⁹⁴⁴ Bunun yanında Kuveyt, 2002-2004 savaş döneminde koalisyona yaklaşık 2,145 milyar dolar değerinde yakıt desteği, yıllık 1 milyar dolar değerinde ise ücretsiz lojistik destek sağlamıştır. Bu çerçevede Kuveyt'in 2003-2008 döneminde koalisyona toplam mali desteğinin 10 milyar doları geçtiği tahmin edilmektedir.⁹⁴⁵ 2003 Irak işgalinin ardından ABD ile Kuveyt ile ittifakı önemli ölçüde ilerlemiş, 2004'te Bahreyn ile beraber NATO dışı müttefik olarak tanımlanmışlardır. 2006 yılında Kuveyt, NATO müttefikleri ile İstanbul İşbirliği Girişimi doğrultusunda sınır güvenliği, terörle mücadele, kriz yönetimi, ortak askeri tatbikatlar ve askeri eğitim ve öğretim konularında deneyim alışverişi ve işbirliği ile ilgili anlaşmalar imzalamıştır. Kuveyt aynı zamanda 2006 Aralık'ta gerçekleştirilen ilk NATO'nun Kamuoyu Diplomasisi Toplantısına ev sahipliği yapan ülke olmuştur.⁹⁴⁶ Kuveyt'in uluslararası ittifak ilişkisinin boyutlarından birisi de silah ticareti olmuştur. Bu çerçevede ABD, Kuveyt'in temel tedarikçisi olmuştur.

⁹⁴⁴ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.10.

⁹⁴⁵ Alazemi, s.292.

⁹⁴⁶ Ayhan, s.70.

Tablo 7.3*
Kuveyt'in Temel Silah Tedarikçileri (1991-2010)

	ABD	Fransa	Rusya
1991-2010	3662	390	309
Toplam Tutar	5401		

Kaynak: SIPRI Arms Transfers Database

*Milyon SIPRI Gösterge Değeri

Diğer yandan ekonomi-politik yapıdaki değişimleri dikkate alan Kuveyt, Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Başbakan olarak Şeyh Sabah 2004 yılında Çin, Japonya, Singapur ve Güney Kore'yi ziyaret etmiş, Asya İşbirliği Diyalogu'na üye olmuştur.⁹⁴⁷ Nitekim Emir Sabah 10-20 Haziran 2006'da yönetime geldikten sonra ilk yurtdışı ziyaretini Bangladeş, Tayland, Pakistan ve Hindistan'a gerçekleştirmiştir. 2008 yılında ise Başbakan Naser el-Sabah, 8 Asya ülkesine ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretler sırasında çok sayıda ticari anlaşma imzalanmıştır. Kuveyt, Katar ve BAE'den farklı olarak Avrupa ülkelerinden ziyade daha çok Çin'e yatırım yapmıştır. Kuveyt, özellikle, Asya'daki tarım sektörlerine ilgi duymuş, 2005 yılında Kuveyt-Çin Yatırım Firmasına 278 milyon dolar yatırım yapmıştır.⁹⁴⁸ Yine Şubat 2008'de Kuveyt Yatırım Otoritesi, Çin'in en büyük ikinci bankası Çin Ticari Bankasına 720 milyon dolar yatırım yapmıştır. Bu girişimler sonucunda iki ülke arasındaki ticaret hacmi, 2001 yılında 3,67 milyar dolar düzeyinden 2008 yılında 6,78 milyar dolar düzeyine yükselmiştir.⁹⁴⁹ Emir Sabah'ın 2009 yılında Çin ziyaretinin ardından enerji, altyapı, finans eğitim anlarında çok sayıda anlaşma imzalanmıştır.⁹⁵⁰ Bu çerçevede Kuveyt Çin'de 9 milyar dolar değerinde petrol rafinerisi için yatırım yapmış, Çin Sanayi ve Ticaret Bankasının hisselerini satın almıştır.⁹⁵¹

⁹⁴⁷ Niazi, s.3.

⁹⁴⁸ Alazemi, s.134.

⁹⁴⁹ Niazi, s.8.

⁹⁵⁰ Niazi, s.6.

⁹⁵¹ Alazemi, s.134.

7.2.2. Bölgesel Güvenlik

Bu dönemde Kuveyt'in bölgesel güvenlik çerçevesinde temel gündemi Irak'ta yaşanan gelişmeler olmuştur. Irak'ın BM Güvenlik Konseyi yaptırımların rağmen Kuveyt'e yönelik saldırgan tutumunu devam etmiştir. Bu süreçte Kuveyt'in Irak'a yönelik hava operasyonlarında ülkede bulunan üsleri kullanmasına izin vermesi Irak'ın tepkisini çekmiştir. Ekim 1994'te Irak güçleri Kuveyt sınırına konuşlanmış, buna karşı Arap Ligi güçleri Kuveyt'e desteğe gelmiştir. Nitekim savaş esirlerinin iadesi, sınır sorunları ve BM Tazminat Komisyonu tarafından belirlenen 53 Milyar dolarlık tazminat ödenmesi ikili ilişkilerde sorun olmaya devam etmiştir. Bu nedenlerle Kuveyt, Arap Ligi'nin baskısına rağmen Irak ile ilişkilerin normalleşmesine karşı çıkmıştır.⁹⁵²

Diğer yandan 2002 yılında Irak'a askeri müdahale gündeme gelmiş, ancak Emir Sabah, Eylül 2002'de BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada, Güvenlik Konseyi kararı olmadan Kuveyt topraklarının Irak'a yönelik askeri operasyonlarda kullanılmayacağını ifade etmiştir. Ancak iki ülke arasında gerilim artarken Kuveyt Irak'ta Saddam rejiminin devrilmesini ve muhaliflerin desteklenmesi politikasını benimsemiştir. Aralık 2002'de Londra'da gerçekleşen Irak Muhalifleri Konferansında Kuveyt de gözlemci olarak katılmıştır. Buna karşın Saddam Hüseyin, Aralık 2002'de Kuveyt'i tehdit ederek ABD askerlerine yönelik terörist saldırıyı övmüştür. Yine Ocak 2003'te Irak Dışişleri Bakanı Tariq Aziz, ABD'nin Irak'a yönelik saldırısını Kuveyt'ten gerçekleştirmesi durumunda Irak'ın Kuveyt'e karşılık vereceğini söylemiştir.⁹⁵³

Nitekim Saddam rejiminin düşmesinin ardından Emir Sabah, Iraklıları tebrik etmiş, 13 Temmuz 2003'te Irak Hükümet Konseyi'nin kurulmasını desteklemiştir. Şubat 2004'te Kuveyt, Irak'a Komşu Ülkeler Konferansı'na (Kuveyt, Ürdün, Suriye, Suudi Arabistan, Türkiye, İran, Bahrey ve Mısır) ev sahipliği yapmış, Irak geçici Dışişleri Bakanı Huşyar Zebari toplantıya katılmıştır.⁹⁵⁴ 31 Ekim 2004'te ise Irak Başkanı Gazi el-Yaver, Kuveyt'i ziyaret etmiştir. Nitekim Irak'ta geçici hükümetin meclisin seçilmesi ve

⁹⁵² "Kuwait cool on Iraq ties", *BBC News*, 1 Ağustos 2000, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/861241.stm (e.t.25.04.2021).

⁹⁵³ Alazemi, s.278.

⁹⁵⁴ "Arab FMs to meet on postwar Iraq", *Aljazeera*, 14 Şubat 2004, <https://www.aljazeera.com/news/2004/2/14/arab-fms-to-meet-on-postwar-iraq> (e.t.25.04.2021).

yeni anayasanın kabul edilmesi sürecinde de Kuveyt aktif bir şekilde yer almıştır. Ekim 2005'te Cidde'de Irak için Özel Arap Komitesi toplantılarına katılan Kuveyt, Irak'taki tüm partilerin sürece katılımını sağlamaya çalışmıştır.⁹⁵⁵ Ayrıca Kuveyt, Saddam Hüseyin sonrasında Irak'ın inşası için insani yardım ve kredi desteğinde bulunmuştur. Bu bağlamda Kuveyt 2003-2004 döneminde “İnsani Operasyonu Merkezi” kapsamında Iraklı mültecilere 1 milyar dolar değerinde insani destek sağlamıştır. Bunun yanında Kuveyt, Mayıs 2005 Madrid Konferansı'nda ek 500 milyon dolar kredi sözü vermiştir. Bu çerçevede Kuveyt'in 2003-2010 döneminde Irak'a toplam desteğinin 1.575 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁵⁶ Ancak BM Tazminat Komisyonu tarafından belirlenen 53 Milyar dolarlık tazminat ödemesi ikili ilişkilerde sorun olmaya devam etmiştir. Kuveyt'in itirazına rağmen Mayıs 2003 Güvenlik Konseyi kararıyla petrol gelirlerinden ödenen oran %25'te %5'e indirilmiştir. Buna rağmen Iraklı yetkililer ödemelerin uzun süre askıya alınmasını veya %1'ne indirilmesini istemiştir. Kuveyt Meclisi üyeleri de 2004 yılında Irak ile ilişkilerin normalleşmesi sonrasında Irak'a borçlar konusunda ödün verilmesine karşı çıkmış, hükümete karşı gensoru verme tehdidinde bulunmuştur.⁹⁵⁷

Kuveyt'in diğer komşusu Suudi Arabistan ile ilişkilerinde de sınır sorunları ve ortak alandaki düzenlemeler önemli unsur olmuştur. Taraflar arasında 1965 yılında imzalanan “Tarafsız Bölge” nin iki ülke arasında bölünmesine karar verilmiş, ancak bölgedeki doğal kaynakların ortak kullanımı devam etmiştir. 2000 yılında ise Kuveyt Suudi Arabistan ile arasında deniz yetki alanlarına ilişkin sınır anlaşması imzalanmıştır.⁹⁵⁸ Ancak her iki anlaşma da muğlak ifadelerle nedeniyle doğrudan sınır sorunlarını çözmemiştir. Bu nedenle 2009 yılında Suudi Arabistan'ın “Tarafsız Bölge” deki petrol çıkarma yetkisini Suudi Arabistan Chevron firmasına vermesi ve Kuveyt tarafında da işlem yapması ikili arasında soruna neden olmuştur. Ancak bu süreçte Kuveyt ve Suudi Arabistan uzlaşmadan yana olmuş, firma bölgedeki işlemlerine devam etmiştir.⁹⁵⁹ Nitekim iki ülke bölgesel güvenlik konularında da uzlaşmadan yana

⁹⁵⁵ Alazemi, s.309.

⁹⁵⁶ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.12.

⁹⁵⁷ Bu tutarın 25 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Alazemi, s. 171.

⁹⁵⁸ Bader Al-Saif, **Along the Kuwaiti-Saudi Border, Stability Is Built on Flexibility**, Carnegie Endowment for International Peace, 2021, https://carnegieendowment.org/files/alSaif_XBORDER_Kuwait_Saudi_Border1.pdf, s.10.

⁹⁵⁹ Al-Saif, s.12.

olmuşlardır. Irak'ın işgali sırasında Kuveyt'e destek veren Suudi Arabistan, sonraki yıllarda da Kuveyt'in güvenlik hassasiyetlerini dikkate almıştır. Kuveyt de Suudi Arabistan gibi Katar merkezli El-Cezire televizyon kanalının yayınlarından rahatsız olmuş, 1999 ve 2002 yılında kanalı geçici olarak kapatmıştır.⁹⁶⁰

Diğer yandan Kuveyt, İran'ı Irak tehdidi karşısında dengeleyici unsur olarak görmüştür. 1990'lı yıllarda Kuveyt ve İran arasındaki temel gündem Körfez'de ortak Dorra/ Arash doğal gaz sahasının kullanımı olmuştur. İran, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın itirazına rağmen bölgede tek taraflı sondaj işlemlerini başlatmıştır.⁹⁶¹ 2003 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Şeyh Sabah Tahran'ı ziyaret etmiş, deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve İran'dan Kuveyt'e doğalgaz ve içme suyu taşınması gündeme gelmiştir.⁹⁶² Nitekim 2005 yılında taraflar arasında İran'dan 3 milyar küp doğalgaz ithalatını öngören antlaşma imzalanmıştır. Şubat 2006'da ise Ahmedinejat İran İslam Devriminden sonra Kuveyt'i ziyaret eden ilk İran lideri olmuştur. Ziyaret sırasında Kuveyt-İran Yüksek Komitesi oluşturulmuştur.⁹⁶³ Ancak 2006 yılında İran'ın nükleer silah programı yürüttüğünün ortaya çıkması Kuveyt'in de tepkisini çekmiştir. Bu süreçte Kuveyt sadece İran'ın nükleer silah kapasitesinden değil, İsrail'in veya ABD'nin İran'a yönelik olası saldırısından da çekinmiştir. Bunun yanında Buşehir'e yakın konumu nedeniyle nükleer sızıntı ihtimali endişelendirmiştir. Bu çerçevede 2007 yılında Kuveyt acil durum eylem planı hazırlamış, sınırları boyunca hem sızıntıyı önceden tespit eden hem de nükleer programın gelişimini takip eden sistemler kurulmuştur.⁹⁶⁴ Ancak Kuveyt, bir yandan Kuveyt İran'a yönelik yaptırım kararlarına katılırken diğer yandan doğrudan askeri müdahaleye karşı çıkmıştır. 2008 yılında Kuveyt Dışişleri Bakanı Muhammed el-Salem, ABD'nin Kuveyt topraklarından İran'a yönelik saldırıya izin vermeyeceğini açıklamıştır.⁹⁶⁵

⁹⁶⁰ “Kuwait shuts down al-Jazeera bureau”, *BBC News*, 3 Kasım 2002, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2395085.stm (e.t.21.03.2021).

⁹⁶¹ “Kuwait and Saudis discuss Gulf dispute”, *BBC News*, 6 Haziran 2000, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/779820.stm (e.t.21.03.2021).

⁹⁶² “Sheikh Sabah starts key visit to Tehran”, *KUNA*, 10 Ocak 2003, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=1310997&language=en> (e.t.21.03.2021).

⁹⁶³ Terrill, s.54.

⁹⁶⁴ Aktaran Ayhan, s.77.

⁹⁶⁵ “Kuwait says Iran nuclear dispute hurts neighbours”, *Reuters*, 9 Ağustos 2008, <https://www.reuters.com/article/iran-nuclear-kuwait-idUKL932373320080809> (21.03.2021).

Bu dönemde Kuveyt'in diğer bölge ülkelerine yönelik uyguladığı dış politika açıklamalara da yansımıştır. Açıklamada “Bizim tarafımızda olan ülkelerin yanında yer alacağız, işgale destek veren düşman ülkeler ile başka türlü davranacağız, ama Arap dünyasıyla ilişkilerimiz aynı kalacak” denilmiştir.⁹⁶⁶ Bu çerçevede Kuveyt Ulusal Güvenlik Konseyi Haziran 1992’de Irak’ı destekleyen veya işgali kınamayan ülkelere “duwal ağ-didd” (Cezayir, Tunus, Libya, Moritanya, Sudan, Ürdün, Yemen ve FKÖ) ekonomik/ insani yardımları durdurma kararı almıştır.⁹⁶⁷ Bu çerçevede Kuveyt, diğer Körfez ülkelerinden farklı olarak ülkede çalışan Filistinlilerin maaşlarının %5’nin FKÖ’ye transferini onaylamamıştır.⁹⁶⁸ Ancak Irak’ın işgalini desteklemesi nedeniyle FKÖ’ne desteğini sonlandıran Kuveyt, Hamas’a destek vermeye başlamıştır. Mayıs 1998’te Hamas lideri Şeyh Ahmed Yasin Kuveyt’i ziyaret etmiştir.⁹⁶⁹ 1999 yılında bu ülkeler ile ilişkiler yeniden tesis edilmiştir. Bu süreçte Ürdün Dışişleri Bakanı Abdullah Hatib, Kuveyt’i ziyaret etmiş, ülkede yeniden büyükelçilik binasının açılma törenine katılmıştır.⁹⁷⁰ 2000 yılında ise Şeyh Sabah Lübnan’ı ziyaret etmiş, İsrail saldırıları sonucunda ülkenin yeniden inşası için yardım sözü vermiştir.⁹⁷¹

Nitekim İkinci İntifadanın başlaması ile Kuveyt’te İsrail karşıtı protestolar düzenlenmiş, Nisan 2000’de “Zionistlerle Normalleşmeye Karşı Direniş Halk Konferansları” kurulmuştur. Tepkiler karşısında Kuveyt hükümeti Filistinlilere destek için 150 milyon dolarlık fon ayırmıştır.⁹⁷² Mart 2002’de Beyrut’ta düzenlenen zirvede Kuveyt, FKÖ’ne 554 milyon dolar mali destek sözü vermiştir. Nitekim Arafat’ın ölümünün ardından Mahmut Abbas Aralık 2004’te Kuveyt’i ziyaret etmiş, Kuveyt’ten özür dilemiştir.⁹⁷³ Kuveyt, ayrıca, Aralık 2007’de Gazze ve Batı Şeria’daki alt yapı çalışmalarına 300 milyon mali destek sözü vermiştir.⁹⁷⁴ İkili arasında ilişki Mart 2009’da

⁹⁶⁶ Al-Thani, s.81.

⁹⁶⁷ Casey, s.102.

⁹⁶⁸ Al-Thani, s.82.

⁹⁶⁹ “Hamas leader in Kuwait”, *BBC News*, 10 Mayıs 1998, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/90370.stm (e.t.21.03.2021).

⁹⁷⁰ “World: Middle East Jordanian foreign minister begins Kuwait visit”, *BBC News*, 2 Mart 1999, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/288871.stm (e.t. 21.03.2021).

⁹⁷¹ “Kuwait Ready to Help in Repairing Power Stations in Lobnan”, *KUNA*, 22 Şubat 2000, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=1062401&language=en> (e.t.11.05.2021).

⁹⁷² Al-Thani, s.76.

⁹⁷³ “Abbas apology to Kuwait over Iraq”, *BBC News*, 12 Aralık 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4089961.stm (e.t.10.05.2021).

⁹⁷⁴ Alazemi, s.164.

Şeyh Ahmed Fahed el-Sabah'ın Filistin'i ziyareti ile güçlenmiştir.²¹ Kuveyt, 2007 yılında FKÖ ve Hamas arasındaki çatışmalar karşısında da taraflar arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır.

Kuveyt, savaş sırasında askeri destek sağlayan Mısır'a ekonomik desteklerini artırmıştır. Savaşın ardından Körfez ülkeleri, Mısır'ın toplam 6 milyar dolarlık borcunu silmişlerdir. 1999 yılında Kuveyt Mısır Yüksek Komitesi kurulmuştur. 2000 yılında Dışişleri Bakanı Şeyh Sabah, Mısır'ı ziyaret etmiş, çok sayıda işbirliği anlaşması imzalanmıştır.⁹⁷⁵ Arap Ekonomik Kalkınma fonu ise 1991-2009 yılları arasında Mısır'da turizm, ulaştırma, endüstri ve tarım sektörlerine yaklaşık 15 milyar dolar yatırımda bulunmuştur. Ayrıca Kuveyt Emiri Sabah el-Ahmed Arap halklarına destek için Mısır Başkanı Hüsnü Mübarek ile beraber Ocak 2009'da Kuveyt'te ilk Arap Ekonomik Zirvesi'nin düzenlenmesini sağlamıştır.⁹⁷⁶ Konferansta İsrail'in saldırılarının ardından yıkılan Gazze'nin inşası için 2 milyar dolarlık yardım toplanması kararlaştırılmıştır. Ancak Mısır ve Suudi Arabistan yardımın doğrudan Hamas'a verilmesine karşı çıkmış, Kuveyt taraflar arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur.⁹⁷⁷

Nitekim Kuveyt'e desteğini açık şekilde ifade eden Türkiye ile ilişkiler önemli ölçüde ilerlemiştir. İşgal sırasında Türkiye Irak'a uygulanan yaptırımlar çerçevesinde Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatmıştır. Kuveyt Emiri Cabir el-Ahmed Kasım 1991'de Türkiye'yi ziyaret ederek Türkiye'nin desteği için minnettar olduklarını söylemiş, ikili ilişkilerde yeni sayfanın açıldığını dile getirmiştir.⁹⁷⁸ Yine 6 Ekim 1997'de Cumhurbaşkanı Demirel, Aralık 1997'de ise Savunma Bakanı Kuveyt'i ziyaret etmiş, Emir Cabir el-Ahmed ile görüşmüşlerdir. Görüşmeler sırasında çok sayıda anlaşma imzalanmıştır.⁹⁷⁹ Ancak işgalin ardından Kuveyt'in Irak'ta federatif yapıyı desteklemesi ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Kuveyt, 2005'te kabul edilen Irak Anayasasıyla kurulan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile de yakın ilişkiler kurmuş, Mesut Barzani'yi

⁹⁷⁵ "Kuwait Ready to Help in Repairing Power Stations in Lobnan", *KUNA*, 22 Şubat 2000, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=1062401&language=en> (e.t.11.05.2021).

⁹⁷⁶ Bader Al-Bedah, "Arab Economic Summit 2009 Aspired to Uplifting Arab's Living Standarts, *KUNA*, 18 Ocak 2019, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2771521&language=en> (e.t.10.05.2021).

⁹⁷⁷ "Gaza agreement eludes Arab leaders", *Aljazeera*, 20 Ocak 2009, <https://www.aljazeera.com/news/2009/1/20/gaza-agreement-eludes-arab-leaders> (e.t.11.05.2021).

⁹⁷⁸ Al-Failakawi, A. "Kuwait, Turkish ties "historic and distinctve", *KUNA*, 2009, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?language=en&id=2048515> (e.t. 10.05.2021).

⁹⁷⁹ Al-Failakawi, par.10.

birçok kez ülkede ağırlamıştır. Buna karşın Türkiye, PKK tehdidini ön planda tutarak güçlü merkezi hükümetin kurulmasını desteklemiş, Sünni Arapların da yönetimde bulunmasını gerektiğini dile getirmiştir.⁹⁸⁰

Ancak 20 Mayıs 2006'da Şii Dava partisi Nuri el-Maliki'nin başbakan olarak seçilmesi Kuveyt'in de güvenlik endişelerini artmıştır. Kuveytli yetkililer Dava partisi üyelerini 1980'li yıllarda ülkede gerçekleşen saldırıların sorumlusu olarak görmüştür. Nitekim Maliki hükümeti ile beraber Irak'ta artan şiddet olayları Kuveyt'in ulusal güvenliğini de etkilemeye başlamıştır. Kuveyt Ulusal Güvenlik Bürosu Başkanı Şeyh Sabah el-Halid, ABD Büyükelçisi LeBaron'a ne kadar Kuveyt vatandaşının Irak'ta askeri eğitim alıp terörist eylemler gerçekleştirdiği kontrol edemediklerini söylemiştir.⁹⁸¹ Bu bağlamda Kuveyt Mücahitleri adlı bir grubun Irak'taki terör olaylarına karıştığı iddia edilmiştir. Kuveyt Petrol Bakanı Şeyh Ahmed el-Fahed ise ABD Konsolosu Zlikov'a Kuveyt'in öncelikli endişesinin Irak'ın güneyi olduğunu ilerde de en önemli problemlerinden biri olacağını söylemiştir.⁹⁸² Bu nedenlerle Kasım 2006'da Emir, ABD'nin ülkeden çekilmesinin istikrarı getirmeyeceğini, tam tersi iç savaşa yol açabileceğini dile getirmiştir.⁹⁸³ Bu çerçevede Kuveyt, Irak'ta istikrarın artması için İran ve ABD'nin katılımı ile bölgesel konferans düzenlemiştir.⁹⁸⁴

Ayrıca Kuveyt, ABD'nin çekilme sürecini başlatması ile doğrudan Irak hükümeti ile işbirliğini artırarak güvenlik endişelerini çözmeye çalışmıştır. Kasım 2008'te iki ülke arasında diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuş, Kuveyt Dışişleri Bakanı Muhammed el-Sabah'ın Irak'ı ziyaret edeceği açıklanmıştır. Ziyaret Şubat 2009'ta gerçekleşmiş, Kuveyt-Irak Komitesi kurulmuştur.⁹⁸⁵ Komitede sınır sütunlarının inşası, Kuveyt'in sınırları dahilinde kalan Iraklı yerleşimlerin taşınması ve ortak petrol sahalarının kullanımı gibi konular görüşülmüştür. Ayrıca Amman'da BM çerçevesinde 19-20 Mayıs 2009'da tazminat sorunun çözülmesi için görüşmeler yapılmıştır.⁹⁸⁶ Nitekim 2010 yılında

⁹⁸⁰ Ayhan, s.9.

⁹⁸¹ Terrill, s.55.

⁹⁸² Aktaran Alazemi, s.314.

⁹⁸³ Aktaran Terrill, s.50.

⁹⁸⁴ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.12.

⁹⁸⁵ Ayseel Kami, "Kuwaiti foreign minister on landmark visit to Iraq, *Reuters*, 26 Şubat 2009, <https://www.reuters.com/article/idUSLQ553251> (e.t.22.04.2021).

⁹⁸⁶ Alazami, ss.239-240.

BM Güvenlik Konseyi, Irak’a yönelik yaptırımları kaldırmış, ancak “7.Bölüm” olarak adlandırılan, Kuveyt’e tazminat ödemesini öngören düzenleme devam etmiştir.⁹⁸⁷

7.3. 2011-2016 Eksik Dengeleme

Kuzeyde istikrarsız bir yapıya sahip Irak ile sınırlara sahip olan Kuveyt, İran’ın bölgede artan nüfuzunu da en çok hisseden ülke olmuştur. Bir yandan ülke içinde rejim karşıtı protestolar gerçekleşirken diğer yandan İran’ın bölgedeki faaliyetlerini artırması ve ülke içindeki Şii nüfusunu kullanma girişimleri Kuveyt karar vericilerini endişelendirmiştir. Schweller’e göre elit bölünmüşlüğü olması durumunda, devletin tutarlı ve etkili bir dengeleme stratejisi oluşturabilmesi pek olası değildir. Bazı elitler bir tehdide karşı denge kurmak isterken, diğerleri başka bir tehdide karşı denge kurmak isteyecektir.⁹⁸⁸ Bu durum Kuveyt’te de yaşanmış, ülke içinde Sünni elitler İran’a karşı dengeleme politikası izlemek isterken, Şii elitler bölgede artan Sünni radikalizmden tehdit algılamışlardır. Nitekim Sabah hükümeti Sünni radikalizmi rejime yönelik tehdit olarak görürken dış politikada İran tehdidine karşı dengeleyici unsur olarak görmüştür. Bu bağlamda Kuveyt, Suriye, Bahreyn ve Mısır’da Suudi Arabistan’ın politikalarına dayanmış, ancak tehditlerle (Sünni Radikalizm, İran) doğrudan karşı karşıya gelmemiştir. Nitekim elit ve toplumsal bölünmüşlük nedeniyle dış politikada sürekli iç müdahalelere maruz kalan Kuveyt, tutarlı adımlar atamamıştır. Cengiz’e göre bu dönemde Kuveyt, diğer KİK ülkelerinden farklı olarak iç uyuma odaklanarak dış politikada maceradan kaçınmıştır.⁹⁸⁹ Bu süreçte Kuveyt, KİK ile paralel politika yürütmeye çalışmış, ancak KİK içerisindeki bölünmeler nedeniyle örgüt üyeleri çelişen politikalar izlemiştir.⁹⁹⁰ Nitekim ekonomik istikrarsızlık nedeniyle Kuveyt iç dengeleme (silahlanma) politikası da izleyememiştir.

⁹⁸⁷ Katzman, Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy, s.12.

⁹⁸⁸ Schweller, Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing, s.201.

⁹⁸⁹ Cengiz, 30.11.2021 tarihli görüşme.

⁹⁹⁰ Cengiz, 30.11.2021 tarihli görüşme.

Tablo 7.4

Kuveyt Dış Politika Tehdit Algılama (2011-2016)

Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	ABD'nin Irak'tan çekilmesi	Tehdit Algısı: İran ve İslami Radikalizm
Bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Alt Bölgesel Sistemde: İran, Suudi Arabistan Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

7.3.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

ABD'nin 31 Ağustos 2010'da "Irak'a Özgürlük Operasyonu"nu sonlandırması en çok Kuveyt'in tepkisini çekmiştir. Bu süreçte ilk kez Kuveyt, 2012 BM Genel Kurul toplantısında Güvenlik Konseyi'nin yapısının değişmesi, Arap ve İslam dünyasının da temsil edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁹⁹¹ Ancak Kuveyt, ABD ile işbirliğini devam etmek için girişimlerini sürdürmüştür. Eylül 2013'te ise Emir Sabah, ABD'yi ziyaret etmiş, Başkan Obama ile görüşmüştür. Görüşme sırasında Suriye, Yemen ve Irak'ta yaşanan krizler ele alınmış, Obama Suriyeli mültecilere desteği nedeniyle Kuveyt'te teşekkür etmiştir.⁹⁹²

Ancak Kuveyt'in ülke içinde Suriyeli muhaliflere finansal desteği kontrol etmemesi nedeniyle uluslararası terörizmi finanse etme suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. ABD Ağustos 2014'te üç Kuveyt vatandaşına, uluslararası terörizmi destekleme suçuyla yaptırım uygulamıştır. Mart 2014'te ABD Hazine Bakanlığı, el-Nusra'ya mali destek sağladığını iddia ettiği Nayef el-Acmi'nin Adalet Bakanı ve İslami Vakıflar Bakanı olarak atanmasını eleştirmiştir. Bu eleştiriler karşısında Kuveyt

⁹⁹¹ General Assembly of the United Nations General Debate, "H.E. Mr. Jaber Al Mubarak Al Hamad Al Sabah, Prime Minister", 26 Eylül 2012, <https://gadebate.un.org/en/67/kuwait> (e.t.24.04.2021).

⁹⁹² "President Obama and the Amir of Kuwait", Youtube, 13 Eylül 2013, https://www.youtube.com/watch?v=MVSfAWUwAzc&list=PLn1Vg1qowdPN-v0p2hn2nwWD_i0wYVbyo&index=9&t=2s (e.t.23.04.2021):

yöneticileri, terörizm finansını engellemek adına yeni düzenlemeler yapmış, Suriyeli muhaliflere yönelik yardımları devlet dışı yardımları kısıtlamıştır.⁹⁹³

Diğer yandan 2014 yılında Suriye’de DAESH’e yönelik koalisyona katılan Kuveyt, ülkedeki üslerine operasyonlar için kullanılmasına izin vermiştir. Operation Inherent Resolve’ın merkezi haline gelen Kuveyt, Kanada ve İtalyan güçlerine de ev sahipliği yapmıştır. Ancak ülke içindeki Sünni elitler, Kuveyt’in bu operasyonlara destek vermesine karşı çıkmış, ABD’nin Esad rejimine karşı adım atmamasını eleştirmişlerdir. Şii elitler ise ABD müdahalesinin genişlemesinden endişelenmişlerdir. Ülke içindeki bu uyumsuzluk nedeniyle Kuveyt, diğer KİK ülkelerinden farklı DAESH’e karşı hava veya kara operasyonlarında doğrudan yer almamıştır.⁹⁹⁴

7.3.2. Bölgesel Güvenlik

Bu dönemde Kuveyt’in dış politikasında temel tehdit Irak’ın güneyinden kaynaklanan istikrarsızlık ve İran’ın bu bölgede artan nüfuzu olmuştur. Mayıs 2010’da ülkede İran Devrim Muhafızları için çalışan beş kişilik (2 İranlı, 1 Kuveytli, 1 Suriyeli, 1 Bidun) hücrenin açığa çıkarılması, Kuveyt karar vericilerinin tehdit algısını güçlendirmiştir.⁹⁹⁵ Bu süreçte Kuveyt’in İran’daki Büyükelçiliği geri çağırılmış, İranlı üç diplomatın sınır dışı edileceği açıklanmıştır. Yine 2012’de İran, diplomasi yoluyla sorunun çözülmemesi durumunda tek taraflı olarak Aras doğalgaz yatağının geliştirmesine başlayacağını açıklamıştır.⁹⁹⁶ Bu gelişmeler karşısında Kuveyt Emiri Sabah 2012’de Tahran’da düzenlenen Bağlantısızlar Hareketi Zirvesine katılmayı reddetmiş, ülkeyi ziyaret etmemiştir.⁹⁹⁷ Eylül 2011’de BM Genel Kurulu toplantısında Kuveyt Başbakanı Naser el-Muhammed önceki senelere göre İran’ı daha açık bir şekilde eleştirmiş, nükleer müzakerelerde “ciddi ve gerçek” güven artırıcı tedbirler alması

⁹⁹³ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.19.

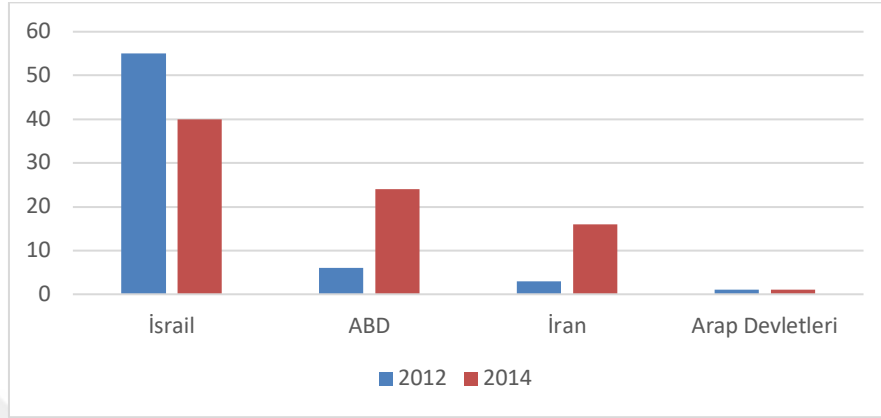
⁹⁹⁴ Dickinson, *Kuwait: The Crisis in Syria Comes Home*, par.12.

⁹⁹⁵ Giorgio Cafiero and Cinzia Miotto, “Kuwaiti-Iranian Relations: The Energy Angle”, *Atlantic Council*, 29 Eylül 2016, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/kuwaiti-iranian-relations-the-energy-angle/> (e.t.20.10.2020).

⁹⁹⁶ Khaled Abdulaziz Alsallouml ve Mohamed Salman Tayiel, “The Present and Future of Kuwaiti-Iranian Relations and Their Influence on the Security of the Arabian Gulf”, *Asian Social Science*, Vol. 14, No. 1, (2018), s.102-111, s.104.

⁹⁹⁷ Akbarzadeh, s.145.

çağrısında bulunmuştur.⁹⁹⁸ Bu dönemde Kuveyt halkı nezdinde de tehdidin sırlaması önemli ölçüde değişmiştir. Arap Baharı sürecinin başında Kuveyt halkı için temel tehdit kaynağı İsrail iken 2014 yılında İran ve ABD’den tehdit algısı yükselmiştir.

Şekil 7.2 Kuveyt Kamuoyu Araştırması: Kolektif Arap Güvenliğine en büyük tehdit hangisidir?

Kaynak: The 2012-2013 Arab Opinion Index: In Brief, s.24; The 2014 Arab Opinion Index: In Brief, 25.

Ancak ülkede artan elit uyumsuzluğu Kuveyt dış politikasına da yansımıştır. Kuveyt, Bahreyn’e 14 Mart 2011’de Yarımada Kalkanı gücünü desteklemek adına deniz birliği göndermiştir. Ancak bu birlik, ülkedeki Şii parlamenterlerin baskısıyla Temmuz 2011’de Bahreyn’den ayrılmıştır.⁹⁹⁹ Kuveyt yöneticileri, Mısır devrimini de ülke yaşanan protestoları gerçekleştiren muhaliflerin Mısır’daki muhaliflerle aynı siyasi kökenden olması nedeniyle tereddütle karşılamıştır. Bu süreçte Sabah yönetimi Suudi Arabistan ile paralel olarak Müslüman Kardeşleri kısıtlama girişimlerinde bulunmuştur. Nisan 2010’da Muhammed el-Baradei’ye destek gösterisi düzenleyen 17 Mısırlı sınır dışı edilmiştir. Yine Kasım 2012’de el-Baradei’ye finansal destek sağlayan 19 kişi sınır dışı edilmiştir.¹⁰⁰⁰ Temmuz 2013’te Mısır’da gerçekleşen darbenin ardından ise Kuveyt, yeni hükümete 4 Milyar dolar yardım sözü vermiştir. Bu süreçte Kuveyt, İhvan’ı terör örgütü olarak ilan etmese de Mısır’ın talebi üzerine bazı örgüt mensuplarını tutuklayıp sınır dışı etmiştir. Bu durum özellikle Sünni İslamcıların protestosuna neden olmuştur.¹⁰⁰¹ Yine Kuveyt

⁹⁹⁸ General Assembly of the United Nations General Debate “H.E. Mr. Naser Al-Mohammad Al-Ahmad Al-Sabah, Prime Minister”, , Eylül 2011, <https://gadebate.un.org/en/66/kuwait> (e.t.24.04.2021).

⁹⁹⁹ Al-Mulla, “Kuwait’s Parliament Abstains from Foreign Policy Yet Shapes Public Opinion”, par.22.

¹⁰⁰⁰ Mona Kareem, “Kuwait abandons regional neutrality, backs Egypt’s Sisi”, *Al Monitor*, 20 Şubat 2014, <https://www.al-monitor.com/originals/2014/02/kuwait-egypt-sisi.html> (e.t.10.03.2021).

¹⁰⁰¹ Kareem, par.6.

muhalifleri, 2012’de imzalanan KİK İç Güvenlik Paktının parlamentoda onaylanmasına karşı çıkmıştır.¹⁰⁰² Ancak bu süreçte de Kuveyt yönetimi, Suudi Arabistan’ın talebi üzerine Tariq al-Mutairi gibi muhalifleri dış ülkeleri aşağılama ve rejimi değiştirme çağrısı nedeniyle tutuklamıştır.¹⁰⁰³

Nitekim Kuveyt, Suriye’de Suudi Arabistan’ın politikasını desteklemiş, Şubat 2012’de Suriye temsilcileri sınır dışı etmiştir. Ancak Kuveyt Suriye’deki insani durumu ön planda tutmuş, doğrudan politik müdahalelerden kaçınmıştır. Bu çerçevede ev sahipliği yaptığı BM Suriye için Uluslararası İnsani Yardım Taahhüdü Konferanslarında 2013’te 300 milyon dolar, 2014’te ise 500 milyon dolar yardım sözü vermiştir.¹⁰⁰⁴ Yine Kuveyt Aralık 2014’te ülkede yaşayan 140.000 Suriyelilerin diplomatik işlemlerinin sürmesi için Suriye’nin Kuveyt’teki büyükelçiliği yeninden açmasına izin vermiştir.¹⁰⁰⁵ Ancak ülkedeki Selefiler yardım kuruluşları vasıtasıyla Ahrar el-Şam ve el-Nusra’ya mali destek sağlamıştır. Umma partisinin lideri Hakim el-Mutairi ve kurucularından Haccac el-Acmi, Ahrar el-Şam’ın lideri Hasan Abud’un 9 Eylül 2014’te ölümünün yasını tutan açıklama ilan etmişlerdir.¹⁰⁰⁶ Bu kişiler, ABD’nin uluslararası terörizmi destekleyenler listesine girmiştir. Nitekim Irak ve Suriye’de DAEŞ’in güçlenmesi ile Kuveyt doğrudan terörist saldırıların hedefi haline gelmiştir. 2015 yılında DAEŞ tarafından ülkede İmam es-Sadık Şii Camisine bombalı saldırı düzenlenmiş, 27 kişi ölmüştür.¹⁰⁰⁷ Ekim 2016’da ABD askeri aracına yönelik arabayla saldırı düzenlenmiştir.¹⁰⁰⁸

Diğer yandan 2014 yılında Büyükelçilik Krizinde Arap Dörtlüsü’ne katılmayan Kuveyt, Temmuz 2014’te taraflar arasında görüşmeler gerçekleştirerek arabuluculuk yapmıştır. Kasım 2014’te Emir Sabah, bütün taraflarla görüşmüş, Kasım 2014’te Riyad

¹⁰⁰² Leah Sherwood, “National Identity and Regime Security in Kuwait: The Amir’s Political Puzzle”, Manara Magazine, 13 Ocak 2022, https://manaramagazine.org/2022/01/13/national-identity-and-regime-security-in-kuwait-the-amirs-political-puzzle/?elementor-preview=3841&ver=1642098087#_ednref25 (e.t.17.04.2022).

¹⁰⁰³ Madawi Al-Rasheed, “Kuwaiti activists targeted under GCC security pact”, *Al Monitor*, 20 Mart 2015, <https://www.al-monitor.com/originals/2015/03/saudi-gcc-security-dissident-activism-detention-opposition.html> (e.t.11.03.2021).

¹⁰⁰⁴ “UN: \$2.4bn pledged at Syria donor conference”, *Aljazeera*, 15 Ocak 2014, <https://www.aljazeera.com/news/2014/1/15/un-2-4bn-pledged-at-syria-donor-conference> (e.t.10.03.2021).

¹⁰⁰⁵ “Syrian embassy in Kuwait resumes consular services”, *Ahram Online*, 6 Ocak 2015, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/119640/World/Region/Syrian-embassy-in-Kuwait-resumes-consular-services.aspx> (e.t.11.03.2021).

¹⁰⁰⁶ Dickinson, *Kuwait: The Crisis in Syria Comes Home*, par.5.

¹⁰⁰⁷ Ulrichsen, *Walking the Tightrope: Kuwaiti-Iranian Relations in the Aftermath of the Abdali Affair*, par.9.

¹⁰⁰⁸ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.18.

Anlaşmasına varılmasında önemli rol oynamıştır.¹⁰⁰⁹ Bu dönemde Kuveyt, Irak nezdinde de girişimlerine devam etmiştir. 12 Ocak 2011 tarihinde 1.Körfez Savaşının ardından ilk kez bir Kuveytli Başbakan, Naser el-Muhammed Irak'ı ziyaret etmiştir.¹⁰¹⁰ Buna karşılık Irak Başbakanı Maliki 2011 ve 2012 yılında Kuveyt'e ziyaret gerçekleştirmiştir. Kuveyt Mart 2012'de Bağdat'ta gerçekleşen Arap Zirvesi'ne devlet başkanlığı düzeyinde, Emir Sabah ile katılmıştır.¹⁰¹¹ 12 Haziran 2013'te Kuveyt Başbakanı tekrar Irak'ı ziyaret etmiş, savaş sırasında kayıp olan Kuveytlilerin bulunması sorununu BM'nin "7. Bölüm" kapsamı dışında çözülmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰¹² 2013 yılında iki ülke arasında deniz sınırlarının işaretlenmesi ve ilgili sorunlar da çözülmüştür. Bu dönemde Kuveyt'in kayıp arşivlerinin iadesi de hızlanmış, Haziran 2012'de çok sayıda video, radyo kaydı, kitap Kuveyt'e teslim edilmiştir.¹⁰¹³

Nitekim İran'ın P5+1 ülkeleri ile 2013 yılında ara anlaşma yapması ve Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, Kuveyt'in İran ile ilişkilerinde yeniden yumuşamaya neden olmuştur. Ruhani'nin daveti üzerine Haziran 2014'te Emir Sabah ilk kez İran'ı ziyaret etmiş, iki ülke arasındaki birçok anlaşma imzalanmıştır.¹⁰¹⁴ Görüşmeler sırasında Emir Sabah, ikili ilişkilerde yeni sayfanın açılmasına hazır olduğunu ifade etmiştir.¹⁰¹⁵ Nitekim 2015 yılında P5+1 ülkeleri nihai anlaşmanın imzalanmasının ardından Kuveyt İran'ı tebrik etmiştir. Kuveyt, Suudi Arabistan-BAE blokuna nispeten anlaşmaya olumlu yanaşmış, İran'ın içişlerine karşımama gibi bölgesel güvenlik konularında açık taahhütlerinin bulunmamasına rağmen anlaşmanın bölgesel istikrara olumlu katkı sağlayacağını söylemiştir.¹⁰¹⁶ Buna karşılık İran Dışişleri Bakanı Zarif, aynı yıl Katar ve Irak'ın ardından Kuveyt'i ziyaret etmiştir.

Ancak Ağustos 2015'te Abdali'de İran ve Hizbullah bağlantılı terörist grubun ortaya çıkarılması ile ikili ilişkiler yeniden bozulmuştur. Soruşturma sırasında Kuveyt

¹⁰⁰⁹ Ulrichsen, Kuwait as a Mediator in Regional Affairs: The Gulf Crises of 2014 and 2017,127.

¹⁰¹⁰ "First visit of Kuwaiti prime minister to Iraq since Saddam Hussein", Asian News, 13 Ocak 2011, <https://www.asianews.it/news-en/First-visit-of-Kuwaiti-prime-minister-to-Iraq-since-Saddam-Hussein--20487.html> (e.t.15.04.2021).

¹⁰¹¹ Alazemi, s.312.

¹⁰¹² Katzman, Kuwait: *Governance, Security, and U.S. Policy*, s.12.

¹⁰¹³ Katzman, Kuwait: *Governance, Security, and U.S. Policy*, s.13.

¹⁰¹⁴ Akbarzadeh, s.146.

¹⁰¹⁵ Alsalloum ve Tayiel, s.105.

¹⁰¹⁶ Cafiero, Kuwaiti-Iranian Relations: The Energy Angle, par.3.

savcısının İran'ı hedef alan açıklamalarına karşılık İran'ın Kuveyt Büyükelçiliği kınama yayınlamıştır.¹⁰¹⁷ Bu süreçte de İran, Aras doğalgaz yatağının yabancı firmalar tarafından işletilmesi için proje açıklamıştır. Bu durum Kuveyt'in İran Büyükelçisine nota vermesine yol açmıştır. Ancak Kuveyt bu süreçte de İran ile uzlaşmadan yana olmuş doğrudan dengeleyici adımlar atmaktan çekinmiştir. Bu çerçevede Ocak 2016'da Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan krizde de doğrudan ilişkileri kesmemiş, Kuveyt büyükelçisini geri çağırmıştır.¹⁰¹⁸ Yine Kuveyt, Lübnan'daki Hizbullah'ı terör örgütü ilan etmiş, Yemen operasyonlarına sembolik destek sağlamıştır.

Böylelikle bu dönemde Kuveyt karar vericileri İran yayılmacı dış politikasından ve bölgede artan Sünni radikalizmden tehdit algılasa da elitler arasında uyum sağlanamamıştır. Bu durum Kuveyt'in dış politikada çelişen adımlar atmasına ve Suudi Arabistan'ın dengeleme politikasına yaslanmasına neden olmuştur. Nitekim ülke içindeki bölünmüşlüğü ve istikrarsızlık doğrudan terör eylemlerinin hedefi haline gelmesinin yolunu açmıştır.

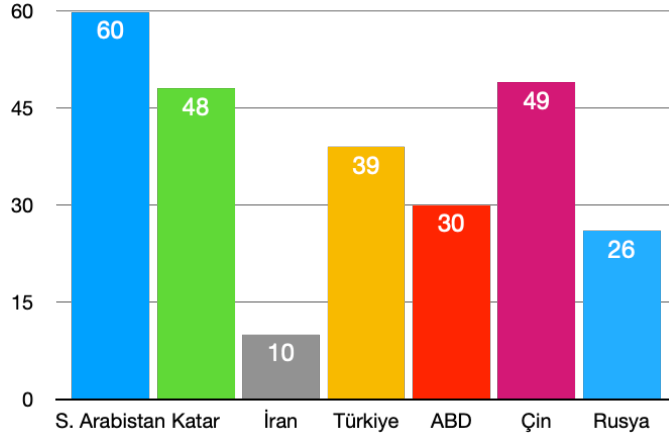
7.4. 2017-2021 Pasif Dengeleme

Bu dönemde de elitler arasında dış tehdit sıralamasında uyum sağlanamamış, toplumun dış politikaya müdahalesi devam etmiştir. Bu çerçevede halkın çoğunluğunu oluşturan Sünni Arap kimliğinin dış tehdit algılamalarına da yansdığı görülmektedir. Yapılan halk oylamalarında komşu Arap devletleri ile işbirliği isteği ön plana geçmektedir. Nitekim Arab Opinion Index'ine göre de Kuveytlilerin dış politikada komşu Arap ülkelerden tehdit algılamadığı, %34'nün İran, %25'nin ABD, %23'nün İsrail'den tehdit algıladığı görülmüştür.¹⁰¹⁹ Buna karşın Kuveyt toplumunun hem Suudi Arabistan hem de Katar ile ilişkilerin devam etmesinden yana olduğu, Çin'i ABD'ye tercih ettiği görülmektedir.

¹⁰¹⁷ Alsallouml ve Tayiel, s.105.

¹⁰¹⁸ "Iran-Saudi Arabia Row: Kuwait Recalls Ambassador from Tehran", *BBC News*, 5 Ocak 2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35231382> (e.t.18.05.2021).

¹⁰¹⁹ The 2019-2020 Arab Opinion Index: Main Results in Brief, s.7.

Şekil 7.3 Kuveyt Kamuoyu Yoklaması: Hangi ülke ile daha güçlü ekonomik ilişkiler istersiniz?

Kaynak: The 2019-2020 Arab Opinion Index: Main Results in Brief, s.11

Ancak Kuveytli elitler arasında tehdit sıralamasında uyum sağlanmasa da rejim istikrarının artması devlet tutarlılığını artırmıştır. Sünni muhalifler meclis seçimlerine katılmayı kabul etmiş, ülke içindeki istikrar kısmı olarak sağlanmıştır. Nitekim İran, KİK ülkeleri ile diyalog için girişimlere başlamıştır. Bunun yanında ABD'nin bölgedeki askeri varlığını yeniden artırması uluslararası koruma ilişkisi güçlenmiştir. Böylelikle yakın tehdit unsurlarının azalması ve devlet tutarlılığının kısmen artması ile Kuveyt'in bölgesel düzeyde tarafsız dış politika uygulama olanağı artmıştır. Sinem Cengiz de Kuveyt'in bölgesel düzeyde uyguladığı dış politikayı “tarafsızlık” olarak tanımlamış, ülkenin sahip olduğu çoğulcu yapısının dengeli ve sürdürülebilir dış politika seçiminde etkili olduğunu iddia etmiştir.¹⁰²⁰

¹⁰²⁰ Cengiz, 30.11.2021 tarihli görüşme.

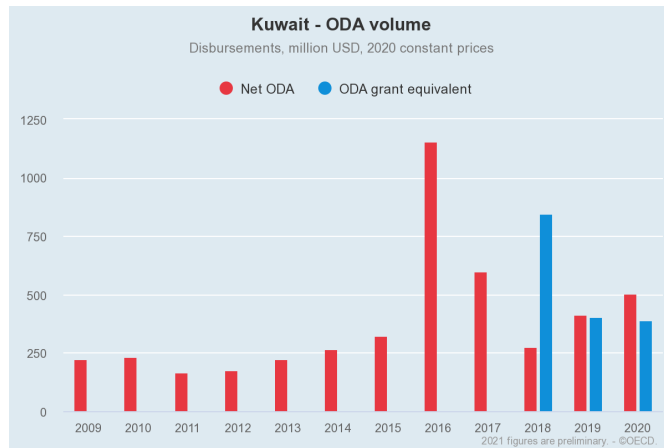
Tablo 7.5

Kuveyt Dış Politika Tehdit Algılama (2017-2021)

Uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel sisteme etkisi	ABD'nin İran'ı çevreleme politikası	Tehdit Algısı: Uzak İran
Jeopolitik konum ve bölgesel ve alt bölgesel kapasite dağılımı	Alt Bölgesel Sistemde: İran, Suudi Arabistan Bölgesel Sistemde: İsrail, Türkiye	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

2017 yılında kabul edilen “2035 Yeni Kuveyt Vizyonu” nda Kuveyt'in finansal ve ticari bir merkez olarak bölgesel liderlik rolüne yeniden kavuşmak hedeflenmiştir. Bu dönemde Emir Sabah'ın kişisel diplomasisi yeniden ön plana geçmiştir. Nitekim 2018-2019 döneminde BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğini kazanan Kuveyt, arabuluculuk ve insani yardım faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Böylelikle Kuveyt karar vericileri bütün bölgesel ve uluslararası aktörlerle yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. 2016 yılı itibari ile Kuveyt'in dış yardım tutarları ekonomik krize rağmen artmış, ortalama 500 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 7.4 Kuveyt'in Yıllık Dış Yardım Tutarları (2009-2020)

Kaynak: OECD, “Development Co-operation Profiles: Kuwait”, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/d8c2b749-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&csp=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter&ga=2.251558159.843670711.1637239235-1522960277.1636797800> (e.t.10.05.2022).

7.4.1. Uluslararası Koruma ve Silahlanma

Bu dönemde ABD koruması, önceki döneme göre daha belirgin hale gelmiştir. Ekim 2016'da Dışışleri Bakanı Şeyh Sabah el-Halid'in ABD Dışışleri Bakanı John Kerry ile görüşmesi sırasında ABD-Kuveyt Ortak Stratejik Diyalog'un ilk toplantısı gerçekleşmiştir. Toplantıda iki ülke arasında savunma alanında ortaklık kurulması hedeflendiği açıklanmış, bu bağlamda ortak askeri komitenin oluşturulacağı belirtilmiştir.¹⁰²¹ 24 Ocak 2017'de ise Genel Sekreter Jens Stoltenberg'in katılımıyla NATO bölgesel merkezi (NATO ICI Regional Center) açılmıştır. Ekim 2018'de merkez ilk toplantısını gerçekleştirmiş, deniz güvenliği, siber güvenlik ve kitle imha silahlarına yönelik güvenliğin sağlanması konuları görüşülmüştür. Kuveyt, ayrıca, Kasım 2018'de Brüksel'de NATO Merkezinde diplomatik ofis açmıştır. Bunun yanında Kasım 2017'de Kuveyt, Fransa ile savunma işbirliği anlaşması imzalamış, Kasım 2018'de iki ülke kara birlikleri tatbikatı gerçekleştirmiştir.¹⁰²² Kuveyt, ayrıca, İran'ın Hürmüz'deki saldırganlığına karşı Kasım 2019'da ABD liderliğinde kurulan deniz koalisyonuna (International Maritime Security Construct) da katılacağını açıklamıştır. Bu süreçte Kuveyt'teki ABD askeri personel sayısı 5000'den 16.000'ine yükselmiştir.

Nitekim ABD, Kuveyt'in Katar krizinde ve Yemen sorununda yaptığı arabuluculuk girişimlerini takdir ile karşılamıştır. 18 Eylül 2020'de Emir Sabah, ABD Başkanı Trump tarafından "Liyakat Nişanı" ödülünü almıştır. 24 Kasım 2020'de Kuveyt Dışışleri Bakanı Ahmed Naser el-Mahmud, ABD'yi ziyaret etmiş son dört yılda ikili ilişkilerin önemli ölçüde ilerlediğini söylemiştir. Buna karşılık ABD Dışışleri Bakanı Mike Pompeo, Kuveyt'i Ortadoğu'da önemli stratejik ortak olarak adlandırmıştır.¹⁰²³ Yine Temmuz 2021'de ABD Dışışleri Bakanı Anthony Blinken, Kuveyt'i ziyaret ederek

¹⁰²¹ Embassy of the State of Kuwait in Washington, "Joint Statement of the First Kuwait-U.S. Strategic Dialogue", 21 Ekim 2016, <https://www.kuwaitembassy.us/in-the-news/joint-statement-of-the-first-kuwait-us-strategic-dialogue> (e.t.08.09.2021).

¹⁰²² Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.10.

¹⁰²³ Embassy of the State of Kuwait in Washington, "Kuwait FM underlines Kuwait-US strategic dialogue", 24 Kasım 2020, <https://www.kuwaitembassy.us/in-the-news/kuwait-fm-underlines-kuwait-us-strategic-dialogue> (e.t.08.09.2021).

Emir Navaf, Dışışleri Bakanı Şeyh Ahmed Naser ve Meclis Başkanı el-Ghanim ile görüşmüştür¹⁰²⁴

Bu dönemde diğer bölge ülkeleri gibi Kuveyt de kendi ulusal hava savunmasını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda 2016 yılında 6 batarya Patriot Füze Sistemi (PAC-3) satışını (teslimatının 2022’de, gerçekleşeceği beklenmektedir) öngören satış sözleşmesi imzalamıştır. Bunun yanında Kuveyt, Ekim 2017’de 29 milyon dolar değerinde Abrams tankı, Temmuz 2018’de ise 5,2 milyar dolar 28 adet Super Hornet savaş uçağı alımını öngören anlaşma imzalamıştır.¹⁰²⁵ Ayrıca Kasım 2016’da 8,81 milyar dolar değerinde 28 adet İtalyan Eurofighter savaş uçağı satışını öngören anlaşma imzalanmıştır.¹⁰²⁶ Aynı yıl Kuveyt, Avrupa merkezli çok uluslu Airbus firması ile 30 adet Caracal helikopter ile birlikte silah, askeri araç ve mühimmat içeren yaklaşık 1,23 milyar dolarlık satış sözleşmesi imzalamıştır.¹⁰²⁷ Yine Aralık 2020’de ABD, Kuveyt’e 4 milyar dolar değerine 24 adet Apache helikopter satışını onaylamıştır.¹⁰²⁸

Tablo 7.6*
Kuveyt’in Temel Silah Tedarikçileri (2011-2021)

	ABD	Fransa	Rusya
2010-2021	1.900	317	149
Toplam Tutar	2.630		

Kaynak: SIPRI Arms Transfers Database

*Milyon SIPRI Gösterge Değeri

Nitekim Kuveyt Çin ile de işbirliğini artırmış, Temmuz 2018’te Şeyh Sabah’ın Çin ziyareti sırasında iki ülke stratejik ortaklık anlaşması imzalamıştır. Aynı yıl Savunma Bakanı Şeyh Nasır el-Sabah da Çin ziyaretinde bulunmuş, ikili arasında serbest ticaret bölgesi anlaşması imzalanmıştır. İki ülke ayrıca Kuveyt’teki İpek Şehir (Madinat al-

¹⁰²⁴ “Secretary Blinken: Kuwait showed great leadership in managing regional crises”, Embassy of the State of Kuwait in Washington, 29 Temmuz 2021, <https://www.kuwaitembassy.us/in-the-news/secretary-blinken-kuwait-showed-great-leadership-in-managing-regional-crises> (e.t.08.09.2021).

¹⁰²⁵ “Chapter Seven: Middle East and North Africa, The Military Balance”, s.330.

¹⁰²⁶ “Chapter Seven: Middle East and North Africa, The Military Balance”, s.330.

¹⁰²⁷ “Chapter Seven: Middle East and North Africa, The Military Balance”, s.330.

¹⁰²⁸ Defence Security Cooperation Agency, “Kuwait – AH-64E Apache Helicopters”, 29 Aralık 2020, <https://www.dsca.mil/press-media/major-arms-sales/kuwait-ah-64e-apache-helicopters> (e.t.13.05.2021).

Hareer) inşası için 82,2 milyar dolar yatırım yapma kararı almıştır.¹⁰²⁹ Ancak Çin ile işbirliği ekonomik düzeyde kalmış, Kuveyt'in güvenlik alanında ABD'ye bağımlılığı devam etmiştir.

7.4.2. Bölgesel Güvenlik

Bu dönemde Kuveyt, bölgesel sorunlara doğrudan taraf olmamaya, arabuluculuk yaparak tarafları uzlaştırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede 2016 yılından itibaren Yemen için BM nezdinde yapılan barış görüşmelerine ev sahipliği yapmıştır.¹⁰³⁰ Yine Ocak 2017'de Kuveyt Dışişleri Bakanı Şeyh Sabah el-Halid İran'ı ziyaret etmiş, KİK-İran Diyalogu girişiminde bulunmuştur.¹⁰³¹ Bu adıma karşı Şubat İran Dışişleri Bakanı Cevat Zarif olumlu karşılık vermiş, diyaloga hazır olduğunu açıklamıştır. 15 Şubat 2017'de ise İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Kuveyt ve Umman'ı ziyaret etmiştir. Emir Sabah da Umman'ı ziyaret ederek Sultan Kabus ile görüşmüş, Suudi Arabistan ve İran arasında arabuluculuk yapmanın yollarını tartışmışlardır.¹⁰³² Bu süreçte Kuveyt, Eylül 2018'de İran'a büyükelçisini yeniden atamıştır.

Nitekim 2017 Katar Krizinde de orta yol izleyen Kuveyt, Katar'a karşı diplomatik ablukaya katılmayarak arabuluculuk yapmıştır. Emir Sabah, krizin ilk haftasında Doha, Abu Dabi ve Riyad'ı ziyaret etmiş, krizin daha da yükselmesini engellemeye çalışmıştır.¹⁰³³ Ayrıca Emir Sabah, Eylül 2017'de Trump ile görüşmüş, görüşmenin ardından Trump, Katar Emiri Tamim ile Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Sabah arasında doğrudan arabuluculuk yapmıştır.¹⁰³⁴ Nitekim KİK nezdinde bölünmeleri engellemek adına Kuveyt Eylül 2018'te KİK ülkeleri ve Mısır ve Ürdün askeri heyetleri ve ABD Merkez Komutanlığı temsilcilerini Kuveyt'te ağırlamıştır.

Ancak Kuveyt'in tarafsız tutumu Suudi Arabistan-BAE ikilisinin tepkisine neden olmuştur. Sinem Cengiz'e göre Kuveyt, Suudi Arabistan'ın bölgede abilik rolü

¹⁰²⁹ Bodetti, *The Gulf's balance between the US and China*, par.3.

¹⁰³⁰ "Yemen peace talks set to open in Kuwait, UN says", *BBC News*, 20 Nisan 2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-36094398> (e.t.15.05.2021).

¹⁰³¹ Akbarzadeh, s.147.

¹⁰³² Han ve Hakimian, s.501.

¹⁰³³ Ulrichsen, *Kuwait as a Mediator in Regional Affairs: The Gulf Crises of 2014 and 2017*, s.127.

¹⁰³⁴ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.12.

oynamasına karşı çıkmış, Riyad'ın baskısına rağmen Katar ablukasına katılamamıştır.¹⁰³⁵ Muhammed bin Salman'ın Kuveyt'in yaptırımlara katılmaması nedeniyle ülkeye ziyaretini ertelediği iddia edilmiştir. Nitekim Eylül 2018'te gerçekleşen ziyaret olumlu geçmemiş, beklenenden kısa sürmüştür.¹⁰³⁶ Ziyaret sırasında ortak bölgede petrol çıkarılması konusu da görüşülmüş, ancak anlaşmaya varılamamıştır. Kuveyt Suudi Arabistan'ın ortak bölgeden tek taraflı petrol çıkarması nedeniyle 18 milyar dolar kaybının ödenmesini talep etmiştir.¹⁰³⁷ Suudi Arabistan'ın bu tutumu ülke içinde de elitler arasında eleştirilere neden olmuştur. Özellikle dönemin Suudi Arabistan Veliaht Prens Halid bin Abdullah bin Faysal bin Turki'nin Kuveyt'e müdahale iması bulunan paylaşımı, sert tepkiye neden olmuştur. Bu dönemde Kuveyt parlamenterleri arasında da aynı politikanın Kuveyt'e uygulanabileceği yönünde görüşler ortaya çıkmıştır.¹⁰³⁸ Ancak iki ülke arasında anlaşmazlık, Aralık 2019'ta imzalanan sınır anlaşması ile kısmi olarak çözülmüştür. Suudi Arabistan, 1965 yılında yapılan anlaşma ile ortak bölgenin egemenliğinin bölündüğünü kabul etmiş, petrol çıkarım imtiyazının ortak bir şekilde çözülmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰³⁹

Diğer yandan Suudi Arabistan-BAE'nin Körfez'de tek taraflı eylemleri Kuveyt'in bölgede Türkiye ile işbirliğini artırmayı gündeme getirmiştir. Eylül 2017'de Emir Sabah, Türkiye'yi ziyaret etmiş, bu süreçte çok sayıda anlaşma imzalanmıştır. Ekim 2018'te ise Türkiye-Kuveyt Askeri İşbirliği Komitesi toplantısında askeri işbirliği anlaşması imzalamışlardır.¹⁰⁴⁰ Anlaşmaya göre iki ülke askeri deneyimlerini paylaşmayı ve 2019 yılında ortak savunma planı yapmayı taahhüt etmişlerdir. Ayrıca Türk firmaları, Kuveyt Uluslararası Havaalanı dahil birçok inşaat projesinde yer almış, projelerin tutarı 6,5 milyar doları bulmuştur.¹⁰⁴¹

¹⁰³⁵ Cengiz, 30.11.2021 tarihli görüşme.

¹⁰³⁶ Fehim Tastekin, "Gulf countries concerned as Turkey cozies up to Kuwait", *Al Monitor*, Ekim 2018, <https://www.al-monitor.com/originals/2018/10/turkey-gulf-rapprochement-with-kuwait-may-cause-tension.html> (e.t. 23.04.2021).

¹⁰³⁷ Adnan Alenezi, "The Regional Challenges Affecting Kuwait's National Security", *Review of Economics and Political Science*, Vol. 5 No. 1, (2020), DOI 10.1108/REPS-06-2019-0088, s.65.

¹⁰³⁸ Alenezi, *The Regional Challenges Affecting Kuwait's National Security*, s.66.

¹⁰³⁹ Saif, s.14.

¹⁰⁴⁰ Tastekin, *Gulf countries concerned as Turkey cozies up to Kuwait*, par.6.

¹⁰⁴¹ Tastekin, *Gulf countries concerned as Turkey cozies up to Kuwait*, par.7.

Nitekim Kuveyt Mısır'daki Sisi yönetimi ile de yakın ilişkilerine devam etmiştir. Bu dönemde Kuveyt'in ülkedeki yatırımı 9 milyar doları geçmiştir.¹⁰⁴² Bu çerçevede Ekim 2019'da Başbakan Cabir el-Mubarek Mısır'ı ziyaret etmiş, Sina yarımadasındaki kalkınma projesi için 1 milyar dolar yatırım sözleşmesi imzalanmıştır.¹⁰⁴³ Kasım 2020'de ise Mısır Dışişleri Bakanı Sameh Shoukry Kuveyt'i ziyaret etmiş, ikili ilişkileri güçlü ve özel olarak tanımlamıştır. Ziyaret sırasında Kuveyt Dışişleri Bakanı Ahmed el-Nasser, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı projesine karşı Mısır ve Sudan'nın Nil nehrinin kaynaklarına erişim haklarını desteklediği ifade etmiştir.¹⁰⁴⁴ Yine Ahmed el-Nasser, Kasım 2020'de Mısır'ı ziyaret etmiş, görüşmeler sırasında Mısır Başkanı Sisi, Kuveyt'in bölgedeki bilge ve dengeli politikasından dolayı tebrik etmiştir.¹⁰⁴⁵

Bu dönemde Kuveyt, çok taraflılık dış politikası çerçevesinde Irak ile ilişkilerini normalleştirmeye çalışmıştır. Eylül 2014'te Haydar el-Abadi'nin başbakan olarak seçilmesi, ikili ilişkilerde yumuşamaya neden olmuştur. Abadi, 2014 ve 2017 yıllarında Kuveyt'i ziyaret etmiş, görüşmelerde tazminatın ödenmesi ve terörizmle mücadele ön planda olmuştur.¹⁰⁴⁶ Ayrıca Temmuz 2016'da ABD'de gerçekleşen Irak'a Destek Taahhüt Konferansı'na katılan Kuveyt, 100 milyon dolarlık insani yardım sözü vermiştir.¹⁰⁴⁷ Yine Şubat 2018'de Kuveyt Irak'ın yeniden inşası için toplantı düzenlenmiş, 30 milyar dolar bağış toplanmıştır. Konferansta Kuveyt hükümeti 1 milyar dolar borç, 1 milyar dolar yatırım sözü vermiştir.¹⁰⁴⁸ Nitekim 2021 yılının sonunda Irak'ın Kuveyt'e tazminat ödemesi tamamen bitmiştir.

¹⁰⁴² "1,100 Kuwaiti companies invest \$9 bln in Egypt: Federation of Commerce Chambers", *Ahram Online*, 21 Ekim 2019, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/353341/Business/Economy/-Kuwaiti-companies-invest--bln-in-Egypt-Federatio.aspx> (e.t.15.07.2019).

¹⁰⁴³ "Egypt's Sisi set to receive Kuwaiti PM Al Sabah", *Ahram Online*, 20 Ekim 2019, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/353223/Egypt/Politics-/Egypts-Sisi-set-to-receive-Kuwaiti-PM-Al-Sabah.aspx> (e.t.15.07.2021).

¹⁰⁴⁴ Doaa el-Bey, "Egypt and Kuwait: 'Strong and special' relations", *Ahram Online*, 17 Kasım 2020, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/50/1201/394044/AIAhram-Weekly/Egypt/Egypt-and-Kuwait-'Strong-and-special'-relations.aspx> (e.t.15.07.2021).

¹⁰⁴⁵ "Egypt's Sisi lauds Kuwait's balanced regional policies", *Ahram Online*, 26 Kasım 2020, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/395664/Egypt/Politics-/Egypts-Sisi-lauds-Kuwait's-balanced-regional-police.aspx> (e.t.15.07.2021).

¹⁰⁴⁶ Gregory Aftandilian, "The Future of Iraqi-Kuwaiti Relations: Overcoming a Troubled History", *Arab Center DC*, 10 Temmuz 2018, <https://arabcenterdc.org/resource/the-future-of-iraqi-kuwaiti-relations-overcoming-a-troubled-history/> (e.t.10.07.2021).

¹⁰⁴⁷ "Kuwait keen on giving 'humanitarian aid' at Pledging Conference in Support of Iraq", Embassy of the State of Kuwait in Washington, 20 Temmuz 2016, <https://www.kuwaitembassy.us/in-the-news/kuwait-keen-on-giving-humanitarian-aid-at-pledging-conference-in-support-of-iraq> (e.t.10.07.2021).

¹⁰⁴⁸ Aftandilian, par.4.

Kuveyt, 2019 yılında yeniden canlanan Arap Dörtlüsü ile Katar arasındaki görüşmelerde aktif rol almıştır. Körfez'in en yaşlı siyasetçilerinden olan Emir Sabah'ın Katar temsilcileri üzerindeki nüfuzu görüşmelere de yansımıştır. Kuveyt'te gerçekleşen KİK zirvesinde Katar Dışişleri Bakanı Emir Sabah'ın ihtarı üzerine Kral Salman ile tokalaşmıştır. BAE Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Anwar Gargaş, Kuveyt'in desteğinden dolayı minnet olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁴⁹ Nitekim Kuveyt'in Suudi Arabistan nezdinde girişimleri olumlu sonuç vermiş, Ocak 2021'de Al-Ula zirvesinde Katar ve Arap Dörtlüsü arasında normalleşme sağlanmıştır. Ayrıca Kuveyt, Hamas ve el-Fetih, Hamas ve Suudi Arabistan arasında da arabuluculuk girişimlerine devam etmiştir.¹⁰⁵⁰

Kuveyt dış politikasında toplumun ve elitlerin en çok etkin olduğu ve büyük ölçüde uzlaştığı konu ise Filistin sorunu oluşturmıştır.¹⁰⁵¹ Meclis Başkanı Ganim, Ekim 2017'de Rusya'da düzenlenen Parlamentolar Arası Birlik Konferansı'nda İsrail temsilcileri ile tartışmıştır. BM Güvenlik Konseyi geçici üyesi olan Kuveyt, 2018 yılında Mahmud Abbas ve Hamas'a yönelik kınama kararını veto etmiş, Gazze'nin güvenliğini sağlamak için uluslararası güvenlik gücünün sınıra yerleştirilmesi için tasarı sunmuştur.¹⁰⁵² Ayrıca Kuveyt yetkilileri, İsrail'in Lübnan'a yönelik Kuzey Kalkan'ı operasyonunu da eleştirmiştir. Nitekim Kuveyt, halkın tepkisi ve Meclis'in reddetmesi nedeniyle Bahreyn'de düzenlenen Refah için Barış Konferansını veto etmiş, İsrail ile normalleşme anlaşması imzalamaya yanaşmamıştır. Kuveyt'in tutumu Filistin yönetimi ve Filistinliler tarafından olumlu karşılanmış, Gazze'de düzenlenen halk gösterilerinde Emir Sabah ve Meclis Başkanı Ganim'in posterleri taşınmıştır.¹⁰⁵³ Nitekim Kuveyt, ABD'nin Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma Ajansı (UNRWA) Filistin'e yönelik

¹⁰⁴⁹ "UAE official lauds Kuwait, US efforts to strengthen Gulf unity", *Ahram Online*, 8 Aralık 2020, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/396441/World/Region/UAE-official-lauds-Kuwait,-US-efforts-to-strengthen.aspx> (e.t.15.07.2021).

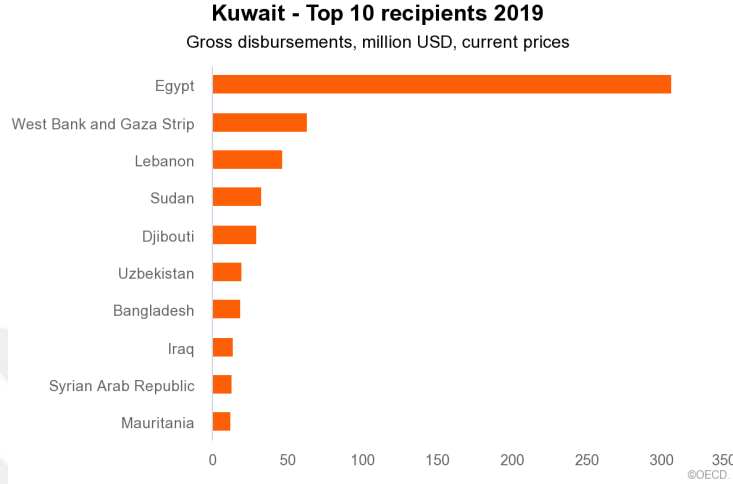
¹⁰⁵⁰ Rasha Abou Jalal, "Kuwait asks Saudi Arabia to release Palestinian detainees", *Al Monitor*, 26 Eylül 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/09/hamas-detainees-saudi-arabia-kuwait-mediation.html#ixzz7VtpWDTEk> (e.t.10.07.2021).

¹⁰⁵¹ Courtney Freer, "How politics at home shapes Kuwait's foreign policy", *Brookings*, 19 Kasım 2020, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/11/19/how-politics-at-home-shapes-kuwait's-foreign-policy/> (e.t.10.07.2021).

¹⁰⁵² Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.17.

¹⁰⁵³ Adnan Abu Amer, "Palestinians rally in response to Kuwaiti support", *Al Monitor*, 9 Temmuz 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/07/kuwait-shows-unprecedented-support-palestinians-deal-century.html> (e.t.10.07.2021).

yardımlarını kesmesinin ardından 50 milyon dolarlık fon ayırmıştır.¹⁰⁵⁴ Bunun yanından Kuveyt'in Filistin Yönetimi bütçesine aylık 14 milyonluk dolarlık katkısı devam etmektedir.

Şekil 7.5. Kuveyt'tin En Çok Dış Yardım Yaptığı Ülkeler (2019)

Kaynak: OECD, *Development Co-operation Profiles: Kuwait*.

Kuveyt'in insani yardım ve dış destek politikası diğer bölge ülkeleri için de devam etmiştir. Kuveyt, 2016 ve 2017 yılında da BM, AB, Birleşik Krallık, Almanya, Norveç ve Katar ile beraber Suriyeliler için insani yardım toplantıları düzenlemiştir.¹⁰⁵⁵ Kuveyt, ayrıca, Ekim 2018'te ekonomik kriz geçiren Ürdün'e de Suudi Arabistan ve BAE ile beraber 2,5 milyar dolar yardım sözü vermiştir.¹⁰⁵⁶

7.5. Sonuç

Kuveyt, 1991 yılında işgalin sonlandırılmasının ardından dış politikada ABD korumasına ağırlık vermiştir. Nitekim işgal durumu ülke için ulus bilincini artırmış, siyasal elitler daha uzlaşmacı bir tutum benimsemişlerdir. Böylelikle Kuveyt 1991-2010 döneminde tarafsızlık ve ekonomi diplomasi ağırlıklı dış politika yürütmüştür. Ancak

¹⁰⁵⁴ Katzman, *Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy*, s.17.

¹⁰⁵⁵ Ulrichsen, *Kuwait as a Mediator in Regional Affairs: The Gulf Crises of 2014 and 2017*, s.130.

¹⁰⁵⁶ "Saudi Arabia, Kuwait, UAE to give Jordan financial support deal", *Aljazeera*, 3 Ekim 2018, <https://www.aljazeera.com/economy/2018/10/3/saudi-arabia-kuwait-uae-to-give-jordan-financial-support-deal> (e.t.14.05.2021):

2011 yılında Arap Baharı sürecinde Kuveyt rejiminin de hedef alınması ve siyasal elitlerin farklı çıkar algılamalarının oluşması devlet tutarlılığının azalmasına neden olmuştur. Bu durum Kuveyt'in geleneksel dış politikasından ayrılarak Mısır, Suriye ve Bahreyn'de Suudi Arabistan'ın müdahalelerini desteklemesine yol açmıştır. Ancak elit bölünmüşlüğü nedeniyle Kuveyt, Suudi Arabistan'ın peşine takılma stratejisini de istikrarlı bir şekilde uygulayamamış, sürekli çelişen dış politika adımları atmıştır. Bu dönemde Kuveyt hem Şii hem de Sünni radikallerin hedefi haline gelmiştir.

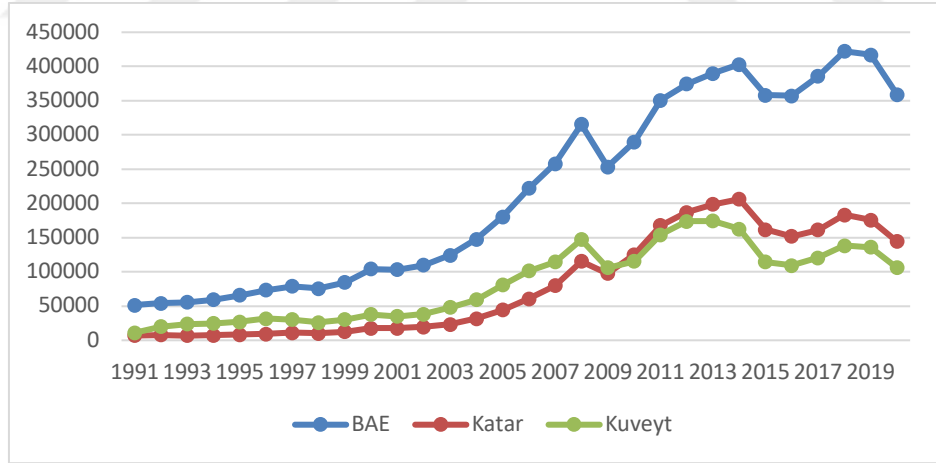
2017 yılından itibaren Kuveyt toplumunda ekonomik istikrar talepleri artmış, bu durum siyasi elitler arasında kısmi uzlaşuya neden olmuştur. Nitekim 2016 yılında Obama yönetimi “Stratejik Diyalog” kapsamında Körfez'deki taahhütlerini yenilemiştir. Böylelikle uluslararası korumanın artması ile Kuveyt yakın tehdit algısı da azalmış, elitlerin dış politikaya müdahalenin azalması ile dış politikada esnekliği artmıştır. Kuveyt bu dönemden itibaren tarafsızlık ve arabuluculuk faaliyetlerine geri dönmüş, İran dahil bölge devletleri ile işbirliğine dayalı bir dış politika yürütmüştür.

8. SONUÇ

Basra Körfezi bölgesi 1980'li yıllardan itibaren dünya gündeminde yer edinmiştir. 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi ve ardından yaşanan Irak-İran savaşı Ortadoğu bölgesinde önemli kırılmalara neden olmuştur. Uzun yıllardır bölgenin gündemini oluşturan Arap-İsrail anlaşmazlığının yerini Sünni-Şii çatışması almıştır. Bu süreçte Suudi Arabistan liderliğinde kurulan KİK, İran karşıtı blok olarak değerlendirilmiş, örgütün küçük üyelerinin Suudi Arabistan'ın bölge politikalarına uyum sağladığı varsayımı hâkim olmuştur. Ancak 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali hem Suudi Arabistan'ın korumasını sorgulamaya hem de ABD'nin bölgede askeri varlığının artmasına neden olmuştur. Bu dönemden itibaren KİK üyeleri arasında anlaşmazlıklar ön plana geçmiş, krizler yaşanmıştır. Nitekim 2000'li yıllardan itibaren önce Katar, ardından BAE, geniş Ortadoğu bölgesinde aktif dış politika izlemeye başlamıştır. Bu ülkelerin uluslararası düzeyde yatırımlarını ve mali yardımlarını artırması, "Körfez sermayesi" odaklı çalışmalara yol açmıştır. BM Güvenlik Konseyi geçici üyesi olan Katar bölgede yürüttüğü arabuluculuk faaliyetleri ile ön plana geçerken, BAE uluslararası terörizme karşı operasyonlarda yer alarak "Küçük Sparta" olarak görünmeye başlamıştır. Özellikle Arap Baharı sürecinde bu iki ülkenin müdahaleci politika izlemesi uluslararası alanda dikkat çekmiş, çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Ancak benzer özelliklere sahip BAE ve Katar'ın neden farklı çıkar ve tehdit algılamalarına sahip olduğu, farklı ittifak tercihlerinde bulunduğu veya diğer Körfez emirliklerinin bu süreçte neden daha az görünür olduğu yeterli düzeyde açıklanmamıştır. Buradan yola çıkarak bu tez çalışmasında KİK devletlerinin dış politika tehdit algılamalarını ve stratejilerini etkileyen faktörler incelenmiştir.

8.1. Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmada bölgesel düzeyde kapasite dağılımı, yükselen gücün jeopolitik konumu ve büyük/ süper güçlerin bölge politikaları temel sistemsel değişkenler olarak ortaya çıkmıştır. Öncelikle çok sınırlı materyal kapasiteye sahip emirlikler üç büyük bölgesel gücün (İran, Irak ve Suudi Arabistan) tehdidi altında kalmışlardır. Ancak büyük veya süper güçlerin bölge politikaları bu ülkeler için yeni fırsatlar ve riskler yaratmıştır. Bu bağlamda uluslararası güçlerin Irak'ın Kuveyt'e yönelik işgalini sonlandırması, doğrudan bölge devletlerinin güvenliğini sağlamıştır. Ardından Irak'a uygulanan yaptırımlar ve 2003 yılında ülkenin tamamen işgali, Körfez bölgesindeki üç kutuplu yapıyı ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde ABD'nin Körfez bölgesinde askeri varlığını artırması, küçük monarşilerin korumasını sağlamıştır. Nitekim Irak'ın işgali sonrasında petrol fiyatlarının artması, bu üç ülkenin ekonomik kapasitesinde önemli artışa neden olmuştur. Ancak ABD'nin İran'a karşı uyguladığı çevreleme politikası başarılı olmamış, Tahran yönetimi Irak'ın oluşturduğu güç boşluğunu doldurmuştur. Bu dönemden itibaren füze ve nükleer teknolojisini geliştiren İran yükselen güç olarak ortaya çıkmıştır.

Şekil 8.1 BAE, Katar, Kuveyt'in GSYİH'sı 1991-2020 (Cari ABD Doları)

Kaynak: The World Bank Data Bank, "World Development Indicators",
<https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators>
(e.t.05.04.2022).

Diğer yandan uluslararası sistemin yapısının tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçişi, bu devletlerin dış politika seçeneklerini artırmıştır. Öncelikle Rusya, ABD'nin bölgedeki boşluğundan faydalanarak Suriye ve Libya'daki iç savaşa müdahil olmuş, bölgedeki güçlerle işbirliğini artırmıştır. Özellikle Mısır, Cezayir ve İran ile ortak bölge politikaları izleyen Rusya, Körfez ülkeleri nezdinde de girişimlerini artırmıştır. Rusya'nın bu dönemdeki Ortadoğu politikasında silah ticareti önemli yer edinmiştir. Bu çerçevede bölge ülkeleri siyasi nedenlerle ABD ve müttefiklerinden temin edemedikleri silahları Rusya'dan almaya başlamışlardır. Nitekim Çin de bölgedeki varlığını giderek artmış, Mısır, Cezayir, Suudi Arabistan ve BAE ile imzaladığı “kapsamlı stratejik ortaklık” antlaşmaları ile savunma alanında da işbirliğine yönelmiştir. Özellikle deniz sefer güvenliğini önemseyen Çin, korsanlığa karşı bölge ülkeleri ile tatbikatlar gerçekleştirmiştir. Çin ayrıca bölgedeki limanlara yatırımlar yaparak bu ülkelerin ekonomilerini çeşitlendirmede katkı sağlamıştır. Nitekim BM Güvenlik Konseyindeki veto gücüyle Suriye ve diğer bölge sorunlarında rol almıştır. Rusya ve Çin'in artan etkinliği doğrudan uluslararası koruma olarak değerlendirilmese de bölge ülkeleri ABD ile ilişkilerinde pazarlık aracı olarak kullanılmışlardır.

Ancak sistemsal faktörler etkili olsa da devlet tutarlılığı birleşenleri tehdit algılama sürecini ve seçilen stratejileri belirlemektedir. BAE, Katar ve Kuveyt'in farklı devlet yapılarını benimsemeleri, özellikle farklı elit yapılarının ve dolayısıyla farklı çıkar algılamalarının oluşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Katar'da Sani ailesinde yaşanan rekabet devlet tutarlılığını zayıflatan önemli unsur olarak ortaya çıkmakta, tehdit algısını da şekillendirmektedir. Buna karşılık BAE'de siyasi elitlerin katmanlı (hem Abu Dabi emirliğindeki hem de diğer emirlikler arasında) bir şekilde ortaya çıkması ve çok düzeyli siyasal çıkarların oluşması hem rejim istikrarını hem de elit uyumunu etkilemektedir. Bu çerçevede özellikle dış politika kararlarında veto hakkına sahip Dubai şeyhliği ile uyumun sağlanması gerekmektedir. Nitekim BAE toplumunda İhvan sempatisi, elit uyumunu ve dolayısıyla tehdit algısını etkilemektedir. Kuveyt'te ise dini ve ideolojik kimlikler üzerinden yaşanan toplumsal bölünmüşlük elit bölünmüşlüğüne yol açmakta ve tehdit algısını etkileyen unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca muhaliflerle Sabah rejimi arasındaki tarihsel rekabet Kuveyt siyasal sisteminin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Nitekim kısmi demokratik yapıya sahip Kuveyt liderlerinin dış

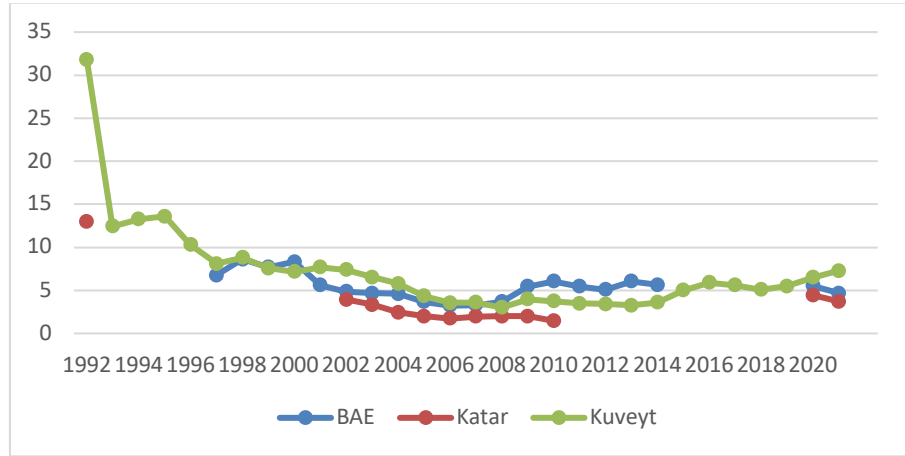
politikadaki tercihler sorgulanmaktadır. Örneğin 1980'li yıllarda yaşanan toplum ve elit düzeyinde bölünmüşlük Kuveyt'in KİK kapsamında iç ve dış güvenlik alanında resmi bir antlaşmanın yapılmasına engel olmuş, ancak meclisin kapatılması ardından antlaşma imzalanabilmiştir. Bu bağlamda Katar elitleri arasında bölünmüşlüğü daha çok kişisel çıkarlar etkilerken BAE ve Kuveyt'te bunun yanında dini/ ideolojik farklılıklar da ortaya çıkmaktadır.

Belirtilen değişkenler çerçevesinde aynı alt bölgesel sistemde yer alsa da 1991 sonrası dönemde Katar jeopolitik konumu, sınır sorunları ve siyasal elite olan bağı nedeniyle Suudi Arabistan'dan; Kuveyt jeopolitik konumu, toplumsal bölünmüşlüğü etkisi ve revizyonist niyeti nedeniyle Irak'tan; BAE ise sınır sorunu bulunan ve emirlikler arasında uyumsuzluğa yol açan İran'dan daha çok tehdit algılamıştır. Bu nedenlerle Kuveyt, ABD ve müttefiklerinin Irak işgalini olumlu karşılamış, Irak'ın zayıflaması tehdit algısını azaltmıştır. Buna karşın Katar ve BAE, Irak'a yönelik doğrudan müdahaleye karşı çıkmıştır. Ancak bu üç ülke de bu süreçte ABD'nin askeri varlığını artırmasından faydalanmış, bölgesel tehditler karşısında uluslararası koruma sağlamıştır. Irak'ın zayıflamasının ardından İran'ın bölgede materyal kapasitesini ve nüfuzunu artırması da bu üç ülke tarafından farklı ölçülerde tehdit algısına yol açmıştır. Katar, Suudi Arabistan'ın hegemonyasına karşın İran'ı dengeleyici bir unsur olarak görmüş, ortak doğal gaz sahasının işletmesi için Tahran ile uzlaşmacı politikadan yana olmuştur. Kuveyt ise ülke içinde Şii elitlerle ittifakı ve Irak'a karşı desteği nedeniyle İran ile ikili ilişkilere önem vermiştir. BAE'de ise bu dönemde tehdit algılamasında uyum sağlanamamış, Abu Dabi İran'a karşı daha şahin görüşe sahipken Dubai işbirliğine devam etmiştir.

Devlet tutarlılığının tehdit algılama sürecine etkisi Arap Baharı sonrası bölgesel tehdit algısı ve ittifak seçimlerine de yansımıştır. ABD'nin çekilirken bölgedeki demokratik dönüşümü desteklemesi ve İran ile uzlaşma yolunu seçmesi, devlet gücü yüksek olan ve değişimi kendi ortaklarının güçlenmesi nedeniyle destekleyen Katar tarafından olumlu karşılanmıştır. Buna karşın İhvan kökenli muhalefetin rejimi sorgulaması nedeniyle BAE ve Kuveyt statükoyu korumaya çalışmıştır. Ayrıca İran'ın Irak'ta nüfuzunun artırması ve ülke içinde Şiilerin Emir karşıtı yapılanma içerisine

girmesi, Kuveyt karar vericilerinin de İran'a karşı tehdit algısını güçlendirmiştir. Bu devletlerin diğer bölgesel güç İsrail ile ilişkileri de devlet tutarlılığının etkisi ile şekillenmiştir. Devlet tutarlılığı yüksek olan BAE, vatandaşlarının olumsuz görüşüne rağmen İsrail ile normalleşme antlaşması imzalamıştır. Buna karşın Kuveyt'in böyle bir antlaşma imzalaması doğrudan meclis tarafından engellenmiştir. Katar'da ise 1990'lı yılların sonunda Katar halkının karşı görüşüne rağmen İsrail ile normalleşme adımları atabilmiştir.

Nitekim devlet tutarlılığı, uluslararası düzeydeki işbirliği tercihlerini de yönlendirmiştir. Üç ülke de Çin ve Rusya'nın bölgedeki artan nüfuzunu ABD nezdinde pazarlık aracı olarak görmüşlerdir. Ancak dış politikada seküler güçleri destekleyen BAE'nin Çin ve Rusya ile ortaklık kurmada daha başarılı olduğu görülmektedir. Buna karşın elitlerin İhvan ile işbirliği nedeniyle Katar'ın Çin ile işbirliği girişimleri kısıtlı kalmıştır. Devlet tutarlılığı daha düşük olan Kuveyt için de ABD'nin koruması öncelikli olmaya devam etmektedir. Nitekim Covid-19 küresel salgını sonrasında uluslararası yapıda çatışma ve rekabeti ön plana geçmiş, bu durum Körfez bölgesine de yansımıştır. Bu süreçte Katar ve Kuveyt'in ABD'ye bağlılığının daha yüksek olduğu, BAE ve Suudi Arabistan'ın ise Batıya bağımlılığı azaltmaya istekli olduğu görülmektedir. Örneğin ABD, BAE'nin Çin'in ülkedeki ABD askeri teknolojisini kopyalama ihtimali nedeniyle 5 G ağının kullanmasına karşı çıkmış, bu nedenle F-35 savaş uçaklarının satışı iptal edilmiştir. Nitekim Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında BAE ve Suudi Arabistan'ın tutumu ABD tarafından tatmin edici bulunmamıştır. Bu iki ülke Rusya'ya baskı uygulamak için petrol üretimini artırmaya yanaşmamış, Dubai Rus oligarkların yatırımlarını kabul etmiştir. Buna karşın Ukrayna krizi nedeniyle Katar doğalgazı Batı pazarlarına yönlendirilmiş, buna karşılık Katar da NATO'nun üye olmayan müttefik statüsü verilmiştir.

Şekil 8.2 BAE, Katar ve Kuveyt'in Askeri Harcamalarının GYİH Oranları

Kaynak: The World Bank Data Bank, "World Development Indicators", <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators> (e.t.05.04.2022); *Center for Strategic and International Studies, Chapter Seven: Middle East and North Africa*, s.353, 364, 374.

Diğer yandan KİK devletlerinin askeri harcamalarında hem ülke içi değişkenlerin hem de dış tehdit algısının etkili olduğu görülmektedir. 1997-2010 döneminde Katar neredeyse hiç silah alımı yapmamış, askeri harcaması GSYİH'nın %4'nü geçmemiştir. Ancak 2014 yılından itibaren Arap Dörtlüsü tarafından ablukaya maruz kalan Katar, askeri harcamalarını giderek artırmıştır. Bu çerçevede Katar silah ithalatında dünya sıralamasında ilk 15 ülke arasına girmiştir. Kuveyt ise ulusal ordusunu yeniden kurmak için 1990'lı yıllarda yüksek düzeyde askeri harcama yapmış, ancak 2000'li yıllarda bu oran giderek düşmüştür. Devlet tutarlılığının düşük olması Kuveyt'in silahlanma stratejisine de yansımış, ülke İran'ın hava gücü karşısında savunma sistemlerini 2016 yılına kadar satın alamamıştır. BAE ise Abu Dabi ve Dubai arasındaki uzlaşılı ile ulusal ordunun düzenlenmesinin ardından önemli askeri harcamalar yapmıştır. Nitekim BAE de yakın tehdit unsurları artarken askeri harcamasını artırmış, İran'ın füze sistemlerine karşı ilk adımlarını atan ülke olmuştur. Silahlanma ayrıca uluslararası koruma ilişkisinin bir unsuru olmuş, bu üç ülke de ağırlıklı olarak ABD'den silah alımı yapmışlardır. Bu çerçevede Rusya ve Çin bölgede etkinliğini artırmasına paralel olarak silah alımlarında çeşitlendirme gündeme gelmiş, BAE'nin bu bağlamda daha etkin politika izlediği görülmüştür.

Bulgular değerlendirildiğinde araştırmanın birinci önermesi, tutarlığı düşük olan devletlerin eksik dengeleme stratejisi izeler önermesi, Katar'ın 1991-1996 döneminde ve Kuveyt'in 2011-2016 döneminde uyguladığı dış politikada görülmektedir. 1991-1996 döneminde Katar'da rejim istikrarsız yapıya sahip olmuş, dış tehdit konusunda karar verici elitler arasında uyum sağlanamamıştır. Bu nedenle dönemin Veliaht Prensi Hamad bin Halife'nin girişimlerine rağmen Suudi Arabistan'ın sınırlayıcı adımları engellenememiştir. Bu dönemde Katar, doğalgaz kaynaklarının kullanımı için gerekli adımları atamamış, dış politikada da tutarlı strateji uygulanmamıştır. Yine 2011-2016 döneminde Kuveyt'teki Sabah rejimi, İran'dan ve Sünni Radikalizmden tehdit algılasa da tehdit sıralaması konusunda elit uyum sağlayamamıştır. Nitekim ülke içindeki muhaliflere karşı Şii elitlerin desteğine ihtiyaç duyan Sabah yönetimi, rejim güvenliğini ön planda tutmuştur. Bu çerçevede Kuveyt, Suudi Arabistan'ın bölgesel dengeleme politikasına doğrudan destek verememiş, bölgesel politikalarına yaslanmaya çalışmıştır. Bu süreçte Kuveyt, eksik dengeleme uygulaması nedeniyle ülke doğrudan terör eylemlerinin hedefi haline gelmiştir.

Çalışmanın ikinci önermesi, devlet tutarlılığı orta olan devlet yakın tehdit algısı bulunmadığında pasif dengeleme stratejisi izler önermesi, 1991-2010 döneminde BAE ve Kuveyt'in, 1996-2010 döneminde Katar'ın uyguladığı dış politikada görülmektedir. Bu dönemde üç ülke için farklı tehdit kaynakları ortaya çıksa da ABD'nin sağladığı koruma yüksek olmuş, rejim istikrarlarını artıran bu ülkeler bölgesel düzeyde ittifak veya peşine takılma stratejisinden kaçınabilmişlerdir. Ancak bu dönemde de devlet tutarlılığı değişkenin etkisiyle örnek ülkelerin dış politikalarında farklılıklar oluşmuştur. Bu bağlamda 1991-2010 döneminde Kuveyt'in Irak'tan tehdit algısı diğer ülkelere göre daha yüksek olmuştur. Irak'a yönelik yaptırımların uygulanması ve hava operasyonlarının düzenlenmesine rağmen zaman zaman Saddam Hüseyin'in saldırgan açıklamaları Kuveyt tarafından endişeye neden olmuştur. Ancak ABD'nin fiili olarak Kuveyt'in güvenliğini sağlaması ve Irak ordusunun giderek zayıflaması nedeniyle 1991-2010 döneminde tehdit algısı uzak olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde Kuveyt yöneticileri, devlet inşasına odaklanmış, ülke içinde siyasi aktörlerle uzlaşmaya çalışmıştır. İşgal sonrasında Kuveyt'te milli bilinç artmış bu durum devlet tutarlılığını olumlu etkilemiştir. Bu çerçevede devlet istikrarı orta olan Kuveyt, bölgesel düzeyde çok taraflı dış politika

yürütmüş, büyük güçlerle işbirliğini artırmaya çalışmıştır. Bu dönemde Emir Sabah'ın kişisel diplomasi ön plana geçmiştir.

Tablo 8.1

BAE, Katar ve Kuveyt'in Dış Politika Stratejileri

	Devlet Tutarlılığı Düşük	Devlet Tutarlılığı Orta	Devlet Tutarlılığı Yüksek
Uzak Tehdit	Eksik Dengeleme (1) Katar 1991-1996	Pasif Dengeleme (2) BAE 1991-2010 Kuveyt 1991-2010 Katar 1997-2010 Kuveyt 2017-2021	Yayılma (4) Katar 2011-2013 BAE 2016-2021
Yakın Tehdit	Kuveyt 2011-2016	Aktif Dengeleme (3) BAE 2011-2015 Katar 2014-2021	

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Nitekim 1991-2010 döneminde BAE yönetimi merkezileştirme girişimlerini artırmış, ulusal kaynakların etkin kullanımına odaklanmıştır. Bu çerçevede Abu Dabi yönetimi, Dubai dışındaki emirliklerin dış politikadaki etkisini kısıtlamış, elit uyumunu artırmıştır. Bu süreçte BAE yönetimi ABD öncülüğündeki uluslararası barışı koruma

faaliyetlerine katılarak askeri kabiliyetini yükseltmeye çalışmıştır. Nitekim BAE askerleri 2003 yılında Afganistan'da Taliban ve El-Kaide'ye yönelik operasyonlarında yer almıştır. Ancak Abu Dabi, ABD'nin Irak'a yönelik çevreleme politikasına ve işgaline bölgede istikrarsızlık yaratacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Nitekim Abu Dabi ve Dubai arasındaki uyuşmazlık nedeniyle ABD'nin İran'ı çevreleme politikasına doğrudan destek sağlamamıştır.

Katar da 1996-2010 döneminde devlet tutarlılığını ve ulusal gücünü artırmaya yönelmiştir. LNG endüstrisini geliştiren Katar, milli gelirlerini önemli ölçüde artırmış, rejim istikrarını sağlamıştır. Bu dönemde Katar halkının Emire yönelik sadakati yüksek olmuş, dış politika kararları sorgulanmamıştır. Bu dönemde Sani ailesi içerisinde de uyum artmış, Emir Hamad ile Dışişleri Bakanı arasındaki uyum göze çarpmıştır. Devlet istikrarının orta olması ve yakın tehdit unsurlarının bulunmaması Katar'ın bölgesel düzeyde çok taraflı dış politika uygulamasına yol açmıştır. Bu çerçevede Katar aynı anda hem KİK ülkeleri hem İran hem de İsrail ile yakın ilişkiler kurmuştur. Ayrıca ABD'nin koruması doğrudan bölge politikalarında peşine takılma anlamına gelmemiş, koruma ilişkisinde esnekliği koruyan Katar, Sudan'daki Beşir yönetimi, Hizbullah ve Hamas gibi aktörlerle de işbirliğinde bulunmuştur. Nitekim kurduğu bu ağ ile Katar dış politikada arabuluculuk faaliyetlerinde başarılı olmuştur.

Nitekim Kuveyt, 2017 sonrasında devlet tutarlılığını kısmı olarak yükseltmiş, rejim karşıtı gösteriler sonlanmıştır. Siyasi elitler arasında uyumsuzluk devam etse de halkın ekonomik istikrar talepleri ön planda olmuş, rejim değişikliği talepleri azalmıştır. Bu dönemde ABD ile koruma ilişkisini yeniden güçlenmiş, ABD Kuveyt'e karşı taahhütlerini yenilemiştir. Ayrıca İran Kuveyt ile ilişkilerini düzeltmek için girişimlerde bulunmuştur. Bu durum Kuveyt'in bölgede çok taraflı dış politikaya geri dönmesine, arabuluculuk faaliyetlerine yönelmesine neden olmuştur. Bu çerçevede Kuveyt'in Arap Dörtlüsü ile Katar arasında başarılı arabuluculuk yürütmesi ve Yemen ve Suriye insani durumu ön planda tutması, uluslararası güçler tarafından olumlu karşılanmıştır.

Çalışmanın üçüncü önermesi, tutarlılığı orta olan devletler yakın tehdit durumunda aktif dengeleme stratejisi izler önermesi ise BAE'nin 2011-2015 ve Katar'ın 2014-2021 döneminde uyguladığı dış politikada görülmektedir. Arap Baharı sürecinde

İhvan bağlantılı gruplar Tunus, Mısır ve Libya'da etkinlik kazanırken BAE'de de rejim karşıtı tutumlarını devam ettirmişlerdir. İran ise balistik füze teknolojisini önemli ölçüde geliştirmiş, Irak'ta belirleyici güç olmuştur. Nitekim Tahran, Bahreyn'deki rejim karşıtı gösterileri desteklemiş, Kuzey Afrika'daki yeni hükümetlerle de yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu iki gücün bölgede artan nüfuzuna karşı ABD'nin etkin koruma önermemesi, BAE'nin tehdit algısını güçlendirmiştir. Bu çerçevede 2011-2015 döneminde rejime yönelik tehditlere rağmen elit uyumunu artıran BAE, Suudi Arabistan ile ittifak ilişkisi kurmuştur. BAE Bahreyn'de protestoları bastırmak için polis gücü göndermiş, Tunus, Mısır, Ürdün ve Cezayir'deki seküler güçlere doğrudan mali destek sağlamıştır. Yine Libya'da Kaddafi karşıtı hava operasyonlara katılan BAE, ülkede İhvan bağlantılı grupların güç kazanmasının ardından Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusuna askeri destek sağlamıştır. Abu Dabi, Suriye'de de İran'ın nüfuzunu kısıtlamak adına Suudi Arabistan ile uyumlu politika izlemiş, muhalifleri desteklemiştir. Ayrıca bu ikili İran'ın nüfuzunu kısıtlamak için 2015 yılında Yemen'deki Husilere yönelik askeri operasyon düzenlemiştir.

Nitekim Katar da 2014 sonrası dönemde giderek artan Suudi Arabistan-BAE tehdidi karşısında ABD'nin korumasının zayıflaması nedeniyle Türkiye ile sıkı ittifak ilişkisine yönelmiştir. Bu bağlamda 2014 yılında iki ülke yüksek düzeyli stratejik işbirliği mekanizması kurmuş, Katar'da Türk üssü açılması kararlaştırılmıştır. 2017 yılında ise Türkiye diplomatik desteği ile Katar'a yönelik abluka girişimlerini engellerken Doha da Türkiye'nin yaşadığı ekonomik kriz sırasında ülkeye yatırımlarını artırarak destek olmuştur. İki ülke Mısır, Libya, Somali, Sudan ve Suriye'de ortak politikalar izlemiş, aynı aktörleri desteklemişlerdir. Bu bağlamda Mısır'da gerçekleşen darbeye karşı çıkan ikili Libya'da Hafter güçlerinin operasyonlarına karşı İhvan bağlantılı merkezi hükümeti desteklemişlerdir. Yine Somali ve Sudan merkezi hükümeti destekleyen Katar ve Türkiye, bu ülkelerde ortak yatırımlar gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca Katar, İran ilişkilerini yeniden düzeltmiş, bu ülke abluka sürecinde Katar'a destek sağlamıştır. Böylelikle Katar Suudi Arabistan liderliğindeki Dörtlünün taleplerini karşılamadan yeniden bu ülkeler ile ilişkilerini tesis edebilmiştir. Katar'ın bu tehditler karşısında etkin dengeleme politika izlemesinde devlet tutarlılığının orta olması etkili olmuştur. Sani ailesindeki bazı muhalifler Türkiye ile ittifaka karşı çıksa da Emir Tamim, elitlerin çoğunluğu arasında

uyumu ve toplumsal desteği sağlayabilmiştir. Nitekim abluka süreci Katar'da ulus bilincini artırmış, toplumsal birlik artmıştır.

Dördüncü önermede belirtildiği gibi ulusal gücünü artıran devletler bölgesel düzeyde yayılma stratejisi izlemektedir. 2011-2013 döneminde devlet tutarlığını ve ulusal ekonomik kapasitesini oldukça yükselten Katar, Arap Baharı sürecinden tehdit algılamamış, statükoyu kendi lehine değiştirmeye ve bölgede kazanımlarını artırmaya çalışmıştır. Bu süreçte Katar, askeri müdahale, askeri grupları silahlandırması ve yatırımlar ve yardımlar yoluyla diğer devletlerinin iç işlerine karışma gibi birçok yayılmacı araçları kullanmıştır. Bu bağlamda Mısır ve Tunus'ta İhvan bağlantılı grupları finansal araçlar ve siyasi müdahalelerle desteklerken Libya'da doğrudan Kaddafi karşıtı askeri müdahalede yer almış, Kaddafi sonrası dönemi şekillendirmeye çalışmıştır. Yine Suriye'de İhvan bağlantılı grupları destekleyen Katar, bu grupların silahlanmasını sağlamıştır. Katar'ın bu politikası sadece statükocu güçler tarafından değil, İran tarafından tepkiye neden olmuş, karşı dengeleme politikalarına neden olmuştur.

Nitekim BAE materyal kapasitesinde ve devlet tutarlılığında artışa paralel olarak 2016'dan itibaren yayılma stratejisini uygulamıştır. 2014 sonrasında petrol fiyatlarında düşüş karşısında ekonomik çeşitliliği en fazla yükselten, yenilenebilir enerji sektörlerine yatırım yapan BAE hızlı bir toparlanma yaşamıştır. Ayrıca BAE, Katar ve Kuveyt'e göre uluslararası yatırımlardan daha çok faydalanmıştır. Bunun yanında kendi silah sanayisine yatırım yapan BAE, askeri kapasitesini de önemli ölçüde geliştirmiş, Ortadoğu'nun en büyük altıncı askeri gücü haline gelmiştir. Böylelikle artan gücü ile BAE, Ortadoğu ve Afrika Boynuzunda enerji nakil ve uluslararası ticaret yollarını kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu süreçte BAE'nin askeri stratejisinde yerel gruplarla (Haftar, Yemen Ulusal Direniş Cephesi, Somaliland) ve diğer bölgesel/ bölgeaşıırı güçlerle işbirliği ön plana geçmiş, çok sayıda askeri üs elde etmiştir. Ayrıca bu dönemde BAE, ABD'ye bağımlılığını azaltmak için Çin, Rusya ve Fransa ile ilişkilerini güçlendirmiş, böylelikle Suudi Arabistan'dan bağımsız bölgesel politikalar izleyebilmiştir. Ancak Katar'ın yayılmacı politikası gibi BAE'nin yayılma politikası kısa sürmüş, sadece İran ve Türkiye tarafından değil, Suudi Arabistan tarafından da engellenme girişimlerine maruz kalmıştır.

8.2. Araştırmanın Katkısı

Bu tez çalışması ile öncelikli olarak KİK devletlerinin 1991-2021 döneminde değişen dış politika stratejileri ve araçlarını sistematik bir şekilde inceleyerek Körfez çalışmaları literatüründeki boşluk doldurulmuştur. Ayrıca bu çalışma ile küçük devletlerin dış politikasını inceleyerek hem realist teori literatürüne hem de küçük devlet teorilerine katkı sağlanmıştır. Realist teori, büyük güçlerinin dış politikasına odaklanmakta küçük devletlerin dış politikasına açıklamaktan kaçınmaktadır. Bu çerçevede realist yazarlar, küçük devletlerin yükselen gücün peşine takılma stratejisini izlediğini, devlet için faktörlerin küçük devletlerin dış politikasında daha az rol oynadığını iddia etmektedir. Ancak bu varsayımın gerçekleşmesi için büyük güçlerle aynı bölgesel sistemde yer alması gerekmektedir. Örneğin Körfez monarşilerinin ABD ile ilişkisi uluslararası literatürde kabul edilen “peşine takılma” stratejisi olarak görülemez. Veya bu monarşiler bölgesel düzeyde yükselen güç olan İran’ın da peşine takılmamaktadır. Buna karşın küçük devlet teorisi literatüründe küçük devletlerin komşu tehditler karşısında büyük güçlerle işbirliği veya ittifak ilişkisi kurduğunu ileri sürülmektedir. Ancak büyük güçlerle işbirliği veya ittifak seçenekleri uluslararası sistemin yapısına göre değişim göstermektedir. Ayrıca bu durum küçük devletlerin bölgesel düzeyde geliştirdiği güvenlik politikalarını açıklamamaktadır. Bu çalışmada ittifak tercihleri iki düzeyde ele alınarak literatürde yeni yaklaşım ortaya konulmuştur.

Araştırmanın diğer katkısı ise literatüründeki üçüncü dünya ülkelerinde rejim güvenliği ile ulusal güvenlik arasında keskin ayrıma alternatif yaklaşım sunmaktadır. Çalışmada devlet tutarlılığına artışına paralel olarak bu iki güvenlik unsurunun örtüştüğü iddia edilmiştir. Bu çerçevede devlet istikrarı düşük olan Kuveyt’te rejime yönelik tehdit unsurları ile dış tehdit unsurları farklılaşmış, bu nedenle elitler tehdit sıralaması konusunda uzlaşmamıştır. Devlet tutarlılığı orta olan BAE’de ise Abu Dabi ve Dubai, İhvan’ı hem rejime hem de ulusal güvenliğe yönelik tehdit olarak görmüştür. Devlet tutarlılığı yüksek olan Katar’da da rejime yönelik Sani ailesi içerisindeki muhaliflerle bu muhalifleri destekleyen Suudi Arabistan dış tehdidi örtüşmüştür.

Diğer yandan Ortadoğu veya Körfez bölgesini inceleyen çalışmalar, bölgenin kendine özgü yapısı olduğunu ileri sürmektedirler. Örneğin inşacı yaklaşımla yapılan

ikinci dünya sonrası yapılan çalışmalarda Ortadoğu sisteminin Arap-İsrail çatışması, ulusötesi kimlikler ve s. özellikleri ön planda tutulmuştur. Arap Baharı sonrasında Siyasal İslam ile geleneksel yönetimler arasındaki rekabet sistem özelliği olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ulus ötesi kimliklerin rolü yadsınmamakta, ancak sistem özelliği olarak sunulan bu analizler belirli zaman dilimi için açıklayıcı güce sahip olduğu iddia edilmektedir. Bu çerçevede inşacı yaklaşımın aksine Ortadoğu bölgesinin temel farklılığının sistemde büyük gücün bulunmayışından yola çıkarak daha kapsamlı analiz çerçevesi sunulmaktadır.

8.3. Araştırmanın Sınırlılığı ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Bu çalışmada nitel yöntem kullanılarak ara değişkenlerin dış politikadaki etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda devlet tutarlılığı, tehdit algısı ve uygulanan stratejiler bir model çerçevesinde sunulmuştur. Ancak araştırmada nitel yöntemin kullanılması modelde sunulan önermelerin doğrulanmasını zorlaştırmaktadır. Gelecek çalışmalarda devlet tutarlılığının belirlenmesinde ve dış politika tercihlerinde nicel yöntemlere de yer verilerek araştırma önermeler sağlamlaştırılabilir. Bunun yanında gelecek çalışmalarda araştırma sürecinin başında hedeflenen ama gerçekleşemeyen KİK ülkelerinde alan çalışması ile devlet tutarlılığı birleşenleri ve tehdit algılamaları doğrudan gözlemlenerek belirtilen önermeler doğrulanabilir.

Diğer yandan belirtildiği gibi bu çalışmanın kapsamı, uluslararası düzeyde sınırlı kapasiteye sahip olan devletlerin yani küçük devletlerin, büyük gücün bulunmadığı ve çatışma ve rekabet unsurunun ön planda olduğu bölgesel düzeydeki dış politika ittifak tercihlerini incelemektir. Bu çerçevede örnek ülkelerin Hindistan ve Pakistan gibi bölge dışı devletlerle ilişkileri inceleme dışında kalmıştır. Gelecek çalışmalarda KİK ülkelerinin bu devletlere ilişkisi de devlet istikrarı değişkeni dikkate alınarak incelenebilir. Ayrıca Ortadoğu'daki diğer küçük devletlerin dış politikası sunulan model çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenerek sunulan önermeler sınanabilir. Yine sunulan model çatışmacı özelliğe sahip ve büyük güç barındırmayan Afrika'daki küçük devletlerin dış politikasına uygulanabilir.

Nitekim çalışmanın kapsamı genişletilerek Ortadoğu'daki orta büyüklükte güçlerle büyük güçler arasında ittifak/ koruma ilişkisi devlet tutarlılığı değişkeni dikkate alarak incelenebilir. Örneğin İran'ın materyal kapasitesinin ve bölgesel nüfuzunun yüksek olduğu bir dönemde ABD ile müttefikliğini sonlandırması sadece yapısal değişkenler ile açıklanamamaktadır. Yine Mısır'ın ABD ile ittifak ilişkisine yönelmesi İsrail ile yapılan savaşlardaki başarısızlık sonucu olarak görülse de Suriye'nin neden benzer adımlar atmadığı açıklanamamaktadır. Bu çerçevede bu ülkelerin devlet tutarlılığı karşılaştırılarak orta büyüklükteki güçlerin dış politikadaki ittifak tercihleri daha kapsayıcı bir şekilde incelenebilir.

EKLER

EK 1: Mülakat Soruları

- Do you think the structure of the international system is unipolar or bipolar or multipolar?
- How do you describe the boundaries of the Middle East and North Africa (MENA)?
- Which countries do you think are the regional powers of MENA?
- Do the regional power distributions influence the foreign policies of countries?

UAE

- How do you assess the power status of the UAE? (small state, regional power, middle power, etc.)
- How do you evaluate the stability of the UAE's regime in recent years, is it stable or vulnerable? What are the main challenges the UAE's regime faces? Do you agree that UAE faced significant regime challenges during the Arab Spring?
- How do you evaluate the social coherence of Emirati people? Is there a modern Emirati national identity? Do you think foreign workers/ expatriates are part of the Emirati people?
- Why does the UAE see Muslim Brotherhood as a threat? Do Emirates support Muslim Brotherhood and its ideas in the country?
- Who are the main decision-makers of the foreign policy of the UAE? Do you think the power share between Abu Dhabi and Dubai affects the UAE's foreign policy? Do all emirates influence foreign policy of the UAE?
- Do the opinions/ preferences of Emirati people affect the foreign policy decisions of UAE?

- How do you describe the grand strategy of the UAE? What is the main goal of the foreign policy of the UAE? Who or what are the main threats to the UAE's foreign policy?
- Are there main changes in the foreign policy of the UAE after the Arab Spring?
- How do you describe UAE-Saudi Arabia relations? (Cooperation, alignment, bandwagoning, or other) Do you see any changes last years? Are any conflicts of interest between the two countries?
- How do you describe the UAE-Qatar relations? Do you think there are UAE's revisionist aims against Qatar?
- How do you describe the UAE- Iran relations? Does the UAE see the USA-Iran normalization against its interests?
- How do you describe the UAE-Turkey relations? Does the UAE see Turkey's activism in the region against its interests? Do you think the UAE-Turkey competition is rational or ideational?
- How do you evaluate the UAE-France cooperation in the East Mediterranean? Is it against Turkey (regional balancing) or Political Islam (regime security)?
- Why does the UAE support Haftar in Libya? What is the main interest of the UAE in Libya?
- What is the main interest (economic or political or military interests) of the UAE in the Horn of Africa? Why does UAE establish military bases in the Horn of Africa?
- For you what is the main reason behind the UAE's normalization with Israel? Do you think the people of the UAE support the normalization of relations with Israel?
- How do you define UAE-USA relations last years? Do you think Trump's Middle East Policy led the UAE to more interventionist regional politics?
- Does the UAE try to diversify its international security alignments (with China or Russia or other country)?

- How do you define the UAE-Russia relations? Do you think UAE-Russia cooperation in the defense area affects UAE-USA relations?
- How do you define the UAE-China relations? Do you think that UAE sees China as a protector in the absence of the USA?

Qatar

- How do you assess the power status of Qatar? (small state, regional power, middle power, etc.)
- How do you evaluate the stability of the Qatari regime in recent years, is it stable or vulnerable? Is there any challenge (coup, etc) the regime of Qatar faces after the Gulf Crises?
- Do Qatari elites (Thani members, ministers, army officials) have a consensus on Qatari general policy? Is there any rivalry among them?
- How do you evaluate the social cohesion of the Qatari people? Is there modern Qatari national identity? Do you think foreign workers/ expatriates, or bidoons are part of the Qatari people?
- Do you think the Qatari people want political participation?
- Who are the main decision-makers of the foreign policy of Qatar? Do the opinions/ preferences of Qatari people affect the foreign policy decisions of Qatar?
- How do you briefly explain the grand strategy of Qatar? What is the main goal of the foreign policy of Qatar? Who or what is the main threat(s) to Qatar?
- For you who was the main statesman behind Qatar's activism during the Arab Spring (Hamad bin Khalifah, Hamad bin Jassim, Tamim bin Hamad)? Do you describe it miscalculation?
- Do you think Qatar's close relations with France and U.K. encouraged Qatar's activism during the Arab Spring?
- Has Qatar's foreign policy been changed with the reign of Tamim bin Hamad?

- For you what was the main reason for the Gulf Crisis?
- How do you define Qatar-Turkey relations (bandwagoning, cooperation, ally, or other)? Is Qatar's cooperation with Turkey tactical or strategic?
- How do you define Qatar-Iran relations? Does Qatar support USA-Iran normalization? Does Qatar consider the USA-Iran normalization against its interests?
- How do you define Qatar-Saudi relations (bandwagoning, cooperation, ally, etc.)? What is the main reason which led Saudi Arabia and others to end the sanctions on Qatar? Does this normalization affect the Qatar-Turkey cooperation?
- Why did not Qatar accept signing a normalization agreement with Israel? Do Qatari policymakers consider public opinion about the issue?
- How do you define Qatar-USA relations (ally, partner, etc) last years? Do Qatari policymakers feel insecure in the absence of the USA in the region? Does Qatar try to diversify its international security alignments (with China or Russia)?

Kuwait

- How do you assess the power status of Kuwait? (small state, regional power, middle power, etc.)
- How do you evaluate the stability of the Kuwaiti regime in recent years, is it stable or vulnerable? What are the main challenges the Kuwaiti regime faces, did the Kuwaiti regime face any significant challenges during the Arab Spring protests?
- How do you evaluate the social cohesion of Kuwaiti people? Do you think foreign workers/ expatriates, or bidoons are part of the Kuwaiti people?
- How do you briefly explain the grand strategy of Kuwait in the last 10 years? What is the main goal of the foreign policy of Kuwait? Who or what is the main threat(s) to Kuwait?

- Do Kuwaiti people support the new Emir Nawaf Al-Ahmed Al-Sabah? Have you observed any changes in Kuwait's internal and foreign policy after Nawaf Al-Ahmed Al-Sabah became the new emir?
- Who are the main decision-makers of the foreign policy of Kuwait? Do opinions/ preferences of political parties/ frictions in the National Assembly affect the foreign policy decisions of Kuwait?
- How do you describe Kuwait's foreign policy during the Arab Spring? Do you think there are main changes in the foreign policy of Kuwait after the Arab Spring?
- Did Kuwait support the Syrian dissidents in the Syrian Civil War? Were there any political pressures on the Kuwaiti government from the Sunni or Shias Islamists in Kuwait about the issue?
- How do you define Kuwait-Saudi relations (bandwagoning, cooperation, ally, or other)? Does Kuwait consider Saudi Arabia's interventions in the region as a threat?
- Why did Kuwait stay neutral during the Qatar crisis? Does the Kuwaiti regime see Muslim Brotherhood as a threat?
- How do you define Kuwait-Iran relations? Does Kuwait support USA-Iran normalization? Does Kuwait consider the USA-Iran normalization against its interests?
- How do you define Kuwait-Turkey relations? (bandwagoning, cooperation, strategic partner, ally, etc.) Are recent security agreements against any threat?
- Why did not Kuwait accept signing a normalization agreement with Israel? Do Kuwaiti policymakers consider public opinion about the issue?
- How do you define Kuwait-USA relations last years? Does Kuwait try to diversify its international security alignments (with China or Russia)?

KAYNAKÇA

- Abou Jalal, Rasha. "Kuwait asks Saudi Arabia to release Palestinian detainees". *Al Monitor*. 26 Eylül 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/09/hamas-detainees-saudi-arabia-kuwait-mediation.html#ixzz7VtpWDTEk> (e.t.10.07.2021).
- Abu Amer, Adnan. "Palestinians rally in response to Kuwaiti support". *Al Monitor*. 9 Temmuz 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/07/kuwait-shows-unprecedented-support-palestinians-deal-century.html> (e.t.10.07.2021).
- Abu Sulaib, Faisal Mukhyat. "Understanding Qatar's Foreign Policy, 1995-2017". **Middle East Policy**. Vol. 24, No. 4, (Winter 2017), ss.29-44.
- ADIA, "Investment", <https://www.adia.ae/En/Investment/Portfolio.aspx> (e.t.07.05.2021).
- Aftandilian, Gregory. "The Future of Iraqi-Kuwaiti Relations: Overcoming a Troubled History", *Arab Center DC*. 10 Temmuz 2018, <https://arabcenterdc.org/resource/the-future-of-iraqi-kuwaiti-relations-overcoming-a-troubled-history/> (e.t.10.07.2021).
- Aghazadeh, Mandieh. "A Historical Overview of Sanctions on Iran and Iran's Nuclear Program". **Journal of Academic Studies**. Vol. 14, No. 56 (February 2013 – April 2013), ss. 137-160.
- Akbarzadeh, Shahram. "Iran and Gulf Cooperation Council sheikhdoms", Khalid S. Almezaini ve Jean- Marc Rickli (ed). **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde. New York: Routledge, 2017.
- Akyıldız, Ali ve Zekeriya Kurşun. **Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, ss.31-35.

- Al-Ahmadi, Aziz. "UAE sends military officials to Yemeni island: Adviser". *Anadolu Ajansı*. 02.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/uae-sends-military-officials-to-yemeni-island-adviser/2161735> (e.t. 05.04.2021).
- Al-Amin, Esam. "The Hamas Problem: Why is Hamas part of the GCC Crisis?". *Al Jazeera*. 16 Haziran 2017, <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/6/16/the-hamas-problem> (e.t.20.03.2021).
- Al-Bedah, Bader. "Arab Economic Summit 2009 Aspired to Uplifting Arab's Living Standarts. *KUNA*. 18 Ocak 2019, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2771521&language=en> (e.t.10.05.2021).
- Al-Ebraheem, Hassan Ali. **Kuwait and the Gulf: Small States and the International System**. New York: Palgrave Macmillan, 1984.
- Al-Failakawi, A. "Kuwait, Turkish ties "historic and distinctivte". *KUNA*. 2009, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?language=en&id=2048515> (e.t. 10.05.2021).
- Al-Falahi, Ashraf. "Just how neutral is Oman in Yemen war?". *Al-Monitor*. 12.10.2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/10/oman-neutral-saudi-war-iran-houthis.html#ixzz4t404hOv7> (e.t.10.09.2017).
- Al-Khalifa, Talal Mohammed. *The Gulf and Southeast Asia: Regional Security Complex and Regional Security Community* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Exeter, The Institute of Arab and Islamic Studies). 2012.
- Al-Kasem, B. "UAE lobby group calls on US senators to impose Turkey sanctions". *Al Jazeera*. 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/uae-lobby-group-calls-senators-impose-turkey-sanctions-191217074943261.html> (e.t.25.12.2019).
- Al-Ketbi, Ebtesam. "Contemporary Shifts in UAE Foreign Policy: From the Liberation of Kuwait to the Abraham Accords". **Israel Journal of Foreign Affairs**. November 2020, DOI: 10.1080/23739770.2020.184506.

Al-Ketbi, Ebtesam. **The UAE Power - Building Model and Foreign Policy Shifts**. Abu Dhabi: Emirates Policy Center, 2021.

Al-Mashat, Abdul-Monem. "Politics of Constructive Engagement: The Foreign Policy of the United Arab Emirates". Bahgat Korany ve Ali E. Hillal Dessouki (ed.). **The Foreign Policy of Arab States** içinde. Boulder: Westview Press, 1984.

Al-Mazrouei, Noura S. "The Revival of the UAE–Saudi Arabia Border Dispute in the 21st Century". **Journal of Borderlands Studies**. Vol.32, No.2, (2017), ss.157-172.

Al-Mulla, Yasmena. "Kuwait's Parliament Abstains from Foreign Policy Yet Shapes Public Opinion". *Politics Today*. 22 Ocak 2021, <https://politicstoday.org/kuwaits-parliament-abstains-from-foreign-policy-yet-shapes-public-opinion/> (e.t.15.10.2020).

Al-Mulla, Yasmena. "Parliamentary committees: How they work and why they matter". *Kuwaiti Times*. 30.12.2020, <https://news.kuwaittimes.net/website/parliamentary-committees-how-they-work-and-why-they-matter/> (e.t. 03.04.2021).

Al-Qassemi, Sultan. "The Brothers and the Gulf". *Foreign Policy*. 14 Aralık 2012, <https://foreignpolicy.com/2012/12/14/the-brothers-and-the-gulf/> (e.t. 18.04.2021).

Al-Rasheed, Madawi. "Kuwaiti activists targeted under GCC security pact". *Al Monitor*. 20 Mart 2015, <https://www.al-monitor.com/originals/2015/03/saudi-gcc-security-dissident-activism-detention-opposition.html> (e.t.11.03.2021).

Al-Saif, Bader. "Rescuing Kuwait", *Carnegie Middle East Center*, 27 Kasım 2020, <https://carnegie-mec.org/diwan/83318> (e.t.10.02.2021).

Al-Saif, Bader. **Along the Kuwaiti-Saudi Border, Stability Is Built on Flexibility**. Carnegie Endowment for International Peace, 2021, https://carnegieendowment.org/files/alSaif_XBORDER_Kuwait_Saudi_Border1.pdf (e.t.25.04.2021).

- Al-Sayegh, Hadell. "UAE Billionaire: Gulf Arabs Could Pull Billions in Investment". *Haaretz*. 14 Ocak 2016, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/2016-01-14/ty-article/uae-billionaire-gulf-money-would-quit-u-s-if-trump-wins/0000017f-e3f8-d804-ad7f-f3fa12da0000> (e.t.03.04.2020).
- Al-Sharif, Osama. "Jordan, Qatar close ranks following emir's visit". *Al Monitor*. Şubat 2020, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/02/jordan-king-qatar-emir-visit-relations-economy-us-peace-plan.html>, (e.t.16.05.2021).
- Al-Sulami, Mohammed. "The Unforgiven": Qatar's Al-Ghufran tribe fights for justice — and right to citizenship. *Arab News*. 6 Ekim 2019, <https://www.arabnews.com/node/1565061/middle-east> (e.t.27.06.2021).
- Alazemi, Talal Z. A. "Kuwaiti Foreign Policy In Light Of The Iraqi Invasion, With Particular Reference To Kuwait's Policy Towards Iraq, 1990-2010". (Doktora Tezi, University of Exeter, June 2013).
- Albayrakoğlu, Esra Pakin. "Gulf Integration in Post-Arab Spring: Deepening or Decaying". **Güvenlik Stratejileri**. Yıl 10, Sayı 19, (Nisan 2014), ss.1-30.
- Albloshi, Hamad H. "Kuwait's National Assembly: Roles and Dynamics". **Monograph Series: The Shura Councils in the Persian Gulf**. Gulf Studies Center, 2019.
- Albloshi, Hamad H. "Sectarianism And the Arab Spring: The Case of the Kuwaiti Shi'a". **The Muslim World**. Vol. 106, No:1, (January 2016), DOI: 10.1111/muwo.12127, ss. 109-126.
- Albloshi, Hamad ve Faisal Alfahad. "The Orange Movement of Kuwait: Civic Pressure Transforms a Political System". Stephan M.J. (Ed.). **Civilian Jihad** içinde. New York: Palgrave Macmillan.
- Alenezi, Adnan. "The Regional Challenges Affecting Kuwait's National Security". **Review of Economics and Political Science**. Vol. 5 No. 1, (2020), DOI 10.1108/REPS-06-2019-0088, ss. 57-68.

Alghoul, Diana. “The Gulf Arabs’ Military Expansion in the Horn of Africa”. *Middle East Monitor*. 31 Aralık 2016, <https://www.middleeastmonitor.com/20161231-the-gulf-arabs-military-expansion-in-the-horn-of-africa/> (e.t. 15.03.2021).

Ali, Idrees. Lesley Wroughton ve Jonathan Landay. “Exclusive: U.S. commanders recommend letting Kurdish fighters in Syria keep weapons”. *Reuters*. 29 Aralık 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-usa-exclusive-idUSKCN1OR1OD>, (e.t.05.08.2019).

Almezaini, Khalid S. **The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests**. New York: Routledge, 2012.

Almezaini, Khalid S. ve Jean Marc Rickli (ed). **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring**. New York: Routledge, 2017.

Almezaini, Khalid ve Jean Marc Rickli. “Theories of Small States’ Foreign and Security Policies and the Gulf States”, Khalid S. Almezaini, Jean Marc Rickli (ed). **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde. New York: Routledge, 2017.

Almezaini, Khalid. “The UAE’s Security Perceptions in the Middle East: Regional Challenges, Alliances and the Diversification of Partners”, Silvia Colombo ve Andrea Dessì (ed.), **Fostering A New Security Architecture in the Middle East** içinde. FEPS & IAI, 2020, ss.201-221.

Almezel, Mohammed. “UAE announces citizenship for investors, medical doctors, skilled professionals, scientists and talented people”. *The Gulf News*. 30 Ocak 2021 <https://gulfnews.com/uae/government/uae-announces-citizenship-for-investors-medical-doctors-skilled-professionals-scientists-and-talented-people-1.1611990919313> (e.t.28.02.2021).

Alrantisi, Mahmoud. “Ortadoğu siyasetinde orta büyüklükte güç ile küçük devlet ilişkisi: Türkiye-Katar örneği”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). 2020.

- Alsallouml, Khaled Abdulaziz ve Mohamed Salman Tayiel. “The Present and Future of Kuwaiti-Iranian Relations and Their Influence on the Security of the Arabian Gulf”. **Asian Social Science**. Vol. 14, No. 1, (2018), s.102-111.
- Altunışık Benli, Meliha. “Rentier State Theory and the Arab Uprisings: An Appraisal”. **Uluslararası İlişkiler**. Vol.11, No.42, (Summer 2014), ss.75-91.
- Aman, Ayah. “Egypt warns Qatar about interference”. *Al Monitor*. 26 Ocak 2014, <https://www.al-monitor.com/originals/2014/01/conflict-tension-egypt-qatar.html> (e.t.02.05.2021).
- Amour, Philipp O. “The History and International Relations of the Gulf Region Reconsidered”. **International Studies Review**. Vol. 44, No. 3, (2012), ss.314-317.
- Arab Center for Research and Policy Studies. “The 2019-2020 Arab Opinion Index: Main Results in Brief”. 2020.
- Arab Barometer. **Arab Barometer V Kuwait Country Report**. 2019.
- Arslan, Abdurrahman. “Yükselen Güç Katar: Küçük Devlet Büyük Aktör?”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2018.
- Assiri, Abdul-Reda. **Kuwait’s Foreign Policy: City State in World Politics**. New York: Routledge, 2017.
- Aydın, Nuri. “BAE Veliaht Prensi Zayed'in ateşkesi bozması için Esed'e para teklif ettiği iddiası”. *Anadolu Ajansı*. 08.04.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bae-veliaht-prensi-zayed-in-ateskesi-bozmasi-icin-esede-para-teklif-ettigi-iddiasi/1797731> (e.t. 21.05.2020).
- Aydıntaşbaş, Asli ve Cinzia Bianco. **Useful Enemies: How The Turkey-UAE Rivalry Is Remaking The Middle East**. ECFR Policy Brief, March 2021,

<https://ecfr.eu/publication/useful-enemies-how-the-turkey-uae-rivalry-is-remaking-the-middle-east/> (e.t.05.06.2021).

Ayhan, Veysel. “Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel ile Modernite Arasında Bir Ülke. **Ortadoğu Analiz**. Cilt 2, Sayı 17, (Mayıs 2010), ss.25-43.

Azem, Ahmad Jamil. “Qatar's ties with the Muslim Brotherhood affect entire region”, *The National*. 18 Mayıs 2012, <https://www.thenational.ae/qatar-s-ties-with-the-muslim-brotherhood-affect-entire-region-1.408742> (e.t.10.06.2020).

Baabood, Abdullah. “Oman’s Independent Foreign Policy”. Khalid S.Almezaini, Jean-Marc Rickli (ed.). **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde. New York: Routledge, 2017.

Baabood, Abdullah. “Dynamics and Determinants of the GCC States’ Foreign Policy, with Gulf Crises of 2014 and 2017”. **The International Spectator**. Vol.56, (2021), DOI: 10.1080/03932729.2021.1982293, 2021, ss.119-133.

Baba, Gürol ve Murat Önsoy. “Between Capability and Foreign Policy: Comparing Turkey’s Small Power and Middle Power Status”. **Uluslararası İlişkiler**. Volume 13, No. 51, (2016), ss. 3-20.

Bacik, Gokhan. **Hybrid Sovereignty: Kuwait, Jordan, Iraq**. New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Bahgat, Gawdat. “Security in the Persian Gulf: Perils and Opportunities”. **Contemporary Security Policy**. Vol.29, No.2, (2008), ss.303-321.

Bakir, Ali. “The UAE’s Disruptive Policy in Libya”, **Insight Turkey**. Vol. 22, No. 4, (2020), ss. 157-177.

Bakr, Amena. “Saudi supplying missiles to Syria rebels: Gulf source”. *Reuters*. 17 Haziran 2013, <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-missiles-saudi/saudi-supplying-missiles-to-syria-rebels-gulf-source-idUSBRE95G0DK20130617> (e.t.23.03.2021).

- Bashir, Fadhl A. ve Elfatih Abdelsalam. “Qatar’s Foreign Aid Policy: Evolution, Motives and Values”. **Al-Hikmah International Journal of Islamic Studies and Human Sciences**. Vol.4, Issue 1, (January 2021).
- Barnett, Michael ve F. Gregory Gause III. “Caravans in Opposite Directions: Society, State and Development of a Community in the Gulf Cooperation Council”. Emanuel Adler ve Michael Barnett (Ed.). **Security Communities** içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, ss.161-197.
- Başkan, Birol. “Turkey between Qatar and Saudi Arabia”. **Uluslararası İlişkiler**. Vol. 16, No. 62, (2019), DOI: 10.33458/uidergisi.588947, ss. 85-99.
- Başkan, Birol. **Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East**. New York: Palgrave, 2016.
- Beckley, Michael. “The Power of Nations: Measuring What Matters”. **International Security**. Vol. 43, No. 2, (Fall 2018), https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00328, ss. 7–44.
- Bergman, Ronen ve David D. Kirkpatrick. “With Guns, Cash and Terrorism, Gulf States Vie for Power in Somalia”. *The New York Times*. 22 Temmuz 2019, <https://www.nytimes.com/2019/07/22/world/africa/somalia-qatar-uae.html> (e.t.10.10.2019).
- Belenkaya, Marianna. “How did Lavrov do on his Gulf tour?” . *Al Monitor*. 7 Mart 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/03/russia-gulf-lavrov-syria-palestine.html#ixzz7ch0pndDv> (e.t.09.03.2021).
- Bin Huwaidin, Mohamed. “China’s Strategic Partnership with the UAE: Foundation and Prospects”. **Comparative Strategy**. 2022, DOI: 10.1080/01495933.2022.2057734, ss.7-8.
- Blanchard, Ben. “China calls for harmony as it welcomes Qatar emir amid Gulf dispute”. *Reuters*. 31 January 2019, <https://www.reuters.com/article/us-china-qatar/china->

[calls-for-harmony-as-it-welcomes-qatar-emir-amid-gulf-dispute-idUSKCN1PP1EV](#) (e.t.23.02.2021).

Bodetti, Austin. "The Gulf's balance between the US and China". *Gulf State Analytics*. 20.06.2019, <https://gulfstateanalytics.com/the-gulfs-balance-between-the-us-and-china/> (23.03.2021).

Borozna, Angela. "Russia's Friend – United State's Enemy: Russian Foreign Policy Toward Iran". **The International Studies Association**. Annual Convention, San Francisco, USA, 26-29 March 2008, <http://ssrn.com/abstract=2250017>, (e.t. 18.04.2013).

Borshchevskaya, Anna. "The Tactical Side of Russia's Arms Sales to the Middle East". *Washington Institute*. 22 Aralık 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/media/1567> (e.t.23.05.2020), s.9.

Boyce, Sir Graham. "Qatar's Foreign Policy". **Asian Affairs**. Vol.44, No.3, (2013), DOI: 10.1080/03068374.2013.826003, ss.365-377,

BP. **Statistical Review of World Energy**. London: British Petroleum, June 2018, <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html> (e.t. 04.06.2019).

Bradshaw, Tancred. **The End of Empire in the Gulf**. New York: I. B. Tauris, 2020.

Brawley, Mark R. "Neoclassical Realism And Strategic Calculations: Explaining Divergent British, French And Soviet Strategies Toward Germany Between The World Wars". Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro (ed.). **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss.75-98.

Brooks, Stephen G. ve William C. Wohlforth. "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century China's Rise and the Fate of America's Global Position". **International Security**. Vol. 40, No. 3 (Winter 2015/16), doi:10.1162/ISEC_a_00225, ss. 7–53.

- Browning, Noah. "Saudi Arabia announces 34-state Islamic military alliance against terrorism". *Reuters*. 2015, <http://uk.reuters.com/article/uk-saudi-security/saudi-arabia-announces-34-state-islamic-military-alliance-against-terrorism-idUKKBN0TX2LN20151214> (e.t.10.09.2017).
- British Petroleum (BP). "Who we are", <https://www.bp.com/en/global/corporate/who-we-are/our-history/early-history.html> (e.t.05.10.2019).
- Brumberg, Daniel. "Tunisia Struggles to Project Foreign Policy Independence". *Arab Center Washington DC*. 22 Ağustos 2019, http://arabcenterdc.org/policy_analyses/tunisia-struggles-to-project-foreign-policy-independence/ (e.t.18.05.2020).
- Buzan, Barry ve Ole Wæver. **Regions and Powers: The Structure of International Society**. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Cafiero, Giorgio ve Cinzia Miotto, "Kuwaiti-Iranian Relations: The Energy Angle". *Atlantic Council*. 29 Eylül 2016, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/kuwaiti-iranian-relations-the-energy-angle/> (e.t.20.10.2020).
- Cafiero, Giorgio. "Iran's role in Qatar's new foreign policy". *Al Monitor*. 30 Ağustos 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/08/iran-role-qatar-new-foreign-policy-gcc-dispute-saudi-arabia.html#ixzz4ssqIEaL6>, (e.t.10.09.2017).
- Calabrese, John. "The "New Normal" in Saudi-UAE Relations Tying China In". *Middle East Institute*. 3 Şubat 2022, <https://www.mei.edu/publications/new-normal-saudi-uae-relations-tying-china> (e.t.15.02.2022).
- Carr, Edward. **Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939**. (Çev. Can Cemgil). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Carter, Jimmy. "State of the Union address to the U.S. Congress". January 23, 1980.
- Casey, Michael S. **The History of Kuwait**. London: Greenwood Press, 2007.

- Caspi, Ben. "Israel, Egypt, Gulf fear US betrayal". *Al-Monitor*. 19 Kasım 2013, <https://www.al-monitor.com/originals/2013/11/american-betrayal-israel-saudi-arabia-egypt-obama.html> (e.t.03.08.2020).
- Cengiz, Sinem. "Saudi Foreign Policy Towards China in the Post- Arab Uprisings Era: A Neo-classical Realist Approach". **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**. Vol.14, No:1, (February 2020), DOI: 10.1080/25765949.2020.1728971, ss.51-67.
- CENTCOM. "History". <https://www.centcom.mil/ABOUT-US/HISTORY/> (e.t.30.04.2019).
- Chandrasekaran, Rajiv. "In the UAE, the United States has a quiet, potent ally nicknamed 'Little Sparta'". *Washington Post*. 9 Kasım 2014, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-the-uae-the-united-states-has-a-quiet-potent-ally-nicknamed-little-sparta/2014/11/08/3fc6a50c-643a-11e4-836c-83bc4f26eb67_story.html (e.t.20.03.2021).
- Choi, Jong Kun. "A Neo-Classical Realist Account on External Security Behaviors of Weak Power towards Great Power: The US-Libya from 1977-1992". **The Korean Journal of International Relations**. Vol.47, No.5, (2007), ss.81-112.
- Center for Strategic and Global Studies. "Chapter Seven: Middle East and North Africa". **The Military Balance**. Vol.122, No.1, DOI: 10.1080/04597222.2022.2022932, ss.318-377.
- Christensen, Thomas J. "Perceptions and Alliances in Europe, 1865- 1940". **International Organization**. Vol.51, No.1, (Winter 1997), ss. 65-97.
- Christensen, Thomas J. **Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947-1958**. Princeton: Princeton University Press, 1996.

- Christensen, Thomas J. ve Jack Snyder. "Chain gangs and passed bucks: predicting alliance patterns in multipolarity". **International Organization**. Vol.44, No.2, (Spring, 1990), ss.137-168.
- Chulov, Martin. "Biden rebuffed as US relations with Saudi Arabia and UAE hit new low". *The Guardian*. 3 Nisan 2022, <https://www.theguardian.com/us-news/2022/apr/03/us-relations-saudi-arabia-uae-oil-crisis> (e.t.18.05.2022).
- CIA The World Factbook. "Kuwait". <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/kuwait/> (e.t.04.02.2021).
- CIA The World Factbook. "Qatar". <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/qatar/>, (e.t.05.06.2021).
- CIA The World Factbook. "United Arab Emirates". <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/united-arab-emirates/> (e.t.10.08.2021).
- Cleveland, William L. **Modern Ortadoğu Tarihi**. (Çev.Mehmet Harmancı). İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Cooper, Scott. "State-Centric Balance of Threat Theory, Explaining the Misunderstood Gulf Cooperation Council". **Security Studies**. Vol.13, No.2, (Winter 2003), ss.306-349.
- Cordesman, Anthony H. Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE: Challenges of Security. New York: Routledge, 1997.
- Cordesman, Anthony H. **The Gulf and the Search for Strategic Stability**. London: Westview Press, 1984.
- Cordesman, Anthony. Robert M. Shelala ve Omar Mohamed. **The Gulf Military Balance III**. Center for Strategic and International Studies (CSIS), January 2014.
- Cumming-Bruce, Nick. "War Crimes Report on Yemen Accuses Saudi Arabia and U.A.E.". *The New York Times*. 28 Ağustos 2018,

<https://www.nytimes.com/2018/08/28/world/middleeast/un-yemen-war-crimes.html> (e.t. 05.06.2020).

Çağlar, Gözde. "Foreign policy of United Arab Emirates and its military interventions in the region". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). 2020.

David, Steven R. "Explaining Third World Alignment". **World Politics**. Vol. 43, No. 2, (January 1991), ss. 233-256.

Davidson, Christopher M. "Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats". **British Journal of Middle Eastern Studies**. Vol. 36, No. 3, Gulf Security: Legacies of the Past, Prospects for the Future (December 2009), ss. 431-447.

Davidson, Christopher M. "Expatriates and the Gulf Monarchies: Politics, Security and the Arab Spring". **Asian Affairs**. Vol.45, No.2, (2014), ss.270-288.

Davidson, Christopher M. **After the Sheikhs: The Coming Coolapse of the Gulf Monarchies**. New York: Oxford University Press, 2013.

Davidson, Christopher. "Sunni-Shiite Hostility: The UAE Suggests Otherwise". *Daily Star*. 4 Ağustos 2008, <https://www.dailystar.com.lb//Opinion/Commentary/2008/Aug-04/116643-sunni-shiite-hostility-the-uae-suggests-otherwise.ashx> (e.t.20.03.2021).

Davidson, Cristopher M. **From Sheikhs to Sultanism: Statecraft and Authority in Saudi Arabia and the UAE**. New York: Oxford University Press, 2021.

Debre, Isabel. "UAE announces relaxing of Islamic laws for personal freedoms". *AP News*. 7 Kasım 2020, <https://apnews.com/article/dubai-united-arab-emirates-honor-killings-travel-islam-bce74c423897dc77c7beb72e4f51a23a> (e.t.20.03.2021).

- Defence Security Cooperation Agency. “Kuwait – AH-64E Apache Helicopters”. 29 Aralık 2020, <https://www.dsca.mil/press-media/major-arms-sales/kuwait-ah-64e-apache-helicopters> (e.t.13.05.2021).
- Delalande, A. “How Libya's skies became battleground for UAE-Turkey proxy war”. *Middle East Eye*. 2019, <https://www.middleeasteye.net/news/how-libyas-skies-became-battleground-uae-turkey-proxy-war> (13.09.2019).
- Devanny, Joe ve Philip Berry. “Gulf Security is Our Security: Global Britain and UK Gulf Strategy, 2010-20”. **Defence Studies**. Vol.21, No.2, (January 2021), DOI: 10.1080/14702436.2021.1874244, ss.141-161.
- Dickinson, Elizabeth. “Kuwait: The Crisis in Syria Comes Home”. *European Council on Foreign Relations*. 2 Ekim 2014, https://ecfr.eu/article/commentary_kuwait_the_crisis_in_syria_comes_home323/ (e.t.16.11.2020).
- Dickinson, Elizabeth. “The Case Against Qatar”. *Foreign Policy*. 30 Eylül 2014, <https://foreignpolicy.com/2014/09/30/the-case-against-qatar/> (e.t.03.03.2021).
- Dimou, Antonia. “Greece and UAE’s Strategic Cooperation: A New Regional Equilibrium in the Making”. *Modern Diplomacy*. 1 Aralık 2020, <https://moderndiplomacy.eu/2020/12/01/greece-and-uaes-strategic-cooperation-a-new-regional-equilibrium-in-the-making/> (e.t.15.03.2021).
- Divan, Kristen S. “Kuwaitis vote for Change”. *The Arab Gulf States Institute in Washington* (AGSIW). 8 Aralık 2020, <https://agsiw.org/kuwaitis-vote-for-change/> (17.12.2020).
- Diwan, Kristin S. “Kuwait’s Impatient Youth Movement”. *Foreign Policy*. 29 Haziran 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/06/29/kuwaits-impatient-youth-movement/>, (e.t.15.10.2020).
- Dueck, Colin. “Neoclassical Realism And The National Interest: Presidents, Domestic Politics, And Major Military Interventions”. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman

- ve Jeffrey W. Taliaferro (ed). **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss.139-169.
- Ehteshami, Anoushiravan. “Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact”. **Uluslararası İlişkiler**. Volume 11, No. 42 (Summer 2014), ss. 29- 49.
- El-Bey, Doaa “Egypt and Kuwait: ‘Strong and special’ relations”. *Ahram Online*. 17 Kasım 2020, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/50/1201/394044/AIAhram-Weekly/Egypt/Egypt-and-Kuwait-‘Strong-and-special’-relations.aspx> (e.t.15.07.2021).
- El-Katiri, Mohammed ve Steve Tatham. **Qatar: A Little Local Difficulty?**. Defence Academy of the United Kingdom, 09/06, 2009.
- Elbahtimy, Hassan. “Ballistic and cruise missiles in the Middle East: the current landscape and options for arms control”. *The International Institute for Strategic Studies (IISS)*. Ocak 2022, <https://www.iiss.org/blogs/research-paper/2022/01/ballistic-and-cruise-missiles-in-the-middle-east> (e.t.10.02.2022).
- Elman, Miriam Fendius. “The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard”. **British Journal of Political Science**. Vol. 25, No. 2 (Apr., 1995), ss. 171-217.
- Embassy of the State of Kuwait in Washington. “Secretary Blinken: Kuwait showed great leadership in managing regional crises”. 29 Temmuz 2021, <https://www.kuwaitembassy.us/in-the-news/secretary-blinken-kuwait-showed-great-leadership-in-managing-regional-crises> (e.t.08.09.2021).
- Embassy of the State of Kuwait in Washington. “Joint Statement of the First Kuwait-U.S. Strategic Dialogue”. 21 Ekim 2016, <https://www.kuwaitembassy.us/in-the-news/joint-statement-of-the-first-kuwait-us-strategic-dialogue> (e.t.08.09.2021).

- Embassy of the State of Kuwait in Washington. “Kuwait FM underlines Kuwait-US strategic dialogue”. 24 Kasım 2020, <https://www.kuwaitembassy.us/in-the-news/kuwait-fm-underlines-kuwait-us-strategic-dialogue> (e.t.08.09.2021).
- Embassy of the State of Kuwait in Washington. “Kuwait keen on giving "humanitarian aid" at Pledging Conference in Support of Iraq”. 20 Temmuz 2016, <https://www.kuwaitembassy.us/in-the-news/kuwait-keen-on-giving-humanitarian-aid-at-pledging-conference-in-support-of-iraq> (e.t.10.07.2021).
- Embassy of the United Arab Emirates in Washington. “UAE-US Cooperation”. <https://www.uae-embassy.org/uae-us-cooperation/reliable-allies-41-years> (e.t.03.04.2021).
- Entous, Adam. Greg Miller, Kevin Sieff ve Karen De Young. “Blackwater founder held secret Seychelles meeting to establish Trump-Putin back channel”. *Washington Post*. 3 Kasım 2017, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/blackwater-founder-held-secret-seychelles-meeting-to-establish-trump-putin-back-channel/2017/04/03/95908a08-1648-11e7-ada0-1489b735b3a3_story.html (e.t.24.07.2020).
- Evera, Stephen Van. **Causes of War: Power and the Roots of Conflict**. Ithaca NY: Cornell University Press, 1999.
- Fakhro, Elham. “What The Abraham Accords Reveal About The United Arab Emirates”. *War on the Rocks*. 30 Ekim 2020, <https://warontherocks.com/2020/10/what-the-abraham-accords-reveal-about-the-united-arab-emirates/> (e.t.15.03.2021).
- Fenton-Harvey, Jonathan. “Qatar seeks increasing development projects in Africa”. *Al Monitor*. 6 Eylül 2019, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/09/qatar-support-projects-africa-somalia.html> (e.t.11.04.2020).
- Foulon, Michiel. “Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities”. **International Studies Review**. No.17, (2015), 635–661.

Fragile State Index. “Cohesion Indicator Trends”. <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (e.t.10.02.2022).

Fragile State Index. “Indicators: C2: Factionalized Elites”. <https://fragilestatesindex.org/indicators/c2/> (e.t.10.02.2022).

Fragile State Index. “Indicators: C3: Group Grievance”. <https://fragilestatesindex.org/indicators/c3/> (e.t.10.02.2022).

France Diplomacy. “Qatar”. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/qatar/> (e.t.22.05.2021).

Freedman, Robert O. “Russia, İran and the Nuclear Question: The Putin Record”. **Strategic Studies Institute**. November 2006.

Freer, Courtney. “How politics at home shapes Kuwait’s foreign policy”. *Brookings*. 19 Kasım 2020, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/11/19/how-politics-at-home-shapes-kuwaits-foreign-policy/> (e.t.10.07.2021).

Friedberg, Aaron L. **The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline**. Princeton University Press, 1988.

Frolovskiy, Dmitriy. “Russia and Qatar: The Middle East’s newest pragmatic friendship?”. *The Jerusalem Post*. 1 Kasım 2019, <https://www.jpost.com/opinion/russia-and-qatar-the-middle-east-s-newest-pragmatic-friendship-585461> (e.t.22.05.2021).

Fuller B. ve E. Roy. “Exporting (In)stability: The UAE’s Role in Yemen and the Horn of Africa”. *ACLED*. 10 Kasım 2018, https://www.acleddata.com/2018/10/10/exporting-instability-the-uaes-role-in-yemen-and-the-horn-of-africa/#_ftn2, (e.t. 04.07.2018).

Fulton, Jonathan. “China’s challenge to US dominance in the Middle East”, Camille Lons (director), **China’s Great Game in The Middle East** içinde. ECFR Policy Brief,

21 Ekim 2019, https://ecfr.eu/wp-content/uploads/china_great_game_middle_east.pdf, ss.10-17.

Fulton, Will Ariel. Farrar Wellman ve Robert Frasco. "Iraq-Iran Foreign Relations". *Iran Tracker*. 05.08.2011, <http://www.irantracker.org/foreign-relations/iraq-iran-foreign-relations>, (e.t.23.09.2013).

Gallopın, Jean-Baptiste. "The Great Game of the UAE and Saudi Arabia in Sudan", *Middle East Political Science*. <https://pomeps.org/the-great-game-of-the-uae-and-saudi-arabia-in-sudan> (e.t.03.02.2022).

Gause III, F. Gregory. "Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf". *Security Studies*. Vol.13, No:2, (2003), ss.273-305.

Gause III, F. Gregory. "Systemic Approaches to Middle East International Relations". *International Studies Review*. Vol. 1, No. 1 (Spring, 1999), ss. 11-31.

Gause III, F. Gregory. **The International Relations of the Persian Gulf**. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

General Assembly of the United Nations General Debate. "H.E. Mr. Jaber Al Mubarak Al Hamad Al Sabah, Prime Minister". 26 Eylül 2012, <https://gadebate.un.org/en/67/kuwait> (e.t.24.04.2021).

General Assembly of the United Nations General Debate. "H.E. Mr. Naser Al-Mohammad Al-Ahmad Al-Sabah, Prime Minister". Eylül 2011, <https://gadebate.un.org/en/66/kuwait> (e.t.24.04.2021).

Ghoshal, Debalina. "The United Arab Emirates and Missile Defense". 1 Mart 2020, <https://sldinfo.com/2020/01/the-united-arab-emirates-and-missile-defense/> (e.t.03.04.2020).

Girit, Selin. "Why is Turkey standing up for Qatar?". *BBC News*. 14 Haziran 2017, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40262713> (e.t. 21.08.2019).

- Glaser, Charles L. "Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help". **International Security**. Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994-1995), ss. 50-90.
- Global Fire Power. "Middle East Military Strength". 2021, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-middle-east.php> (e.t.07.09.2021).
- Goldfischer, David. "The United States and its Key Gulf Allies: A New Foundation for a Troubled Partnership?". Khalid S.Almezzaini, Jean-Marc Rickli (ed.). **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde. New York: Routledge, 2017, ss.109-141.
- Grabowski, Wojciech. "Application of the regional security complex theory for security analysis in the Persian Gulf". **Polskie Studia Politologiczne**. Vol. 68, No. 4, 2020, ss. 18-31, DOI:10.15804/athena.2020.68.02.
- Gray, Matthew. **Qatar: Politics and the Challenges of Development**. London: Lynne Rienner Publishers, 2013.
- Habboush, Mahmoud. "Mohammed's visit supports Baghdad". *The National News*. 7 Ekim 2008, <https://www.thenationalnews.com/uae/mohammed-s-visit-supports-baghdad-1.561304> (e.t.20.02.2021).
- Han, Jianwei ve Hassan Hakimian. The Regional Security Complex in the Persian Gulf: The Contours of Iran's GCC Policy. **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**. Vol. 13, No:4 (2019), DOI: 10.1080/25765949.2019.1682300, ss.493-508.
- Harchaoui, Jalel ve Mohamed-Essaïd Lazib. "Proxy War Dynamics in Libya". **PWP Confict Studies**. Virginia Tech Publishing, 2019, DOI: <https://doi.org/10.21061/proxy-wars-harchaoui-lazib> (e.t.10.03.2020).
- Harrison, Emma Graham ve Chen Aizhu. "Qatar in LNG deal with PetroChina, CNOOC". *Reuters*. 10 Nisan 2008, <https://www.reuters.com/article/china-qatar-lng-idUSPEK18455620080410> (e.t.15.05.2020).

- He, Kai. "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies after the Cold War". **Security Studies**. Vol. 21, 2012, ss.154–191.
- Hinnebusch, Raymond A. ve Anoushiravan Ehteshami. **The Foreign Policies of Middle East States**. Lynne Rienner Publishers, 2002.
- Hufbauer, Gary Clyde ve diğerleri. "US v Iran: Case 84-1 and Case 2006-1". **Case Studies in Economic Sanctions and Terrorism**. Peterson Institute for International Economics, June 2012.
- HUKOOMI (Qatar Official Website). "Government & Legislatives". <https://hukoomi.gov.qa/sites/portal-en/about-qatar/government-and-legislatives.page#structure-of-the-qatar-government> (e.t. 05.06.2021).
- Human Right Watch. "Qatar: Reform Efforts Fail to Remedy Rights Abuses". 14 Ocak 2020, <https://www.hrw.org/news/2020/01/14/qatar-reform-efforts-fail-remedy-rights-abuses> (e.t.10.05.2020).
- Human Right Watch. "Qatar: Take Urgent Action to Protect Construction Workers". 27 Eylül 2017, <https://www.hrw.org/news/2017/09/27/qatar-take-urgent-action-protect-construction-workers> (e.t.20.08.2020).
- Ibish, Hussein. "GCC-Turkish Relations: Gulf Arab Perspectives". **Turkey and the GCC: Cooperation Amid Diverging Interests**. The AGSIW Gulf Rising Series Issue Paper 1, 2017. ss.7-17.
- Ibish, Hussein. **The UAE's Evolving National Security Strategy**. Arab Gulf States Institute in Washington (AGSIW), Issue Paper No:7, 2017.
- Ibrahim, Par Arwa. "Leaks from Sisi's office allege far-reaching UAE 'interference' in Egypt". *Middle East Eye*. 2 Mart 2015, <https://www.middleeasteye.net/fr/news/fresh-leaks-462283720> (e.t.23.02.2021).

Inglehart, R. ve d. “World Values Vave 6 Results: Qatar”. **World Values Survey: Round Six**. Madrid: JD Systems Institute, 2014, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp> (e.t.24.06.2020).

International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/IRN/TUR/ARE/SAU/ISR/EGY> (e.t.10.04.2022).

International Monetary Fund. **Kuwait: 2020 Article IV Consultation-Press Release, Staff Report and Staff Supplement**. Washington, 2020.

International Monetary Fund. **Qatar: Selected Issues**. Country Report No. 19/147. Washington, 2019.

International Monetary Fund. **Saudi Arabia: Article IV Consultation—Press Release; And Staff Report**. Washington, July 2021.

International Monetary Fund. **United Arab Emirates: 2021 Article IV Consultation, Press Release; And Staff Report**. Washington, 2022.

International Religious Freedom. “Report: United Arab Emirates”. 2019, <https://ae.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/254/UNITED-ARAB-EMIRATES-2019-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>, (e.t.20.03.2021).

Israel Ministry of Defence. https://english.mod.gov.il/About/Innovative_Strength/Pages/IMDO_Israel_Missile_Defense_Organization.aspx (e.t.25.08.2021).

Jacobs, Anna L. “Qatar-Tunisia Ties Spur Competition with Gulf Arab Neighbors”. *AGSIW*. 14 Aralık 2020, <https://agsiw.org/qatar-tunisia-ties-spur-competition-with-gulf-arab-neighbors/> (e.t.04.06.2021).

- Jacobs, Anna L. “Qatar’s Regional Relations and Foreign Policy After Al Ula”. *AGSIW*. 14 Nisan 2021, <https://agsiw.org/qatars-regional-relations-and-foreign-policy-after-al-ula/> (e.t.10.03.2022).
- Jakes, Lara ve Edward Wong. “The U.S. Has Joined Secret Talks With Israel and the U.A.E. The Topic? Iran”. *The New York Times*. 15 Ağustos 2019, <https://www.nytimes.com/2019/08/15/us/politics/us-iran-uae-israel.html>, (e.t.19.09.2019).
- Janardhan, Narayanappa. “China, India, and the Persian Gulf: Converging Interests”. Mehran Kamrava (Ed.) **International Politics of the Persian Gulf** içinde. New York: Syracuse University Press, 2011, ss. 207-233.
- Jervis, Robert. “Cooperation under the Security Dilemma”. **World Politics**. Vol.30, No. 2 (January 1978), ss. 167–214.
- Jibril, Zainul Abideen. “Threats and balancing strategies: A comparative analysis of Saudi Arabia, the United Arab Emirates and Bahrain before and since the Arab uprisings”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). 2021.
- Kaarbo, Juliet ve Ryan K. Beasley. “A Practical Guide to the Comparative Case Study Method in Political Psychology”. **Political Psychology**. Vol. 20, No. 2 (Jun., 1999), ss. 369-391.
- Kami, Ayseel. “Kuwaiti foreign minister on landmark visit to Iraq”. *Reuters*. 26 Şubat 2009, <https://www.reuters.com/article/idUSLQ553251> (e.t.22.04.2021).
- Kamrava, Mehran. “The Arab Spring and the Saudi-Led Counterrevolution”, **Foreign Policy**, Policy Research Institute, (Winter 2012), ss.96-104.
- Kamrava, Mehran. **Qatar: Small State, Big Politics**, Ithaca And London: Cornell University Press, 2013.

- Kamrava, Mehran. "Hierarchy and Instability in the Middle East Regional Order". **International Studies Journal (ISJ)**. Vol. 14, No. 4, (Spring 2018).
- Kassin, Dylan ve David Pollock, "Arab Public Opinion on Arab-Israeli Normalization and Abraham Accords". *Washington Institute*. 15 Temmuz 2022, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/arab-public-opinion-arab-israeli-normalization-and-abraham-accords> (e.t.20.07.2022).
- Kareem, Mona. "Kuwait abandons regional neutrality, backs Egypt's Sisi". *Al Monitor*. 20 Şubat 2014, <https://www.al-monitor.com/originals/2014/02/kuwait-egypt-sisi.html> (e.t.10.03.2021).
- Kattan, Ari. "GCC Missile Defense: Obstacles on the Road to Integration". **Missile Defense, Extended Deterrence, and Nonproliferation in the 21st Century**. CISSM Publication, Paper 6, 2017, <https://drum.lib.umd.edu/handle/1903/19724>, (e.t.22.10.2020).
- Katzman, Kenneth. **Iran-Iraq Relations**. Washington, D.C: Congressional Research Service, RS22323, Washington, D.C. 13.08.2010, <http://fas.org/sgp/crs/mideast/RS22323.pdf> (e.t.23.09.2013).
- Katzman, Kenneth. **Kuwait: Governance, Security, and U.S. Policy**. Washington, D.C: Congressional Research Service, RS21513, 4 Mart 2019.
- Katzman, Kenneth. **Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy**. Washington, D.C: Congressional Research Service, R44533, 11 Mart 2020.
- Katzman, Kenneth. **The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy**. Washington, D.C: Congressional Research Service, RS21852, 1 Kasım 2019, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS21852.pdf> (e.t. 03.04.2020).
- Kaufmann, Daniel. Aart Kraay ve Massimo Mastruzzi. **The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues**. The World Bank Policy Research Working Paper, 2010.

- Kaussler, Bernd. **Tracing Qatar's Foreign Policy Trajectory and its Impact on Regional Security**. Arab Center for Research and Policy Studies, Research Paper, Eylül 2015.
- Keohane, Robert O. (ed.). **Neorealism and its Critics**. New York: Columbia University Press, 1986.
- Kerr, Simeon. "UAE caught between US and China as powers vie for influence in Gulf". *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/1ff119ff-50bf-4b00-8519-520b8db2082b> (e.t.05.08.2021).
- Kinne, Brandon J. "The Defense Cooperation Agreement Dataset (DCAD)". **Journal of Conflict Resolution**. Vol. 64, No.4 (2020), ss.729-755.
- Khatib, Lina. "Qatar's foreign policy: the limits of pragmatism". **International Affairs**. Vol. 89, No. 2 (2013), ss. 417–431.
- Khatib, Lina. "Syria, Saudi Arabia, the U.A.E. and Qatar: the sectarianization of the Syrian conflict and undermining of democratization in the region". **British Journal of Middle Eastern Studies**. Vol.46, No.3, (2017), DOI: 10.1080/13530194.2017.1408456, ss.385-403.
- Korany, Bahgat ve Ali E. Hillal Dessouki. **The Foreign Policy of Arab States**. Boulder: Westview Press, 1984.
- Kostiner, Joseph. "Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process: The Fluctuation of Regional Coordination". **British Journal of Middle Eastern Studies**. Vol. 36, No. 3 (December 2009), ss.417-429.
- Kurşun, Zekeriya. **Basra Körfezi'nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi: Katar'da Osmanlılar 1871-1916**. Türk Tarih Kurumu, 2004.
- Kuwait Fund for Arab Economic Development. "Annual Reports", <https://www.kuwait-fund.org/en/web/kfund/annual-reports> (e.t. 10.05.2021).
- Kuwait Investment Authority. "About", <https://kia.gov.kw/about-kia/> (e.t.10.05.2021).

Kuwait MOFA. “Kuwait Vision 2035 New Kuwait”,
<https://www.mofa.gov.kw/en/kuwait-state/kuwait-vision-2035/> (e.t.20.04.2020).

Kuwait MOFA. “Kuwait Foreign Policy”, <https://www.mofa.gov.kw/en/kuwait-state/kuwait-foreign-policy/> (e.t.20.06.2021).

Kuwaiti Constitution.
https://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/law-library-files/Kuwait_Constitution_1962_en.pdf (e.t. 03.04.2021).

Kuwait Prime Minister Official Website. “Rulers of The State of Kuwait”,
<https://www.pm.gov.kw/rulers-kuwait-en.aspx> (e.t. 20.06.2020).

Labs, Eric J. “Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims”.
Security Studies. Vol. 6, No. 4, (1997), ss.1-49.

Lawson, Fred H. “From Here We Begin: A Survey of Scholarship on the International Relations of the Gulf”. **British Journal of Middle Eastern Studies**. Vol. 36, No. 3, Gulf Security: Legacies of the Past, Prospects for the Future (December 2009), ss. 337-357.

Lawson, Fred H. ve Matteo Legrenzi. “Repression and Monarchical Resilience in the Arab Gulf States”. **The International Spectator**. Vol.52, No.1 (January 2017), ss.76-87.

Legrenzi, Matteo. **The GCC and the International Relations of the Gulf: Diplomacy, Security and Economic Coordination in a Changing Middle East**. London: I. B. Tauris, 2011, eBook Collection (EBSCOhost), (e.t.15 Ağustos 2017).

Legro, Jeffrey ve Andrew Moravcsik. “Is Anybody Still a Realist?”. **International Security**. Vol. 24, No. 2 (Fall 1999), ss. 5-55.

Lobell, Steven E. “Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: a Neoclassical Realist Model”. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro

(ed.), **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss.42-74.

Lons, Camille. **China's Great Game in The Middle East**. European Council of Foreign Relations Policy Brief, Ekim 2019, https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/ (e.t.09.03.2021).

Lopez, Todd. "Middle East Strategic Alliance Effort Aimed at Stabilization". **US Department of Defense**. 30 Nisan 2019, <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1829790/middle-east-strategic-alliance-effort-aimed-at-stabilization/> (e.t.14.07.2020).

Macdonald, Alastair. "Analysis: As Libyans wrangle, Qatar in wings". *Reuters*. 18 Kasım 2011, <https://www.reuters.com/article/cnews-us-libya-qatar-idCATRE7AH1R120111118> (e.t. 09.03.2020).

Machi, Vivienne. "Qatar Advancing Missile Defense Capabilities As Patriot Units Arrive in Country". *Defense Daily*. 11.27.2018, <https://www.defensedaily.com/qatar-advancing-missile-defense-capabilities-patriot-units-arrive-country/international/> (e.t.22.05.2020).

Marr, Phebe. "U.S. Strategy towards the Persian Gulf: From Rogue States to Failed States", Markus Kaim (ed.). **Great Powers and the Persian Gulf** içinde. Farnham: Ashgate, 2008, ss.13-35.

Mason, Robert. "Breaking the mold of small state classification? The broadening influence of United Arab Emirates foreign policy through effective military and bandwagoning strategies". **Canadian Foreign Policy Journal**. Vol. 24, No. 1, (March 2018), DOI: 10.1080/11926422.2018.1427123, ss. 95-112.

Mastanduno, Michael. David Lake, G. John Ikenberry. "Toward a Realist Theory of State Action". **International Studies Quarterly**. Vol. 33, No. 4 (Dec., 1989), ss. 457-474.

- Mersheimer, John J. "Structural Realism". Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (ed.), **International Relations Theories: Dicipline and Diversity** içinde. New York: Oxford University Press, 2016, ss.71-88.
- MOFA UAE. "The Strategy", <https://www.mofaic.gov.ae/en/The-Ministry/The-Strategy> (e.t.23.03.2021).
- MOFA Qatar. "Qatar, Turkey and Russia Affirm the Need to Preserve Sovereignty and Territorial Integrity of Syria", 11 Mart 2021, <https://mofa.gov.qa/en/all-mofa-news/details/1442/07/27/qatar-turkey-and-russia-affirm-the-need-to-preserve-sovereignty-and-territorial-integrity-of-syria> (e.t.25.04.2021).
- Mousavian, Seyed Hossein ve Mohammad Reza Chitsazian. "Iran's Foreign Policy in the Middle East: A Grand Strategy". **Middle East Policy**. Vol.27, No. 3, (December 2020), ss.99-114.
- Mubadala, "Annual Review, 2019", https://www.mubadala.com/annual-review-2019/MIC_2019_Annual_Review_Brochure.pdf (e.t.05.05.2021).
- Munayyer, Yousef. "The Gaza Crisis and the Politics of the Light Switch". *Arab Center Whashington D.C.*. 26 Haziran 2017, <https://arabcenterdc.org/resource/the-gaza-crisis-and-the-politics-of-the-light-switch/> (e.t.04.04.2020).
- Mustafa, Awad. "Little Progress Made on Integrated GCC Missile Shield". *Defense News*. 30 Ağustos 2015, <https://www.defensenews.com/home/2015/08/30/little-progress-made-on-integrated-gcc-missile-shield/>(e.t.10.08.2019).
- NATO, "NATO and Afghanistan", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm, (e.t.20.03.2019).
- Niazi, Khizar. "Kuwait Looks towards the East: Relations with China". **The Middle East Institute**. Policy Brief No.26, September 2009.
- Noack, Rick. "Former senior soccer official Michel Platini released after being questioned over 2022 World Cup in Qatar". *Whashington Post*. 19 Haziran 2019,

<https://www.washingtonpost.com/world/2019/06/18/former-senior-soccer-official-michel-platini-reportedly-detained-amid-investigation-into-world-cup-qatar/> (e.t.23.04.2020).

Noble, Paul. "From Arab System to Middle Eastern System?: Regional Pressures and Constraints". Bahgat Korany ve Ali E. Hillal Dessouki (ed.). **The Foreign Policy of Arab States** içinde. Boulder: Westview Press, 2008.

Nolte, Detlef. "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics". **Review of International Studies**. Vol.36, No.4, (October 2010), DOI: <https://doi.org/10.1017/S026021051000135X>, ss. 881 – 901.

Nonneman, Gerd. "Analyzing the Foreign Policies of the Middle East and North Africa: A Conceptual Framework". Gerd Nonneman (ed.). **Analyzing Middle East Foreign Policies and The Relationship With Europe** içinde. London: Routledge, 2005, ss.6-19.

Nuruzzaman, Mohammed. "Qatar and the Arab Spring down the Foreign Policy Slope". **Contemporary Arab Affairs**. Vol.8, No.2, (2015), ss.226-238.

OECD. "Development Co-operation Profiles: Qatar". https://www.oecd-ilibrary.org/sites/32d62def-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&_csp_=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter&_ga=2.251558159.843670711.1637239235-1522960277.1636797800 (e.t.10.05.2022).

OECD. "Development Co-operation Profiles: United Arab Emirates". https://www.oecd-ilibrary.org/sites/153f7558-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&_csp_=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter&_ga=2.251558159.843670711.1637239235-1522960277.1636797800 (e.t.10.05.2022).

- OECD. “Development Co-operation Profiles: Kuwait”. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/d8c2b749-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&_csp_=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter&_ga=2.251558159.843670711.1637239235-1522960277.1636797800 (e.t.10.05.2022).
- Oktav, Özden Zeynep. “The Arab Spring And Its Impact On Turkey-GCC States Partnership”. **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS)**. Vol. 1, No.1, (2016), ss. 43-69.
- Onley, James ve Gerd Nonneman. “The Journal of Arabian Studies and the Development of Gulf and Arabian Peninsula Studies”. **Journal of Arabian Studies**. Vol. 10, No.1, (2020), DOI: 10.1080/21534764.2020.1847245, ss.1-50.
- Onley, James ve Sulayman Khalaf. “Shaikly Authority in the Pre-oil Gulf: An Historical-Anthropological Study”. **History and Anthropology**. Vol.17, No:3, (September 2006), ss.191-198.
- Özalp, Osman. Uluslararası İlişkiler Bağlamında Ortadoğu’da Büyük Güç Politikalarını Açıklamaya Yönelik Bazı Kuramsal Yaklaşımlar. **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. No.48, (Mart 2003), ss.43-59.
- Pearson, Michael ve Holly Yan. “Could U.S., Iran Work Together In Iraq? Maybe, Officials Say”. *CNN*. 17.06.2014, <http://edition.cnn.com/2014/06/16/world/meast/iraq-unrest/>, (e.t.01.07.2014).
- Peter, Hellyer. “The Evolution of UAE Foreign Policy”. Ibrahim Abed ve Hellyer Peter (ed.). **United Arab Emirates: A New Perspective** içinde. 2004, ss.161-178.
- Peterson, John E. **Occasional Paper Series: Number Seven: Security in the Arabian Peninsula and Gulf States, 1973 – 1984**. National Council on U.S. Arab, 1985.
- Pinne, Owen. “The online war between Qatar and Saudi Arabia”. *BBC News*. 3 Haziran 2018, <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-44294826> (e.t.10.05.2020).

- Pollack, Kenneth. **Sizing Up Little Sparta: Understanding UAE Military Effectiveness**. Middle East Military Balance, American Enterprise Institute, October 2020.
- Posen, Barry R. "Command of the Commons: The Military Foundation of U.S. Hegemony". **International Security**. Vol. 28, No. 1 (Summer 2003), ss.5-46.
- Priess, David. "Balance of Threat Theory and the Genesis of the Gulf Cooperation Council". **Security Studies**. Vol.5, (Summer 1996), ss.143-171.
- Qatar Government Portal. "About Qatar". <https://portal.www.gov.qa/wps/portal/about/> (e.t.07.02.2019).
- Ragab, Eman. "Beyond Money and Diplomacy: Regional Policies of Saudi Arabia and UAE after the Arab Spring". **The International Spectator**. Vol.52, ss.37-53.
- Ramani, Samuel. "Russia and the UAE: an Ideational Partnersip". **Middle East Policy**. Vol.21, No:1, (Spring 2020), ss.125-140.
- Ramani, Samuel. "UAE steps up anti-Turkey efforts in Syria". *Al Monitor*. 25 Şubat 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/02/uae-syria-turkey-containment-efforts-kurds-erdogan.html> (e.t.21.05.2020).
- Ramazani, Ruhi K. "Iran's Foreign Policy: Independence, Freedom, and the Islamic Republic", Anoush Ehteshami ve Mahjoob Zweiri (ed.). **Iran's Foreign Policy: From Khatemi to Ahmedinejad** içinde. New York: Ithaca Press, 2008.
- Ramesh, Randeep. "The long-running family rivalries behind the Qatar crisis". *The Guardian*. 21 Temmuz 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/21/qatar-crisis-may-be-rooted-in-old-family-rivalries> (e.t.21.07.2020).
- Rathbun, Brian. "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism". **Security Studies**. Vol. 17, (2008), ss.294–321.

- Ripsman, Norrin M. “Neoclassical Realism And Domestic Interest Groups”. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro (ed.). **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss.170-193
- Ripsman, Norrin M. “Neoclassical Realism”. **Oxford Research Encyclopedia**. 2017, <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-36> (e.t.05.08.2019).
- Risen, James. Mark Mazzetti ve Michael S. Schmidt. “U.S.-Approved Arms for Libya Rebels Fell Into Jihadis’ Hands”. *The New York Times*. 5 Aralık 2012, <https://www.nytimes.com/2012/12/06/world/africa/weapons-sent-to-libyan-rebels-with-us-approval-fell-into-islamist-hands.html?searchResultPosition=5> (e.t.03.03.2021).
- Roberts, David B. “Understanding Qatar’s Foreign Policy Objectives”. **Mediterranean Politics**. Vol. 17, No. 2 (July 2012), 233–239.
- Robertson, Jamie. “Qatar: Buying Britain by the pound”. *BBC News*. 9 Haziran 2017, <https://www.bbc.com/news/business-40192970> (e.t.10.04.2020).
- Robinson, Tim., Ben Smith ve Matt Ward. “UK relations with Qatar”, *House of Commons Library*, Debate Pack, 21 Mayıs 2018..
- Rose, Gideon. “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”. **World Policy**. Vol. 51, No.1, (1998), ss. 144-172.
- Rosemarie, Said Zahlan. **The Origins of The United Arab Emirates: A Political and Social History of the Trucial States**. London: The Macmillan Press Ltd, 1978.
- Rozen, Laura. “Trump introduced Qatari to donor pursuing nuclear power project, report says”. *Al Monitor*. 21 Şubat 2019, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/02/trump-introduce-qatar-donor-nuclear-power.html> (e.t.10.05.2021).

- Rubin, Barry. "The Gulf States and the Iran-Iraq War", Efraim Karsh (ed). **The Iran-Iraq War: Impact and Implication** içinde. London: Palgrave Macmillan, 1989.
- Rugh, Andrea B. **The Political Culture of Leadership the United Arab Emirates**. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- Rugh, William A. "The Foreign Policy of the United Arab Emirates". **Middle East Journal**, Vol. 50, No. 1, (Winter, 1996), ss. 57-70.
- Sabato, Larry J. "The Iran-Contra Affair – 1986-1987". *Washington Post*. 1998, <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/clinton/frenzy/iran.htm>, (e.t.01.12.2014).
- Sadiki, Larbi ve Layla Saleh (ed.). **The International Spectator**. Special Issue: The GCC in Crisis: Explorations of 'Normlessness' in Gulf Regionalism, Vol. 55, No. 2, (2020).
- Sadjadpour, Karim. "Iran's Unwavering Support to Assad's Syria", Bryan Price (ed.), **The Combating Terrorism Center Sentinel**. Vol. 6, No. 8, Syria: A Wicked Problem for All, (August 2013), <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2013/08/CTCSentinel-Vol6Iss88.pdf> (e.t.06.03.2019).
- Saeed, Yerevan. "Arab Gulf States Wary of Iran's Role in the Battle for Mosul". *AGSIW*. 18 Ekim 2016, <https://agsiw.org/arab-gulf-states-wary-irans-role-battle-mosul/> (e.t.05.08.2019).
- Saied, Mohamed. "Qatari investments continued in Egypt despite political tensions". *Al Monitor*. 30 Temmuz 2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/07/egypt-qatar-investments-economy-political-relations-tension.html#ixzz7C5u8hkYX> (e.t.07.04.2021).
- Saleh, Yasmine ve Tom Perry. "Egypt showered with Gulf billions in show of support for army". *Reuters*. 9 Temmuz 2013, <https://www.reuters.com/article/egypt-protests-elections-idINDEE9670GE20130709> (e.t.23.02.2021).

- Salem, Paul. **Kuwait: Politics in a Participatory Emirates**. Carnegie Endowment for International Peace, June 2007
- Salisbury, Peter. **Risk Perception and Appetite in UAE Foreign and National Security Policy**. Research Paper of Chatham House, July 2020.
- Schaffer, Aaron. "Qatar brings on Republican lawmakers for new GOP push". *Al Monitor*. 25 Şubat 2020, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/02/qatar-holland-and-knight-republican-contract-lobby-congress.html#ixzz6O7Zu4cJU> (e.t.10.05.2021).
- Schaffer, Aaron. "UAE hires its second former Samantha Power aide to defend itself at UN", *Al Monitor*. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/12/uae-hires-former-samantha-power-aide-un-lobbying.html#ixzz69D8TEcAJ> (e.t.26.12.2020).
- Schweller, Randall L. "Neoclassical Realism and the State Mobilization: Expansionist ideology in the age of mass politics". Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, ve Jeffrey W. Taliaferro (ed.). **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss.227-251.
- Schweller, Randall L. "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing". **International Security**. Vol. 29, No. 2 (Fall 2004), ss. 159-201.
- Schweller, Randall L. **Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power**. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.
- Schweller, Randall L. **Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitlers Strategy of World Conquest**. New York: Columbia University Press, 1998.
- Schweller, Randall L. **Maxwell's Demon and the Golden Apple Global Discord in the New Millennium**. Johns Hopkins University Press, 2014.

- Schweller, Randall L. ve William C. Wohlforth. "Power Test: Evaluating Realism In Response To The End Of The Cold War". **Security Studies**. Vol.9, No:3, (2000) ss.60-107.
- Sharp, Jeremy M. ve diğeri. **Israel's Qualitative Military Edge and Possible U.S. Arms Sales to the United Arab Emirates**. Congressional Research Service (CRS). R4658026, Ekim 2020, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46580> (e.t.28.04.2020).
- Sherwood, Leah. "National Identity and Regime Security in Kuwait: The Amir's Political Puzzle", *Manara Magazine*. 13 Ocak 2022, https://manaramagazine.org/2022/01/13/national-identity-and-regime-security-in-kuwait-the-amirs-political-puzzle/?elementor-preview=3841&ver=1642098087#_ednref25 (e.t.17.04.2022).
- Sherwood, Leah. "Risk Diversification and the United Arab Emirates' Foreign Policy", Khalid S.Almezaini, Jean-Marc Rickli (ed.). **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring** içinde. New York: Routledge, 2017, ss.201-215.
- Shumilin, Alexander. ve Inna Shumilina. "Russia as a Gravity Pole of the GCC's New Foreign Policy Pragmatism". **The International Spectator**. Vol.52, No.2, (2017), DOI: 10.1080/03932729.2017.1311563, ss.115-129.
- Smith, Keith. "Realist Foreign Policy Analysis with a Twist: The Persian Gulf Security Complex and the Rise and Fall of Dual Containment". **Foreign Policy Analysis**. 2014, ss.1-19.
- Smith, Matt. "How is Qatar coping with its economic embargo?". *BBC News*. 10 Ocak 2019 <https://www.bbc.com/news/business-46795696> (e.t.10.05.2020).
- Snyder, Glenn. **Alliance Politics**. Ithaca: Cornell University Press, 1997.
- Snyder, Jack. "One World, Rival Theories". **Foreign Policy**. No: 145 (November-December 2004), ss.52-63.

Social and Economic Survey Research Institute (SESRI). **Annual Omnibus Survey 2014**. Doha: Qatar University, 2015.

Social and Economic Survey Research Institute (SESRI). **Qataris' Attitudes towards Foreign Workers: Executive Summary Report**. Doha: Qatar University, March 2014.

Soltaninejad, Mohammad. "The Security of Persian Gulf after the Arab Revolutions", **Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol. 3, No. 2 (Summer 2012), ss. 119-142.

Soubrier, Emma. "Evolving Foreign and Security Policies: A comparative study of Qatar and the United Arab Emirates". Khalid S.Almezzaini, Jean-Marc Rickli (ed.). **The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arab Spring** içinde. New York: Routledge, 2017, ss.177-201.

Special Reference to the EU". Gerd Nonneman (ed.). **Analyzing Middle East Foreign Policies And The Relationship With Europe** içinde. London: Routledge, 2005.

Sprinz, Detlef F. ve Yael Wolinsky. "Introduction: Methodology in International Relations Research". **Cases, Numbers, Models: International Relations Research Methods**. 2002, ss.1-16.

State of Qatar Government Communications Office. "Central Municipal Council". <https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/municipal-council/> (e.t.05.11.2021).

State of Qatar Government Communications Office. "Shura Council". <https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/shura-council/> (e.t.05.11.2021).

State of Qatar Government Communications Office. "The Government". <https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/the-government/> (e.t.05.11.2021).

Steinberg, Guido. **Regional Power, UAE: Abu Dhabi is No Longer Saudi Arabia's Junior Partner**. SWP Research Paper, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, July 2020.

- Stepanova, Ekaterina. "Russia and Conflicts in the Middle East: Regionalisation and Implications for the West". **The International Spectator**. Vol.53, No.4, (2018), 2018, DOI: 10.1080/03932729.2018.1507135, ss.35-57.
- Sterling-Folker, Jennifer. "Realist Environment, Liberal Process and Domestic-Level Variables". **International Studies Quarterly**. Vol. 41, No. 1 (March, 1997), ss. 1-25.
- Steven A. Cook, "GCC-Turkish Relations: The View from Ankara", **Turkey and the GCC: Cooperation Amid Diverging Interests**, The AGSIW Gulf Rising Series, Issue Paper 1, 2017, ss.1-6.
- Stockholm International Peace Research Institute. Arms Transfers Database. "Importer/exporter TIV Tables". <https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php> (e.t.05.04.2022).
- Stockholm International Peace Research Institute. "Military Expenditure Data 1949-2019". <https://www.sipri.org/databases/milex> (e.t.10.04.2020).
- Stockholm International Peace Research Institute. "The Iraq-Iran War and The Arms Trade", Fact Sheet. March 1984.
- Sun, Degang. "China's Approach To The Middle East: Development Before Democracy". Camille Lons (director). **China's Great Game in The Middle East** içinde. ECFR Policy Brief, 21 Ekim 2019, https://ecfr.eu/wp-content/uploads/china_great_game_middle_east.pdf, ss.17-25.
- Sun, Degang. "China's partnership diplomacy in the Middle East". *The Asia Dialogue*. 24 Mart 2020, <https://theasiadialogue.com/2020/03/24/chinas-partnership-diplomacy-in-the-middle-east/> (e.t.09.03.2021).
- Sun, Degang. "The US Military Bases in the Gulf Cooperation Council States: Dynamics of Readjustment". **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)**. Vol.4, No.4, (2010), ss.44-63.

Szalai, Máté. “The Alliance dilemma of the Gulf States after the Obama presidency”. **Corvinus Journal of International Affairs**. Vol.2, No.3, 2017, ss. 3-18.

Takeyh, Ray “The Iran-Iraq War: A Reassessment”, **Middle East Journal**, Vol.64, No:3, (Summer 2010), ss.365-383.

Taliaferro, Jefferey W. “State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State, Extractive State. **Security Studies**. Vol. 15, No. 3 (July–September 2006), ss.464-495.

Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, “Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy”. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (ed.). **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy** içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss.1-42.

Tarla, Burak. “Arab Spring And Qatar: Big Role of a Small State in Libya”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2014.

Tastekin, Fehim. “Gulf countries concerned as Turkey cozies up to Kuwait”. *Al Monitor*. Ekim 2018, <https://www.al-monitor.com/originals/2018/10/turkey-gulf-rapprochement-with-kuwait-may-cause-tension.html> (e.t. 23.04.2021).

TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü. “Uluslararası Yatırım Pozisyonu”. Mayıs 2022.

Telci, İsmail Numan ve Mehmet Rakipoğlu, “Hedging as a Survival Strategy for Small States: The Case of Kuwait”. **All Azimuth**. Vol.10, No.2, (2021), ss.213-229.

Terrill, W. Andrew. **Kuwaiti National Security and The U.S.-Kuwaiti Strategic Relationship After Saddam**. Strategic Studies Institute, US Army War College, 2007.

Teti, Andrea. “Bridging the Gap, IR, Middle East Studies and the Disciplinary Politics of the Area Studies Controversy”. **European Journal of International Relations**. Vol.13, No.1, (2007), ss.117-145.

Thafer, Dania. “What the Al-Ula GCC Summit Has (and Has Not) Accomplished”. *Gulf International Forum*. 11 Ocak 2021, <https://gulfif.org/what-the-al-ula-gcc-summit-has-and-has-not-accomplished/> (e.t.10.09.2021).

The Greater Middle East Initiative: Sea Island and Beyond. Washington: U.S. Government Printing Office, 2004.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı. “Projeler”. <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1> (e.t.10.02.2022).

U.S. Energy Information Administration, “U.S. Imports from Persian Gulf Countries of Crude Oil and Petroleum Products”, <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MTTIMUSPG1&f=A> (e.t.20.09.2021).

UAE Embassy in USA. “UAE-US Relations”. <https://www.uae-embassy.org/uae-us-relations/key-areas-bilateral-cooperation/uae-us-economic-relationship> (e.t. 20.03.2021).

UAE Government Portal. “About the UAE”. <https://u.ae/en/about-the-uae/the-seven-emirates> (e.t.10.08.2019).

UAE Government Portal. “Fact Sheet”. <https://u.ae/en/about-the-uae/fact-sheet> (e.t.10.08.2021).

UAE Government Portal. “The Federal Judiciary”. <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-federal-judiciary> (e.t.10.08.2019).

UAE Government Portal. “The Federal National Council”. <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-federal-national-council-> (e.t.21.01.2021).

UAE Government Portal. “The Federal Supreme Council”. <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-federal-supreme-council> (e.t.10.08.2019).

UAE Government Portal. “The UAE Cabinet”. <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-uae-cabinet> (e.t.21.01.2021).

UAE Vision 2021. “Social Cohesion Index”. <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021/list/card/social-cohesion-index> (e.t.28.02.2021).

Ulrichsen, Kristian Coates. “Kuwait as a Mediator in Regional Affairs: The

Ulrichsen, Kristian Coates. “Walking the Tightrope: Kuwaiti-Iranian Relations in the Aftermath of the Abdali Affair”, *Ifimes*, <https://www.ifimes.org/en/researches/walking-the-tightrope-kuwaiti-iranian-relations-in-the-aftermath-of-the-abdali-affair/4215#> (e.t.10.05.2021).

Ulrichsen, Kristian Coates. **Insecure Gulf: The End of Certainty and the Transition to the Post-oil Era**. Oxford University Press, 2011. eBook Collection (EBSCOhost), (e.t. 5 Eylül 2017).

Ulrichsen, Kristian Coates. **Qatar and the Arab Spring**. New York: Oxford University Press, 2014.

Ulrichsen, Kristian Coates. **Qatar and the Gulf Crisis**. New York: Oxford University Press, 2020.

Ulrichsen, Kristian Coates. *The United Arab Emirates: Power, Politics and Policy-Making*, New York: Routledge, 2016.

UN News, “United Arab Emirates, in UN debate, says Iran’s actions destabilized region”, 24 Eylül 2016, <https://news.un.org/en/story/2016/09/540872-united-arab-emirates-un-debate-says-irans-actions-destabilized-region> (e.t.03.04.2020).

UN Web Tv, “His Highness Sheikh Hamad bin Khalifa Al-Thani (Qatar), UNAOC, 5th Global Forum, Vienna 2013 Official Opening”, 27.02.2013 <http://webtv.un.org/watch/his-highness-sheikh-hamad-bin-khalifa-al-thani-qatar-unaoc-5th-global-forum-vienna-2013-official-opening/2193247319001> (e.t.05.04.2021).

UN Digital Library. “Security Council resolution 1706 (2006) [on expansion of the mandate of the UN Mission in Sudan (UNMIS) to support the implementation of the Darfur Peace Agreement]”, <https://digitallibrary.un.org/record/582227?ln=en> (e.t. 20.03.2020).

United Nations Digital Library. <https://digitallibrary.un.org/record/582227?ln=en> (e.t.20.03.2020).

Viscusi, Gregory ve Mohammed Aly Sergie. “Qatar, France Sign Plane, Transport Deals Worth \$14 Billion”. *Bloomberg*. 12 Temmuz 2017, <http://69f0c4a0ef237fa5b1b3cc7ca9e640bde575d444.vetisonline.com/eds/detail/detail?vid=9&sid=d593e97e-61b3-4c0f-8a26-83a6564cb248%40sessionmgr103&bdata=Jmxhbmc9dHlmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=140648517&db=bsu> (e.t.22.05.2021).

Walt, Stephen M. **The Origins of Alliances**. Ithaca NY: Cornell University Press, June 1990.

Waltz, Kenneth N. “Structural Realism after the Cold War”. **International Security**. Vol. 25, No. 1 (Summer 2000), ss.5-41.

Waltz, Kenneth N. “The Origins of War in Neorealist Theory”. **Journal of Interdisciplinary History**. Vol. 18, No. 4, The Origin and Prevention of Major Wars, (Spring 1988), ss. 615-628.

Waltz, Kenneth N. “Structural Realism after the Cold War”. **International Security**. Vol. 25, No. 1 (Summer 2000), ss. 5–41.

Waltz, Kenneth. N. **Theory of International Politics**. Massachusetts: Addison-Wesley, 1979.

Wezeman, Pieter D., Aude Fleurant ve d. “Trends in International Arms Transfers, 2018”. *SIPRI*. March 2019, https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-03/fs_1903_at_2018.pdf, (e.t.10.08.2019).

Wiegand, Krista E. “Bahrain, Qatar, and the Hawar Islands: Resolution of a Gulf Territorial Dispute”. **Middle East Journal**. Vol. 66, No. 1 (Winter 2012), ss. 79-96.

Wilkins, Thomas S. “'Alignment', Not 'Alliance' – The Shifting Paradigm of International Security Cooperation: Toward A Conceptual Taxonomy of Alignment”. **Review of International Studies**. Vol. 38, No. 1 (January 2012), ss. 53-76.

Wohlforth, William Curti. **The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War**. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1993.

World Bank Data Bank. “World Development Indicators”.
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>
(e.t.05.04.2022).

World Bank Data Bank. “Iran”.
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=IRN>
(e.t.10.08.2020).

World Bank Data Bank. “Turkey”. <https://data.worldbank.org/country/turkey>
(e.t.10.08.2020).

World Bank Data Bank. “Worldwide Governance Indicators: Kuwait, Qatar, UAE”.
<https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports> (e.t.05.04.2021).

World Bank Open Data. “Foreign direct investment, net inflows (% of GDP) - Qatar, United Arab Emirates, Kuwait”,
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?locations=QA-AE-KW> (e.t.21.04.2022).

World Bank. “World Integrated Trade Solutions”.
https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MEA/Year/2011/TradeFlow/EXPIMP/Partner/all/Product/27-27_Fuels (e.t. 20.09.2021).

- Wright, Steven. "Foreign Policy In The GCC States". Mehran Kamrava (Ed.). **International Politics of the Persian Gulf** içinde. New York: Syracuse University Press, 2011, ss. 72–93.
- Yerasimos, Stefanos. **Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.210.
- Young, Karen E. **The Political Economy of Energy, Finance and Security in the United Arab Emirates: Between the Majilis and the Market**. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Zaga, Moran. "The intra-GCC competition over the Palestinian heart". *Middle East Institute*. 18 Aralık 2019, <https://www.mei.edu/publications/intra-gcc-competition-over-palestinian-heart> (e.t.04.08.2020).
- Zakaria, Fareed. "Realism and Domestic Politics: A Review Essay". **International Security**. Vol. 17, No. 1 (Summer, 1992), ss. 177-198.
- Zakaria, Fareed. **From Wealth to Power: The Unusual Origins of Americas World Role**. Princeton: Princeton University Press, 1998.
- Zakaria, Fareed. **The Post-American World**. New York: W.W. Norton, 2009.
- "1,100 Kuwaiti companies invest \$9 bln in Egypt: Federation of Commerce Chambers". *Ahram Online*. 21 Ekim 2019, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/353341/Business/Economy/,-Kuwaiti-companies-invest--bln-in-Egypt-Federatio.aspx> (e.t.15.07.2019).
- "Abbas apology to Kuwait over Iraq". *BBC News*. 12 Aralık 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4089961.stm (e.t.10.05.2021).
- "Abu Dhabi and Dubai lead in contributions to GDP". *Gulf News*. 09 Kasım 2006, <https://gulfnews.com/business/abu-dhabi-and-dubai-lead-in-contributions-to-gdp-1.265013> (e.t.10.02.2022).

- “Arab FMs to meet on postwar Iraq”. *Aljazeera*. 14 Şubat 2004, <https://www.aljazeera.com/news/2004/2/14/arab-fms-to-meet-on-postwar-iraq> (e.t.25.04.2021).
- “Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis”. *Al Jazeera*. 12.07.2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/06/arab-states-issue-list-demands-qatar-crisis-170623022133024.html> (e.t.10.09.2017).
- “BAE adına casusluk yaptığı iddia edilen tutuklu Silivri Cezaevi'nde ölü bulundu”. *Deutsche Welle Türkçe*. 2019, <https://www.dw.com/tr/bae-adina-casusluk-yaptigi-iddia-edilen-tutuklu-silivri-cezaevinde-olu-bulundu/a-48524301>, (18.09.2019).
- “BAE Büyükelçiliği'nin sokağına "Fahreddin Paşa" ismi verildi”. *TRT Haber*. 2018, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/bae-buyukelciliginin-sokagina-fahreddin-pasa-ismi-verildi-345882.html> (10.09.2019).
- “Did Saddam accept exile offer before invasion?”. *NBC News*. 30 Ekim 2005, <https://www.nbcnews.com/id/wbna9864433> (e.t.20.02.2021).
- “Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya anlaşması bölgede dengeleri nasıl etkiler?”. *BBC News*. 6 Aralık 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215> (20.12.2019).
- “Dubai police chief warns of Muslim Brotherhood, Iran threat”. *Reuters*. 26 Temmuz 2012, <https://www.reuters.com/article/us-emirates-police-brotherhood-idUSBRE86P10420120726> (e.t.03.04.2021).
- “Egypt expels Al Jazeera journalists in crackdown on Qatari channel”. *Reuters*. 1 Eylül 2013, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-protests-jazeera-idUSBRE97S0ZL20130901> (e.t.18.04.2021).
- “Egypt's Sisi lauds Kuwait's balanced regional policies”. *Ahram Online*. 26 Kasım 2020, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/395664/Egypt/Politics-/Egypts-Sisi-lauds-Kuwait's-balanced-regional-polic.aspx> (e.t.15.07.2021).

- “Egypt's Sisi set to receive Kuwaiti PM Al Sabah”. *Ahram Online*. 20 Ekim 2019, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/353223/Egypt/Politics-/Egypts-Sisi-set-to-receive-Kuwaiti-PM-Al-Sabah.aspx> (e.t.15.07.2021).
- “Facebook deletes hundreds of accounts from Egypt and UAE over misinformation”. *Middle East Monitor*. 4 Ekim 2019, <https://www.middleeasteye.net/news/facebook-removes-hundreds-accounts-egypt-and-uae-spreading-misinformation> (e.t.21.05.2020).
- “Factbox: U.S. forces in Gulf region and Iraq”. *Reuters*. 8 Ocak 2020, <https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-usa-presence-factbox-idUSKBN1Z72GF> (e.t.20.03.2021).
- “First visit of Kuwaiti prime minister to Iraq since Saddam Hussein”. *Asian News*. 13 Ocak 2011, <https://www.asianews.it/news-en/First-visit-of-Kuwaiti-prime-minister-to-Iraq-since-Saddam-Hussein--20487.html> (e.t.15.04.2021).
- “Gaza agreement eludes Arab leaders”. *Aljazeera*. 20 Ocak 2009, <https://www.aljazeera.com/news/2009/1/20/gaza-agreement-eludes-arab-leaders> (e.t.11.05.2021).
- “Gaza agreement eludes Arab leaders”. *Aljazeera*. 20 Ocak 2009, <https://www.aljazeera.com/news/2009/1/20/gaza-agreement-eludes-arab-leaders> (e.t.11.05.2021).
- “ Hamas leader in Kuwait”. *BBC News*. 10 Mayıs 1998, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/90370.stm (e.t.21.03.2021).
- “ Hamas'ın yeni rotası”. *Deutch Well*. 26.04.2012, <https://www.dw.com/tr/hamasın-yeni-rotası/a-15912666>(e.t.22.02.2021).
- “Iran attack: How strong is Iran's military?”. *BBC News*. 9 January 2020, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50982743> (e.t. 25.08.2021).

- “Iran Hostage Crisis Fast Facts”. *CNN*.
<https://edition.cnn.com/2013/09/15/world/meast/iran-hostage-crisis-fast-facts/index.html> (e.t.15.05.2019).
- “Iran Rescues Syria With Iraq's Help”. *Pravda*. 04.01.2012,
http://english.pravda.ru/hotspots/conflicts/04-01-2012/120151-syria_iran_iraq-0/, (e.t.28.09.2013).
- “Iran-Saudi Arabia Row: Kuwait Recalls Ambassador from Tehran”. *BBC News*. 5 Ocak 2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35231382> (e.t.18.05.2021).
- “Iran’s FM Meets Qatari Amir in Doha”. *Fars News*. 2 Mayıs 2011,
<http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=9002121248> (e.t.05.04.2021).
- “Iraq denies threatening Kuwait”, *BBC News*, 10 Ağustos 2000,
http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/874453.stm (e.t.20.02.2021).
- “Jordan 2011 - Special Address H.E. Sheikh Hamad Bin Jassim Bin Jabr Al Thani(Qatar)”. *Youtube*. 24 Eki 2011,
<https://www.youtube.com/watch?v=KD875jb1tiM> (e.t.03.03.2021).
- “Jordan’s king receives Hamas leader”. *Aljazeera*. 30 Ocak 2012,
<https://www.aljazeera.com/news/2012/1/30/jordans-king-receives-hamas-leader> (e.t.22.02.2021).
- “Katar ABD ve İran arasında barışçıl çözüm çağrısında bulundu”. *Youtube*. 12 Ocak 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=MluMvsEx2rY> (e.t.12.04.2021).
- “Katar'dan ayrılması istenen İhvan yöneticisi Türkiye'de”. *T24*. 15 Eylül 2014,
<https://t24.com.tr/haber/katardan-ayrilmasi-istenen-ihvan-yoneticisi-turkiyede,270829> (e.t.02.05.2021).
- “Kuwait and Saudis discuss Gulf dispute”. *BBC News*. 6 Haziran 2000,
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/779820.stm (e.t.21.03.2021).

- “Kuwait cool on Iraq ties”. *BBC News*. 1 Ağustos 2000, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/861241.stm (e.t.25.04.2021).
- “Kuwait poll: Opposition wins nearly half of parliament”. *Al Jazeera*. 27 Kasım 2016, <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/27/kuwait-poll-opposition-wins-nearly-half-of-parliament/> (e.t.17.12.2020).
- “Kuwait Ready to Help in Repairing Power Stations in Lobnan”. *KUNA*. 22 Şubat 2000, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=1062401&language=en> (e.t.11.05.2021).
- “Kuwait Ready to Help in Repairing Power Stations in Lobnan”. *KUNA*. 22 Şubat 2000, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=1062401&language=en> (e.t.11.05.2021).
- “Kuwait says Iran nuclear dispute hurts neighbours”. *Reuters*. 9 Ağustos 2008, <https://www.reuters.com/article/iran-nuclear-kuwait-idUKL932373320080809> (21.03.2021).
- “Kuwait shuts down al-Jazeera bureau”. *BBC News*. 3 Kasım 2002, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2395085.stm (e.t.21.03.2021).
- “Libya's Haftar makes renewed push in west as ceasefire falters”. *Middle East Eye*. 26 Ocak 2020, <https://www.middleeasteye.net/news/libyas-haftar-makes-push-western-libya-ceasefire-falters>, (30.01.2020).
- “Open-source analysis of Iran’s missile and UAV capabilities and proliferation”. *IISS*. Nisan 2021, <https://www.iiss.org/blogs/research-paper/2021/04/iran-missiles-uavs-proliferation> (e.t.10.02.2022).
- “Mysterious airbase being built on volcanic island off Yemen”. *The Guardian*. 25 Mayıs 2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/may/25/mysterious-airbase-being-built-on-volcanic-island-off-yemen> (e.t.02.08.2022).

- “President Obama and the Amir of Kuwait”. *Youtube*. 13 Eylül 2013, https://www.youtube.com/watch?v=MVSfAWUwAzc&list=PLn1VglqowdPN-v0p2hn2nwWD_i0wYVbyo&index=9&t=2s (e.t.23.04.2021)
- “President Obama Meets with Amir Hamad Bin Khalifa Al-Thani”. *Youtube*. 14 Nisan 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=Un99AnSX4UY> (e.t.03.03.2021).
- “President Obama Meets with The Amir of Qatar”. *Youtube*. 24 Şubat 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=gbPz49KfHII> (e.t.10.05.2021).
- “President Obama Meets with the Amir of Qatar”. *Youtube*. 24.04.2013, <https://www.youtube.com/watch?v=1ru4e6AUrRM> (e.t.20.02.2021).
- “President Trump Participates in a Bilateral Meeting with the Amir of the State of Qatar”. *Youtube*. 9 Temmuz 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=3Z-5a-e1a5o> (e.t.10.03.2021).
- “President Trump welcomes Emir of Qatar to the White House”. *Youtube*. 15 Nisan 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=VqeCwxL-fbM> (e.t.10.03.2021).
- “Prince Sultan Air Base”, *Global Security*, <https://www.globalsecurity.org/military/facility/prince-sultan.htm> (e.t.15.05.2019).
- “Qatar coup rumors leave trail to regional rivals”. *Al Monitor*. 7 Mayıs 2020, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/05/qatar-coup-saudi-disinformation-online-twitter-fake-news.html#ixzz6O3O86jMV> (e.t.20.07.2020).
- “Qatar poet Mohammed al-Ajami released after pardon”. *BBC News*. 17 March 2017, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35830372> (e.t.28.04.2020).
- “Qatar says has quorum for Arab summit on Gaza”. *Reuters*. 14 Ocak 2009, <https://www.reuters.com/article/idUSLE494480> (e.t.21.03.2021).

- “Qatari emir's visit to Gaza is a boost for Hamas”. *The Guardian*. 23 Ekim 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/23/qatari-emir-welcome-gaza-visit> (e.t.22.02.2021).
- “Qatari ruling family dissidents to form opposition party”. *Egypt Today*. 1 June 2017, <https://www.egypttoday.com/Article/2/6257/Qatari-ruling-family-dissidents-to-form-opposition-party> (e.t.13.05.2020).
- “Saudi and UAE border in dispute over ID cards”. *Reuters*. 23 Ağustos 2009, <https://www.reuters.com/article/idINIndia-41923020090823> (e.t.28.04.2020).
- “Saudi Arabia, Kuwait, UAE to give Jordan financial support deal”. *Aljazeera*. 3 Ekim 2018, <https://www.aljazeera.com/economy/2018/10/3/saudi-arabia-kuwait-uae-to-give-jordan-financial-support-deal> (e.t.14.05.2021).
- “Saudi Arabia, UAE gave US arms to al-Qaeda-linked groups: Report”. *Aljazeera*. 5 Şubat 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/5/saudi-arabia-uae-gave-us-arms-to-al-qaeda-linked-groups-report> (e.t.05.06.2020).
- “Saudi Arabia, UAE, Bahrain, and Egypt condemn Turkey’s aggression on Syria”. *Alarabiya News*. 15 Ekim 2019, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2019/10/09/Saudi-Arabia-condemns-Turkish-aggression-on-north-east-Syria> (e.t.21.05.2020).
- “Saudi crown prince 'not well advised', former Qatari PM tells FRANCE 24”. *Youtube*. 17 Eyl 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=yXCi7NsDmTc> (e.t.23.05.2021).
- “Sheikh Sabah starts key visit to Tehran”. *KUNA*. 10 Ocak 2003, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=1310997&language=en> (e.t.21.03.2021).
- “Sudan has received half the \$3 billion promised by Saudi Arabia and UAE”. *Reuters*. 2019, <https://www.reuters.com/article/us-sudan-emirates-saudi/sudan-has->

received-half-the-3-billion- promised-by-saudi-arabia-and-uae-
idUSKBN1WN137 (22.10.2019).

“Syrian embassy in Kuwait resumes consular services”. *Ahram Online*. 6 Ocak 2015,
<https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/119640/World/Region/Syrian-embassy-in-Kuwait-resumes-consular-services.aspx> (e.t.11.03.2021).

“Timeline: Arab-Iranian relations”. *Aljazeera*. 13 Nisan 2009,
<https://www.aljazeera.com/news/2009/4/13/timeline-arab-iranian-relations>
(e.t.11.05.2021).

“Trump: ‘Immensely wealthy’ countries must pay for US protection”. *Al Jazeera*. 25
Nisan 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/4/25/trump-immensely-wealthy-countries-must-pay-for-us-protection> (e.t.06.10.2020).

“Twitter deletes 7,800 fake accounts linked to Saudi Arabia, Egypt, UAE”. *Middle East Monitor*. 3 Nisan 2020, <https://www.middleeastmonitor.com/20200403-twitter-deletes-7800-fake-accounts-linked-to-saudi-arabia-egypt-uae/> (e.t.21.05.2020).

“U.S. urges Bahrain to follow through on human rights”. *Reuters*. 26 Ekim 2011,
<https://www.reuters.com/article/us-bahrain-usa-idUSTRE79P7TP20111026>
(e.t.03.08.2020).

“UAE and Russia sign deals worth \$1.3bn during Putin's Abu Dhabi visit”. *Arab News*.
15 Ekim 2019, <https://www.arabnews.com/node/1569171/middle-east>
(e.t.23.05.2020).

“UAE denounces Erdogan’s U.N. attack on Egypt”. *Al Arabiya*. 25 Eylül 2014,
<https://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/09/25/UAE-denounces-Erdogan-s-U-N-attack-on-Egypt.html>, (e.t.02.09.2019).

“UAE implicated in lethal Libya drone strike UAE implicated in lethal Libya drone strike”. *BBC News*. 28 Ağustos 2020, <https://www.bbc.com/news/av/world-africa-53930032> (e.t.08.02.2021).

“UAE official lauds Kuwait, US efforts to strengthen Gulf unity”. *Ahram Online*. 8 Aralık 2020,

<https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/396441/World/Region/UAE-official-lauds-Kuwait,-US-efforts-to-strengthe.aspx> (e.t.15.07.2021).

“UAE vs Turkey: the regional rivalries pitting MBZ against Erdogan”. *Financial Times*.

<https://www.ft.com/content/990f13cf-613f-48a5-ac02-c8c73741a786>

(e.t.04.03.2021).

“UN: \$2.4bn pledged at Syria donor conference”. *Aljazeera*. 15 Ocak 2014,

<https://www.aljazeera.com/news/2014/1/15/un-2-4bn-pledged-at-syria-donor-conference> (e.t.10.03.2021).

“US charges Trump ally with undisclosed lobbying for UAE”. *Al Jazeera*. 20.07.2021,

<https://www.aljazeera.com/news/2021/7/20/us-charges-trump-ally-with-undisclosed-lobbying-for-uae> (e.t. 18.09.2021).

“World: Middle East Jordanian foreign minister begins Kuwait visit”. *BBC News*. 2 Mart

1999, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/288871.stm (e.t. 21.03.2021).

“Yemen peace talks set to open in Kuwait, UN says”. *BBC News*. 20 Nisan 2016,

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-36094398> (e.t.15.05.2021).

Mülakatlar

Abdulla, Abdul Khaleq. Çevrimiçi Zoom Programı (27.04.2021).

Almezaini, Khaled. Çevrimiçi Zoom Programı (24.02.2021).

Bakeer, Ali. Çevrimiçi Zoom Programı (17.12.2021).

Başkan, Birol. Çevrimiçi Zoom Programı (20.01.2021).

Cengiz, Sinem. e-posta (30.11.2021).

Cherkauoi, Tarek. Çevrimiçi Zoom Programı (13.12.2021).

Doğan Akkaş, Betül. Çevrimiçi Zoom Programı (05.03.2021).

Katar Üniversitesi'nden bir öğretim üyesi, Çevrimiçi Zoom Programı (19.05.2021).

Roberts, David. Çevrimiçi Zoom Programı (16.02.2021).